

HUMAN
RIGHTS
ACTION

AKCIJA ZA
LJUDSKA
PRAVA

EVROPSKI
SUD ZA
LJUDSKA
PRAVA
I SLOBODA
IZRAŽAVANJA
ZBIRKA
BILTENA

EVROPSKI SUD
ZA LJUDSKA PRAVA
I SLOBODA IZRAŽAVANJA
ZBIRKA BILTENA

Izdavač:
Akcija za ljudska prava / Human Rights Action (HRA)
Podgorica, Crna Gora www.hraccion.org

Za izdavača:
Tea Gorjanc-Prelević, izvršna direktorica

Autor:
Peter Noorlander i HRA

Uredila:
Tea Gorjanc-Prelević

Prevodioci:
Ana Tonic
Slobodan Dumnic
Marija Lazarevic
Martina Markolovic

Lektura prevoda:
Tea Gorjanc-Prelević

Koordinatorica projekta:
Mirjana Radovic

Dizajn i štampa:
Studio Mouse – Podgorica

Tiraž:
100

PREDGOVOR

Ova tematska zbirka biltena sa prikazima presuda Evropskog suda za ljudska prava oslobodi izražavanja sadrži materijal koji je Akcija za ljudska prava (*Human Rights Action* – HRA), nevladina organizacija iz Podgorice, objavljivala u prosjeku svakog mjeseca od 2012. do juna 2016. godine. Objavljeno je ukupno 66 biltena na engleskom i crnogorskom jeziku, sa prikazima 285 odluka Evropskog suda za ljudska prava, uključujući i pet odluka sudova evropskih država i odluku Komiteta za ljudska prava. Biltene je putem elektronske pošte redovno primalo oko 400 novinara, sudija, advokata i aktivista nevladinih organizacija. Nekoliko biltena su preuzeli i objavili i mediji u Crnoj Gori.

Autor biltena je Peter Noorlander, stručnjak za medijsko pravo, koji je u to vrijeme bio direktor *Media Legal Defence Initiative* (MLDI), neprofitne organizacije iz Londona koja pruža pravnu pomoć novinarima širom svijeta i u Crnoj Gori. Dijelove biltena koji se odnose na zakonodavstvo Crne Gore pripremila je HRA. Biltene su sa engleskog jezika prevodili Ana Tonic, Slobodan Dumnic, Marija Lazarevic i Martina Markolovic. Prevod je lektorisala i tekst uredila Tea Gorjanc-Prelevic, izvršna direktorica HRA.

Objavljivanje biltena su omogućile tri ambasade u Crnoj Gori u okviru njihove podrške projektima HRA – Britanska ambasada, u okviru projekta “Monitoring novinarskih samoregulatornih tijela u Crnoj Gori” (2012-2014), Ambasada Sjedinjenih Americkih Drzava u okviru projekta “Podrska razumijevanju novinarske etike i slobode izrazavanja” (2014-2015) i Ambasada Australije u Beogradu u projektu “Zagovaranje reforme Krivicnog zakonika u cilju zastite slobode medija” (2016). Koordinatorica ovih projekata bila je Mirjana Radovic.

Poslednja presuda pomenuta u ovoj zbirci je iz marta 2016. godine.

3

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

Sadržaj

1.	KLEVETA	7
2.	UVREDA	32
3.	PRIVATNOST	44
4.	NAKNADA ŠTETE U SLUČAJEVIMA KLEVETE I KRŠENJA PRAVA NA PRIVATNOST	53
5.	PRISTUP INFORMACIJAMA	57
6.	ZAŠTITA NOVINARSKIH IZVORA	61
7.	OBJAVLJIVANJE POVJERLJIVIH INFORMACIJA	66
8.	OBJAVLJIVANJE MATERIJALA IZ KRIVIČNIH ISTRAGA I SUĐENJA	69
9.	UPOTREBA SKRIVENIH UREĐAJA ZA SNIMANJE	78
10.	UREDNIČKA NEZAVISNOST REDAKCIJA	81
11.	MEDIJSKI PLURALIZAM	85
12.	REGULACIJA ELEKTRONSKIH MEDIJA	88
13.	ODGOVORNOST PORTALA ZA KOMENTARE KORISNIKA	91
14.	NOVINARSKA ETIKA	95
15.	PRAVO NA ODGOVOR	101
16.	„PRAVO NA ZABORAV“	104
17.	NASILJE NAD NOVINARIMA	107
18.	ZABRANA NOVINARIMA DA SE BAVE SVOJOM PROFESIJOM	112
19.	ZABRANE PUBLIKACIJA	114
20.	KRITIKOVANJE RADA SUDIJA I TUŽILACA	119
21.	PODSTICANJE TERORIZMA/ZAŠTITA NACIONALNE BEZBJEDNOSTI	132

5

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

22.	OPSCENOST I JAVNI MORAL	139
23.	GOVOR MRŽNJE	143
24.	ZVIŽDAČI I SLOBODA IZRAŽAVANJA	149
25.	INTERNET SLOBODE I SLOBODA IZRAŽAVANJA	152
26.	PROTESTI I SLOBODA IZRAŽAVANJA	157
27.	AUTORSKA PRAVA I SLOBODA IZRAŽAVANJA	168
28.	IMIGRACIJA I SLOBODA IZRAŽAVANJA	171
29.	AKADEMSKA SLOBODA I SLOBODA IZRAŽAVANJA	174
30.	IZRAŽAVANJE VJERSKIH UVJERENJA	179

1. KLEVETA

Presude u slučajevima klevete čine najveći dio prakse Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na pravo na slobodu izražavanja. Ovo odražava činjenicu da su zakoni o kleveti najčešće korišćeni protiv novinara, naročito u pogledu izvještavanja u kojima su novinari iznosili navode o nezakonitom postupanju političara, javnih službenika i privrednika. Evropski sud za ljudska prava je u svojoj praksi razvio niz osnovnih principa o tome kako bi ovakve slučajeve trebalo procjenjivati:

- a) političari treba da tolerišu visoki stepen kritike svojih postupaka; oni su se dobrovoljno prihvatili javne funkcije i izbora i zbog toga bi trebalo da očekuju i povećano praćenje njihovog rada;
- b) u nešto manjoj mjeri i javni službenici treba da tolerišu povećano praćenje radnji koje preduzimaju zbog važnih pozicija koje imaju u društvu;
- c) potreban je značajan prostor za raspravu o pitanjima od javnog interesa (ne samo u vezi sa politikom, iako ona čini važan dio javnog prostora);
- d) novinari koji u dobroj vjeri izvještavaju o pitanju od javnog interesa ne bi trebalo da budu kažnjeni čak i ako se ispostavi da je njihovo izvještavanje bilo netačno, sve dok je izvještavanje bilo u skladu s novinarskom etikom;
- e) dok god su činjenični navodi pouzdano utemeljeni, od novinara ne treba zahtijevati da dokazuje tačnost mišljenja – mišljenje ne može biti dokazano;
- f) od novinara ne treba zahtijevati da se formalno distanciraju od tuđih potencijalno klevetničkih navoda;
- g) sankcija za klevetu treba da bude srazmjerna i treba uzeti u obzir uticaj sankcije na novinara, odnosno medijsku kuću, kao i na slobodu medija u zemlji i šire.

Presude koje slijede ilustruju kako sud primjenjuje ove principe u praksi.

- **Lingens protiv Austrije**, predstavka br. 9815/82, presuda od 8. jula 1986. godine: političar treba da toleriše veći stepen kritike nego obična osoba; novinari imaju na raspolaganju širok opseg za izražavanje mišljenja.

Presuda se odnosi na slučaj u kome je novinar osuđen za klevetu jer je objavio dva članka u kojima je oštro kritikovao bivšeg austrijskog kancelara zbog njegovog stava prema vođi jedne političke partije koji je tokom Drugog svjetskog rata bio član SS brigade, kao i zbog napada na Simona Vizentala, koji je javno govorio o političkoj istoriji tog političara. Nakon što je kancelar pokrenuo postupak po privatnoj tužbi za klevetu, presuđeno je u njegovu korist. Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je ovom presudom prekršeno pravo novinara na slobodu izražavanja, ističući važnu ulogu koju štampa igra u demokratiji. Sud je naglasio da je novinar kritikovao kancelara u svojstvu zvaničnika, i da treba da postoji široki prostor za ovu vrstu kritike.

„Sloboda štampe predstavlja jedan od najboljih načina da javnost sazna i formira mišljenje o idejama i stavovima političkih lidera. Granice prihvatljivosti kritike političkih lidera šire su od granica prihvatljivosti kritike običnih pojedinaca. Političari su neminovno i svjesno izloženi pažljivijoj analizi svake svoje riječi i postupka ne samo od strane novinara već javnosti u cjelini, zbog čega moraju pokazati veći stepen tolerancije. Iako član 10 stav 2 omogućava da ugled svake osobe, pa i političara bude zaštićen, potreba za takvom zaštitom se mora cijeliti u odnosu na interese otvorene rasprave o političkim pitanjima.” (st. 42)

Sud je takođe primjetio da su činjenice na kojima je podnosilac predstavke utemeljio članke bile neprikosnovene; podnosilac predstavke je novčano kažnjen zbog korišćenja jakih riječi da opiše stav bivšeg kancelara. U takvim slučajevima, Sud je smatrao da:

„... pažljivu razliku treba praviti između činjenica i vrijednosnih sudova. Postojanje činjenica može biti dokazano, dok istinitost vrijednosnih sudova nije podložno dokazivanju ... [Zahtjev da se vrijednosni sudovi dokažu] krši slobodu samog mišljenja, što je osnovni dio prava na slobodu izražavanja.” (st. 46)

- **Thoma protiv Luksemburga**, predstavka br. 38432/97, presuda od 29. marta 2011. godine: od novinara ne treba zahtijevati da se formalno distancira od tuđih, moguće klevetničkih, navoda.

Presuda se tiče radijskog novinara, koji je citirao novinski članak u kojem je bilo navedeno da od ukupno osamdeset šumarskih službenika u Luksemburgu, samo jedan nije bio korumpiran. Novinar je osuđen za klevetu, ali Evropski sud je utvrdio da osuda predstavlja povredu njegovog prava na slobodu izražavanja. Sud je utvrdio da, prije svega, državni službenici, kao i političari, treba da tolerišu kritiku svojih postupaka:

“Državni službenici koji djeluju u službenom svojstvu su, kao političari, izloženi širim granicama prihvatljive kritike od privatnih lica.” (st. 47)

Sud je takođe odbacio tvrdnju da je radijski novinar trebalo da se i formalno distancira od navoda kolege, pošto je već upozorio javnost da je citirao njegov novinski izvještaj:

“Kažnjavanje novinara za prenošenje izjava drugih lica ... ozbiljno ugrožava doprinos štampe raspravi pitanja od javnog interesa i ne smije biti predviđeno osim ako za to ne postoje posebno jaki razlozi ... obavezivanje novinara da se sistematski i formalno ograđuju od sadržaja izjave koja može da uvrijedi ili isprovocira druge ili naštetiti njihovom ugledu nije u skladu sa ulogom štampe da obezbjeđuje informacije o aktuelnim događajima, stavovima i idejama.” (st. 62, 64)

- **Feldek protiv Slovačke**, predstavka br. 29032/95, presuda od 12. jula 2001. godine: od novinara ne treba zahtijevati da dokazuje istinitost vrijednosnih sudova.

Evropski sud za ljudska prava je u ovom slučaju utvrdio da je novinaru prekršeno pravo na slobodu izražavanja osudom za klevetu. Sud je smatrao da je upotrebu izraza “fašistička prošlost” trebalo shvatiti kao tvrdnju da je osoba učestvovala u zagovaranju fašističkih ideja. Sud je objasnio da je to širok pojam, koji može da obuhvati različite pojmove u svojstvu njegovog sadržaja i značenja, te da je članstvo u fašističkoj organizaciji samo jedan od njih – po raznim drugim osnovima može se s pravom iskazati vrijednosni sud da ta osoba jeste imala “fašističku prošlost”.

- **Smolorz protiv Poljske**, predstavka br. 17446/07, presuda od 16. oktobra 2012. godine: od novinara ne treba zahtijevati da dokazuju mišljenje.

Ovdje je riječ o poljskom novinaru, koji je objavio članak pod naslovom “Arhitekta i gospodar samozadovoljstva” na temu građevina u Katovicama, u Poljskoj, koje su dizajnirali arhitekta iz komunističke ere. Članak je bio odgovor na komentare koje je dao jedan od arhitekata, g-din Jarecki, u intervjuu koji je objavljen u istim novinama nedjelju dana ranije, pod naslovom “Radost rušenja”. Novinar je kritikovao zgrade, koje su, u vrijeme njihove izgradnje, zamišljene kao simboli modernog doba, ali su čak i tada,

kako je tvrdio, "pružale užitak samo njihovim arhitektama" i "aparatičima Komunističke partije". Kritikovao je njihovu "ružnoću" i "boljševičku estetiku". Arhitekta Jarecki, koji je imenovan u članku, podnio je tužbu protiv novinara, povodom koje je domaći sud naložio novinaru da arhitekti uputi izvinjenje i plati njegove pravne troškove.

Evropski sud je utvrdio da je time prekršeno pravo novinara na slobodu izražavanja. Sud je istakao da je članak objavljen u kontekstu debate o urbanističkom izgledu grada i da predstavlja temu od javnog interesa. Osim toga, g-din Jarecki je bio javna ličnost, u odnosu na koju su granice dozvoljene kritike šire nego za privatno lice. Sud je smatrao da je diskusija u kojoj su učestvovali bila fokusirana na pitanja koja bi se mogla opisati kao "istorijska". S obzirom na prirodu primjedbi, Sud je dodao da je pitanje o kojem se vodila diskusija po svojoj prirodi apstraktno i veoma subjektivno, te da ga nije lako konkretno i objektivno procijeniti. Nije razumno zahtijevati od novinara da dokaže istinitost svojih izjava, koje prenose njegovo mišljenje po pitanju estetike. Dalje, Evropski sud je ponovio da je novinarima dozvoljen stepen pretjerivanja, ili čak provokacije, jer je njihova dužnost da komentarišu teme od javnog interesa. Upotreba sarkazma i ironije potpuno je u skladu s ostvarivanjem prava na slobodu izražavanja novinara. Sud je takođe konstatovao da jezik korišćen u tekstu nije bio ni vulgaran ni namjerno pretjeran i da je novinar kritikovao stručnost arhitekta, bez davanja proizvoljnih ličnih komentara. Najzad, iako izrečena kazna nije bila oštra, posebno je uzeto u obzir to što je novinaru naloženo da se javno izvini zbog svojih komentara.

- ***Szima protiv Mađarske***, predstavka br. 29723/11, presuda od 9. oktobra 2012. godine: osuda za klevetu zbog navoda o nepotizmu i političkom uticaju na policiju nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Ova presuda se tiče penzionisane mađarske policijske službenice koja je na internet stranici sindikata policije postavljala kritičke komentare. Žalila se konkretno na pojedina radnička pitanja, npr. neisplaćene zarade policijskim službenicima, kao i na nepotizam i politički uticaj u policiji. Domaći sudovi izrekli su joj novčanu kaznu i snizili čin.

Evropski sud je zaključio da su se neke od izjava podnositeljke predstavke, npr. u vezi zarada, ticale legitimnih aktivnosti sindikata, dok to nije bio slučaj sa ostalim izjavama, posebno onima u kojima su kritikovani pojedini policijski službenici zbog političkog uticaja. Sud je takođe našao da je podnositeljka predstavke, kao visoki policijski službenik, trebalo da vodi više računa o sadržaju svojih javnih izjava, s obzirom da su one mogle izazvati neposlušnost u policiji: podnositeljka predstavke imala je znatan uticaj na članove sindikata i druge službenike, između ostalog, zbog toga što je uređivala internet stranicu sindikata. Imajući u vidu blagu prirodu nametnute sankcije, Evropski sud je zaključio da pravo podnositeljke predstavke na slobodu izražavanja nije bilo prekršeno.

Predsjednik vijeća Evropskog suda koje je donijelo ovu presudu izrazio je oštro neslaganje sa zaključkom većine i dao izdvojeno nesaglasno mišljenje.

- ***Bargao i Domingos Correia protiv Portugala***, predstavke br. 53579/09 i 53582/09, presuda od 15. novembra 2012. godine: osuda za klevetu zbog privatnog pisma u kojem su se dvije osobe žalile ministarstvu predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Ovdje je riječ o osudi za klevetu dva čovjeka koji su uputili dopis ministarstvu zdravlja, žaleći se na zloupotrebu ovlaštenja službenika u lokalnom javnom zdravstvenom centru. Dio ovog dopisa objavljen je u lokalnim novinama. Iako je protiv tog službenika pokrenut disciplinski postupak, presuda zbog klevete je potvrđena, jer podnosioci predstavke

nijesu mogli da dokažu punu istinitost svojih navoda. Evropski sud za ljudska prava je zaključio da ova presuda predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja: tvrdnje su iznijete u jednostavnom privatnom pismu upućenom relevantnoj vladinoj instituciji, iako su djelovi pisma objavljeni u lokalnim novinama, i ticali su se legitimnog javnog interesa. Podnosioci predstavke imali su činjeničnu osnovu za svoje tvrdnje, čak iako nisu mogli da ih dokažu u potpunosti, i postupili su u dobroj vjeri. Osuda za klevetu se stoga ne može smatrati “neophodnom u demokratskom društvu”.

- ***Constantinescu protiv Rumunije***, predstavka br. 32564/04, presuda od 11. decembra 2012. godine: naknada štete za klevetu zbog uvrjedljivih tvrdnji iznijetih u biografiji prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao objavljivanja biografije profesora ekonomije i člana rumunske nacionalne akademije, u kojoj je pomenut jedan drugi istaknuti ekonomista. Taj čovjek, predsjednik Nacionalnog udruženja ekonomista i urednik renomiranog časopisa u oblasti ekonomije, podnio je tužbu zbog klevete jer je u biografiji u pojedinim pasusima navedeno da je učestvovao u prevarama i zloupotrijebio finansijska sredstva Udruženja. Domaći sudovi su odlučili u njegovu korist (u korist tužioca), dok je profesor, podnosilac predstavke Evropskom sudu za ljudska prava, bio obavezan da plati naknadu nematerijalne štete i sudske troškove. Domaći sudovi su zaključili da podnosilac predstavke nije uspio da dokaže istinitost iznijetih navoda.

Evropski sud je konstatovao da su primjedbe, za koje je utvrđeno da su klevetničke, iznijete u kontekstu debate od opšteg interesa za zajednicu rumunskih ekonomista, i da su se djelimično ticale i pitanja autorskih prava, koja sama po sebi predstavljaju predmet rasprave od javnog interesa, a posebno u akademskoj zajednici. Sud je dalje konstatovao da se ekonomista koji je podnio tužbu može smatrati javnom ličnošću, mada u manjoj mjeri nego npr. političari, i da je stoga dužan da toleriše veći stepen kritike od običnog čovjeka. Sud je naglasio da se kritika i navodi tiču njegovog javnog djelovanja, a ne njegovog privatnog života, te da dijelom predstavljaju odgovor na izjave ekonomiste u nizu novinskih članaka koji su po svojoj prirodi bili provokativni. Sud je ukazao i na razliku između izjave o činjenicama i izjave o mišljenju (vrijednosnog suda), i zaključio da domaći sudovi u svom obrazloženju nisu u dovoljnoj mjeri razmotrili ovu razliku. Imajući u vidu i visinu novčane kazne, kao i zahtjev za nadoknadom sudskih troškova, Sud je zaključio da je presuda prekršila pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja.

- ***Ivpress i drugi protiv Rusije***, predstavke br. 33501/04, 38608/04, 35258/05 i 35618/05, presuda od 22. januara 2013. godine: osuda za klevetu zbog izjave mišljenja prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Riječ je o četiri presude za klevetu zbog niza novinskih članaka objavljenih u jednom ruskom listu, u kojima su kritikovani lokalni zvaničnici i političari zbog neispunjavanja političkih obećanja.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da navedene presude predstavljaju kršenje prava na slobodu izražavanja, uzimajući u obzir položaj novina podnosilaca predstavke, položaj lica protiv kojih je usmjerena njihova kritika, predmet novinskih članaka, karakterizaciju spornih tekstova od strane domaćih sudova, izraze koje su podnosioci predstavke koristili, kao i izrečenu kaznu.

Sud je utvrdio da su sve četiri tužbe za klevetu podnijeli državni službenici ili namještenici, uključujući i dvojicu izabranih zvaničnika. U novinama je objavljena kritika

njihovog javnog djelovanja. Sud je ponovio da u demokratskom društvu javni funkcioneri moraju da prihvate činjenicu da su podložni kritikama javnosti, posebno u medijima, zbog njihovog javnog djelovanja, kao i da su granice dozvoljene kritike u odnosu na vladinog zvaničnika u vršenju njegovih ili njenih dužnosti šire nego u odnosu na privatno lice. Sud je dalje naglasio da neke od izjava u novinskim člancima predstavljaju izjave mišljenja, tj. vrijednosne sudove. Domaći sudovi su od pojedinih podnosilaca predstavke zahtijevali i da dokažu "istinu" o svojim stavovima, što je nemoguće. Ovo se posebno odnosilo na izjave da je jedan od zvaničnika svoje dužnosti obavljao "cinično, bučno, besramno", da je "stvorio ništa, učinio ništa za [svoje] sugrađane", da njegova profesionalna aktivnost kao državnog funkcionera nije "donijela ništa osim štete", te da mu je nedostajalo "mudrosti, volje, želje da promoviše jedinstvo u društvu odričući se, makar i privremeno, [svojih] ambicija i strasti za bogatstvom". Ovi izrazi su primjeri vrijednosnih sudova koji predstavljaju stavove podnosilaca predstavke.

Uzimajući u obzir gore navedeno i takođe imajući u vidu da odluka koja je donijeta protiv lista "nije bila značajna ni na nivou regionalnog životnog standarda", Sud je zaključio da su osude prekršile pravo na slobodu izražavanja.

- **Bugan protiv Rumunije**, predstavka br. 13824/ 06, presuda od 12. februara 2013. godine: utvrđeno kršenje prava na slobodu izražavanja novinara koji je osuđen za klevetu zbog oštre kritike rada direktora bolnice.

Radilo se o predstavki novinara kojem je određeno da plati odštetu direktoru javne bolnice zbog članaka u kojem je kritikovao njegov način upravljanja, navodna zlostavljanja bolničkih ljekara, zatvaranje odjeljenja intenzivne njege i njegovih pokušaja da dobije stan od države iako nije ispunjavao uslove. U nekim člancima korišćeni su pogrdni izrazi i primjedbe, uključujući i optužbe da je "povukao mnoge veze da postane direktor" i da "stremi tituli najneprijatnije osobe koja se uspinje na društvenoj ljestvici". Direktor ga je tužio za klevetu i dobio je spor. Dodijeljena mu je odšteta i nadoknada za pravne troškove.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je presuda domaćeg suda povredila pravo novinara na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da se iznijete tvrdnje odnose na politička i druga pitanja od javnog interesa i da državni zvaničnici – uključujući direktore bolnica – treba da tolerišu kritike upućene na račun njihovog rada. Sud je ponovio da sloboda izražavanja obuhvata i uvrjedljive, šokantne ili uznemirujuće "informacije" ili "ideje". Iako su se neki komentari novinara odnosili i na lični život žrtve, sveukupan način izražavanja je ostao u prihvatljivim granicama novinarske slobode. Sud je primjetio i da domaći sudovi nijesu dali odgovarajuće obrazloženje za donošenje osude za klevetu.

- **Niculescu-Dellakeza protiv Rumunije**, predstavka br. 5393/04, presuda od 26. marta 2013. godine: osuda za klevetu je prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je muškarac, koji je, tokom televizijskog programa, nazvao direktora jednog pozorišta „sedmorukim pozorišnim režiserom“, a potom je objavio otvoreno pismo upućeno njemu u lokalnim novinama optužujući ga da drži nekoliko pozicija istovremeno i da prisvaja državni novac. Direktor pozorišta ga je tužio za klevetu, a podnosilac predstavke je osuđen na novčanu kaznu i plaćanje naknade i troškova. Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je ova osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naglasio da je pozorište o kojem je riječ javna ustanova, i da su optužbe skup vrijednosnih ocjena (npr. nazivajući ga „sedmorukim“) i izjava

o činjenicama. Primarni cilj podnosioca predstavke je bio da doprinese raspravi o pitanju od opšteg interesa, a ne da uvrijedi direktora, a optužbe su bile u granicama dozvoljenog pretjerivanja ili provokacije. Sud je na kraju uzeo u obzir da je kazna bila značajna (1.100 eura), i da je postupak protiv podnosioca predstavke bio krivične prirode. Uzimajući sve ovo u obzir, Sud je zaključio da osuda predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

- **Novaya Gazeta i Borodyanskiy protiv Rusije**, predstavka br. 14087/08, presuda od 28. marta 2013. godine: osuda za klevetu zbog navodnih prevara nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Podnosioci predstavke su izdavač ruskog dnevnog lista i jedan od njegovih novinara, koji su osuđeni za klevetu zbog teksta u kojem su opisane prevarantske šeme, korišćene za dobijanje velikih kredita od banaka. U članku su pomenute mnoge osobe, a jedna od njih, guverner, tužio ih je za klevetu zbog tvrdnji da je činio komercijalne i političke usluge jednom kazahstanskom biznismenu. Dobio je 1.800 eura naknade štete, a dnevnom listu je naloženo da objavi povlačenje spornog članka. Dnevni list se žalio Evropskom sudu za ljudska prava koji je zaključio da presuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da, uprkos tome što se članak bavio pitanjima od velikog javnog interesa, i ticao se istaknutog političara, i iako je određeni stepen novinarskog preterivanja i provokacije morao biti tolerisan, novinar i dnevni list nijesu ni pokušali da obezbijede bilo kakav dokaz za svoje tvrdnje. Stoga, presuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

1. KLEVETA

12

TEMATSKA ZBIRKA BILTENA

- **Reznik protiv Rusije**, predstavka br. 4977/05, presuda od 4. aprila 2013. godine: osuda za klevetu advokata koji je kritikovao ponašanje zatvorskih službenika prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se tiče krivičnog postupka zbog klevete protiv predsjednika Udruženja moskovskih advokata zbog kritike koju je iznio u televizijskoj emisiji o ponašanju zatvorskih stražara, koji su pretresli advokaticu istaknutog biznismena Mihaila Kodorkovskog. G-din Reznik se pojavio u televizijskoj *talk-show* emisiji, zajedno sa predstavnicima Ministarstva pravde, i izjavio da nije bilo osnova za pretres i kritikovao činjenicu da su pretres obavili muškarci, zatvorski stražari, koji su „pretresli tijelo“ advokatice. Pritvorski centar i dvojica stražara pokrenuli su krivični postupak zbog klevete protiv gospodina Reznika, tvrdeći da je iznio lažne izjave o njima, i da oni nijesu obavili pretres, već su samo pregledali dokumenta advokatice. Moskovski gradski sud je odobrio njihov zahtjev i naložio g-dinu Rezniku da plati naknadu štete, a televizijskoj stanici da emituje ispravku.

Evropski sud za ljudska prava smatra da je osuda za klevetu prekršila pravo g. Reznika na slobodu izražavanja. Sud je uzeo u obzir da je izjava iznesena u okviru televizijske debate koja je emitovana uživo, o pitanjima koja su izazvala veliko interesovanje javnosti širom zemlje. Sud nije bio ubijeđen argumentom Vlade Rusije da je, kao advokat, Reznik bio dužan da vodi računa pri izboru riječi. Sud je naglasio da advokati imaju pravo da javno komentarišu sprovođenje pravde, pod uslovom da njihova kritika ne prelazi određene granice. G-din Reznik je govorio pred laičkom televizijskom publikom, a ne pred pravnim ekspertima. Riječ „pretres“, koju moskovski gradski sud smatra neprikladnom – tvrdeći da su zatvorski stražari obavili „inspekciju“ advokatice, a ne „pretres“, bila je, u svakodnevnom govoru, odgovarajuća za opis postupka kojem je ona podvrgnuta. Štaviše, televizijska rasprava između g-dina Reznika i predstavnika Ministarstva pravde podsticala je na iskrenu razmjenu mišljenja, tako da iznesena mišljenja budu protivteža jedno drugom. Pošto je diskusija emitovana uživo, g-din Reznik nije

imao mogućnost da preformuliše svoje riječi prije nego što su objavljene. Osim toga, predstavnik Ministarstva pravde je dobio riječ posle g-dina Reznika i na taj način je mogao da porekne sve tvrdnje za koje je smatrao da su neistinite. Sud je takođe uzeo u obzir činjenicu da Reznik nije identifikovao pomenute zatvorske stražare.

- **D.O.O. 'Vesti' i Ukhov protiv Rusije**, predstavka br. 21724/03, presuda od 30. maja 2013. godine: osuda zbog klevete zbog navoda o zloupotrebi javnih sredstava nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao lista koji je objavio članak o konferenciji za novinare koju su održali regionalni savezni inspektor i gradonačelnik. U članku su kritikovane aktivnosti pomenutih osoba i navedeno je da se investitor povukao iz određenih projekata iz oblasti kulture zbog zabrinutosti da bi sredstva mogla otići u džep saveznog inspektora, koji bi ih potrošio na „ljubavnice“. Inspektor je pokrenuo krivični postupak zbog klevete i dobio naknadu štete od oko 650 eura. Domaći sud je utvrdio da podnosioci predstavke nijesu iznijeli nijedan dokaz koji potvrđuje istinitost njihovih navoda.

Evropski sud je smatrao da osuda zbog klevete nije prekršila pravo na slobodu izražavanja, smatrajući da, iako je nepovoljno to što domaći sud nije utvrdio da li dati navodi predstavljaju samo činjenične tvrdnje ili i izražavanje mišljenja, čak i izražavanje mišljenja treba dijelom da bude zasnovano na činjenicama. Sud je naveo da podnosioci predstavke nijesu ni pokušali da uspostave dovoljno tačnu i pouzdanu činjeničnu osnovu za navod da savezni inspektor ima ljubavnice na koje bi trošio javna sredstva i istakao: „čak i javne ličnosti imaju pravo na zaštitu od širenja neosnovanih glasina koje se odnose na njihov privatni život...“. S obzirom na to da iznos naknade štete nije bio pretjeran, zaključeno je da osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

1. KLEVETA

13

- **Węgrzynowski i Smolczewski protiv Poljske**, predstavka br. 33846/07, presuda od 16. jula 2013. godine: dostupnost klevetničkog članka na internet arhivama nije prekršilo pravo na privatni život.

Podnosioci predstavke su dva advokata za koje su novinari iznijeli navode da su bili umiješani u sumnjivo poslovanje. Oni su uspješno tužili novinare za klevetu pred domaćim sudovima, ali je pomenuti članak ostao i dalje na internet sajtu novinskog lista. Advokati su se žalili Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da dostupnost članka na internet stranici novinskog lista krši njihovo pravo na privatni život.

Evropski sud je smatrao da dostupnost članka nije prekršila pravo advokata na privatni život. Napomenuo je da iako pravo na privatni život mora biti u ravnoteži sa pravom na slobodu izražavanja, i iako demokratsko društvo zahtjeva energičnu raspravu o pitanjima od javnog interesa, novinari ne smiju da pređu određene granice. Međutim, što se tiče internet arhiva, Sud je smatrao da uloga sudova nije da „prepravljaju istoriju“ i da naredi potpuno uklanjanje svih tragova članka sa interneta, iako je utvrđeno da je štampana verzija tog članka prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da pravo na slobodu izražavanja štiti „legitiman interes javnosti u pristupu javnim internet arhivama štampe“. Sud se pozvao na raniju sudske praksu u kojoj je naveo da je moguće dodati napomenu uz arhivirani članak u kojoj se navodi da je članak bio predmet krivičnog postupka zbog klevete – ali da su podnosioci predstavke u ovom slučaju umjesto toga zahtjevali potpuno uklanjanje članka.

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

- **Sampaio e Paiva de Melo protiv Portugalije**, predstavka br. 33287/10, presuda od 23. jula 2013. godine: kazna za klevetu zbog iznošenja mišljenja o pitanjima od javnog interesa prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je bio novinar, koji je objavio knjigu u kojoj je kritikovao predsjednika poznatog fudbalskog kluba, opisujući ga kao „zakletog neprijatelja reprezentacije” i „nacionalnog šampiona u tuženju u portugalskom fudbalu”, pozivajući se na krivični postupak u koji je bio uključen. Novinar je proglašen krivim za klevetu i naloženo mu je da plati novčanu kaznu, kao i naknadu štete predsjedniku kluba. Kazna je potvrđena i u žalbenom postupku.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je osuda prekršila pravo novinara na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da su se događaji opisani u knjizi odnosili na Svjetski kup 2006. i na širi svijet portugalskog fudbala, što su pitanja od javnog interesa, u kontekstu javne debate. Sud je takođe naveo da su date izjave predstavljale mišljenje zasnovano na, u to vrijeme, opšte poznatim činjenicama. Sud je utvrdio da postoji velika vjerovatnoća da će izricanje krivične sankcije u ovakvim slučajevima izazvati obeshrabrujući efekat na doprinos štampe javnoj raspravi o pitanjima od opšteg interesa i ponovio da se takva sankcija ne treba upotrebljavati bez naročito jakih razloga.

- **Welsh i Silva Canha protiv Portugalije**, predstavka br. 16812/11, presuda od 17. septembra 2013. godine: osuda direktora satiričnog časopisa za klevetu zbog navoda o korupciji političara prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

1. KLEVETA

14

TEMATSKA
Z B I R K A
B I L T E N A

Podnosioci predstavke, direktor i zamjenik direktora satiričnog časopisa, objavili su niz članaka o nezakonitim radnjama lokalnog političara u vezi sa kupovinom zemljišta. Političar je protiv njih podnio krivičnu prijavu zbog klevete, i oni su osuđeni jer nijesu mogli da dokažu istinitost svojih navoda.

Razmatrajući slučaj, Evropski sud za ljudska prava je napomenuo da načelo o ograničenju političkog govora treba dosljedno tumačiti, naročito kada se iznijeti komentari tiču istaknutog političara. Sud je takođe podsjetio da sloboda izražavanja omogućava određeni stepen pretjerivanja i preuveličavanja – naročito satiričnim časopisima. Iako su novinari dužni da obavljaju svoje dužnosti sa dobrim namjerama i nastoje da pruže tačne informacije, Sud je zaključio da je u ovom slučaju nesporno da su osnovne činjenice koje su dovele do objavljenih navoda bile tačne. Pošto je krivično gonjenje povodom navodnih nezakonitih radnji političara bilo u toku, navodi novinara su očigledno bili zasnovani na činjenicama. Takođe, novinari su u nekoliko navrata pružili političaru priliku da odgovori na te navode, što on nije uradio. Sud je stoga smatrao da je osuda zbog klevete prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- **Stojanović protiv Hrvatske**, predstavka br. 23160/09, presuda od 9. septembra 2013. godine: podnosilac predstavke je odgovoran za klevetničke izjave koje je iznio u intervjuu, ali ne i za one koje mu je napisao novinar.

Slučaj se ticao dva članka zbog kojih je podnosilac predstavke osuđen zbog klevete i naloženo mu je da plati naknadu štete. Prvi članak je sadržao intervju sa podnosiocem predstavke, u kojem je on kritikovao ministra zdravlja, a u drugom članku je objavljen transkript telefonskog razgovora između podnosioca predstavke i drugog političara u kojem on odbija da povuče svoje navode. Ministar je pokrenuo krivični postupak protiv izdavačke kuće i podnosioca predstavke, tvrdeći da je naslov prvog članka narušio

njegov ugled, kao i izjave objavljene u drugom članku. U prvom članku je objavljeno da je podnosilac predstavke izjavio da je ministar član deset nadzornih odbora i da je za to veoma dobro plaćen. U drugom članku je objavljeno da je podnosilac predstavke rekao da mu je ministar prijetio i rekao da dok god je on ministar, ovaj neće postati profesor. Podnosilac predstavke je porekao da je dao ovu izjavu.

Evropski sud za ljudska prava je razmatrao dva članka odvojeno. Što se tiče prvog, Sud je smatrao da se podnosilac predstavke – intervjuisani – ne može smatrati odgovornim za naslov iznad intervjua. Odgovornost za to pripada uredniku časopisa, pa je stoga osuda zbog klevete u vezi sa prvim člankom prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Što se tiče drugog članka, Sud je naveo da je podnosilac predstavke zaista pomenuo članstvo ministra u nekoliko savjetodavnih odbora i da nije imao nikakve dokaze za navode da ministar ima finansijske koristi od toga. U vezi sa tim, osuda zbog klevete nije prekršila pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Međutim, što se tiče druge izjave, nisu postojali dokazi da je podnosilac predstavke koristio riječi „dok god sam ja ministar“, kao što je objavljeno u članku, pa nije bilo opravdano da bude osuđen zbog te izjave.

- **Jean-Jacques Morel protiv Francuske**, predstavka br. 25689/10, presuda od 10. oktobra 2013. godine: osuda lokalnog političara zbog klevete prilikom kritikovanja gradonačelnika prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je opštinski odbornik koji je osuđen za klevetu jer je na konferenciji za novinare kritikovao zaradu i uslove zapošljavanja jednog javnog funkcionera. Javni funkcioner ga je nakon toga tužio zbog klevete.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je osuda zbog klevete prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je smatrao da su se primjedbe odnosile na pitanje od javnog interesa i istakao da je podnosilac predstavke govorio na konferenciji za novinare u svojstvu opštinskog odbornika, što znači da su komentari očigledno predstavljali „politički govor“, koji se ne smije olako ograničavati. Takođe, podnosilac predstavke je prvenstveno imao za cilj da kritikuje odluku lokalnog gradonačelnika da otvori radno mjesto za javnog funkcionera, a ne da kritikuje samog javnog funkcionera. Iako je govor odbornika bio u određenoj mjeri provokativan, jer je radno mjesto javnog funkcionera nazvao „lažnim poslom“, njime nije prekoračio granice dozvoljenog.

- **Erdener protiv Turske**, predstavka br. 23497/05, presuda od 2. februara 2016. godine: osuda poslanice za klevetu zbog kritike bolnice koja je liječila premijera prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao poslanice, koja je s novinarom razgovarala o zdravstvenim problemima premijera Turske, rekavši da je ovaj prekinuo liječenje u Univerzitetskoj bolnici *Başkent* jer je bio nezadovoljan kvalitetom pružene medicinske njege. Njene riječi su bile: “Skoro da su ga ubili”. Bolnica je podnijela tužbu za klevetu i u parničnom postupku dobila naknadu za povredu ugleda. Žalbe koje je uložila poslanica bile su odbačene.

Evropski sud za ljudska prava je našao da je presuda za klevetu prekršila pravo na slobodu izražavanja poslanice. Zdravstveno stanje premijera je svakako stvar od javnog interesa i događaji koji su doveli do ovog slučaja imali su široku medijsku pokrivenost u Turskoj. Način na koji je premijer liječen bio je na meti kritika ne samo u medijima, već i među parlamentarcima. Podnositeljka predstavke je dala svoj komentar u svojstvu poslanice, tj. u političkom svojstvu koje treba da joj obezbijedi širi prostor za djelovanje.

Dalje, Sud je konstatovao da, kao javna ustanova, bolnica nije imala moralno 'pravo' na ugled, za razliku od privatnih lica. Napomenuo je i da domaći sudovi nijesu utvrdili da li je ugled univerziteta zaista bio narušen. Iako je iznos odštete bio relativno nizak (1.200 eura), ova presuda je ipak imala obeshrabrujući efekat na slobodu izražavanja.

- **De Lesquen du Plessis-Casso protiv Francuske br. 2**, predstavka br. 34400/10, presuda od 30. januara 2014. godine: osuda zbog klevete zbog neosnovanih navoda o gradonačelniku nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Lokalni odbornik je osuđen zbog komentara koje je uputio gradonačelniku u otvorenom pismu koje je objavio na internetu. Reagujući na poziv upućen gradonačelniku da prisustvuje ceremoniji u čast francuskih vojnika iz alžirskog rata, odbornik je tvrdio da je gradonačelnik čekao sve do kraja rata da bi zatražio francusko državljanstvo kako bi izbjegao vojnu službu u Alžiru. Gradonačelnik je tužio odbornika zbog klevete i dobio spor. Odbornik je zatim podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da osuda zbog klevete nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da, iako su primjedbe iznijete u kontekstu debate o pitanjima od javnog interesa, te iako politički govor ne treba olako ograničavati, podnosilac predstavke nije predstavio bilo kakve dokaze za istinitost navoda koje je iznio. Shodno tome, prekoračio je dozvoljene granice prava na slobodu izražavanja.

- **Print Zeitungsverlag GmbH protiv Austrije**, predstavka br. 26547/07, presuda od 10. oktobra 2013. godine: dosuđena naknada štete protiv novinskog lista zbog ponovnog štampanja pisma sa bezrazložnim ličnim napadom na političare nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao novinskog lista koji je izvještavao o anonimnom pismu koje je kružilo u lokalnoj sredini i koje je sadržalo oštru kritiku dvojice lokalnih političara. U pismu su postavljena pitanja: „Da li biste kupili automobil od ovog čovjeka?“, „Da li biste rizikovali svoj novac zbog obećanja ovog čovjeka?“ i dovelo se u pitanje da li je on prava osoba za javnu funkciju. Novinski list je u okviru članka objavio i pismo. Političari su tužili novinski list zbog klevete i dobili naknadu štete od po 2000 eura.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da naložena naknada štete nije prekršila pravo novinskog lista na slobodu izražavanja. Iako je tema članka bila pitanje od javnog interesa – predstojeći lokalni izbori – Sud je smatrao da je anonimno pismo predstavljalo bezrazložan napad na ugled političara. Ponovljeno štampanje pisma je prekoračilo dozvoljene granice izvještavanja. Sud je istakao da je originalno pismo kružilo među samo nekoliko stotina ljudi, dok mu je list objavljivanjem obezbijedio mnogo veći broj čitalaca, pa je zaključio da naknada štete nije bila nesrazmjerna.

- **Soltész protiv Slovačke**, predstavka br. 11867/09, presuda od 22. oktobra 2013. godine: osuda zbog klevete zbog ponavljanja izjava policajca prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je bio novinar, koji je objavio članak o nestanku lokalnog biznismena i službenika, u koji je uključio i izjavu policajca koji je bio zadužen za istragu, a koja je implicirala da je lokalni advokat i preduzetnik umiješan u njegov nestanak. Taj čovjek je onda tužio novinara za klevetu.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je osuda zbog klevete prekršila pravo

novinara na slobodu izražavanja. On je smatrao da lokalni sudovi nijesu uzeli u obzir činjenicu da su se navodili ticali pitanja od javnog interesa, niti su razmotrili da li je članak objavljen sa dobrom namjerom i u skladu sa novinarskom etikom. Lokalni sudovi su na sličan način odbacili kredibilitet policajca kao izvora informacija. Oni su samo razmotrili, koristeći metod kasnog uviđanja, da li će nekoliko godina kasnije biti dokazana tačnost navoda, što nije bilo u skladu sa Evropskom konvencijom. Sud je napomenuo da novinar može razmatrati da li je izvor informacija pouzdan u odnosu na datu situaciju, i da je, u skladu s tim, policijski službenik zadužen za istragu bio dobar izvor informacija.

- ***Ristamäki i Korvola protiv Finske***, predstavka br. 66456/09, presuda od 29. oktobra 2013. godine: osuda zbog klevete zbog emisije o privrednom kriminalu prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosioci predstavke su bili novinari osuđeni zbog klevete jer je u njihovoj televizijskoj emisiji o privrednom kriminalu pomenuto da je policija istraživala finansijske aktivnosti poznatog finskog biznismena. Finski sudovi su utvrdili da je u emisiji nagovješteno da je biznismen bio kriv za zločin.

Evropski sud je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da je u emisiji kritikovan nedostatak saradnje između policije i poreskih organa u dva konkretna slučaja privrednog kriminala, i da je pomenut biznismen protiv koga je u to vrijeme vođen postupak zbog privrednog kriminala. Emisija je imala za cilj da razotkrije nepravilan rad uprave, a velikim dijelom je bila usmjerena na poreske organe. Emitovana informacija je bila činjenično tačna, predstavljena je na objektivni način, bez insinuacija, i ton emisije nije bio provokativan ili pretjeran. Biznismen je već bio u centru pažnje, a pitanje privrednog kriminala je predstavljalo pitanje od javnog interesa. Pomenut je samo u kontekstu šireg problema i nije bilo nikakvih insinuacija da je kriv za zločin.

- ***Pauliukienė i Pauliukas protiv Litvanije***, predstavka br. 18310/06, presuda od 5. novembra 2013. godine: postupkom zbog klevete, u kome tužilac nije uspio, nije prekršeno pravo na privatnost.

Podnosioci predstavke su državni funkcioner i njegova supruga koji su vodili spor sa svojim susjedima oko zemljišta. Dnevni list je napisao članak o tom sporu, u kojem je objavljeno da su funkcioner i supruga nezakonito gradili na zemljištu koje nije bilo u njihovom vlasništvu. Funkcioner je pokrenuo postupak zbog klevete, u kojem nije uspio, pa se zatim obratio Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je prekršeno njegovo pravo na privatni život.

Evropski sud je smatrao da u ovom slučaju nije prekršeno pravo na privatni život. Sud je prvo naveo da se član 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima odnosi samo na ozbiljne napade na ugled, napominjući da „napad na ličnu čast i ugled mora imati određeni stepen težine i na neki način spriječiti lično uživanje prava na poštovanje privatnog života“. Sud je zaključio da je u ovom slučaju taj uslov bio ispunjen – navodi dnevnog lista su bili dovoljno ozbiljni. Međutim, Sud je konstatovao da se novinski članak bavio pitanjem od javnog interesa – zloupotrebom moći od strane državnih funkcionera – i dalje naveo da je podnosilac predstavke državni funkcioner koji mora da toleriše veću kritiku svog rada od običnog čovjeka. Na kraju, Sud je zaključio da je novinarsko izvještavanje u ovom slučaju bilo profesionalno i etički korektno, a da je novinar zasnovao svoje navode na više izvora informacija.

- **Jokšas protiv Litvanije**, predstavka br. 25330/07, presuda od 12. novembra 2013. godine: nije prekršena sloboda izražavanja vojnika koji je penzionisan nakon što je iznio kritiku u novinskom članku.

Podnosilac predstavke je bio vojnik, koji je u novinskom članku iznio kritiku novog zakona za koji je smatrao da ne štiti dovoljno prava vojnika u disciplinskom postupku. Tri mjeseca kasnije je primoran da se penzioniše iz vojske, iako su mnoge njegove kolege nastavile da rade i posle starosne dobi predviđene za penzionisanje. On je pred sudom osporio njegov prinudni odlazak u penziju, ali je bio neuspješan. Potom je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je penzionisan zbog svojih izjava u novinskom članku.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da u ovom slučaju nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da iako se pravo na slobodu izražavanja odnosi na vojno osoblje, legitimno je uvesti ograničenja kada postoji stvarna opasnost po vojnu disciplinu. Sud je takođe konstatovao da podnosilac predstavke nije bio podvrgnut disciplinskom postupku, i da nije bilo jasnih dokaza koji bi povezali njegov prisilni odlazak u penziju sa izjavama koje je dao za novine. Sud je stoga zaključio da u ovom slučaju nije prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

- **Genner protiv Austrije**, predstavka br. 55495/08, presuda od 12. januara 2016. godine: osuda za klevetu NVO aktiviste zbog uvrede sjećanja na ministarku dan poslije njene smrti nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

1. KLEVETA

18

TEMATSKA
Z B I R K A
B I L T E N A

Riječ je o aktivisti koji je radio za NVO koja podržava azilante. Dan nakon smrti austrijske ministarke unutrašnjih poslova, na internet stranici te NVO objavio je saopštenje pod naslovom: "Dobra vijest za Novu godinu: L.P, ministarka mučenja i deportacije je mrtva." U saopštenju je navedeno da je ministarka bila "kriminalac koji ubija perom, kao i mnogi drugi u stravičnoj istoriji ove zemlje", da je bila "poslušno oruđe birokratije zaražene rasizmom" i da "nijedno pristojno ljudsko biće ne žali zbog njene smrti". Njen udovac je podnio privatnu tužbu za klevetu protiv g. Gennera i NVO, koji su zatim osuđeni. Austrijski sud je zaključio da je saopštenje s optužbama na njen račun dan nakon njene smrti, prekoračilo granicu prihvatljive kritike.

Evropski sud za ljudska prava je prihvatio stav domaćih sudova i zaključio da osuda za klevetu nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. S jedne strane, izjava g. Gennera se ticala pitanja od javnog interesa i mogla se smatrati za doprinos političkoj debati od javnog interesa o tretmanu azilanata prema propisima koje je uvela ministarka. Pored toga, ministarka je nesumnjivo bila javna ličnost, tako da su ona i njeni nasljednici bili dužni da tolerišu veći stepen kritike od običnog pojedinca. Međutim, saopštenje je bilo objavljeno samo dan nakon njene neočekivane smrti, dajući riječima dodatnu težinu i ne mareći za bol njene porodice i moglo je izazvati znatnu štetu ugledu pokojne ministarke. Sud je smatrao da je "izricanje uvrede dan poslije smrti osobe kojoj je ista upućena u suprotnosti s načelima osnovne pristojnosti i poštovanja čovjeka ... i predstavlja napad na suštinu prava ličnosti." Sud je naglasio da u saopštenju nije razmatrana politika koju je ministarka uvela, već da je ono bilo veoma lično, poredeći je sa visokim zvaničnikom iz nacističke ere.

- **Putistin protiv Ukrajine**, predstavka br. 16882/03, presuda od 21. novembra 2013. godine: odbijena pritužba da je zbog klevete preminulog oca prekršeno pravo na privatni život.

Slučaj se ticao novinskog članka o fudbalskoj utakmici između kluba “Dinamo” iz Kijeva i tima „Flakelf“ njemačkog Luftwaffea, 1942. godine. Ukrajinski tim je pobijedio, ali je navodno pretrpio odmazdu: pojedini igrači su uhapšeni i odvedeni u koncentracioni logor, gdje su četiri lokalna igrača kasnije pogubljena. Članak je sugerisao da su pojedini fudbaleri iz Kijeva sarađivali sa Gestapom ili policijom. Sin jednog fudbalera je pokrenuo postupak protiv novinskog lista tvrdeći da je članak bio klevetnički prema njegovom ocu, ali nije uspio u postupku: domaći sudovi su presudili da ime njegovog oca nije pomenuto u tekstu, i da nije bilo moguće pročitati njegovo ime sa fotografije meča koja je objavljena uz članak. On je potom podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da je prekršeno njegovo pravo na poštovanje privatnog života.

Evropski sud je smatrao da u ovom slučaju nije bilo kršenja prava na privatnost. Sud je konstatovao da pod određenim okolnostima ugled preminulog člana porodice može uticati na privatni život i identitet te osobe. Međutim, u ovom slučaju otac podnosioca predstavke nije direktno imenovan u članku. Podnosilac predstavke je stoga samo marginalno pogođen objavljivanjem članka, što je značilo da nije prekršeno njegovo pravo na poštovanje privatnog života.

- **Błaja News Sp. z o. o. protiv Poljske**, predstavka br. 59545/10, presuda od 26. novembra 2013. godine: osuda na naknadu štete zbog klevete zbog tvrdnji o krivičnoj odgovornosti državne tužiteljke nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao časopisa, koji je proglašen krivim za klevetu zbog izvještavanja o istragama zločina. Časopis je u članku prenio da je „tužiteljka Ana“ bila povezana sa kriminalnim krugovima, da je prisustvovala incidentu koji se ticao trgovine drogama i da je bila krivično gonjena. Državna tužiteljka, koja je tvrdila da je lako zaključiti da se u članku radi o njoj, tužila je časopis zbog klevete i dobila presudu kojom joj je dodijeljena naknada štete od 30000 poljskih zlota (8000 eura). Časopis je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da je prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da u ovom slučaju nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Iako je priznao značaj slobode štampe u demokratskom društvu, Sud je podsjetio da mediji moraju da rade s dobrom namjerom u cilju pružanja tačne i pouzdane informacije u skladu sa novinarskom etikom. Sud je konstatovao ozbiljnost iznesenih navoda. Naveo je da iako je izvještavanje o ličnom integritetu državnih tužilaca od očiglednog javnog interesa, oni moraju biti zaštićeni od uvrjedljivih, pogrdnih i klevetničkih napada koji mogu uticati na njihovo vršenje dužnosti i narušiti povjerenje javnosti u njih i njihove funkcije. Sud je smatrao da podnosilac predstavke nije imao nikakve dokaze za svoje navode, kao i da novinari nijesu uložili nikakve napore da dobiju komentar od tužiteljke prije objavljivanja članka. Na kraju, Sud je konstatovao da je protiv podnosioca predstavke pokrenut samo građanski postupak, ali ne i krivični, i da dosuđeni iznos za naknadu štete nije ugrozio opstanak izdavača, pa se ne može smatrati pretjeranim.

- ***Mika protiv Grčke***, predstavka br. 10347/10, presuda od 19. decembra 2013. godine: krivična osuda zbog klevete i uslovna kazna zbog iznesenih tvrdnji o korupciji u kancelariji gradonačelnika prekršili su pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao krivične osude zbog klevete lokalne odbornice, koja je objavila članak u novinama optužujući gradonačelnika za korupciju i protekciju u zapošljavanju službenika. Odbornica je osuđena zbog klevete na uslovnu kaznu od osam mjeseci i novčanu kaznu od 50 eura. Odbornica je zatim podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je osuda prekršila njeno pravo na slobodu izražavanja.

Evropski sud je smatrao da je osuda odbornice prekršila njeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je naglasio da je članak koji je ona objavila kritikovao rad lokalnog gradonačelnika, i da je jasno predstavljao „politički govor“ – najzaštićeniji oblik izražavanja. Sud je konstatovao ozbiljnost optužbi, ali je takođe istakao političku prirodu pitanja kojima se bavila autorka članka i nesrazmjernu krivičnu kaznu na koju je ona osuđena.

- ***Jalbă protiv Rumunije***, predstavka br. 43912/10, presuda od 18. februara 2014. godine: objavljivanjem lažnih optužbi protiv državnog službenika portal je prekršio pravo na poštovanje privatnog života.

Podnosilac predstavke je bio visoki državni službenik u kancelariji gradonačelnika kojeg je internet portal optužio za korupciju. Portal je naveo da je službenik vlasnik privatnog taksi biznisa, što je u suprotnosti s njegovim statusom državnog službenika. Službenik je tužio portal zbog klevete, ali su domaći sudovi odbacili njegovu tužbu tvrdeći da je pravo javnosti da bude informisana o upravljanju javnim sredstvima bilo važnije od njegovog prava na privatnost. Službenik je zatim podnio predstavku Evropskom sudu, tvrdeći da je prekršeno njegovo pravo na poštovanje privatnog života.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je u ovom slučaju prekršeno pravo državnog službenika na poštovanje privatnog života. Sud je smatrao da je iznijeta tvrdnja bila činjenica koja može biti ili istinita ili neistinita. Evropski sud se nije složio s ocjenom lokalnih sudova da je tvrdnja predstavljala lično mišljenje; Sud je smatrao da pitanje da li neko posjeduje biznis „nije samo stvar spekulacija, već činjenica koja može biti potkrijepljena relevantnim dokazima“. Tvrdnja je bila ozbiljna i narušila je ugled podnosioca predstavke i omela ga u obavljanju profesionalnih dužnosti. Sud je ponovio da, iako državni službenici moraju da tolerišu veću kritiku svog rada nego drugi pojedinci, oni ipak mogu da preduzmu mjere i da pokrenu tužbu zbog objavljivanja lažnih navoda koji štete njihovom ugledu. Sud je takođe konstatovao da portal nije pružio podnosiocu predstavke priliku da odgovori na optužbe niti mu je omogućeno da objavi svoj odgovor.

- ***Dilipak i Karakaya protiv Turske***, predstavke br. 7942/05 i 24838/05, presuda od 4. marta 2014. godine: osuda zbog klevete zbog kritikovanja preminulog vojnog komandanta prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Dva novinara su proglašeni krivim zbog klevete jer su u novinskom članku kritikovali političku ulogu bivšeg glavnog vojnog komandanta na sastanku Savjeta za nacionalnu bezbjednost, održanom u februaru 1997, koji su pojedini posmatrači ocijenili kao „postmoderni *coup d'état* (državni udar)“. Novinari su u članku naveli da „obično ne govore ružno o mrtvima, ali da se to ne odnosi na Hitlera i Staljina“, kao i da nijesu sugerisali da je komandant kao Hitler, ali da „ima posebno mjesto u svijesti ljudi“. Takođe su tvrdili da su pojedine islamske škole zatvorene zbog komandantove politike.

Porodica komandanta je pokrenula postupak protiv novinara, ali nije uspjela da sazna gdje se oni nalaze, pa se postupak odvijao bez njihovog prisustva. U januaru 2003. je donijeta presuda, a u junu iste godine novinari su pronađeni i protiv njih je pokrenut izvršni postupak. Turski sudovi su ocijenili da su novinari pretjerali i da su izrazili nepoštovanje prema osobi koja je „hrabro služila naciji“. Novinari su se žalili da nijesu bili u mogućnosti da se brane, ali su njihove žalbe odbijene. Nakon toga su podnijeli predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da su prekršena njihova prava na slobodu izražavanja i pravično suđenje.

Sud je smatrao da je u ovom slučaju došlo do kršenja prava novinara i na slobodu izražavanja i na pravično suđenje. Sud je smatrao da su novinari komentarisali ulogu bivšeg komandanta tokom *coup d'état* (državnog udara), što je predstavljalo pitanje od javnog interesa. Komandant je bio poznata javna ličnost, čija porodica treba da toleriše kritiku njegovog rada kao državnog službenika. Iako su novinari koristili oštar i sarkastičan ton koji je nesumnjivo uvrijedio porodicu pokojnika, oni nijesu prešli granice prihvatljive kritike. Sud je posebno istakao da su novinari komentarisali loše funkcionisanje demokratskog režima, što je pitanje od najvišeg javnog interesa. Sud je takođe smatrao da pri određivanju iznosa naknade štete nije uzeta u obzir finansijska situacija novinara, što je imalo za posljedicu to da se jednom od njih oduzme kuća, pa je tako osuda mogla da ima obeshrabrujući efekat na sve novinare. Na kraju, Sud je smatrao da nije bilo opravdano to što se postupak odvijao bez prisustva novinara.

- **Jelševar i drugi protiv Slovenije**, predstavka br. 47318/07, presuda od 11. marta 2014. godine: pogrđni opisi likova u knjizi nijesu predstavljali klevetu.

Četiri žene su tvrdile da su opisane kao likovi u knjizi u kojoj su one i njihova porodica prikazane na klevetnički način. Glavni lik u knjizi, Rozina, je prikazana kao živahna, ambiciozna i snalažljiva, ali je takođe navedeno da koristi seks da dobije ono što želi od svog muža, da je nezakonito prodavala alkohol tokom prohibicije u SAD, i da joj je novac važniji od dobrobiti sopstvene djece. Pomenute žene su navele da je radnja knjige smještena u oblast u kojoj živi njihova porodica, a da je prezime glavnog lika - Brinovic - prezime po kojem su one poznate u zajednici, iako to nije pravo prezime njihove porodice. One su tužile autora knjige zbog klevete, ali su domaći sudovi odbacili njihovu tužbu uz obrazloženje da prosječni čitalac ne bi zaključio da su događaji opisani u knjizi činjenice o stvarnim ljudima. Osim toga, domaći sudovi su smatrali da opisani događaji nijesu bili klevetnički, i da klevetanje nije bila namjera autora. Žene su zatim podnijele predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je prekršeno njihovo pravo na poštovanje privatnosti.

Evropski sud je odbacio predstavku kao „očigledno neosnovanu“. Sud je naglasio da je umjetnička sloboda autora književnih djela od velikog značaja i da zahtijeva visok nivo zaštite u skladu sa Konvencijom. Sud je istakao da su domaći sudovi sa posebnom pažnjom razmotrili da li je porodica podnositeljki predstavke mogla biti poistovjećena sa izmišljenim likovima iz knjige, i da li su ti likovi prikazani na pogrđan način koji bi predstavljao klevetu. Sud je utvrdio da je pristup Ustavnog suda Slovenije u utvrđivanju ravnoteže između suprotstavljenih interesa bio pravičan i u skladu sa evropskom praksom. Slovenački sudovi su razmotrili da li bi prosječni čitalac mogao da zaključi da je priča istinita, a ne fiktivna, i da li bi čitalac smatrao knjigu uvrjedljivom, uzimajući opšti kontekst knjige u obzir. Evropski sud je stoga zaključio da u ovom slučaju nije prekršeno pravo na privatnost.

- ***Almeida Leitão Bento Fernandes protiv Portugala***, predstavka br. 25790/11, presuda od 12. marta 2015. godine: osudom za klevetu zbog romana o porodici supruga autorke nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao autorke osuđene za klevetu zbog knjige u kojoj su pomenuti članovi porodice njenog supruga. U knjizi je ispričana priča o porodici koja je emigrirala u SAD sa sjevera Portugalije. Pomenuti su događaji koji uključuju prostituciju i vanbračne veze. U predgovoru knjige, autorka je zahvalila ljudima koji su je inspirisali, navodeći da su činjenice koje je ispričala u romanu proizvod njene mašte i da je bilo kakva sličnost sa stvarnim činjenicama slučajna. Međutim, ujak, tetka, rođaka, sestra i majka njenog supruga su je ipak tužili, žaleći se da se roman ticao njihove porodične istorije i da je narušio ugled njihove porodice. Autorki je dosuđena novčana kazna od 4.000 eura i naloženo joj je da plati odštetu u iznosu od 53.500 eura.

Sud je zaključio da osudom nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Primijetio je da osobe prikazane u romanu nisu bile javne ličnosti. Ovo je značilo da je domaćim organima dato široko polje procjene pri ocjenjivanju „neophodnosti“ kazne koja je izrečena autorki. Sud nije vidio razlog zbog koga se ne bi složio sa zaključkom portugalskih sudova da je naracija romana zaista bila klevetnička, i primijetio je da su portugalski sudovi u svojim presudama prepoznali značaj prava na slobodu izražavanja. Sud je takođe konstatovao da su iznosi novčane kazne i odštete utvrđeni u skladu s finansijskom situacijom autorke.

- ***Bartnik protiv Poljske***, predstavka br. 53628/10, presuda od 11. marta 2014. godine: kazna zbog klevete zbog neosnovanih navoda o korupciji nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke u ovom slučaju je bio čovjek koji je optužen zbog klevete jer je objavio nekoliko članaka na internetu u kojima je optužio rukovodioce stambene zadruge da su zloupotrijebili zadružna i druga sredstva, preusmjerena iz stambenog fonda. Njemu je dosuđena novčana kazna od 125 eura, nakon čega je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da su njegovi članci bili satirični, a da je on građanin-novinar (*blogger*), koji je samo komentarisao pitanje od javnog interesa.

Evropski sud je odbacio predstavku kao „očigledno neosnovanu“. Iako se Sud složio da je tema kritike zaista bila od javnog interesa i priznao značaj „građanskog novinarstva“, kao što su bili članci podnosioca predstavke objavljeni na internetu, Sud je takođe konstatovao da se internet razlikuje od pisane štampe i da predstavlja još veći rizik po privatnost i ugled. Sud je takođe zaključio da podnosilac predstavke nije imao nikakve dokaze o istinitosti svojih navoda, posebno u pogledu preusmjeravanja sredstava iz stambenog fonda, i da upotreba riječi kao što su „banditi, lopovi, reketaši, lopovi“ u opisu rukovodioca zadruge ne može biti opravdana, iako je zamišljeno da članci budu satirični. Uzimajući u obzir i mali iznos dosuđene naknade štete, Sud je smatrao da u ovom slučaju nije došlo do kršenja prava na slobodu izražavanja.

- ***Amorim Giestas i Jesus Costa Bordalo protiv Portugala***, predstavka br. 37840/10, presuda od 3. aprila 2014. godine: osudom za klevetu zbog kritikovanja državnih službenika prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Presuda se odnosi na novinara i urednika koji su objavili članak koji se ticao stvari koje je lokalni sud donirao u dobrotvorne svrhe. U članku je izražena sumnja o neopravdanom favorizovanju prilikom doniranja. U istom broju lista, urednik je objavio kolumnu u kojoj

je kritikovao zakone i propise koji propisuju postupak doniranja. Novinar i urednik su proglašeni krivim zbog krivičnog djela klevete počinjenog na štetu dobrotvorne organizacije i kvalifikovanog oblika ovog krivičnog djela počinjenog na štetu sekretara lokalnog suda. Novinari su morali da plate novčanu kaznu, kao i naknadu štete oštećenima u ukupnom iznosu od 3.500 eura, kao i troškove sudskog postupka. Domaći sud je utvrdio da se u člancima navodi da je sekretar suda postupao pristrasno u korist dobrotvorne organizacije.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da ova presuda predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja. Primjećeno je da je prvi članak bio utemeljen na činjenicama i jedva da je pomenuo donaciju i primaoca donacije, kao i da je navedeno da nekoliko drugih dobrotvornih organizacija nije primilo donaciju. U drugom članku je iznijeto mišljenje o propisma kojoma se propisuje postupak doniranja i koji su kritikovani zato što su veoma nejasni i omogućavaju diskreciono odlučivanje donatora. Kritika je, prema mišljenju Suda, doprinosila debati u opštem interesu. Osim toga, novinari su pitali za mišljenje sve koji su bili uključeni u priču, a čak su obezbijedili i mišljenje Ministarstva pravde. Mišljenja svih njih su objavljena. Novinari su stoga očigledno postupali u dobroj vjeri. Sud je na kraju istakao da su novinari, prema portugalskom zakonu, rizikovali da im bude izrečena kazna zatvora. Sud je naglasio da kazna zatvora nikada nije prihvatljiva kazna u slučajevima klevete osim kada postoji govor mržnje ili podsticanje na nasilje. Zaključio je da je krivična osuda novinara bila očigledno nesrazmjerna jer je pravni lijek u građanskom pravu bio dostupan.

- **Hasan Yazıcı protiv Turske**, predstavka br. 40877/07, presuda od 15. aprila 2014. godine: osudom za klevetu zbog navoda o plagiranju, prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Presuda se odnosi na slučaj u kojem je novinar osuđen zbog klevete jer je objavio članak u kojem je visoko rangiranog i uticajnog akademika optužio za plagijat. Akademik je pokrenuo postupak protiv novinara navodeći da objavljeni članak predstavlja lični napad na njega. Domaći sudovi su utvrdili da novinar nije mogao da dokaže tvrdnje o plagijatu i da članak predstavlja “uvredu”. Novinar je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava žaleći se da mu je prekršeno pravo na slobodu izražavanja, kao i na dužinu trajanja postupka koji je trajao duže od 6 godina.

Sud je utvrdio da je novinaru povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja, kao i pravo na pravično suđenje. Primjećeno je da je akademik bio na čelu Višeg savjeta za obrazovanje u periodu od 1981. do 1992. godine i da je uspostavio dva veoma važna univerziteta u Turskoj. On je stoga bio poznat kao javna ličnost i trebalo je očekivati da toleriše veći stepen javnog nadzora. Osim toga, tvrdnje o plagiranju predstavljaju pitanje od javnog interesa. Sud je utvrdio da domaći sudovi nijesu posvetili dužnu pažnju pravu na slobodu izražavanja podnosioca predstavke, niti su uzeli u obzir javni interes o pitanju plagiranja. Sud je dalje utvrdio da podnosilac predstavke nije dobio priliku da dokaže svoje tvrdnje, a da su se domaći sudovi, umjesto toga, oslonili na dokaze pribavljene od vještaka koga je odredio sud, a čiju neutralnost je podnosilac predstavke osporavao. Sud je stoga zaključio da domaći sudovi nijesu odgovarajuće uspostavili ravnotežu između prava na slobodu izražavanja i zaštite ugleda drugih. U odnosu na trajanje postupka, Sud je primjetio da je njegovo trajanje u periodu od šest godina bilo pretjerano.

- **Brosa protiv Njemačke**, predstavka br. 5709/09, presuda od 17. aprila 2014. godine: zabrana distribucije letaka koji su pozivali javnost da ne glasa za političkog kandidata zbog njegovih veza sa neonacizmom prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Presuda se odnosi na sudsku zabranu distribucije letaka u kojima je podnosilac predstavke pozvao javnost da ne glasaju za jednog od kandidata za gradonačelnika, zbog njegove povezanosti sa neonacističkom organizacijom. Prilikom odobravanja zabrane, sud je utvrdio da su tom izjavom povrijeđena prava ličnosti kandidata i da podnosilac, g. Brosa, nije uspio da obezbijedi dovoljno dokaza kojima bi potkrijepio svoje tvrdnje. Podnosilac predstavke se žalio Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je zaključio da je zabrana prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je utvrdio da se letak ticao političara, koji je neminovno i svjesno izložen pažljivijoj analizi izjava, naročito kada i sam daje javne izjave koje su podložne kritici. Iako političar ima pravo na zaštitu sopstvenog ugleda, ovo pravo se mora odmjeriti u odnosu na interes otvorene rasprave o političkim pitanjima. Letak podnosioca predstavke je predstavljao njegovo viđenje podobnosti kandidata za funkciju gradonačelnika, pa je, stoga, predstavljao političko pitanje od javnog interesa. Sud je dalje utvrdio da termin “nacista”, kao i izvedeni termin “neonacista”, može imati više različitih značenja po svom sadržaju i značaju i ne može se smatrati pukim navođenjem činjenica. Njemački sudovi su zahtijevali “upečatljiv dokaz” o nenacističkim aktivnostima. Ovo je bio visok standard u dokazivanju koji se zahtijevao od nekoga ko jedva da je iznio vrijednosni sud. Sud je naglasio da se standardi koji se primjenjuju prilikom procjene nečijeg političkog djelovanja u smislu moralnosti razlikuju od onih koji se zahtijevaju u svrhu dokazivanja nezakonitog postupanja u skladu sa krivičnim pravom.

1. KLEVETA

24

TEMATSKA
Z B I R K A
B I L T E N A

- **Schuman protiv Poljske**, predstavka br. 52517/13, presuda od 3. juna 2014. godine: osudom za klevetu zbog lažnih optužbi nije povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao urednika portala koji objavljuje vijesti, a koji je izvijestio da je lokalni političar, odbornik i šef lokalnog sportskog kluba, koristio zemljište kluba za svoj privatni biznis, zaradivši na taj način gotovo 68.000 eura. Odbornik je podnio tužbu za klevetu, rekavši da je on u stvari zaradio veoma mali iznos, samo 68 eura. Domaći sudovi su se složili da se na osnovu izvještaja portala stiče utisak da je počinjen ozbiljan prekršaj, što je bilo netačno i obmanjujuće. Odborniku je dosuđena naknada štete. Novinar je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je odbio predstavku kao “očigledno neosnovanu”, zaključujući da su poljski sudovi ispravno procijenili slučaj. Uvećavanjem iznosa zarade, portal je pogrešno izvijestio o tome šta se zapravo dogodilo.

- **Axel Springer protiv Njemačke (br. 2)**, predstavka br. 48311/10, presuda od 10. jula 2014. godine: zabranom objavljivanja navoda političara o Saveznom kancelaru povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se tiče zabrane objavljivanja dnevnih novina „Bild“ zbog navoda koje je iznio opozicioni političar, a koji su se ticali bivšeg njemačkog kancelara, Gerharda Šredera. Opozicioni političar je naveo da je Šreder raspisao prijevremene izbore jer je znao da će njegova stranka ostvariti loš rezultat i da će izgubiti mjesto kancelara, a da je već imao unosan udio u njemačko-ruskom zajedničkom poduhvatu za izgradnju naftovoda – posao koji je on lično ugovorio sa ruskim predsjednikom Putinom. „Bild“ je objavio ove navode u vidu članka. Šreder je smatrao da su ovi navodi kleveta i pribavio

je od suda naredbu kojom je zabranjeno dalje objavljivanje. „Bild“ je ponio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je „Bildu“ povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je primijetio da su navodi u vezi sa privatnim poslom gospodina Šredera bili jasno povezani sa njegovim postupanjem kao saveznim kancelarom, i njegovim kontroverznim imenovanjem na funkciju u njemačko-ruskom naftnom konzorcijumu odmah pošto je prestao da obavlja funkciju kancelara. Ove navode je iznio opozicioni političar, kao dio političke debate o pitanjima od javnog interesa.

Iako su njemački sudovi kritikovali „Bild“ da je jednostran u svojim komentarima i da nije prikazao i Šrederovu stranu priče, Evropski sud za ljudska prava je presudio da to nije bilo potrebno. Kao bivši kancelar, a što je jedna od najviših političkih funkcija u Njemačkoj, Šreder je morao pokazati puno veći nivo tolerancije od običnog građanina. Sud je takođe primijetio da je za štampu važno da bude u mogućnosti da izvještava o političkim debatama. Kažnjavanjem medija za prenošenje izjava druge osobe bi se ozbiljno ugrozila njihova sposobnost da prenose vijesti. Sud je takođe naveo da se od novina ne može zahtijevati da sistematski provjeravaju osnovanost svakog komentara političara, onda kada se takvi komentari tiču pitanja od javnog interesa.

- ***Stankiewicz i drugi protiv Poljske***, predstavka br. 48723/07, presuda od 14. oktobra 2014. godine: osudom za klevetu zbog izvještavanja o korupciji povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

Dva novinara su objavili članak navodeći da je visoko pozicionirani javni funkcioner u ministarstvu zdravlja umiješan u korupciju tako što je tražio mito od predstavnika farmaceutske kompanije. Funkcioner je tužio novinare za klevetu, i primorani su da objave izvinjenje, plate sudske takse i troškove funkcionera.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je povrijeđeno pravo novinara na slobodu izražavanja i istakao: „U situacijama u kojima su, s jedne strane, iznijete činjenice bez dovoljno dokaza koji ih potvrđuju, a sa druge novinar diskutuje o pitanju od istinskog javnog interesa, utvrđivanje da li je novinar postupio profesionalno i dobronamjerno je od najvećeg značaja“. U ovim okolnostima, Sud je utvrdio da su novinari zaista postupali profesionalno i savjesno: sproveli su opsježno istraživanje i provjerili činjenice koje su im bile dostupne, a sadržaj i ton članka koji su objavili je sveukupno bio prilično uravnotežen. Novinari su prikazali objektivnu sliku javnog funkcionera i ponudili su mu da iznese svoju verziju događaja kao i da komentariše navode protiv njega. Sud je takođe naveo da domaći sudovi nisu uzeli u obzir status javnog funkcionera, tj. da se od njega, zbog njegovog položaja, očekuje da toleriše kritike na račun svoje funkcije; nije uzeto u obzir ni da je tema članka bila pitanje od javnog interesa i da je štampani medij imao važnu ulogu „čuvara javnosti“ (*public watchdog*).

- ***Erla Hlynisdottir protiv Islanda (br. 2)***, predstavka br. 54125/10, presuda od 21. oktobra 2014. godine: osudom za klevetu zbog izvještavanja o procesuiranju seksualnih delikata povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

Predmet se ticao novinarke, koja je proglašena odgovornom za klevetu zbog članka o krivičnom predmetu visokog profila u koji je bio umiješan direktor rehabilitacionog centra i njegova supruga, a koji su oboje bili osumnjičeni za seksualno zlostavljanje. Direktor je kasnije i osuđen za seksualne odnose sa pacijentima, dok protiv njegove supruge nije podignuta optužnica. Novinarka je prenijela nekoliko izjava bivše pacijentkinje, koja je opisala kako je supruga direktora bila uključena u seksualno zlostavljanje i kritikovala

je činjenicu da je ona u to vrijeme radila kao asistent u nastavi u školi. Utvrđeno je da je novinarka oklevetala suprugu direktora zbog izjave da „... nije prikladno da onaj ko lovi za njega radi u osnovnoj školi“ – jer je takva izjava, po stavu islandskog suda, ukazivala na kriminalno ponašanje, koje nije bilo dokazano.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je osudom za klevetu povrijeđeno pravo novinarke na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da je članak objavljen u kontekstu krivične istrage visokog profila zbog optužbi za seksualne delikte, koje su bile predmet televizijskog izvještavanja, što je očigledno bilo u vezi sa pitanjem od javnog interesa. Evropski sud je primijetio da su islandski sudovi pridali veliki značaj upotrebi riječi „lov“, ali se nije složio da bi čitalaoci to mogli shvatiti kao sugerisanje na krivično djelo. Sud je uzeo u obzir da je dokazano pred islandskim sudovima da je supruga direktora zaista učestvovala zajedno sa njim u seksualnim aktivnostima sa pacijentima. Sud je uzeo u obzir i to da je novinarka intervjuisala nekoliko optuženih iz ove priče i da je pokušala da postigne ravnotežu u svom izvještavanju.

- **Ion Cârstea protiv Rumunije**, predstavka br. 20531/06, presuda od 28. oktobra 2014. godine: objavljivanjem intimnih detalja o seksualnom životu i navodima o kriminalnim aktivnostima povrijeđeno je pravo na poštovanje ugleda.

U ovom slučaju je riječ o članku objavljenom u lokalnim novinama o g. Cârstea-u, univerzitetskom profesoru, u kojem je detaljno opisan incident iz njegovog seksualnog života od prije 19 godina, u kojem je optužen za podmićivanje, ucjenu, seksualno zlostavljanje djece i seksualnu devijantnost. Članak je sadržao fotografije g. Cârstea, na kojima je on bio bez odjeće i koje su prikazivale seksualni odnos. G. Cârstea je tužio novinara i glavnog i odgovornog urednika novine za klevetu, ali je izgubio u postupku uz obrazloženje da je članak napisan sa ciljem da skrene pažnju na ponašanje javne ličnosti, univerzitetskog profesora, kao i da bi se razotkrila dešavanja „iza scene“ na univerzitetima. G. Cârstea je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je objavljivanjem ovog članka povrijeđeno pravo g. Cârstea na poštovanje njegovog ugleda. Sud je smatrao da, iako objavljivanje fotografija može doprinijeti raspravi od javnog interesa koja obuhvata pitanja poput politike, kriminala, sporta ili umjetnosti, ipak mora postojati istinski javni interes. U ovom slučaju je u članku detaljno opisan incident iz seksualnog života podnosioca predstavke koji se desio prije 19 godina, kao i krivična djela koja je on navodno počinio kao univerzitetski profesor prije 9 godina. Članak je sadržao fotografije podnosioca predstavke na kojima je on bio go i koje su prikazivale seksualni odnos. Domaći sudovi nijesu ozbiljno procijenili da li je cjelokupni materijal koji je objavljen doprinio raspravi od opšteg interesa, ni da li je objavljeni sadržaj istinit. Na primjer, nije analiziran javni interes u trenutku objavljivanja pitanja od prije 9 ili 19 godina. Osim toga, domaći sudovi nijesu uopšte raspravljali o tome da li same fotografije sadrže informaciju o događaju iz trenutnog društvenog konteksta, niti da li su one doprinijele raspravi od javnog interesa. Takođe, novinar se nije potrudio da provjeri navode o podmićivanju i seksualnom zlostavljanju koji su izneseni protiv podnosioca predstavke. Sud je stoga utvrdio da su objavljivanjem članka povrijeđena prava g. Cârstea.

- **Braun protiv Poljske**, predstavka br. 30162/10, presuda od 4. novembra 2014. godine: primjenom različitih kriterijuma za utvrđivanje klevete na komentatore i novinare prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

U ovom predmetu je bilo riječi o režiseru, istoričaru i poznatom komentatoru aktuelnih dešavanja, koji je u radio debati govorio o poznatom profesoru kao doušniku tajne

političke policije za vrijeme komunizma. Profesor ga je tužio za klevetu i presuđeno je u njegovu korist. Domaći sudovi su smatrali da, u skladu sa domaćim zakonima, novinar koji izvještava o pitanjima od javnog interesa nije dužan da dokazuje istinitost svake izjave. Međutim, kako se g. Braun nije mogao smatrati novinarom, već samo nekim ko je komentarisao aktuelna dešavanja, bio je dužan da dokaže da su njegovi iskazi u potpunosti istiniti.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je na ovaj način povrijeđeno pravo g. Brauna na slobodu izražavanja. Sud je primijetio da je Braun iznio ozbiljne optužbe na račun profesora, što je predstavljalo napad na njegov ugled. Međutim, odlučujući u predmetu poljski sudovi su napravili razliku između standarda koje se primjenjuju na novinare i na one koji se primjenjuju na druge učesnike u javnoj debati. Ovakva podjela nije bila opravdana: ono što je bitno je da je Braun bio uključen u javnu debatu o važnom pitanju. Pravo na slobodu izražavanja učesnika u takvim debatama mora biti zaštićeno. Kao što su poljski sudovi i potvrdili, Braun je bio stručnjak za pitanje o kojem je riječ, i pozvan je da učestvuje u radio emisiji na tu temu. Stoga, Sud nije mogao prihvatiti odluku da on treba da uživa niži nivo zaštite od nekog ko je prema poljskim zakonima priznat kao „novinar“.

- ***Pinto Pinheiro Marques protiv Portugala***, predstavka br. 26671/09, presuda od 22. januara 2015. godine: osudom istoričara za klevetu zbog kritikovanja Opštinskog vijeća prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao istoričara koji je predsjedavao udruženjem za kulturu. Napisao je članak u novinama u kojem je kritikovao gradske vlasti zbog objavljivanja knjige sa djelima jednog lokalnog pjesnika i koje su na taj način očigledno prekršile ugovor s njim. Osuđen je za „uvredu“, kažnjen novčanom kaznom od 2.320 eura i naređeno mu je da plati 1.000 eura odštete Opštinskom vijeću. Njegova žalba je odbačena uz obrazloženje da pravo Opštinskog vijeća da zaštiti svoj ugled ima prednost nad njegovim pravom na slobodu izražavanja.

Evropski sud za ljudska prava je našao da je osuda prekršila pravo istoričara na slobodu izražavanja. Sud je istakao da su ga domaći sudovi osudili po odredbi krivičnog zakonika koji zabranjuje širenje lažnih informacija koje narušavaju ugled javnih organa vlasti. Sud je smatrao da to što je istoričar istakao grešku u publikaciji – naime, naveli su da je istoričar bio uključen u objavljivanje te knjige – nije značilo da je on širio „lažne informacije“, pa je u odnosu na njega primijenjena pogrešna odredba krivičnog zakonika. To je značilo da njegova osuda nije imala ni odgovarajući pravni osnov u domaćem zakonu, što je samo po sebi dovoljno da se ustanovi kršenje prava na slobodu izražavanja. Evropski sud je kritikovao portugalske sudove i zbog postavljanja interesa zaštite reputacije Opštinskog vijeća iznad prava javnosti da diskutuje o pitanjima od legitimnog javnog interesa, kao i zbog oštine izrečene kazne. Sud je smatrao da je „kažnjavanje podnosioca predstavke novčanom kaznom bilo očigledno nesrazmjerno i predstavljalo je prevelik i nesrazmjern teret, što je moglo da ima negativan uticaj na slobodu kritikovanja javnih ustanova“.

- ***Cojocarui protiv Rumunije***, predstavka br. 32104/06, presuda od 10. februara 2015. godine: osudom za klevetu zbog provokativnog članka kojim je gradonačelnik pozvan da podnese ostavku prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Rumunski novinar je osuđen za klevetu zbog članka u kojem je ispitivao aktivnosti gradonačelnika i pozvao ga da podnese ostavku. Naslov članka je glasio „Ostavka iz časti“ i u njemu je nabrojano deset razloga zbog kojih je gradonačelnik trebalo da

podnese ostavku. Rad gradonačelnika je opisan rečenicama poput: „Dvadeset godina lokalne diktature“; „[Gradonačelnik] na vrhu piramide zla“; „U Pašcani mogu da posluju samo oni koji se priklone mafijaškom sistemu [gradonačelnika]“; „Već više od dvadeset godina nama vlada bivši komunista koji i dalje ima reflekse državnog sekretara“; i „[gradonačelnik] ne zastupa interese [lokalne zajednice]“. Na istoj strani, novinar je takođe napisao vijest o zvaničnoj istrazi o aktivnostima gradonačelnika. Ovaj članak je obuhvatao izjavu drugog političara, kao i gradonačelnikov stav o istrazi.

Evropski sud je smatrao da je krivičnom osudom zbog klevete povrijeđeno pravo novinara na slobodu izražavanja. Sud je napomenuo da se slučaj ticao pitanja od javnog interesa, odnosno aktivnosti gradonačelnika, javne ličnosti, koje su se striktno odnosile na njegove postupke u odnosu na službenu funkciju, a ne na njegov privatni život. Sud je primijetio i da domaći sudovi nisu napravili razliku između djelova članka koji su predstavljali činjenice i drugih djelova koji su predstavljali mišljenje novinara, što je važno u slučajevima klevete (istinitost se može utvrđivati u izjavama koje sadrže činjenice, ali ne i onima koje predstavljaju lično mišljenje). Sud je takođe uzeo u obzir da se novinar nije oslanjao na zvanične izvještaje u kojima su otkrivene nepravilnosti u lokalnoj upravi, a koji su trebali predstavljati razuman osnov za navode koje je novinar iznio. Sud je konstatovao da, iako su neke od izjava u članku bile provokativne, nijesu bile „naročito pretjerane“. Sud je takođe naveo da činjenica da je novinar bio osuđen za klevetu u prošlosti nije značila da on nije postupao „dobronamjerno“ u ovom slučaju. Konačno, za Sud je bilo bitno i to da je osuda značila da je novinar stekao kriminalni dosije, kao i to da je izrečena novčana kazna bila četiri puta veća od prosječne mjesečne zarade u Rumuniji.

1. KLEVETA

28

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

- ***Armellini i drugi protiv Austrije***, predstavka br. 14134/07, presuda od 16. aprila 2015. godine: osuda za klevetu zbog neosnovanih optužbi za namještanje mečeva nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao dvojice novinara koji su objavili članak u regionalnim novinama u kojem su naveli da je kladioničarska mafija podmitila nekoliko fudbalera da "namjeste" rezultate utakmica. Pomenuti igrači su podnijeli krivičnu prijavu protiv novinara, koji su zatim osuđeni za klevetu na uslovnu novčanu kaznu. Osim toga, kompaniji vlasnici novina bilo je naloženo da plati odštetu u iznosu od po 12.000 eura svakom od tužilaca. Sve žalbe koje su podnijeli domaćim sudovima bile su odbijene, pa su se novinari obratili Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da se navedeni članak bavio pitanjem od značajnog javnog interesa, tj. namještanjem mečeva i prevarom koja je sa tim povezana. Istovremeno, Sud je primijetio da novinari nijesu o tome pisali uopšteno, već su direktno napali trojicuera, optuživši ih za namještanje utakmica. Optužbe je okarakterisao kao vrlo ozbiljne, čiji uticaj ne samo da je ošteti lični i profesionalni ugled fudbalera, već je mogao imati i značajne finansijske posljedice po njih. Sud je zatim zaključio da je bilo neophodno da novinari imaju jak činjenični osnov za iznesene optužbe, ali da to nije bio slučaj. Takođe su propustili da zatraže odgovarajući komentar od samih igrača. Konačno, Sud je primijetio da su sami novinari dobili samo uslovnu novčanu kaznu i da je kompaniji bilo naređeno da plati odštetu. Nijesu bili nesrazmjerni ni iznos novčane kazne, niti odšteta. Iz tih razloga, Sud je zaključio da pomenuta presuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- ***Erla Hlynisdottir protiv Islanda (br. 3)***, predstavka br. 54125/10, presuda od 21. oktobra 2014. godine: osudom za klevetu zbog izvještavanja o procesuiranju seksualnih delikata povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj predmet se ticao novinarkе, koja je proglašena odgovornom za klevetu zbog članka o krivičnom predmetu visokog profila u koji su bili umiješani direktor rehabilitacionog centra i njegova supruga, a koji su oboje bili osumnjičeni za seksualno zlostavljanje. Direktor je kasnije i osuđen za seksualne odnose sa pacijentima, dok protiv njegove supruge nije podignuta optužnica. Novinarka je prenijela nekoliko izjava bivše pacijentkinje, koja je opisala kako je supruga direktora bila uključena u seksualno zlostavljanje i kritikovala je činjenicu da je ona u to vrijeme radila kao asistent u nastavi u školi. Utvrđeno je da je novinarka oklevetala suprugu direktora zbog izjave da „... nije prikladno da onaj ko lovi za njega radi u osnovnoj školi“, jer je takva izjava, po stavu islandskog suda, ukazivala na kriminalno ponašanje, koje nije bilo dokazano.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je osudom za klevetu povrijeđeno pravo novinarkе na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da je članak objavljen u kontekstu krivične istrage visokog profila zbog optužbi za seksualne delikte, koje su bile predmet televizijskog izvještavanja, što je očigledno bilo u vezi sa pitanjem od javnog interesa. Evropski sud je primjetio da su islandski sudovi pridali veliki značaj upotrebi riječi „lov“, ali se nije složio da bi čitalaoci to mogli shvatiti kao sugerisanje na krivično djelo. Sud je uzeo u obzir da je dokazano pred islandskim sudovima da je supruga direktora zaista donekle učestvovala zajedno sa njim u seksualnim aktivnostima sa pacijentima. Sud je uzeo u obzir i to da je novinarka intervjuisala nekoliko optuženih iz ove priče i da je pokušala da postigne ravnotežu u svom izvještavanju.

1. KLEVETA

- ***Niskasaari i Otavamedia Oy protiv Finske***, predstavka br. 32297/10, presuda od 23. juna 2015. godine: osuda za klevetu u sporu između dva novinara prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Novinar koji je pisao za poznati nedjeljnik kritikovao je način na koji su napravljena dva televizijska dokumentarna filma. Dokumentarci su se bavili pitanjima plesni u kućama i zaštite šuma. Novinar je naveo da su pojedini statistički podaci u dokumentarcima bili izmišljeni, te da je iskaz istraživača, za koji je jedan od televizijskih reportera znao da je lažan, ipak bio uključen u jedan film. Televizijski reporter je tužio novinara i nedjeljnik za naknadu štete i na ime odštete dobio 6.000 eura. Novinar i časopis su se onda žalili Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je zaključio da je osuda za klevetu prekršila pravo na slobodu izražavanja. Konstatovao je da se sporni izvještaji mogu smatrati istraživačkim novinarstvom o pitanjima od legitimnog javnog interesa. Obje strane u sporu su profesionalni novinari koji su prilično dobro poznati široj javnosti, a časopis je objavio dalju diskusiju, uključujući odgovor od strane reportera i odgovor novinara časopisa koji je zauzeo cijelu stranu. Sud je konstatovao da su se statistički podaci razlikovali u pogledu očuvane šumske oblasti u Finskoj i da se stoga ne može reći da su brojke koje je dao podnosilac žalbe izmišljene. Sud je dalje naveo da je televizijski reporter koji je podnio tužbu za klevetu i sâm bio novinar, te da je mogao da očekuje da bude predmet oštrog nadzora, komentara i kritike u vezi svog profesionalnog postupanja. Konačno, Sud je uzeo u obzir i ozbiljnost izrečene sankcije.

29

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

- **Morar protiv Rumunije**, predstavka br. 25217/06, presuda od 7. jula 2015. godine: krivična osuda za klevetu i visok iznos odštete prekršili su pravo na slobodu izražavanja.

Riječ je o rumunskom novinaru, koji je osuđen za klevetu zbog niza tekstova o političkom savjetniku predsjedničkog kandidata. Novinar je insinuirao da je savjetnik radio kao špijun i prao novac u okviru rumunske tajne službe u vrijeme komunizma, *Securitate*. Politički savjetnik je podnio tužbu, a sud je osudio g. Morara na uslovnu novčanu kaznu i naredio mu da plati odštetu i troškove u iznosu od 26.000 dolara.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je navedena presuda prekršila pravo novinara na slobodu izražavanja. Konstatovao je da je on pisao o temama od javnog interesa, konkretno o strategijama različitih kandidata na predsjedničkim izborima i posebno mogućim vezama kandidata sa tajnom policijom iz doba komunizma. Sud je naveo da je političkog savjetnika predsjedničkog kandidata, iako sâm nije bio političar, trebalo smatrati za javnu ličnost, koji stoga treba da toleriše veći stepen kritike od običnog pojedinca. Sud je dalje zaključio da je njegova navodna povezanost sa tajnom službom bila zasnovana na pojedinim dokazima te da, s obzirom na poteškoće vezane za pristup dosijeima tajne službe, to ne bi moglo da bude u potpunosti dokazano. Konačno, Sud je naveo da je iznos odštete bio naročito visok – više od pedeset puta veći od prosječne zarade u to vrijeme, uz veoma visok iznos sudskih troškova koje je podnosilac predstavke morao da plati.

1. KLEVETA

30

TEMATSKA Z B I R K A B I L T E N A

- **Ringier Axel Springer Slovakia, a.s. protiv Slovačke br. 2**, predstavka br. 21666/09, presuda od 7. januara 2014. godine: propust domaćih sudova da odgovarajuće razmotre pravo na slobodu izražavanja u slučaju klevete doveo je do kršenja prava.

Objavljen je novinski tekst o saobraćajnoj nesreći u kojoj je vozač automobila udario pješaka nanoseći mu smrtonosne povrede. Pješak je bio sin državnog tužioca, a vozač je nakon incidenta pritvoren. U članku je problematizovan dugi vremenski period koji je bio potreban slovačkim sudovima da razmotre zahtjev vozača za kaucijom, a u njemu su s tim u vezi pomenuta i imena državnog tužioca i njegovog sina. Državni tužilac je onda tužio izdavača zbog klevete, tvrdeći da mu je članak izazvao bol i patnju. Tužba je usvojena i novinama je naloženo da daju izvinjenje i plate odštetu od 100.000 slovačkih kruna (što je u to vrijeme bilo približno 2600 eura). Izdavač novina je zatim podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je utvrdio da je u ovom slučaju prekršeno pravo na slobodu izražavanja, jer su se slovački sudovi fokusirali samo na činjenicu da je nesreća predstavljala tragediju za porodicu i da je otkrivanje njihovog identiteta, zajedno s opisom nesreće, podstaklo njihovu patnju. Domaći sudovi nijesu uzeli u obzir širi kontekst članka, naročito pitanja o produženom trajanju pritvora vozača. Osim toga, Evropski sud je posebno konstatovao da je Ustavni sud Slovačke odbacio žalbu novina navodeći da je nadležan da razmotri samo kršenje proceduralnih pravila, a ne i to da li su niži sudovi dovoljno zaštitili pravo novina na slobodu izražavanja. Ni Ustavni sud, kao ni niži sudovi u Slovačkoj uopšte nijesu razmotrili da li je članak objavljen u dobroj namjeri, kao ni javni interes za objavljivanjem takvog članka, pa je utvrđeno da domaći sudovi zbog toga nijesu ispunili svoje obaveze po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima.

- **Ringier Axel Springer Slovakia, a.s. protiv Slovačke br. 3**, predstavka br. 37986/09, presuda od 7. januara 2014. godine: propust domaćih sudova da odgovarajuće razmotre pravo na slobodu izražavanja u slučaju klevete doveo je do kršenja prava.

Slučaj se ticao serije članaka o takmičarima televizijskog kviza „Ko želi da bude milioner?“. U tekstovima je navedeno da je došlo do spora između organizatora kviza i takmičara, jer su organizatori tvrdili da je takmičar varao, a takmičar da je pitanje za 50.000 eura bilo dvosmisleno, i da je on u suštini dao tačan odgovor. Nakon objavljivanja tekstova, takmičar je tužio izdavača za klevetu, tvrdeći da je pogriješio kada ga je nazvao prevarantom protiv koga je pokrenuta krivična istraga. Sudovi su uvažili argumente takmičara, a izdavaču naredili da objavi izvinjenje i plati mu naknadu štete u iznosu od oko 1450 eura. Izdavač je zatim podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je našao da je u ovom slučaju prekršeno pravo na slobodu izražavanja, jer domaći sudovi nijesu razmotrili da li su se članci ticali pitanja od javnog interesa, da li su objavljeni u dobroj namjeri, kao ni bilo koji drugi kriterijum od značaja za ocjenu poštovanja „dužnosti i odgovornosti“ izdavača u okviru prava na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao i propust Ustavnog suda Slovačke da razmotri da li je prekršeno pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja, i zaključio da domaći sudovi nijesu uspjeli da ispune svoje obaveze prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima.

2. UVREDA

Evropski sud za ljudska prava je razmatrao brojne slučajeve u kojima je morao da presudi da li je presuda protiv novinara zbog objavljivanja uvreda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Prilikom razmatranja ovih slučajeva, on uzima u obzir nekoliko faktora:

- pravo na slobodu izražavanja štiti i izjave koje vrijeđaju, kao i neuvrjedljivi govor;
- da li je izjava u konkretnom slučaju predstavljala bezrazložan lični napad, i
- značaj debate o pitanjima od javnog interesa.

Sud je utvrdio da je upotreba nekih riječi, kao što su „fašista“ ili „idiot“, kada se koriste prilikom opisivanja političara koji je iznio provokativne primjedbe, skoro uvijek opravdana. Slično tome, utvrđeno je da osuda za „vrijeđanje“ vlade ili šefa države krši pravo na slobodu izražavanja. Međutim, uvrijedljivi govor usmjeren na ženu političara, posebno kada nije jasno kako te primjedbe doprinose debati o pitanju od javnog interesa, nije prihvatljiv.

Sud je utvrdio da korišćenje pretjeranog jezika može biti opravdano kada se koristi da opiše političare koji su i sami skloni davanju pretjeranih primjedbi. U drugim slučajevima, pretjeran ili uvrjedljiv jezik može biti korišćen u vezi sa temom od javnog interesa. Međutim, Sud dosledno ne odobrava ono što naziva bezrazložnim (*gratuitous*) uvredama. Sud takođe dosledno ne odobrava nepotrebne napade na pravosuđe, što odražava zaštitni stav Evropske konvencije prema očuvanju dostojanstva sudstva.

Presude koje slijede pružaju primjere odluka Evropskog suda za ljudska prava o ovim pitanjima.

32

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

- **Castells protiv Španije**, predstavka br. 11798/85, presuda od 23. aprila 1992. godine: članak u kojem je osuđena podrška Vlade napadima u baskijskom regionu nije uvrjedljiv.

Podnosilac predstavke je osuđen za vrijeđanje Vlade u članku u kojem je osudio njenu podršku ili toleranciju prema napadima na Baske od strane naoružanih grupa. U kontekstu političkih ubistava koja su prošla nekažnjeno, podnosilac predstavke je optužio Vladu da je fašistička organizacija, koja je odgovorna za ova nekažnjavanja. Domaći sudovi nijesu identifikovali pojedinačne riječi kao uvrjedljive, već su čitav članak proglasili kao uvredu Vlade. U članku nijesu upotrijebljene nikakve potencijalno uvrjedljive riječi osim riječi „fašista“.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Članak podnosioca predstavke je bio očigledno političke prirode i nije prešao granicu: „Gospodin Castells je započeo članak osudom nekažnjavanja pripadnika raznih ekstremističkih grupa, izvršioca brojnih napada u Baskiji od 1977. godine. On je na taj način opisao činjenice od velikog interesa za javnost ovog regiona, gdje je većina primjeraka časopisa koji je objavio članak rasprodana. [Mada] je iznio ozbiljne optužbe na račun Vlade, koja je po njegovom mišljenju bila odgovorna za situaciju koja je nastala... Članak se mora posmatrati kao cjelina.“

- **Oberschlick protiv Austrije (br. 2)**, predstavka br. 20834/92, presuda od 1. jula 1997. godine: osuda zbog nazivanja političara „idiotom“ prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je nazvao političara idiotom (*trotte*) u novinskom članku u kojem kritikuje jedan od njegovih govora. Evropski sud smatra da je, iako uvrjedljiva, upotreba riječi bila opravdana kada se posmatra u datom kontekstu. Sud je zaključio da je političar „očigledno imao za cilj da bude provokativan i da samim tim izazove burne reakcije... riječi podnosioca predstavke... se svakako mogu smatrati polemičkim, [ali] po tom osnovu ne predstavljaju lični napad jer je autor za njih pružio objektivno razumljivo objašnjenje preuzeto iz govora političara...“. Riječ „idiot“ nije neproporcionalna indignaciji koju je političar svjesno izazvao u svom govoru. Osuda novinara je stoga prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- **Tammer protiv Estonije**, predstavka 41205/98, presuda od 6. februara 2001. godine: osuda zbog uvrede supruge vladinog ministra nije prekršila pravo na slobodu izražavanja, bez opravdanja za javni interes.

Podnosilac predstavke je objavio članak u kojem je suprugu jednog vladinog ministra opisao kao rasturačicu braka (estonski: „abielulõhkuja“) i nepodobnu i ravnodušnu majku koja je napustila svoje dijete (estonski: „rongaema“).

Evropski sud je smatrao da presuda kojom je novinar osuđen na novčanu kaznu nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Iako je osoba prema kojoj su usmjerene uvrede bila udata za istaknutog političara, nije utvrđeno da se data izjava odnosila na bilo kakav javni interes, niti da predstavlja pitanje od javnog interesa. Podnosilac predstavke je također mogao da izrazi svoje negativno mišljenje bez upotrebe uvrjedljivog govora. S obzirom na malu novčanu kaznu, Sud je zaključio da su domaći sudovi pravilno uzeli u obzir interese obje strane, tj. zaštitu ugleda drugih i pravo novinara da plasiraju informacije o pitanjima od javnog interesa.

- **Constantinescu protiv Rumunije**, predstavka br. 28871/95, presuda od 27. juna 2000. godine: upotreba uvrjedljivog termina kojim se nastavnici optužuju za prevaru nije opravdana.

Podnosilac predstavke je upotrijebio termin „delapidatori“ (rumunski: pronevjeritelji) da opiše pojedine nastavnike koji su osumnjičeni za prevaru. On je osuđen zbog uvrede i klevete nastavnika. Evropski sud smatra da ova osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja: termin „delapidatori“ se u rumunskom jeziku obično koristi za lica koja su osuđena zbog prevare, a lica koja je podnosilac predstavke prozvao nijesu bila osuđena zbog prevare. Iako je on koristio taj termin u kontekstu rasprave o stvarima od javnog interesa (prevare u školama), mogao je da izrazi svoju kritiku i bez upotrebe ovog termina.

- **Colombani i drugi protiv Francuske**, predstavka br. 51279/99, presuda od 25. septembra 2002. godine: osuda zbog uvrede stranog šefa države prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosioci predstavke, direktor novinske kuće i novinar, osuđeni su zbog uvrede stranog šefa države u jednom članku koji je doveo u pitanje odlučnost marokanskih vlasti, a posebno kralja, u borbi protiv trgovine drogom u svojoj zemlji. Domaći sudovi su

smatrali da optužbe za dvoličnost, lukavstvo i licemjerstvo marokanskog kralja predstavljaju uvredu. Pojedinačne riječi nijesu smatrane kao uvrjedljive, već čitav članak i tvrdnje iznesene u njemu.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Iako je Sud primjetio da je upotrijebljen jak, polemički govor, istakao je da Konvencija štiti informacije ili ideje koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju. Stoga je ograničenje nametnuto podnosiocima predstavke bilo nesrazmjerno cilju kojem se težilo. Osim toga, Sud je istakao da je krivično djelo uvrede šefa države u raskoraku sa idejom moderne demokratije, navodeći da je “krivično djelo uvrede stranog šefa države podložno kršenju prava na slobodu izražavanja, bez ostvarivanja bilo kakve „bitne društvene potrebe“ koja može da opravda takvo ograničenje”.¹

- ***Tuşalp protiv Turske***, predstavke br. 32131/08 i 41617/08, presuda od 21. februara 2012. godine: osuda zbog vrijeđanja premijera prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je osuđen zbog uvrede zbog novinskog članka u kojem je napisao da „premijer i njegovi ljudi nastavljaju da stabilno kreiraju svoje besmislice... On ne zna šta su zločin ili kazna.... On ne čita, on ne uči. On je zadovoljan sa onim što je ušlo u njegovu glavu... kad je imao 12-13 godina“.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da je „autor odlučio da prenese svoje oštre kritike, obojene sopstvenim političkim mišljenjem i viđenjem, upotrebom satiričnog stila... [Iako] uvrjedljiv govor može da spada van zaštite slobode izražavanja ako se svodi na bezrazložno klevetanje, na primjer, kada je jedina namjera uvrjedljive izjave sama uvreda... upotreba vulgarnih izraza sama po sebi nije presudna u procjeni uvrjedljivog izražavanja, jer može da posluži samo u stilske svrhe. Za Sud, stil predstavlja dio komunikacije kao oblika izražavanja, i kao takav je zaštićen sa sadržajem izražavanja. U ovom slučaju, domaći sudovi... nijesu posmatrali sporne primjedbe u kontekstu i formi u kojoj su izraženi... Stoga... oštre primjedbe sadržane u člancima o kojima je riječ, a posebno one koje su istakli domaći sudovi ne mogu se protumačiti kao lični napad na premijera...“.

- ***Özçelebi protiv Turske***, predstavka br. 34823/05, presuda od 23. juna 2015. godine: osudom zbog uvrede osnivača turske nacije prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao turskog mornaričkog komandanta koji je upotrijebio riječ iz žargona za “glavu” u vezi fotografija i statue Kemala Atatürka, osnivača moderne Turske. On je optužen da je, pokazujući na sliku Atatürka na zidu, rekao podoficiru: “Kad si već kog toga, mogao si da odabereš neku bolju sliku ove njuške”. Sud ga je osudio na godinu dana zatvora, držeći da je imao namjeru da vrijeđa sjećanje na Atatürka. Nakon raznih žalbi i sudskih postupaka koji su trajali skoro šesnaest godina, ova presuda je konačno poništena i mornarički komandant je osuđen na uslovnu kaznu u trajanju od tri godine.

¹ Napomena: U Krivičnom zakoniku Crne Gore još uvijek postoji krivično djelo “Povreda ugleda strane države ili međunarodne organizacije”, prema kome novčanom kaznom od tri hiljade do deset hiljada eura može biti kažnjen onaj ko javno izloži poruzi stranu državu sa kojom Crna Gora ima diplomatske odnose, njenu zastavu, grb ili himnu, kao i onaj ko javno izloži poruzi Organizaciju ujedinjenih nacija, Međunarodni crveni krst ili drugu međunarodnu organizaciju čija je Crna Gora član. Pored toga što nije u skladu sa principima slobode izražavanja, ovo krivično djelo je apsurdno jer od uvrede štiti simbole, kao i samo one države s kojima Crna Gora ima diplomatske odnose, odnosno samo one organizacije čiji je Crna Gora član. Detaljnije obrazloženje HRA za brisanje i ovog krivičnog djela vidjeti: http://www.hracion.org/wp-content/uploads/predlog_reforme-zakon_o_kleveti_i_uvredi.pdf.

Evropski sud za ljudska prava je našao da je presuda prekršila pravo komandanta na slobodu izražavanja. Turski sudovi nijesu naveli na koji način je upotreba žargona uvrijedila sjećanje na Atatürka, i nijesu uzeli u obzir da su riječi bile izgovorene u zatvorenom prostoru i pred malim krugom ljudi. Nije bilo nikakvih indikacija da je imao namjeru ili pokazao spremnost da ih javno iznese. Konačno, Sud je konstatovao da je sudski postupak trajao skoro šesnaest godina, i iako je njegova kazna zatvora bila preinačena u novčanu kaznu, sve ovo je podnosiocu predstavke “visilo nad glavom” i imalo ozbiljan negativan uticaj na njegovo pravo na slobodu izražavanja. Osuda stoga nije bila “neophodna u demokratskom društvu”.

- **Eon protiv Francuske**, predstavka br. 26118/10, presuda od 14. marta 2013. godine: osuda za vrijeđanje predsjednika Francuske prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je socijalista koji je nosio transparent sa natpisom “Gubi se, jadni idiote” (*Casse toi pov’con*) tokom predsjedničke posjete svom regionu. Ovu istu frazu izgovorio je i sam predsjednik nekoliko mjeseci prije toga, kada je jedan farmer odbio da se rukuje s njim. Podnosilac predstavke je odmah uhapšen, krivično gonjen i osuđen za uvredu predsjednika. Podnosilac predstavke se žalio da je njegova osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Evropski sud se složio, navodeći da iako se fraza može smatrati uvredljivom za predsjednika, jasno je da je to bila satirična opaska. Sam predsjednik je uputio te iste riječi farmeru samo nekoliko mjeseci prije toga. Kriminalizovanje takve opaske bi imalo obeshrabrujući efekat na satiru, kao i na slobodnu debatu o pitanjima od opšteg interesa. Utvrđeno je da osuda nije bila “neophodna u demokratskom društvu”.

- **Porubova protiv Rusije**, predstavka br. 8237/03, presuda od 8. oktobra 2009. godine: osuda zbog nejasne tvrdnje o homoseksualnoj vezi prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Novinar je napisao članak u kojem je kritikovao zloupotrebu državnih fondova. U članku je nejasno ukazao na to da su političar i javni službenik, uključeni u malverzacije, imali homoseksualnu vezu. Domaći sud je osudio novinara zbog uvrede, navodeći da tvrdnja o homoseksualnom odnosu predstavlja uvredu, posebno uzimajući u obzir ruski mentalitet. Evropski sud za ljudska prava smatra da to predstavlja kršenje prava novinara na slobodu izražavanja. On je naveo da “Sud ne može da raspozna takve pogrdne ili nepristojne termine u tekstu originalnog članka. Čak je i riječ “homosexual” – koja se može činiti kao najsporniji termin u članku – upotrijebljen u kontekstu retoričkog pitanja, bez prozivanja bilo koga [političara ili javnog službenika]”.

- **Mladina d.d. Ljubljana protiv Slovenije**, predstavka br. 20981/10, presuda od 17. aprila 2014. godine: dosuđivanjem odštetnog zahtjeva političaru zbog objavljenih uvredljivih navoda o njegovim homofobnim primjedbama predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Presuda se odnosi na slučaj izdavača, koji je uvrijedio poslanika, u novinskom izvještaju o skupštinskoj debati o zakonu o registraciji istopolnih zajednica. Tokom rasprave, poslanik je izrazio mišljenje da su homoseksualci uglavnom nepoželjni. Da bi dokazao svoju tvrdnju, imitirao je homoseksualca koji treba da preuzme dijete iz škole koristeći feminizirani govor i pokrete. Autor članka je postupanje poslanika opisao kao “cerebralno bankrotstvo”. Poslanik je pokrenuo parnični postupak protiv izdavača tvrdeći

da je članak bio uvredljiv i da mu je izazvao tešku bol. Slovenački sudovi su utvrdili da je opisivanje poslanika kao "cerebralno bankrotiranog" bilo uvredljivo zbog čega je odlučeno da izdavač poslaniku plati 2.921 eura na ime odštete.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je došlo do kršenja prava na slobodu izražavanja izdavača. Prije svega je istaknuto, da je sporna izjava data u kontekstu političke debate o pitanju od javnog interesa, i da je bila usmjerena protiv političara. Sud je naglasio u više navrata da političar mora, u pogledu kritike, ispoljavati veći stepen tolerancije nego privatno lice, posebno kada i sam daje javne izjave koje su podložne kritici. Sud je takođe ponovio da novinarska sloboda obuhvata i moguće preterivanje ili čak provokaciju i pribjegavanje nešto neumjerenijim izjavama. Mada se Sud složio da se opis političarevog ponašanja mogao smatrati uvredljivim, opis se mora posmatrati u datom kontekstu: političar je i sam ismijavao homoseksualne osobe i promovisao negativne stereotipe koji su diskriminatorski i krše duh demokratije i ljudskih prava. Posmatrano u datom kontekstu, uvredljiva primjedba izdavača je bila legitiman odgovor. Sud je naglasio da izjava nije predstavljala bezrazložan napad na političara, i istakao da se neprijatnosti iz političkog života često prelivaju u privatnu sferu; što je rizik političkog djelovanja i slobodne rasprave o idejama koje su garanti demokratskog društva.

- **Mengi protiv Turske**, predstavke br. 13471/05 i 38787/07, presuda od 27. novembra 2012. godine: osuda zbog nazivanja pravnog naučnika, uključenog u reformu zakona, fanatikom prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

2. UVREDA

36

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

Podnositeljka predstavke je napisala članak u kojem je za pravnog naučnika koji je uključen u reformu zakona rekla da je „tako opsjednut i sa diskriminatorskim stavom u pogledu krivičnih odredbi koje se tiču žena i djece... umjesto starijih pravnih naučnika, mi sada treba da imamo mlade advokate koji rade u komisijama za pravdu... Oni koji... su svjesni da su diskriminatorski stavovi zastarjeli“. Domaći sud je smatrao da su navedeni pasusi bili uvredljivi.

Evropski sud smatra da je presuda prekršila pravo na slobodu izražavanja, navodeći da je „autorka proširila svoje stavove, obojene sopstvenim političkim mišljenjem i viđenjem, koristeći neformalni stil... Domaći sudovi nijesu posmatrali sporne primjedbe u kontekstu i formi u kojoj su izraženi... Uvredljivi govor može da spada van zaštite slobode izražavanja ako se svodi na bezrazložno klevetanje, na primjer, kada je jedina namjera uvredljive izjave sama uvreda... Međutim, upotreba vulgarnih izraza sama po sebi nije presudna u procjeni uvredljivog izražavanja, jer može da posluži samo u stilske svrhe. Za Sud, stil predstavlja dio komunikacije kao oblika izražavanja, i kao takav je zaštićen zajedno sa sadržajem izražavanja“.

- **Uj protiv Mađarske**, predstavka br. 23954/10, presuda od 19. jula 2011. godine: osuda zbog uvrede u svojstvu kritike vina koje proizvodi državna kompanija prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je bio veoma kritičan prema mađarskom vinu koji proizvodi državna kompanija. On je napisao da „1000 mađarskih forinti za bocu, koja predstavlja najbolji vinogradski predio u svijetu, mađarski nacionalni ponos i blago... [to bi me moglo rasplakati]. Ne samo zbog ukusa – iako je samo to dovoljno za obiman plač: kisjelo, neukusno i pretjerano oksidisano, sa sastojcima lošeg kvaliteta prikupljenih od svih vrsta ostataka, siva buđa i po malo šećera iz Serenča, buđavo bure – ali zato

što smo još uvijek tamo...: stotine hiljada Mađara pije [ovo] sranje sa ponosom, čak i posvećenošću... naš napaćeni narod je primoran da ga jede (pije) i da plaća za to najmanje duplo (jer govorimo o državnoj kompaniji); marljivo se objašnjava, koristeći najčešće kretensku demagogiju obje strane, da je ovo nacionalno blago, tako i treba da se pravi, od novca svih nas, a to je veoma, veoma dobro, a mi još treba da budemo srećni zbog toga sa dostojanstvenim izrazom lica. Ovako su stanovnici (subjekti) zemlje poniženi od strane podlog režima uz pomoć pola litre bezalkoholnog pića...“ On je osuđen zbog uvrede.

Evropski sud za ljudska prava smatra da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da je „način izražavanja koji je podnosilac predstavke upotrijebio uvrjedljiv. Ipak, predmet slučaja nije klevetna izjava o činjenicama već vrijednosni sud ili mišljenje, kao što je priznato od strane domaćih sudova. Publikacija o kojoj je riječ predstavlja satiričan pomen kompanije u kontekstu vladinih ekonomskih politika i stavova potrošača... primarni cilj podnosioca predstavke je bio da se podigne svijest o manama državnog vlasništva, a ne da omalovaži kvalitet proizvoda kompanije u očima čitalaca. Mišljenje je izraženo u odnosu na vladine politike koje se odnose na zaštitu nacionalnih vrijednosti i ulogu privatnih preduzeća i stranih investicija. Stoga se bavio stvarima od javnog interesa... Domaći sudovi nijesu uspjeli da uzmu u obzir činjenicu da mediji mogu pribjeći određenom stepenu pretjerivanja ili čak provociranja, ili drugim rečima da imaju neumjerene izjave... izbor riječi koji je podnosilac predstavke upotrijebio jeste pretjeran, ali je iznesen u javnom kontekstu; izraz koji je upotrijebljen se, nažalost, često koristi u opisu nisko-kvalitetnog vina i njegova vulgarnost stoga predstavlja nasilan dio načina izražavanja.“

2. UVREDA

- **Andrushko protiv Rusije**, predstavka br. 4260/04, presuda od 14. oktobra 2010. godine: osuda političara zbog uvrede drugog političara u izbornom letku prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je bio političar, koji je objavio letak u toku izborne kampanje u kojem je drugi političar nazvan „strašni čovjek čije bogatstvo je izgrađeno od naših suza... šta god on preuzme, to je proklet“. Taj politički rival ga je tužio za uvredu i pobijedio, dok su domaći sudovi utvrdili da su izjave jasno uvrjedljive i formulisane na ciničan način. Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je presuda prekršila pravo na slobodu izražavanja, navodeći da „mora postojati jasna razlika... između kritike i uvrede... Političke pogrdne izjave se često prelivaju u lični aspekt života... Sud prihvata da se neki izrazi u letku mogu smatrati polemičkim. Oni, međutim, ne predstavljaju uvredu niti bezrazložan lični napad, jer su ih autori potkrijepili objektivnim objašnjenjem. Iako su komentari sadržani u letku bez sumnje ozbiljno kritični, oni su ipak proporcionalni sa frustracijama i revoltom prouzrokovanim ponašanjem gospodina K...“.

- **Biol protiv Turske**, predstavka br. 44104/98, presuda od 1. marta 2005. godine: osuda zbog upotrebe jakih riječi, uključujući riječi „krvavi fašista“ tokom protesta prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnositeljka predstavke je osuđena na godinu zatvora nakon što je održala govor na protestu u kojem je rekla: „Oni imenuju krvavog fašistu za Ministra pravde. Postavili su fašiste i ubice da vode Vladu“. Osuđena je za uvredu. Evropski sud za ljudska prava smatra da to predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja. Sud je naveo da govor, iako neprijateljski raspoložen prema Ministru pravde, nije sadržao nikakvo navođenje na nasilje ili podsticanje na pobunu i ne predstavlja govor mržnje. Komentari su izneseni

na protestu u otvorenom prostoru, što ne omogućava podnositeljki predstavke da ih parafrazira, usavrši i povuče. U prirodi i težini, izrečene kazne su bile nesrazmjerne cilju kojem se težilo.

- **Gavrilovici protiv Moldavije**, predstavka br. 25464/05, presuda od 15. decembra 2009. godine: osuda zbog nazivanja osobe fašistom prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je bio osuđen jer je jednu osobu nazvao „fašistom“, što je ocijenjeno kao uvrjedljivo. Podnosilac predstavke je tvrdio da nije koristio tu riječ. Evropski sud za ljudska prava je našao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da „čak i pod pretpostavkom da je podnosilac predstavke nazvao I.M. fašistom, domaći sudovi nijesu uspjeli da se bave ključnim pitanjem da li izjava koja mu se pripisuje može da predstavlja vrjednosni sud, za čiju istinitost, za razliku od izjava o činjenicama, nije potreban dokaz. Sud podsjeća da je ranije utvrdio da termini kao što su „neo-fašista“ i „nacista“ ne opravdavaju automatski osudu za klevetu po osnovi posebne stigme koju ove riječi nose sa sobom... generalno uvrjedljivi izrazi „idiot“ i „fašista“ mogu se smatrati prihvatljivom kritikom u određenim okolnostima... nazivanje nekoga fašistom, nacistom ili komunistom ne može samo po sebi da se identifikuje sa izjavom o činjeničnoj partijskoj pripadnosti te osobe“.

2. UVREDA

38

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

- **Bodrožić protiv Srbije**, predstavka br. 32550/05, presuda od 23. juna 2009. godine: osuda zbog upotrebe riječi „fašista“ i „idiot“ prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je istaknutog historičara nazvao „fašistom“ i „idiotom“. Domaći sud je zaključio da je članak podnosioca predstavke kao jedini cilj imao uvredu. Evropski sud smatra da je presuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da je „u kritici upućenoj J.P. podnosilac predstavke upotrijebio oštre riječi koje se, naročito kada se izgovore u javnosti, često smatraju uvrjedljivim. Međutim, njegove izjave su iznesene kao reakcija na provokativni intervju, a u kontekstu slobodne rasprave o pitanju od opšteg interesa za demokratski razvoj regiona i zemlje u cjelini. Njihov sadržaj nije ni na koji način imao za cilj podsticanje na nasilje... Štaviše, član 10 ne štiti samo „informacije“ ili „ideje“ koje se prihvataju ili smatraju kao neuvrjedljive, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju“.

- **Krutil protiv Njemačke**, predstavka br. 71750/01, odluka o prihvatljivosti od 20. marta 2003. godine: osuda zbog poređenja novinara sa Gebelsom, nacističkim ministrom propagande, nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je uporedio njemačkog novinara sa Gebelsom, nacističkim ministrom propagande. On je napisao da je izvještaj drugog novinara „sranje (*Schweinnerei*) i obmana (*Hinterfotzigkeit*) bez premca. Da nije bio anti-ljevičar, moglo bi se reći da čak ni (ministar propagande tokom nacističke ere) Gebels ne bi to bolje uradio.“ Osuđen je zbog uvrede, nakon čega je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je osuda prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja. Evropski sud je smatrao da nije. Sud je rekao da: „bez obzira na namjere podnosioca predstavke ili autora teksta, nema sumnje da poređenje novinara sa osobom poput Gebelsa podriva njegovu čast i prelazi granice prihvatljive kritike, čak i u okviru rasprave između dvije strane u javnom životu...“ Sud je takođe smatrao važnim to što je podnosiocu predstavke naloženo da plati relativno nisku novčanu kaznu (900 njemačkih maraka)

i naknadu štete (1200 njemačkih maraka), što su iznosi koji su određeni uzimajući u obzir prihod podnosioca predstavke.

- **Hoffer i Annen protiv Njemačke**, predstavke br. 397/07 i 2322/07, presuda od 13. januara 2011. godine: osuda zbog uvrede u poređenju doktora sa izvršiocima holokausta nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke bio je demonstrant koji je izradio i distribuirao letke protiv abortusa, u kojima je upoređio ljekare koji obavljaju abortuse sa izvršiocima holokausta. Na letku je pisalo: „Zaustavite ubijanje djece u utrobi svoje majke u prostorijama Sjevernog medicinskog centra... ranije: holokaust – danas: bejbikaust“. Direktor medicinskog centra gdje su leci dijeljeni tužio je demonstranta zbog uvrede i dobio presudu kojom je podnosiocu predstavke naloženo da plati naknadu štete od 1800 njemačkih maraka. Podnosilac predstavke se žalio Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je konstatovao da, iako je demonstrant lecima izrazio pitanje od javnog interesa i iako je dozvoljen određeni stepen pretjerivanja prilikom izražavanja mišljenja, poređenje ljekara sa izvršiocima holokausta je bio vrlo ozbiljan napad, pogotovo u njemačkom kontekstu. Sud je smatrao da je podnosilac mogao izraziti svoju kritiku na način koji bi bio manje štetan po ugled i čast ljekara.

- **Długołęcki protiv Poljske**, predstavka br. 23806/03, presuda od 24. februara 2009. godine: osuda zbog vrijeđanja političara prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je kritikovao jednog političara u novinama, navodeći da je „već kao gradonačelnik dostigao svoj nivo nekompetentnosti prije nekoliko godina, ali ta greška ga nije spriječila i on je nastavio da puzi na viši nivo“. Domaći sud je smatrao da „ovo predstavlja uvredu, naročito jer je upotreba ovih riječi, posebno riječi ‘puzi’ nesumnjivo pogrdna...“ zbog čega je podnosilac predstavke osuđen.

Evropski sud je smatrao da je ova osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da je „domaći sud usvojio usku definiciju onoga što bi se moglo smatrati prihvatljivom kritikom, isključujući iz nje sve izjave kojima se izražava ‘prezir i nepoštovanje’... Pritom, sud nije uzeo u obzir činjenicu da su sporne izjave iznesene u kontekstu žestoke političke debate. Štaviše, on nije primjetio da je podnosilac predstavke ostvarivao svoje pravo na saopštavanje informacija i ideja o političkim pitanjima i o drugim pitanjima od javnog interesa i da na taj način može da pribjegne određenom stepenu pretjerivanja. Izjave o kojima je riječ su bile ograničene na procjenu profesionalnog aspekta života gospodina A.W. i osudile su njegove navodne nedostatke sposobnosti kao političara. Sud navodi da, iako se političke pogrdne izjave često prelivaju u lični aspekt života, u ovom slučaju kritički komentar podnosioca predstavke ne zalazi u privatni ili porodični život tog političara“.

- **Lepojić protiv Srbije**, predstavka br. 13909/05, presuda od 6. novembra 2007. godine: reći nekome da nešto čini ”sumanuto” ne znači nužno da mu se prebacuje da je mentalno obolio i tako vrijeđa privatnost.

Podnosilac predstavke je objavio letak u kojem je opisao jednog političara, predsjednika opštine, kao „skoro nenormalnog“ u kontekstu rečenice da ”sumanuto troši novac...”. Domaći sudovi su smatrali da se ovim sugerise na mentalnu bolest i osudili podnosioca predstavke zbog uvrede.

Evropski sud smatra da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da je „meta kritike podnosioca predstavke bio gradonačelnik kao javna ličnost, a riječ ‘sumanuto’ očigledno nije upotrijebljena da se opiše njegovo mentalno stanje, već da objasni način na koji je on navodno trošio novac lokalnih poreskih obveznika... Podnosilac predstavke... je jasno imao neki razlog da vjeruje da je gradonačelnik mogao biti umješan u krivične aktivnosti, kao i da njegov mandat nije zakonit. U svakom slučaju, iako je članak podnosioca predstavke sadržao oštar govor, to nije bio bezrazložan lični napad i fokusirao se na pitanja od javnog interesa a ne na privatni život gradonačelnika, što je bilo očigledno iz sadržaja članka, njegovog opšteg tona kao i konteksta.“

- ***Rujak protiv Hrvatske***, predstavka br. 57942/10, presuda od 2. oktobra 2012. godine: vulgarne uvrede koje ne doprinose raspravi o pitanju od javnog interesa nijesu zaštićene u okviru prava na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je vojnik koji je osuđen zbog uvrede jer je vikao, prilikom svađe sa drugim vojnicima: „J.... vam majku pokrštenu!” i „J.... vam majku ustašku!“. On je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je osuda prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da nije, navodeći da govor koji je koristio podnosilac predstavke nije zaštićen Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Sud je naveo:

„Dok su tvrdnje o činjenicama i izjave o vrijednostima ili osjećajima (potencijalno obuhvaćene Konvencijom), jer, na primjer, izražavaju vjerovanja ili identitet pojedinca ili doprinose stvaranju javnog mnjenja, otvoreno je pitanje postoji li valjan razlog za zaštitu slobode vrijeđanja... Pojam „izražavanje“ u članu 10 odnosi se uglavnom na izražavanje mišljenja i primanja i prenošenja informacija i ideja, uključujući kritičke primjedbe i zapažanja... Određene vrste govora, kao što su nepristojni i bestidni govori, nemaju bitnu ulogu u izražavanju ideja. Uvrjedljive izjave mogu pasti izvan zaštite slobode izražavanja kada je jedina namjera te uvrjedljive izjave vrijeđanje. S obzirom na to da su izjave podnosioca predstavke uglavnom sadržale vulgarni i uvrjedljivi govor, Sud nije uvjeren u to da je podnosilac predstavke davanjem uvrjedljive izjave pokušavao „širiti informacije i ideje“. Štaviše, iz konteksta u kojem su izjave date, proizilazi da je jedina namjera podnosioca predstavke bila da uvrijedi druge vojnike i svoje nadređene. Sud smatra da takvo „izražavanje“ pada van zaštite člana 10 Konvencije jer predstavlja bezobzirno klevetanje, čija je jedina svrha bila vrijeđanje.“

- ***Otto-Preminger-Institut protiv Austrije***, predstavka br. 13470/87, presuda od 20. septembra 1994. godine: zabrana filma uvrjedljivog za hrišćane nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao zabrane filma u Austriji u kojem je hrišćanski Bog Otac predstavljen kao star, nemoćan i nesposoban, Isus Hrist kao „mamin sin“ niske inteligencije i Djevica Marija kao nemoralna. Oni u filmu kuju zavjeru sa Đavolom da kazne čovječanstvo zbog nemorala. U jednoj sceni Bog ljubi Đavola, dok u drugim scenama, Bog, Djevica Marija i Hrist aplaudiraju Đavolu. Film je zabranjen jer je vrijeđao hrišćane.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da zabrana nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da:

„Osoba koja koristi svoje pravo na slobodu izražavanja preuzima ‘dužnosti i odgovornosti’. U kontekstu vjerskih mišljenja i uvjerenja, ove obaveze legitimno mogu uključiti obavezu izbjegavanja izraza koji vrijeđaju druge i time krše

njihova prava i koji kao takvi ne doprinose bilo kom obliku javne rasprave koja bi mogla doprinijeti ljudskom napretku.“

Sud je konstatovao da, po pitanju morala, države imaju pravo na značajni nivo tolerancije u odnosu na odlučivanje o tome šta je prihvatljivo u njihovim društvima. Ono što može biti prihvatljivo u jednoj veoma liberalnoj zemlji, možda nije prihvatljivo u drugoj. Sud je naveo:

“Sud ne može zanemariti činjenicu da je Rimokatolička religija većinska religija Tirolaca. Zabranom filma, austrijske vlasti su postupale sa ciljem da obezbijede vjerski mir u tom regionu i da spriječe da neki ljudi smatraju da se neopravdano, na uvrjedljiv način, vrši napad na njihova vjerska uvjerenja. Državnim vlastima, koji su u boljoj poziciji od međunarodnih sudija, prioritet je da procijene potrebu za takvom mjerom u svijetlu lokalne situacije nastale u datom trenutku. U svim okolnostima ovog slučaja, Sud je konstatovao da se ne može smatrati da su austrijske vlasti prekoračile granice slobodne procjene u ovom pogledu.“

- ***Giniewski protiv Francuske***, predstavka br. 64016/00, presuda od 31. januara 2006. godine: osuda zbog uvrede na osnovu vjere nakon objavljivanja kritičke analize katoličke doktrine prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao novina koje su objavile članak sa analizom doktrine Katoličke crkve i njenom mogućom povezanošću sa porijeklom holokausta. U tekstu se navodi da „mnogi hrišćani priznaju da su biblijski anti-judeizam i doktrina o ‘ispunjenju’ (*accomplissement*) Starog zavjeta u Novom doveli do antisemitizma i pripremili teren za začecje ideje i realizacije (*accomplissement*) Aušvica“. Novine su proglašene krivim zbog objavljivanja uvrjedljivih izjava protiv hrišćanske zajednice i naloženo im je da plate naknadu štete hrišćanskoj organizaciji „Opšti savez protiv rasizma i za poštovanje francuskog i hrišćanskog identiteta“.

Evropski sud je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je smatrao da je članak doprinio raspravi o raznim mogućim razlozima za istrebljenje Jevreja u Evropi i da predstavlja pitanje od javnog interesa u demokratskom društvu. Sud je takođe smatrao da članak nije sadržao napade na vjerska uvjerenja, već da je predložio kritičku analizu. Na kraju, utvrđeno je da članak nije bio „bezrazložno uvrjedljiv“ i da nije podsticao na mržnju.

- ***Skalka protiv Poljske***, predstavka br. 43425/98, presuda od 27. maja 2003. godine: kazna od osam mjeseci zatvora zbog uvrjedljivog žalbenog pisma sudiji prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je poslao žalbeno pismo sudu u kojem je sudiju koji je radio na njegovom slučaju nazvao „kretenom“, „neodgovornim klovnom“, i „budalom“ koji bi svoje frustracije trebalo da ispolji na svom psu ili ljubavnici. On je proglašen krivim za uvredu i osuđen na osam mjeseci zatvora. Evropski sud smatra da je „ton pisma u cjelini svakako uvrjedljiv... Treba napomenuti da podnosilac prijave nije formulisao konkretne pritužbe protiv sudije. On je izrazio svoj bijes i frustracije, ali nije se postarao da navede jasne razloge zašto je, po njegovom mišljenju, sudija na kojeg se žalio zaslužio tako jaku osudu“. Sem toga, Sud smatra da autoritet pravosuđa mora da se poštuje, i da je u principu to „bilo dovoljno važno da opravda ograničenja prava na slobodu izražavanja“. Međutim, Sud smatra da je izrečena kazna od osam mjeseci zatvora bila nesrazmjerna i da je prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- **Alfantakis protiv Grčke**, predstavka br. 49330/07, presuda od 11. februara 2010. godine: presuda zbog vrijeđanja državnog tužioca prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke u ovom slučaju bio je grčki advokat koji je, tokom televizijskog intervjua, izjavio da se „smijao“ dok je čitao izvještaj državnog tužioca u vezi njegovog klijenta. On je opisao izvještaj kao „književno mišljenje kojim je izražen prezir prema njegovom klijentu“. Državni tužilac ga je tužio zbog uvrede, nakon čega je domaći sud naložio advokatu da plati naknadu štete od oko 12000 eura. Advokat je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Uzevši u obzir da su komentari advokata bili upućeni državnom tužiocu – pripadniku državne pravne službe, Evropski sud je smatrao da su stvorili rizik od podrivanja autoriteta pravosuđa i povjerenja javnosti u pravilno sprovođenje pravde. Sud je podstetio i na to da, iako advokati imaju pravo da se izjasne o pitanjima koja se odnose na pravosuđe, od njih se očekuje da poštuju određene granice. Međutim, Sud je u ovom slučaju utvrdio da su grčki sudovi preuveličali značenje advokatovih riječi i da nijesu uzeli u obzir da je advokat komentare iznio u okviru svoje dužnosti odbrane klijenta. Grčki sudovi takođe nijesu uzeli u obzir činjenicu da su komentari emitovani uživo na televiziji i da ih stoga nije bilo moguće preformulisati. Sud je stoga zaključio da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- **Andreescu protiv Rumunije**, predstavka br. 19452/02, presuda od 8. juna 2010. godine: kazna i naknada štete zbog izražavanja sumnje u povezanost državnog službenika sa komunističkom službom bezbjednosti prekršili su pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao osude zbog klevete aktiviste za ljudska prava, koji je na konferenciji za štampu iznio navode da je član Nacionalnog savjeta za proučavanje arhiva državne službe bezbjednosti (*Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității – CNSAS*) bio saradnik pomenute komunističke službe bezbjednosti. Po tužbi zbog uvrede aktivista je osuđen na novčanu kaznu od 5 miliona leja, a naloženo mu je i da plati naknadu štete od 50 miliona leja (što je bilo 50 puta više od prosječne zarade u državi u to vrijeme). On je zatim podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je smatrao da je osuda na kaznu i naknadu štete prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je smatrao da je podnosilac predstavke iznio svoj govor u kontekstu rasprave na državnom nivou o pitanju pristupa građana ličnim dosijeima koje o njima vodi služba bezbjednosti *Securității*, i neefikasnosti državne agencije koja reguliše taj pristup. Njegova izjava je sadržala vrjednosne sudove i činjenice i on je naglasio da izražava sumnju, a ne izvjesnu činjenicu. Te sumnje su imale osnov u nespornim činjenicama. Sud je stoga smatrao da je bilo jasno da su primjedbe iznijete u dobroj namjeri, u pokušaju da se informiše javnost. Sud je na kraju istakao da bi izuzetno visok iznos naknade štete mogao da obeshrabri medije i ostale da komentarišu pitanja i podstiču rasprave od javnog interesa.

- **Mengi protiv Turske**, predstavke br. 13471/05 i 38787/07, presuda od 27. novembra 2012. godine: oštar jezik je dozvoljen ako jedini cilj saopštenja nije bila uvreda, već razmatranje pitanja od legitimnog javnog interesa.

Podnositeljka predstavke, novinarka, objavila je niz članaka u dnevnim novinama u kojima je kritikovala odredbe novog nacrtu krivičnog zakonika, kojima je predloženo snižavanje kazne za pojedina krivična djela počinjena nad ženama i djecom. U tekstovima

su kritikovani članovi komisije za izradu nacrtu zakonika, od kojih su dvojica podnijeli tužbu i dobili obeštećenje za klevetu. U prvom članku, podnositeljka predstavke je navela da jedan od članova komisije “ima diskriminatorni stav po pitanju krivičnih odredaba koje se tiču žena i djece”, uz komentar da “umjesto starijih pravnih stručnjaka, sada bi trebalo da imamo mlade pravnike koji rade u pravosudnim komisijama. Oni koji su u toku sa svjetskim dešavanjima i koji su svjesni da su diskriminatorni stavovi zastarjeli.” Drugi članak se ticao stava profesora prema silovanju, koji je naveo da pojedine žrtve silovanja treba da se udaju za svoje silovatelje. U odgovoru, autorka je navela: “Vjerujem da bi neke ljude trebalo hitno smjestiti na kliniku i zaključati. Kada stepen njihove bolesti dostigne nivo koji nanosi ozbiljnu štetu društvu, to je neizbježno. Ovaj nezdravi mentalitet će povrijediti na hiljade žena i djece (svaki dan novine pišu o perverznicama, od osam do dvadeset njih, koji siluju mlade djevojke i žene u svakom uglu Turske) i podstaći neznanice, nezaposlene i bolesne ljude da počinu zločine.”

Evropski sud je utvrdio da je izricanjem presuda za naknadu štete zbog klevete u navedenim slučajevima prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da su se sporni tekstovi ticali komentara podnositeljke predstavke o određenim navodno spornim odredbama nacrtu krivičnog zakonika. Podnositeljka predstavke je iznijela stav da ove odredbe diskriminišu žene i, da će, ako budu usvojene, imati štetne posljedice po njih i po djecu. Navela je da je način razmišljanja pojedinih članova komisije diskriminatorni. Sud je konstatovao da je ovo pitanje bilo od javnog interesa, i da su, kao članovi komisije za nacrt novog krivičnog zakonika, tužioci u navedenom slučaju bili javne ličnosti, koje su se izložile većem stepenu kritike i ispitivanja u odnosu na obične pojedince.

Iako je podnositeljka predstavke koristila oštar jezik koji se mogao shvatiti kao uvrjedljiv, njeni članci su predstavili vrednosne sudove i bili dio žestoke društvene rasprave o kontraverznoj temi. Sud je konstatovao da je podnositeljka predstavke koristila neformalni stil izražavanja, koji nije bio uzet u obzir od strane domaćih sudova. Sud je podsjetio da, iako uvrjedljiv jezik ne mora potpadati pod pravo na slobodu izražavanja ako je vrijeđanje jedina namjera izjave, korišćenje vulgarnih izraza samo po sebi ne predstavlja odlučujući faktor u procjeni uvrjedljivog izražavanja, jer može da služi i samo kao stilsko izražajno sredstvo. Iz ovih razloga, Evropski sud je zaključio da osuda za klevetu nije bila “neophodna” u demokratskom društvu.

2. UVREDA

43

**TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA**

3. PRIVATNOST

Prema Evropskom sudu za ljudska prava, “objavljivanje činjenica, koje su istinite i opisuju stvarne događaje, može biti zabranjeno pod određenim okolnostima [npr.] zbog obaveze poštovanja prava na privatnost” (*Markt Intern Verlag GmbH i Klaus Beermann protiv Njemačke*, 1989).

U posljednje vrijeme se sve češće diskutuje o ovom pitanju, posebno kada je u pitanju objavljivanje fotografija ili video snimaka, pogotovo na internetu.

Ključne odluke Evropskog suda za ljudska prava na temu objavljivanja privatnih dokumenata u medijima su presude Velikog vijeća u predmetima *Von Hannover protiv Njemačke (1)* i *(2)*, *Axel Springer protiv Njemačke*, *MGN Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* i *Mosley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.

Osnovni principi koje je Evropski sud utvrdio u ovim presudama su sljedeći:

(α) Doprinos raspravi od javnog interesa

Osnovni kriterijum je doprinos koji objavljivanje fotografija i članaka u medijima može da pruži razmatranju nekog pitanja od javnog interesa. Definicija pitanja od javnog interesa zavisi od okolnosti slučaja. Sud je prepoznao pitanje od javnog interesa ne samo u vezi politike ili kriminala, već i sporta (npr. korišćenje dopinga) ili i umjetnika izvođača.

(β) Koliko je poznata osoba o kojoj je riječ i šta je fokus novinarskog izvještavanja?

Uloga ili funkcija osobe o kojoj se govori i vrsta aktivnosti koje su tema novinarskog izvještaja/ili fotografije predstavlja još jedan važan kriterijum. Mora se razlikovati između privatnih osoba i onih koje djeluju u javnom kontekstu, kao političke ili druge javne ličnosti. Dok privatno lice, nepoznato javnosti, može tražiti posebnu zaštitu svog prava na privatni život, isto ne važi i za javne ličnosti. Bitno je osnovno razlikovanje između izvještavanja o činjenicama koje mogu da doprinesu raspravi u demokratskom društvu, u odnosu na, npr, političare i njihovo obavljanje službenih dužnosti, i izvještavanja o detaljima iz privatnog života osobe koja nije na javnoj funkciji. Iako se, pod posebnim okolnostima, pravo javnosti da bude informisana može proširiti i na aspekte privatnog života javnih ličnosti, naročito kada su u pitanju političari, to nije slučaj – čak i ako je osoba koja je u pitanju dobro poznata javnosti – ako se objavljene fotografije i komentari koji ih prate odnose *isključivo* na detalje iz privatnog života te osobe i imaju za cilj isključivo da zadovolje radoznalost publike.

(γ) Prethodno ponašanje osobe o kojoj se izvještava

Ponašanje osobe koje je prethodilo objavljivanju izvještaja ili činjenica da su fotografija/ili informacija ranije već objavljene, takođe se uzima u obzir. Ipak, sama činjenica da je osoba ranije sarađivala sa medijima ne može se koristiti kao argument za uskraćivanje svih prava na zaštitu od objavljivanja sporne fotografije ili informacije.

(δ) Sadržaj informacije, forma i posljedice njenog objavljivanja

Način na koji se fotografija ili informacija objavljuju, kao i način na koji je osoba tu predstavljena mogu isto tako biti faktori koje treba uzeti u obzir. Jedan od važnih

faktora može biti i opseg distribucije lista, u zavisnosti od toga ima li nacionalnu ili lokalnu pokrivenost i da li je velikog ili ograničenog tiraža.

(ε) Okolnosti pod kojima su fotografije snimljene

Ne smiju se zanemariti kontekst i okolnosti pod kojima su snimljene objavljene fotografije. Mora se voditi računa o tome da li je osoba koja je fotografisana dala saglasnost za snimanje i objavljivanje ili to urađeno bez njenog znanja, prevarom ili drugim neprikladnim sredstvima. Mora se obratiti pažnja i na prirodu i stepen ozbiljnosti miješanja u privatni život, kao i posljedice objavljivanja fotografije. Za privatnu osobu, nepoznatu javnosti, objavljivanje fotografije može se smatrati većim miješanjem u privatni život od objavljivanja članka.

U nastavku ističemo glavne karakteristike ključnih slučajeva.

- ***Von Hannover protiv Njemačke***, predstavka br. 59320/00, presuda od 24. juna 2004. godine: objavljivanjem fotografija sa privatnog mjesta prekršeno je pravo na privatnost princeze Karoline od Monaka.

U pitanju je bila predstavka princeze Karoline od Monaka iz 2000. godine, o kojoj je Evropski sud za ljudska prava presudio 2004. godine. Sporno je bilo da li je objavljivanjem fotografija princeze Karoline iz restorana, u nekoliko njemačkih časopisa, prekršeno njeno pravo na privatnost. Njemački sudovi su presudili da princeza Karolina, zbog činjenice da je ona javna ličnost “par excellence”, mora donekle da toleriše miješanje medija u njen privatni život, i da se njene fotografije iz restorana mogu objaviti.

Evropski sud je utvrdio da je mišljenje njemačkih sudova bilo pogrešno, u presudi donijetoj neposredno posle smrti princeze Dijane, koja je poginula u saobraćajnoj nesreći bježeći od paparaca. Uzimajući u obzir da pravo na poštovanje privatnosti mora biti u ravnoteži sa pravom na slobodu izražavanja, Sud je konstatovao da se ovaj slučaj odnosio na “širenje ... slika koje sadrže veoma lične ili čak intimne “informacije”... Pored toga, obično su fotografi objavljene u tabloidima snimljene posle dugog i neprestanog dosađivanja medija i mogu kod osobe izazvati veoma jak osjećaj miješanja drugih u njen privatni život ili čak i progona”. Sud je dalje, konstatovao da se “suštinska razlika mora napraviti između izvještavanja o činjenicama – čak i kontraverznim – koje mogu da doprinesu razmatranju nekog pitanja u demokratskom društvu, a koje se npr. odnose na političare tokom vršenja službenih dužnosti, i izvještavanja o detaljima iz privatnog života osobe, koja, kao u ovom slučaju, nije na zvaničnoj funkciji. Dok u prvom slučaju štampa vrši svoju ključnu ulogu “čuvara” demokratije tako što “saopštava informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa”, u drugom slučaju to nije slučaj. Sud je konstatovao i da je “povećana budnost za zaštitu privatnog života neophodna kako bi se odgovorilo izazovima novih komunikacionih tehnologija, koje omogućavaju čuvanje i reprodukciju ličnih podataka. Ovo se može primjeniti i na plansko snimanje određenih fotografija i njihovu distribuciju širokom dijelu javnosti”.

- **Von Hannover protiv Njemačke (br. 2)**, predstavka br. 40660/08 i 60614/08, presuda od 7. februara 2012. godine (Veliko vijeće) i **Axel Springer AG protiv Njemačke**, predstavka br. 39954/08, presuda od 7. februara 2012. godine (Veliko vijeće): objavljivanje fotografija slavnih ličnosti prihvatljivo je u slučajevima kada se odnosi na pitanja od javnog interesa ili doprinosi nekoj raspravi od javnog interesa.

U pitanju su dvije predstavke koje su zajedno iznijete pred Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava. Prvi slučaj se ponovo ticao princeze Karoline od Monaka, a drugi objavljenih fotografija njemačkog glumca.

Sud je smatrao da je medijsko izvještavanje i objavljivanje fotografija slavnih ličnosti prihvatljivo u slučajevima kada se odnosi na pitanja od javnog interesa ili doprinosi nekoj raspravi od opšteg interesa. U predmetu *Von Hannover protiv Njemačke (br. 2)*, Sud je jednoglasno odlučio da objavljivanje fotografije princeze Karoline od Monaka, koja je iskorišćena za ilustraciju članaka o Kneževini Monako, ne predstavlja kršenje prava na poštovanje privatnog života. Sud je naglasio da je princeza javna ličnost, fotografija je korišćena kao ilustracija priče o pitanju od javnog interesa, a fotografija nije snimljena ni tajno, ni na neki drugi nedozvoljeni način.

U predmetu *Axel Springer AG protiv Njemačke* radilo se o izvještavanju medija o hapšenju i osudi televizijskog glumca zbog posjedovanja narkotika. Glumac je bio poznat po ulozi policajca u popularnoj TV seriji, pa se njegovo hapšenje zbog posjedovanja narkotika smatralo za vijest vrijednu objavljivanja. Glumac je izdejsstvovao sudsku zabranu objavljivanja, a njemački časopis se obratio Evropskom sudu smatrajući da im je time prekršeno pravo na slobodu izražavanja. I Sud je utvrdio da je medij bio u pravu: postojao je opravdani javni interes za informacijama o hapšenju i osudi glumca. Glumac je u javnosti poistovjećivan sa svojom TV ulogom policajca čija je misija da sprovodi zakon i spriječava kriminal. Štaviše, hapšenje se dogodilo u javnosti, u jednom šatoru na festivalu piva u Minhenu. Sud je utvrdio i da časopis nije objavio bilo kakve detalje o privatnom životu glumca, kao i da je članak bio zasnovan na činjenicama. Primjećeno je i da su informacije dobijene legalno, a da je sudska zabrana djelovala obeshrabrujuće na slobodu izražavanja. Zbog svega navedenog, utvrđeno je da je sudskom zabranom prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

- **Hannover protiv Njemačke (br. 3)**, predstavka br. 8772/10, presuda od 19. septembra 2013. godine: objavljivanje fotografije javne ličnosti da bi se ilustrovao članak o pitanju od opšteg interesa nije prekršilo pravo na poštovanje privatnog života.

Slučaj se ticao tužbe koju je podnijela princeza Karolina od Hanovera (*Caroline von Hannover*), povodom objavljivanja fotografije nje i njenog muža koja je nastala bez njihovog znanja. Fotografija je upotrijebljena kao ilustracija za tekst o trendu među bogatima da iznajmljuju svoje vikendice, što je bio slučaj i sa vikendicom Karoline od Hanovera, koja je takođe bila dostupna za iznajmljivanje. Karolina je tražila zabranu objavljivanja ovih fotografija, ali su njemački sudovi odbili njen zahtjev sa obrazloženjem da je ona javna ličnost i da objavljeni članak može podstaći diskusiju o pitanju od opšteg interesa. Stoga, fotografija može legitimno biti upotrijebljena kao ilustracija uz članak. Njemački sudovi su takođe naglasili da sama fotografija nije ugrozila privatnost gospođe von Hannover jer nije ni nastala na nametljiv način.

Von Hannover se žalila Evropskom sudu za ljudska prava da je objavljivanje fotografije prekršilo njeno pravo na poštovanje privatnog života. Evropski sud za ljudska prava je prvo istakao relevantne kriterijume za dovođenje u ravnotežu prava na poštovanje privatnog života sa pravom na slobodu izražavanja: da li se objavljeni članak tiče rasprave

od opšteg interesa, koliko je osoba o kojoj je riječ poznata u javnosti, predmet članka, prethodno postupanje osobe o kojoj je riječ, sadržaj, oblik i posljedice objavljenog članka, i u slučaju fotografija, okolnosti u kojima su nastale. Sud je zaključio da je fotografija bila upotrijebljena u svrhu ilustriranja članka o pitanju od opšteg interesa (trend među poznatim ličnostima da iznajmljuju svoje vikendice). Sud je takođe konstatovao da članak nije sadržao informacije o privatnom životu podnositeljke predstavke ili njenog muža, već se fokusirao na praktične aspekte iznajmljivanja vila. Sud je smatrao da se ne može reći da je članak bio samo izgovor za objavljivanje fotografije, ili da je veza između teksta i fotografije lažna. Takođe je istakao da su podnositeljka predstavke i njen suprug javne ličnosti koje ne mogu da zahtijevaju zaštitu privatnog života na isti način kao pojedinci nepoznati javnosti. Napominjući da su njemački sudovi uzeli u obzir sve važne kriterijume, Sud je zaključio da nije došlo do kršenja prava na poštovanje privatnog života.

- **MGN Limited protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, predstavka br. 39401/04, presuda od 18. januara 2011. godine: objavljivanjem fotografija koje su nastale u dvorištu ustanove za odvikavanje od narkotika prekršeno je pravo na poštovanje privatnog života, ali je odlukom da se plate visoki troškovi zastupanja prekršeno i pravo novinara na slobodu izražavanja.

U ovom slučaju se radilo o objavljivanju novinskog izvještaja o supermodelu Naomi Campbell i njenom tretmanu odvikavanja od narkotika, koji je praćen tajno snimljenim fotografijama. Gospođa Campbell je tužila časopis *Mirror* za kršenje prava na privatnost i dobila relativno skromnu odštetu u iznosu od 3.500 britanskih funti. Međutim, *Mirror* je obavezan da pokrije i troškove suđenja, koji su iznosili više od 1.000.000 funti i koji su uključili i “nadoknadu za uspjeh u sporu” njenih advokata. Izdavač *Mirror*-a se obratio Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da presude engleskih sudova, u kojima je utvrđeno da je časopis prekršio pravo na privatnost g-đe Campbell, nijesu prekršile pravo časopisa na slobodu izražavanja. Ponovljeno je da mora biti uspostavljena ravnoteža između javnog interesa vezanog za objavljivanje fotografija gospođe Campbell i potrebe da se zaštiti njen privatni život. Sud je bio saglasan sa ocjenom engleskih sudova da, iako je postojao javni interes za objavljivanjem članka, jer je sama g-đa Campbell u javnosti zastupala aktivnosti protiv upotrebe narkotika, nije bilo javnog interesa za objavljivanjem fotografija, koje su snimljene tajno, kao posljedica praćenja.

Evropski sud je utvrdio da je odlukom o nadoknadi sudskih troškova prekršeno pravo novinara na slobodu izražavanja: utvrđeni iznos je u velikoj mjeri bio disproporcionalan nanijetoj šteti, pa je kao takav imao obeshrabrujući efekat i na druge medije, koji će oklijevati da objave bilo šta što bi možda morali da brane na sudu.

- **Mosley protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, predstavka br. 48009/08, presuda od 10. maja 2011. godine: od novina se ne može zahtijevati da unaprijed upozore osobu o kojoj planiraju da izvijeste o sadržaju koji planiraju da objave, a koji potencijalno može ugroziti privatnost osobe o kojoj se izvještava.

U ovom slučaju bilo je riječi o video snimku koji je objavljen na internet stranici časopisa, u kojem je Max Mosley, predsjednik Međunarodne automobilske federacije, prikazan u orgijama sa prostitutkama koje su nosile odjeću koja je izgledala kao zatvorska uniforma i koje su govorile njemačkim akcentom. Na sajtu je objavljeno da su orgije imale nacističku tematiku. Gospodin Mosley je uspio u sporu zbog povrede prava na

privatnost, i dobio je odštetu. Potom se žalio Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je časopis trebalo da ga upozori da će objaviti priču i da je propust da to uradi predstavljao takođe kršenje prava na poštovanje privatnog života. Od Evropskog suda je tražio da odluči da kad god mediji namjeravaju da objave priču, koja potencijalno može ugroziti nečiju privatnost, moraju imati obavezu da na to upozore osobu na koju se priča odnosi.

Evropski sud je presudio da je sporno objavljivanje video snimka predstavljalo očigledno neopravdano miješanje u privatni život g-dina Mosley-a. Međutim, Sud se nije složio sa tvrdnjom da je neophodno zakonom propisati obavezu medija da upozore osobu o kojoj izvještavaju prije objavljivanja informacija. Sud je konstatovao da bi takva obaveza imala uticaja na političko izvještavanje i izvještavanje medija o kompleksnim temama, a takođe i na tabloidno novinarstvo, te bi obeshrabrujuće djelovala na slobodu izražavanja. Čak bi se mogla posmatrati kao oblik cenzure, posebno ako bi postojale novčane kazne ili druge ozbiljne sankcije za propuste prilikom upozoravanja, pa je zaključio da bi pravno obavezujuća obaveza na upozoravanje bila suprotna Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima.

- **Verlagsgruppe News GmbH i Bobi protiv Austrije**, predstavka br. 59631/09, presuda od 4. decembra 2012. godine: zabrana objavljivanja fotografija kojima je prekršeno pravo na privatnost nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao novinskih članaka u kojima je navedeno da je direktor jedne katoličke bogoslovije imao homoseksualne odnose sa nekim od svojih učenika. Objavljeno je i da je u istoj bogosloviji policija izvršila raciju zbog sumnje da je neko preuzimao dječiju pornografiju sa Interneta. Prema članku, postojanje homoseksualnih odnosa bilo je dobro poznato u bogosloviji, čak je i episkop bio upoznat s ovim problemom i pokušao je da ga "zataška". Uz oba članka objavljene su i fotografije, uključujući i jednu sa zabave, na kojoj je prikazan direktor bogoslovne škole kako drži ruku na međunožju jednog učenika. Direktor je podnio tužbu zbog klevete i kršenja prava na privatnost, ali je izgubio spor. Međutim, austrijski sud je izrekao mjeru kojom je zabranjeno novinama dalje objavljivanje fotografija na kojima je direktor bogoslovije.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da suština problema nije u navodima o homoseksualnim odnosima, već u fotografijama koje su pratile te tekstove. Sud je dalje naveo da, iako su se objavljeni tekstovi ticali pitanja od opšteg javnog interesa, o kojem su novinari imali pravo da izvješte, to nije automatski opravdalo i objavljivanje fotografija. Sud je uzeo u obzir da direktor škole nije predstavljao 'javnu ličnost' prije objavljivanja članaka, da su objavljene fotografije napravljene na privatnoj zabavi i da su, kao takve, posebno ugrozile privatnost, kao i da je nametnuta kazna bila blaga. Iz tih razloga, zaključeno je da zabranom daljeg objavljivanja fotografija nije prekršeno pravo podnosioca predstavke.

- **Bohlen i Von Hannover protiv Njemačke**, predstavka br. 53495/09, presuda od 19. februara 2015. godine: upotrebom imena poznatih ličnosti u satiričnim reklamama nije prekršeno njihovo pravo na privatnost.

Ovi slučajevi su se ticali upotrebe imena podnosioca predstavke u svrhe reklamiranja duvanskih proizvoda, kao i novosti koje ih se tiču, bez njihovog pristanka. Prvi podnosilac predstavke, Dieter Bohlen, je muzičar i producent. On je 2003. morao da ukloni određene pasuse iz svoje knjige nakon sudskih presuda. U oktobru 2003. *British American Tobacco* (Njemačka) je pokrenuo reklamnu kampanju koja se odnosila na

ovo, prikazujući tekst koji sadrži ime podnosioca predstavke i koji je bio djelimično precrtan crnim mastilom. Drugi podnosilac predstavke je suprug Princeze Karoline od Monaka. On je 1998. i 2000. bio umiješan u dva nasilna incidenta, jedan sa kamermanom a drugi sa menadžerom diskoteke, i kasnije je osuđen za napad. U martu 2000. *British American Tobacco* je ove događaje iskoristio za reklamu u kojoj je pominjano ime G. Von Hannover-a i prikazana je slika zgužvane kutije cigareta. Bohlen i Von Hannover su zahtijevali da se naredi zabrana distribucije ovih reklama, što je proizvođač odmah ispoštovao, ali je odbio da plati 100,000.00 eura, koje su podnosioci predstavke zahtijevali kao naknadu za licencu za korišćenje njihovih imena. Nakon dužeg sudskog postupka, Savezni sud pravde je na kraju našao da su reklame uprkos svojoj komercijalnoj prirodi oblikovale javno mnjenje; da im nije bio cilj da iskoriste ime podnosilaca predstavke; niti su sadržale bilo šta što bi za njih bilo ponižavajuće. Bohlen i Von Hannover su se onda žalili Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je našao da prava podnosilaca predstavke nijesu prekršena. Sud je utvrdio da, kao prvo, države imaju široko „polje slobodne procjene“ što se tiče slobode izražavanja i prava na zaštitu privatnosti. Ovo polje procjene je bilo naročito široko u odnosu na komercijalni govor poput reklame koja je u pitanju. Sud je ponovio relevantne kriterijume iz svoje sudske prakse kako bi ocijenio način na koji su domaći sudovi uspostavili ravnotežu između prava na poštovanje privatnog života i prava na slobodu izražavanja. Ti kriterijumi su bili: doprinos raspravi od javnog interesa, u kojoj je mjeri osoba koja je u pitanju bila u žiži javnosti, predmet izvještavanja, ranije ponašanje osobe koja je u pitanju kao i sam sadržina, oblik i uticaj sadržaja koji je objavljen. Kao prvo, u odnosu na pitanje od javnog interesa, Sud je smatrao da je reklama osmišljena kako bi u nekoj mjeri doprinijela raspravi od javnog interesa budući da su se bavili događajima koji su bili tema javnih rasprava na satiričan način. Drugo, što se tiče mjere do koje su podnosioci predstavke bili u žiži javnosti, sud je smatrao da su oni već bili dobro poznati javnosti, te da nisu mogli zahtijevati isti stepen zaštite privatnog života kao i osobe koje su nepoznate široj javnosti. Treće, prema mišljenju Suda, predmet reklama je bio ograničen na konkretne događaje koji su već bili dobro poznati javnosti, koji su bili praćeni u medijima i koji nisu bili sporni. Na kraju, što se tiče sadržaja, oblika i uticaja koji su imale reklame, Sud je primijetio da slika podnosilaca predstavke koja je prenešena nije bila ponižavajuća i da je na osnovu indirektnih aluzija iz reklame bilo teško uspostaviti vezu sa događajima koji su u pitanju. Sud je u tom smislu prihvatio da je upotreba imena javne ličnosti za potrebe komercijalnih proizvoda, sa ili bez njegovog/njenog pristanka, mogla pokrenuti pitanje iz člana 8, pogotovo onda kada taj proizvod nije široko prihvaćen u društvu. U ovom konkretnom slučaju, Sud je našao za shodno da se složi sa zaključcima Saveznog suda pravde, pogotovo u odnosu na humorističku prirodu reklama. Shodno tome, Sud je smatrao da Savezni sud pravde uspostavio pravičnu ravnotežu između slobode izražavanja i prava na poštovanje privatnog života.

- ***Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske***, predstavka br. 931/13, presuda od 21. jula 2015. godine: ograničavanjem objavljivanja poreske baze podataka nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao izdavača časopisa koji je objavio poreske informacije, tj. informacije o oporezivom prihodu i sredstvima pojedinaca. Izdavači časopisa su 2003. godine uspostavili SMS servis preko kojeg su ljudi mogli da dobiju poreske informacije iz baze podataka koja je obuhvatala 1,2 miliona ljudi, tj. oko trećinu oporezivog stanovništva zemlje. Ova baza podataka bila je sastavljena od javno dostupnih informacija koje je časopis već bio objavio 2002. godine. Finski Ombudsman za zaštitu podataka pokrenuo

je upravni postupak protiv ovog časopisa, tvrdeći da je SMS servis prekršio zakon o zaštiti podataka, a u novembru 2009. Odbor za zaštitu podataka zabranio je časopisu da nastavi sa SMS servisom. Nakon nekoliko uložених žalbi, uključujući i onu upućenu Evropskom sudu pravde, koji je konstatovao da objavljivanje javno dostupnih poreskih podataka u principu može predstavljati *novinarstvo*, Vrhovni upravni sud zaključio je da se obezbjeđivanje dostupa cjelokupnoj bazi podataka ne može smatrati *novinarskom aktivnošću*. Stoga je presudio da je objavljivanjem poreskih informacija prekršeno pravo na privatnost osoba čiji su poreski podaci bili objavljeni. Sud je naveo da bi objavljivanje manjeg broja podataka moglo biti zakonito. Kao rezultat odluke, časopis je u jesen 2009. objavio značajno smanjen spisak poreskih podataka i nije se pojavio od tada. SMS servis je bio ukinut. Časopis se žalio Evropskom sudu za ljudska prava zbog kršenja prava na slobodu izražavanja.

Evropski sud je konstatovao da nije bilo kršenja prava na slobodu izražavanja. S jedne strane, Sud je uzeo u obzir da su poreski podaci već bili predmet javne evidencije u Finskoj, te da je časopis te podatke dobio zakonito i direktno od poreskih organa. Takođe je uzeo u obzir da su objavljene informacije bile tačne. Zabrinutost Suda izazvao je jedino obim objavljenih podataka. Sud je razmotrio obrazloženje Vrhovnog upravnog suda Finske, koji je našao da objavljivanje cjelokupne poreske baze podataka od 1,2 miliona ljudi ne predstavlja *novinarsku aktivnost*, te da stoga *izuzetak u novinarstvu* od principa privatnosti podataka u konkretnom slučaju nije bio primjenjiv. U svom obrazloženju, Vrhovni upravni sud Finske pridao je značaj pravu kompanije koja je podnijela predstavku u odnosu na slobodu izražavanja, kao i pravu na poštovanje privatnog života poreskih obveznika čiji su podaci bili objavljeni, ali je u konačnom konstatovao da pravo na privatnost pojedinaca u ovom slučaju ima prednost nad pravom kompanije na slobodu izražavanja. Evropski sud za ljudska prava okarakterisao je ovo obrazloženje kao *ubjedljivo*. U pogledu izrečene kazne, finški sud je naveo da su kompanije i dalje mogle da objavljuju poreske podatke, ali ne i bazu podataka u cjelosti. Mada je Sud priznao da je časopis morao da se ugasi zbog ovog ograničenja, to je smatrao ekonomskom odlukom samih izdavača, te ovakvu kaznu nije smatrao nesrazmjernom.

Sudija Tsotsoria izdala je izdvojeno mišljenje u kome je kritikovala Sud zbog podržavanja čina cenzure, tvrdeći da države ne bi trebalo da ograničavaju objavljivanje podataka koji su javno dostupni. Ona je takođe kritikovala Sud zbog "povezivanja novinarske aktivnosti sa obimom objavljenih informacija". U suštini, sudija je tvrdila da Sud nije trebalo da kaže da objavljivanje cjelokupne baze podataka nije predstavljalo novinarstvo.

- **Ruusunen protiv Finske**, predstavka br. 73579/1, i **Ojala i Etukeno Oy protiv Finske**, predstavka br. 69939/10, presuda od 14. januara 2014. godine: knjiga u kojoj su opisani intimni detalji ljubavne veze sa finskim premijerom povrijedili su njegovo pravo na privatnost.

Samohrana majka je objavila knjigu o njenoj ljubavnoj vezi sa finskim premijerom, Mattijem Vanhanenom (Ruusunen je autorka knjige, Ojala je izdavač, a *Etukeno Oy* je izdavačka kompanija). U knjizi, koja je objavljena dok je Vanhanen još uvijek bio premijer, detaljno je opisan razvoj njihove veze, njihovi različiti stilovi života, Vanhanenova djeca, kao i detalji iz njihovog seksualnog života. Nakon što je knjiga objavljena, državni tužilac je pokrenuo postupak zbog kršenja premijerovog prava na privatnost. Finski sudovi su se složili da su opisi seksualnog života u knjizi prekršili premijerovo pravo na privatnost, a podnositeljki predstavke izrekli novčanu kaznu i oduzeli joj pravo na objavljivanje dijela knjige. Autorka knjige i izdavač su onda podnijeli predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da u ovom slučaju nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud se složio da je tema knjige predstavljala pitanje od javnog interesa, navodeći da: „... je bivši premijer bio javna ličnost u vrijeme objavljivanja knjige. Stoga, od njega se očekivalo da toleriše veći stepen javne kritike koja može imati negativan uticaj na njegovu čast i ugled nego privatna lica.“ Međutim, Evropski sud se nije složio da je objavljivanje seksualnih aspekata njihove veze bilo od javnog interesa. Ruusunen je tvrdila da su ti detalji bili neophodni, jer bi u suprotnom čitaoci nagađali da li su oni izostavljeni. Evropski sud se nije složio, navodeći da su finski sudovi pravilno uspostavili ravnotežu između prava podnositeljke predstavke na slobodu izražavanja i prava premijera na privatnost.

- **Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske**, predstavka br. 40454/07, presuda od 12. juna 2014. godine: obavezivanje medija da plati odštetu zbog narušavanja privatnosti princa od Monaka objavljivanjem članka o njegovom vanbračnom sinu povrijedilo je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao časopisa koji je objavio članak o ženi koja je tvrdila da je princ od Monaka otac njenog sina. Informacije su potekle od žene, koja je kontaktirala medije kada princ nije htio da prizna da je otac. Članak je praćen fotografijama princa sa djetetom, a takođe je objavljen u njemačkom časopisu. Engleske novine su već pisale o ovoj priči. Princ je podnio tužbu za narušavanje privatnosti i dobio odštetu od 50.000 eura. Sud je takođe naredio časopisu da odštampa detalje presude na cijeloj naslovnoj stranici. Princ je naknadno priznao da je dijete njegovo.

Princ je podnio tužbu zbog narušavanja privatnosti i pred njemačkim sudovima, ali je njegov zahtjev odbijen uz obrazloženje da pravo javnosti da bude obaviještena o mogućem muškom nasljedniku prijestola Monaka nadmašuje sve interese privatnosti. Njemački sudovi su takođe smatrali da je majka djeteta, a ne princ, koji nije priznao očinstvo, trebalo da odluči da li je objavljivanje djetetovog postojanja privatna stvar.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je presudom francuskih sudova povrijeđeno pravo časopisa na slobodu izražavanja. Sud smatra da je pitanje mogućeg nasljednika stvar od javnog značaja, i kao i njemački sudovi, takođe je utvrdio da se slučaj nije ticao samo princa i časopisa, već i majke i djeteta, i prava djeteta da mu identitet bude priznat. Majka je dala informacije novinarima te je odigrala ključnu ulogu u objavi članka. Sud je utvrdio da je majka imala legitimno pravo na publicitet, posebno s obzirom da princ nije priznao dijete, a princ ne bi trebalo da bude u mogućnosti da to zaustavi pozivajući se na pravo na privatnost. Fotografije koje su pratile taj članak su snimljene uz prinčev pristanak, u stanu majke djeteta. Dalje, sud je smatrao da, budući da su engleski i francuski časopisi takođe prenijeli priču, se podaci više ne mogu smatrati povjerljivima. Na kraju, sud je uzeo u obzir da nije bilo klevete i da princ nije osporio istinu o tom pitanju – naime, da je dijete njegovo.

- **Sousa Goucha protiv Portugala**, predstavka br. 70434/12, presuda od 22. marta 2016. godine: odbijanje pokretanja krivičnog postupka zbog šale na račun poznate ličnosti homoseksualne orijentacije nije prekršila pravo na njen privatni život.

Poznati televizijski voditelj homoseksualac u šali je bio uključen u listu “najboljih televizijskih voditeljki” u toku jedne kasnovečernje satirične emisije. On je podnio krivičnu prijavu zbog klevete i uvrede protiv produkcijske kuće, tvrdeći da je navedena šala povrijedila njegov ugled, poistovjetivši njegov pol sa njegovom seksualnom orijentacijom. Lokalni sudovi su odbili njegovu prijavu da krivično gone produkcijsku kuću.

Televizijski voditelj se žalio Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da je odluka o nepokretanju postupka diskriminatorna, te da je prekršila njegovo pravo na ugled.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da pravo voditelja na ugled nije bilo povrijeđeno. Član 8 Konvencije bio je primjenjiv na slučaj, jer je seksualna orijentacija važan dio identiteta jedne osobe. Sud je zaključio da čak i javne ličnosti imaju "legitimno očekivanje" zaštite i poštovanja njihovog privatnog života. Međutim, uz napomenu da je šala bila satirična, Sud je naveo da je satira oblik umjetničkog izraza i socijalnog komentara koji ima za cilj da isprovocira i uzdrma. Sud je ponovio da se šala odnosila na ponašanje voditelja i njegov ženstveni način izraza ličnosti, a ne na njega lično. Sud je takođe konstatovao da seksualna orijentacija podnosioca predstavke nije bila uzročni faktor u odbijanju domaćih sudova da pokrenu krivični postupak; nije bilo ničega što bi ukazivalo da bi portugalske vlasti donijele drugačiju odluku da podnosilac predstavke nije bio gej.

- ***Bărbulescu protiv Rumunije***, predstavka br. 61496/08, presuda od 12. januara 2016. godine: presretanje elektronskih komunikacija od strane poslodavca ne krši pravo na privatnost ako se službeni nalog koristi u privatne svrhe.

Riječ je o inženjeru prodaje koji je dobio otkaz zbog neovlašćenog korišćenja elektronske pošte u toku radnog vremena. On je na zahtjev poslodavaca otvorio nalog na *Yahoo Messenger* u cilju komunikacije sa klijentima. U julu 2007. godine obaviješten je da je poslodavac kontrolisao upotrebu njegovog naloga, te da se pokazalo da je nalog koristio za lične potrebe. Njegov ugovor je raskinut zbog kršenja internih propisa kompanije, koja predviđaju zabranu upotrebe resursa kompanije za lične potrebe.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da ovim nije prekršeno njegovo pravo na poštovanje privatnog života. Sud je našao da nije nerazumno da poslodavac provjerava da li zaposleni obavljaju svoje profesionalne zadatke u toku radnog vremena, i istakao da je poslodavac pristupio nalogu g. Barbulescu u uvjerenju da je sadržao komunikaciju sa klijentima – nije imao namjeru da traži privatnu prepisku. G. Barbulescu je pred domaćim sudovima uspio da pokrene pitanje navodnog kršenja njegovog prava na privatan život i korespondenciju. Domaći sudovi su koristili transkript njegovih prepiski samo u onoj mjeri koja dokazuje da je koristio računar kompanije za svoje privatne potrebe u toku radnog vremena, a identitet osoba sa kojima je komunicirao nije bio otkriven.

4. NAKNADA ŠTETE U SLUČAJEVIMA KLEVETE I KRŠENJA PRAVA NA PRIVATNOST

Evropski sud za ljudska prava smatra da nesrazmjerni iznosi naknade štete u slučajevima klevete i kršenja prava na privatnost mogu prekršiti pravo na slobodu izražavanja – čak i ako je ono što je objavljeno neistinito i šteti ugledu. Ne samo da mora da postoji odnos srazmjernosti između štete pričinjene klevetničkim izjavama i njene naknade, već i sud mora uzeti u obzir uticaj naknade štete na novinara ili medijsku kuću. Na kraju, sud mora uzeti u obzir širi “obeshrabrujući efekat” koji naknada štete ima na medije. Evropski sud za ljudska prava zahtijeva da pravila koja se odnose na naknadu štete budu jasno navedena u domaćem pravu.

Komitet ministara Savjeta Evrope je utvrdio ove principe u svojoj Deklaraciji o slobodi-političke debate u medijima iz 2004. godine.

Presude koje slijede u daljem tekstu pokazuju na koji način Evropski sud primjenjuje ove opšte principe.

- ***Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva***, predstavka br. 18139/91, presuda od 13. jula 1995. godine: nesrazmjerna naknada štete u slučaju klevete, tri puta veća od bilo koje prethodno dodijeljene naknade štete, prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

U ovom slučaju historičar je objavio pamflet u kojem je optužio lorda Aldingtona za ratne zločine. Lord je historičara tužio za klevetu (u građanskom postupku) i dobio 1.500.000 funti za naknadu štete. Ovaj iznos je bio tri puta veći od najvećeg iznosa koji je ranije bio presuđen u slučaju klevete. Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je iznos štete je prekršio pravo na slobodu izražavanja, iako je optužba historičara bila veoma ozbiljna. Sud je naveo da, po pravilu, „naknada štete za klevetu mora biti u razumnom odnosu srazmjere sa pretrpljenim narušavanjem ugleda”. Sud je takođe napomenuo da engleski zakon u to vrijeme nije propisivao takvu srazmjernost, niti je predviđao bilo kakve mjere zaštite kojima bi naknade štete morale biti u razumnim granicama.

- ***Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva***, predstavka br. 68416/01, presuda od 15. maja 2005. godine: naknada štete je bila nesrazmjerna prihodima optuženih.

Slučaj se ticao dvije osobe koje su napisale i distribuirale letak sa naslovom “Šta nije u redu sa McDonald’s-om?”, koji je bio kritičan prema ovom lancu brze hrane. McDonalds je tužio pomenute osobe za klevetu i, nakon veoma dugog postupka, dobio 40.000 funti za naknadu štete. McDonalds nije sproveo presudu niti je tražio da mu budu isplaćeni sudski troškovi, koji su bili veliki. Evropski sud za ljudska prava je razmotrio slučaj i konstatovao da tuženi imaju veoma male zarade i da ih nije zastupao advokat. Sud je zaključio da su tuženi zbog toga bili u znatnom zaostatku, kao i da „[iako je] dodijeljena naknada štete bila] relativno skromna za savremene standarde, [bila je] veoma značajna u odnosu na skromne prihode i resurse... podnosilaca predstavke“. Naknada štete je stoga predstavljala kršenje prava na slobodu izražavanja.

- **Koprivica protiv Crne Gore**, predstavka br. 41158/09, presuda od 22. novembra 2011. godine: naknada štete koja je trebalo da bude isplaćena u ratama, svaka u iznosu polovine penzije podnosioca predstavke, prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Predstavku Evropskom sudu za ljudska prava podnio je urednik jednog časopisa, koji je bio osuđen za klevetu zbog teksta u kojem je navedeno da je 1994. godine određenom broju novinara trebalo da bude suđeno za ratne zločine. Uredniku je naloženo da, zajedno sa izdavačem časopisa, plati naknadu štete u iznosu od 5.000 eura, koja je trebalo da bude isplaćena u redovnim ratama, svaka u iznosu polovine njegove penzije. Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da to predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja, navodeći da su “dodijeljena naknada štete i troškovi veoma značajni u poređenju sa prihodima podnosioca predstavke u to vrijeme, oko dvadeset i pet puta veći od njegove penzije [i da su bili] veoma značajni čak i kada se uporede sa najvećim prihodima u državi koja je tužena strana”.

- **Filipović protiv Srbije**, predstavka br. 27935/05, presuda od 20. novembra 2007. godine: naknada štete u slučaju klevete u iznosu koji je bio jednak šest mjesečnih zarada je bila nesrazmjerna i prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je poreski inspektor koji je, na javnom skupu, naveo da je lokalni gradonačelnik pronevjerio javna sredstva. On je proglašen krivim za klevetu i naloženo mu je da isplati odštetu od 120.000 srpskih dinara, što je predstavljalo šest njegovih mjesečnih zarada. Evropski sud je smatrao da to predstavlja kršenje prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja, navodeći da ovakva presuda nije potrebna u demokratskom društvu.

- **MGN Limited protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, predstavka br. 39401/04, presuda od 12. juna 2012. godine: nalog da se isplate sudski troškovi i “naknada za uspjeh” od više od jednog miliona funti tužiocu u slučaju kršenja prava na privatnost prekršio je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj tiče se tužbe zbog ugrožavanja privatnosti, koju je protiv dnevnog lista podnijela manekenka, zbog objavljivanja fotografija na kojima je prikazana ispred centra za odvikavanje od narkotika. List je izgubio slučaj kršenja prava na privatnost i naloženo mu je da isplati 3.500 funti za naknadu štete, kao i sudske troškove u iznosu većem od jednog miliona funti. Evropski sud je smatrao da je ovim prekršeno pravo na slobodu izražavanja, navodeći da je “zahtjev da podnosilac predstavke isplati ‘naknadu za uspjeh’ podnosiocu tužbe bio nesrazmjeran s obzirom na legitiman cilj koje je trebalo postići i premašio čak i široko polje slobodne procjene države u takvim slučajevima.”

- **Krone Verlag GmbH protiv Austrije**, predstavka br. 27306/07, presuda od 19. juna 2012. godine: nalog da novinska kuća isplati 130.000 eura za naknadu štete zbog ugrožavanja privatnosti nije prekršio pravo na slobodu izražavanja.

U ovom slučaju riječ je o postupku naknade štete koju su pokrenuli majka i dijete protiv dvije izdavačke kuće zbog izvještaja njihovih dnevnih listova o sporu za starateljstvo između roditelja. Izvještaji su otkrili identitet djeteta i prikazali fotografije na kojima se on mogao prepoznati, a utvrđeno je i da predstavljaju kršenje prava djeteta na poštovanje njegovog privatnog života. Podnosilac predstavke, izdavač medija kome je naloženo da isplati 130.000 eura za naknadu štete, za ukupno za 13 članaka, žalio se

Evropskom sudu za ljudska prava sa tvrdnjom da naknada štete nije bila srazmjerna i da krši pravo na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da to nije slučaj. On je naveo da je iznos bio u skladu sa domaćim pravom, koji izričito propisuje da naknada štete ne bi trebalo da ugrozi egzistenciju vlasnika medijske kuće. Sud je zaključio da je ovo predstavljalo dovoljnu mjeru zaštite i da naloženi iznos nije bio nesrazmjeran u datim okolnostima.

- ***Independent News and Media i Independent Newspapers protiv Irske***, predstavka br. 55120/00, presuda od 16. juna 2005. godine: nalog da se isplati 381.000 eura za naknadu štete u slučaju klevete nije prekršio pravo na slobodu izražavanja, uzimajući u obzir mjere zaštite u domaćem zakonu.

Predstavku Evropskom sudu za ljudska prava podnijela je novinska kuća koja je bila osuđena za klevetu i kojoj je bilo naloženo da isplati 381.000 eura za naknadu štete, koja je bila tri puta veća od bilo koje prethodno dodijeljene naknade štete za klevetu u Irskoj. Evropski sud je smatrao da ovim nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da se “kao stvar principa, za nepredvidivo velike naknade štete” u slučajevima klevete smatra da mogu imati [„obeshrabrujući efekat“ na štampu] i stoga zahtjevaju najpažljiviji nadzor”. Međutim, imajući u vidu da je kleveta bila ozbiljna i teška, i konstatujući da su apelacioni sudovi smatrali da je iznos srazmjeran, Sud je zaključio da nalog za isplatu naknade štete nije prekršio pravo na slobodu izražavanja.

- ***Tešić protiv Srbije***, predstavke br. 4678/07 i 50591/12, presuda od 11. februara 2014. godine: dosuđena naknada štete čija je mjesečna rata činila većinu prihoda podnositeljke predstavke predstavljala je kršenje prava na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao penzionerke koja je proglašena krivom zbog klevetanja advokata i naloženo joj je da plati naknadu štete i troškove u iznosu od oko 4900 eura. Opštinski sud je naložio da dvije trećine penzije podnositeljke predstavke bude svakog mjeseca prebačeno na račun advokata, dok iznos ne bude isplaćen u cjelosti. Time je podnositeljki predstavke ostalo oko 60 eura mjesečno za troškove života.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je presuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da, iako podnositeljka predstavke nije mogla da dokaže istinitost svoje klevetničke izjave, ona nije predstavljala bezrazložan lični napad. Izjava se odnosila na nadležnost advokata, a Sud je podsjetio da s obzirom na ulogu koju advokati igraju u sprovođenju pravde, izjava je predstavljala pitanje od javnog interesa. Sud je takođe smatrao da su domaći sudovi naložili podnositeljki predstavke da plaća najveću moguću mjesečnu ratu. To je naročito nepovoljna situacija za stariju osobu koja boluje od više ozbiljnih bolesti. Pozivajući se na svoje prethodne odluke u kojima je naglasio da naknada štete za klevetu mora uzeti u obzir lične okolnosti lica u sporu, Sud je smatrao da je u ovom slučaju prekršeno pravo podnositeljke predstavke na slobodu izražavanja.

- ***Morar protiv Rumunije***, predstavka br. 25217/06, presuda od 7. jula 2015 godine: krivična osuda za klevetu i visok iznos odštete prekršili su pravo na slobodu izražavanja.

Riječ je o rumunskom novinaru koji je osuđen za klevetu zbog niza tekstova o političkom savjetniku predsjedničkog kandidata. Novinar je insinuirao da je savjetnik radio kao špijun i prao novac u okviru rumunske tajne službe iz doba komunizma, *Securitate*.

Politički savjetnik je podnio tužbu, a sud je osudio g. Morara na uslovnu novčanu kaznu i naredio mu da plati odštetu i troškove u iznosu od 26,000 USD.

Evropski sud za ljudska prava zaključio je da je navedena presuda prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja. Konstatovao je da je novinar pisao o temama od javnog interesa, konkretno o strategijama različitih kandidata na predsjedničkim izborima i posebno mogućim vezama kandidata sa tajnom policijom iz doba komunizma. Sud je naveo da je političkog savjetnika predsjedničkog kandidata, iako sâm nije bio političar, trebalo smatrati za javnu ličnost, koji stoga treba da toleriše veći stepen kritike od običnog pojedinca. Sud je dalje zaključio da je njegova navodna povezanost sa tajnom službom bila zasnovana na pojedinim dokazima te da, s obzirom na poteškoće vezane za pristup dosijeima tajne službe, to ne bi moglo da bude u potpunosti dokazano. Konačno, Sud je naveo da je iznos odštete bio naročito visok – više od pedeset puta veći od prosječne zarade u to vrijeme, uz veoma visok iznos sudskih troškova koje je podnosilac predstavke morao da plati.

5. PRISTUP INFORMACIJAMA

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je pravo na pristup informacijama zaštićeno na osnovu Konvencije, ako je tražena informacija neophodna za ispunjenje drugog prava garantovanog Konvencijom. S obzirom na to da svakodnevne dužnosti novinara podrazumijevaju ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, oni imaju pravo na pristup informacijama potrebnim za njihovo izvještavanje.

Vodeće presude Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) u ovoj oblasti su:

- *Kenedi protiv Mađarske*, predstavka br. 31475/05, presuda od 26. maja 2009. godine, i
- *Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske*, predstavka br. 37374/05, presuda od 14. aprila 2009. godine.

Ove presude se tiču prava na pristup informacijama u posjedu državnih organa, koje ne uključuju lične podatke. Pristup takvim informacijama zaštićen je kao dio prava na poštovanje privatnog života, na osnovu člana 8 Konvencije.

Komitet za ljudska prava UN, tijelo sačinjeno od nezavisnih eksperata, koje nadgleda primjenu Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (PGP), koji obavezuje i Crnu Goru, usvojio je šire tumačenje prava na pristup informacijama, smatrajući da je to pravo samo po sebi zaštićeno u skladu sa članom 19 PGP, bez obzira na to da li je informacija neophodna za sprovođenje ili ispunjavanje nekog drugog prava.

Nekoliko drugih međunarodnih ugovora takođe štiti pravo na pristup informacijama, uključujući i sporazume o životnoj sredini i borbi protiv korupcije. Savjet Evrope je nedavno usvojio Konvenciju o pristupu zvaničnim dokumentima, koja još uvijek nije stupila na snagu.

Slijedi pregled glavnih slučajeva ESLJP, važnih za tumačenje prava na pristup informacijama.

- *Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske*, predstavka br. 37374/05, presuda od 14. aprila 2009. godine: uskraćivanje informacija koje doprinose javnoj raspravi predstavlja oblik indirektne cenzure i kršenje prava na slobodu izražavanja.

Ovdje je bilo riječi o zahtjevu za pristup sudskim dokumentima, koji je podnio mađarski NVO, Savez za građanske slobode, a koji su domaći sudovi odbili. Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da član 10 Konvencije štiti pravo na pristup informacijama i da uskraćivanje pristupa predstavlja oblik indirektne cenzure. Sud je obrazložio da je prikupljanje informacija dio novinarske djelatnosti i da ograničenja u tom pogledu ometaju ostvarivanje prava na slobodu izražavanja: “zakon ne može dozvoliti proizvoljna ograničenja koja mogu postati oblik indirektne cenzure ako organi vlasti stvore prepreke za prikupljanje informacija. Ova aktivnost predstavlja ključni pripremni korak u novinarstvu i sastavni, zaštićeni dio slobode štampe.” Sud je naglasio da je podnosilac predstavke zahtijevao informacije sa određenim ciljem izvještavanja: “obzirom da je namjera podnosioca predstavke bila da saopšti javnosti informacije prikupljene iz navedene ustavne žalbe i time doprinese javnoj raspravi o zakonu o prestupima u vezi sa narkoticima, njegovo pravo na informisanje bilo je očigledno povrijeđeno.”

- **Kenedi protiv Mađarske**, predstavka br. 31475/05, presuda od 26. maja 2009. godine: uskraćivanje pristupa informacijama od legitimnog istorijskog značaja prekršilo je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao zahtjeva za pristup informacijama određenim dokumentima ministarstva unutrašnjih poslova, koji je podnio jedan istoričar s namjerom da objavi studiju o radu mađarske Službe državne bezbjednosti šezdesetih godina prošlog veka. Nakon što je njegov zahtjev bio odbijen s obrazloženjem da su traženi dokumenti državna tajna, podnosilac je pribavio odluku regionalnog suda, kojom mu se omogućavao neograničen pristup traženim dokumentima, pošto je uspješno dokazao da su mu oni neophodni za istorijsko istraživanje. Nakon neuspješne žalbe Vrhovnom sudu, ministarstvo mu je ponudilo pristup, ali pod uslovom da se obaveže na čuvanje povjerljivosti. Podnosilac je to odbio i pokrenuo postupak izvršenja sudske odluke u oktobru 2000. godine. Međutim, i posle ponovljenih zahtjeva i žalbi ministarstva po različitim osnovima, podnosilac predstavke ni nakon osam i po godina nije dobio neograničen pristup traženim dokumentima.

Evropski sud je u tom slučaju zaključio da je uskraćivanje pristupa informaciji predstavljalo jasno kršenje prava na slobodu izražavanja, navodeći da je “pristup originalnim dokumentarnim izvorima zbog legitimnog istorijskog istraživanja bitan element ostvarivanja prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja”. Uskraćivanje pristupa u ovom slučaju nije se moglo opravdati kao “neophodno u demokratskom društvu”, pa je predstavljalo kršenje prava na slobodu izražavanja.

- **Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije**, predstavka br. 48135/06/07, presuda od 25. juna 2013. godine: zabranom pristupa informacijama u vezi nadzora službe bezbjednosti prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je NVO koja je od Bezbjednosno-informativne agencije Srbije tražila informaciju koliko je osoba bilo podvrgnuto elektronskom nadzoru (prisluškivano) u 2005. godini. Agencija je odbila da pruži tražene informacije, nakon čega je državni Povjerenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti naložio Agenciji da to uradi. Agencija je uložila žalbu, koju je Vrhovni sud Srbije odbio. Nakon toga, Agencija je obavjestila podnosioca predstavke da ne posjeduje tražene informacije.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da su postupci agencije prekršili pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Sud je naveo da pojam „sloboda pristupa informacijama“ uključuje pravo na pristup informacijama, kao i da su aktivnosti pomenute NVO od javnog interesa. On je istakao da je podnosilac predstavke tražio od informativne agencije podatke koji se odnose na upotrebu mjera elektronskog nadzora, koje je Agencija prvo odbila da pruži, a potom tvrdila da ih ne posjeduje. Sud je zaključio da je izjava Agencije da ne posjeduje tražene informaciju „neubjedljiva“ i zaključio da je njeno odbijanje suprotno domaćem zakonodavstvu i da predstavlja proizvoljnu odluku.

Sud je naložio Srbiji da osigura da Bezbjednosno-informativna agencija Srbije dostavi tražene informacije podnosiocu predstavke u roku od tri mjeseca.

U zajedničkom izdvojenom mišljenju, sudije Sajó i Vučinić su naglasili potrebu da se član 10 tumači u skladu sa razvojem međunarodnog prava u pogledu slobode informisanja, što podrazumjeva pravo na pristup informacijama koje su u posjedu državnih organa. Oni su se pozvali na nedavnu sudske praksu u pristupu informacijama (*Gillberg protiv Švedske*, br. 41723/06, § 74, 3. april 2012), kao i na drugi razvoj prava, uključujući usvajanje Konvencije Savjeta Evrope o pristupu službenim dokumentima (2009, još

nije na snazi), i istakli tri implikacije ove presude kojima sud treba da se bavi. Kao prvo, oni su izjavili da razlika između „novinarstva“ i drugih članova društva brzo nestaje, naročito s obzirom na razvoj interneta. Vlada treba da bude otvorena i transparentna u odnosu na sve građane. Kao drugo, izjavili su da vlade treba da preduzmu konkretne mjere kako bi se građanima obezbjedio pristup informacijama. Kao treće, izjavili su da režim za pristup ličnim podacima ne treba da bude restriktivniji od režima za pristup informacijama za široku javnost.

- **Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung eines wirtschaftlich gesunden land- und forstwirtschaftlichen Grundbesitzes protiv Austrije**, predstavka br. 39534/07, presuda od 28. novembra 2013. godine: odbijanje zahtjeva za pristupom odlukama vladine komisije prekršilo je pravo na pristup informacijama.

Nevladina organizacija je uputila zahtjev regionalnoj komisiji za pristup dokumentima – odlukama o transakcijama poljoprivrednog i šumskog zemljišta. NVO je tražila pristup svim odlukama od 2000. do 2005. godine, u anonimiziranoj formi, uz napomenu da je spremna da plati troškove. Zahtjev je odbijen, što je zatim potvrđeno i na sudu. NVO je potom podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da je odbijanje zahtjeva za pristup informacijama prekršilo njihovo pravo na slobodu izražavanja i pristup informacijama.

Sud je naveo da je pravo na pristup informacijama priznato Evropskom konvencijom o ljudskim pravima naročito kada se tražena informacija tiče pitanja od javnog interesa. Sud je smatrao da je odbijanje bilo bezuslovno, iako je NVO ponudila da plati troškove kopiranja i dostave dokumenata. Štaviše, Sud je primijetio da nijedna odluka nadležnog organa nije bila objavljena u elektronskoj bazi podataka. Prema tome, teškoće koje je Komisija predvidjela kao rezultat dostavljanja kopija brojnih odluka udruženju izazvane su njenim sopstvenim izborom da ne objavi svoje odluke. Sud je dalje naveo da je udruženje dobilo kopije sličnih odluka od drugih austrijskih regiona bez problema, i utvrdio kršenje prava na slobodu izražavanja.

- **Roşianu protiv Rumunije**, predstavka br. 27329/06, presuda od 24. juna 2014. godine: odbijanjem gradonačelnika da dostavi podatke novinaru povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se tiče odbijanja gradonačelnika da saopšti novinaru informacije o korišćenju javnog novca. Gradonačelnik je takođe odbio da postupi u skladu sa sudskim odlukama kojima mu se nalaže da preda tražene podatke, te je umjesto toga pozvao novinarku da dođe do gradske skupštine i sama iskopira hiljade stranica dokumenata.

Sud je utvrdio da je odbijanjem da postupi u skladu sa sudskim nalogom, gradonačelnik lišio podnositelja zahtjeva efikasnog pristupa sudu. Sud smatra da nije bilo nikakvih naznaka od strane rumunske vlade da je takav postupak propisan zakonom ili da se težilo legitimnom cilju. Sud je naglasio da je novinar podnio zahtjev kao dio svojih istraživanja o pitanju od javnog značaja. S obzirom da je namjera novinara bila da saopšti informacije javnosti i time doprinese javnoj raspravi o dobroj javnoj upravi, njegovo pravo na prenošenje informacija je očigledno narušeno. Sud je utvrdio da se poziv gradonačelnika za dolazak i fotokopiranje dokumenata ne može nikako smatrati izvršenjem sudske odluke kojom je naređeno objavljivanje podataka javne prirode.

- **Guseva protiv Bugarske**, predstavka br. 6987/07, presuda od 17. februara 2015. godine: odbijanjem pristupa informacija o pravima životinja prekršeno je pravo na slobodu izražavanja aktivistkinji za zaštitu prava životinja.

Slučaj se ticao zahtjeva za pristup informacijama u posjedu gradonačelnika. Podnositeljka predstavke, aktivistkinja za zaštitu prava životinja, je podnijela nekoliko zahtjeva za pristup informacijama o tretiranju životinja lualica. Iako je sud naredio objavljivanje informacije, kabinet gradonačelnika je odbio da dostavi informacije.

Evropski sud je rekao da javnost ima pravo da prima informacije od opšteg značaja. Njegova sudska praksa se razvijala u odnosu na slobodu štampanih medija, čija je svrha da saopštava informacije i ideje o tim pitanjima. Osim toga, Sud je podsjetio da je smatrao da se nevladine organizacije, kao i štampani mediji, mogu okarakterisati kao „čuvare javnog interesa“ u društvu, i da njihove aktivnosti zavrjeđuju zaštitu sličnu onoj koja je obezbijeđena štampanim medijima. Informacija koja je tražena u ovom slučaju je bila od javnog interesa i zahtijevana je kako bi doprinijela javnoj raspravi na temu prava životinja. Neobjavljivanje informacije je predstavljalo narušavanje prava na slobodu izražavanja koje, u kontekstu naredbi domaćih sudova za objavljivanje, nije imalo pravni osnov. Sud je primijetio i da, prema domaćem zakonu, nije postojalo precizno vremensko ograničenje za objavljivanje informacija koje su naredili sudovi; ovo je prepušteno dobroj volji administrativnog tijela koje je odgovorno za sprovođenje presude. Sud je našao da je na ovaj način stvorena atmosfera nepredvidljivosti zbog vjerovatnog vremena sprovođenja, što je samo po sebi predstavljalo kršenje prava na slobodu izražavanja.

6. ZAŠTITA NOVINARSKIH IZVORA

Zaštita izvora je važno pitanje zaštite novinara na slobodu izražavanja, kao i prava javnosti na informisanje. Ovo pitanje uključuje i poseban aspekt zaštite privatnosti. Da bi novinari mogli da obavljaju svoju funkciju "čuvara javnosti" u demokratskom društvu, moraju da računaju na tajnost izvora i komunikacije sa njima. Kao kod zaštite zviždača, izostanak zaštite identiteta novinarskih izvora imao bi zastrašujući efekat i na potencijalne izvore da pomažu obavješćavanje javnosti i ostvarivanje pravde. Korišćenje anonimnih izvora je od ključnog značaja za izveštavanje o pitanjima od javnog interesa, sa kojima javnost na drugi način ne bi mogla da bude upoznata.

Zakonima bi trebalo uspostaviti jasna pravila i postupke u odnosu na zaštitu tajnosti izvora, odnosno tajnosti novinarskih komunikacija i materijala. Crnogorski Zakon o medijima iz 2002. godine propisuje zaštitu izvora na apsolutan način: "Novinar i druga lica koja se, u toku prikupljanja, uredničke obrade ili objavljivanja programskog sadržaja, upoznaju sa informacijama koje bi mogle da ukažu na identitet izvora *nijesu dužni* zakonodavnoj, sudskoj ili izvršnoj vlasti ili bilo kom drugom fizičkom ili pravnom licu otkriti izvor informacije koji želi ostati nepoznat" (čl. 21, st. 3). Međutim, Evropski sud za ljudska prava, počev od presude *Goodwin*, u kojoj se prvi put bavio ovom temom, predviđa zaštitu novinarskih izvora u načelu, osim kada je njihovo otkrivanje "opravdano važnijim javnim interesom", što bi, na primjer, bilo sprečavanje kriminala.

- ***Goodwin protiv Ujedinjenog kraljevstva***, predstavka br. 17488/90, presuda od 27. marta 1996. godine: novinarski izvori moraju biti zaštićeni da bi bili ohrabreni da pomažu novinarima u informisanju javnosti o pitanjima od javnog interesa.

Podnosiocu predstavke, novinarskom pripravniku u magazinu "Engineer", obratio se izvor koji mu je dao informacije o jednoj kompaniji rekavši da kompanija traži pozajmicu u iznosu od 5 miliona funti, kao i da ima finansijske probleme nastale kao rezultat očekivanog gubitka za tekuću godinu. Podnosilac predstavke je pozvao kompaniju da potvrdi te činjenice i zatraži komentar u vezi sa informacijama koje je dobio. Budući da su smatrali da ta informacija potiče iz nacrtu povjerljivog Plana kompanije koji je prethodno nestao, kompanija je zatražila i dobila od Visokog suda privremenu mjeru zabrane objavljivanja spornog članka. Kompanija je od suda nešto kasnije izdejstvovala i nalog kojim je od podnosioca predstavke zatraženo da otkrije svoje zabilješke, "u interesu pravde", čime bi se otkrio idenitet izvora i omogućilo kompaniji da pokrene postupak s ciljem da vrati nestali Plan i omogućiti potraživanje odštete za troškove kojima je bila izložena. Podnosilac predstavke je odbio da postupi po navedenom nalogu, nakon čega je kažnjen sa 5.000 funti zbog nepoštovanja sudske odluke. Novinar je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava zbog povrede prava na slobodu izražavanja.

Evropski sud je utvrdio da je zahtjev za objavljivanjem povjerljivog izvora u novinarskom kontekstu bio nedopustivo kršenje člana 10. Sud je utvrdio da se zabrana objavljivanja informacije mogla smatrati "neophodnom u demokratskom društvu", ali da bi otkrivanje izvora navedenih podataka bilo nepotrebno. Sud je, između ostalog naveo i: "(z)aštita novinarskih izvora je jedan od osnovnih uslova za slobodu štampe.... Bez takve zaštite, izvori mogu biti obeshrabreni da pomažu štampi u informisanju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Usljed toga, važna uloga štampe kao čuvara javnog interesa bila bi

ugrožena, kao i sposobnost štampe da osigura tačne i pouzdane informacije. Imajući u vidu značaj zaštite novinarskih izvora za slobodu štampe u demokratskom društvu i potencijalno obeshrabrujući učinak naloga za otkrivanjem izvora na ostvarivanje te slobode, takva mjera ne može biti u skladu sa članom 10 Konvencije, osim ako je opravdana važnijim javnim interesom.”

- **Nordisk Film & TV A/S protiv Danske**, predstavka br. 40485/02, presuda od 8. decembra 2005. godine (odluka o prihvatljivosti): nalog suda o predaji tajno snimljenog materijala u cilju sprečavanja kriminala bilo je srazmjerno miješanje u slobodu izražavanja.

U ovom slučaju se radilo o sudskom nalogu televiziji da preda istraživački materijal koji je njen novinar sakupio radeći na dokumentarcu o pedofiliji u Danskoj. Za potrebe filma, novinar je bio uključen u udruženje pedofila godinu dana.

Evropski sud je odbacio predstavku kao potpuno neosnovanu, našavši da je nalog suda predstavljao srazmjerno miješanje u slobodu izražavanja novinara u cilju sprečavanja zločina koji je bio povezan sa ozbiljnim slučajem zlostavljanja djeteta. U ovom slučaju je zaključeno i da se pravilo o zaštiti izvora tiče kako novinara, tako i izvora koji dobrovoljno odluči da pomogne novinaru u informisanju javnosti, ali da to ovdje nije bio slučaj – novinar je sve snimao skrivenom kamerom, tako da snimljene osobe nisu ni bile svjesne da su snimane, pa nisu imale nikakvu namjeru da pomažu novinaru u svojstvu izvora.

- **Ressiot i drugi protiv Francuske**, predstavka br. 15054/07, presuda od 28. juna 2012. godine: zaplijenom i pečaćenjem listinga telefonskih poziva dva novinara, pretresom njihovih domova i novinskih redakcija prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosioci predstavke u ovom predmetu bili su novinari francuskih novina *L'Equipe* i *Le Point*. *Le Point* je 2004. godine objavio članak o istrazi navodnog dopinga članova profesionalnog biciklističkog tima. U članku su prenijeti cijeli pasusi iz evidencije transkripta snimljenih telefonskih razgovora koje je francuska policija napravila tokom istrage. U nastavku članka objavljena je lista nedozvoljenih supstanci pronađenih tokom pretresa kuće bivšeg profesionalnog bicikliste. Francuska policija je pokrenula istragu o tome kako su novinari došli do ovih podataka. Dva mjeseca kasnije *L'Equipe* je objavio seriju članaka na istu temu prenoseći odlomke zvaničnih spisa i dokumenata iz postupka. Biciklistički tim je podnio krivičnu tužbu zbog povrede tajnosti. Francuski državni tužilac je naredio pretres kancelarija novina da bi otkrio tragove u vezi dokumenata koji su „procurili“.

Istražni sudija je 2005. predmet predao državnom tužiocu da pripremi istragu protiv novinara zbog upotrebe informacija dobijenih povredom povjerljivosti sudske istrage. Nekoliko mjeseci kasnije sudija je, u intervjuu datim drugim novinama, izjavio da slučaj nije među prioritetnim, da nije imao na raspolaganju dovoljno policijskih službenika i da je bilo tehničkih propusta. Nakon toga, novinari su zatražili da se proglase nevažećim sva dokumenta prikupljena pretresom novinskih redakcija, njihovih domova, kao i zapečaćeni telefonski listinzi.

Nakon dugotrajnog postupka, francuski sudovi su konačno utvrdili da, iako je došlo do povrede povjerljivosti prilikom prikupljanja materijala, novinari nijesu počinili krivično djelo njihovim objavljivanjem. Štaviše, sudovi su ustanovili da novinare nije trebalo staviti pod nadzor, niti prisluškivati njihove telefone. Međutim, utvrđeno je da je pretres novinskih redakcija i oduzimanje dokumenata bilo opravdano. Novinari su se žalili Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je ponovio da je zaštita novinarskih izvora jedan od kamena temeljaca slobode medija. Bez takve zaštite izvori bi se mogli plašiti da pomažu medijima u informisanju javnosti. Kao posledica toga, osnovna uloga medija kao čuvara demokratije mogla bi biti narušena i negativno uticati na sposobnost štampe da pruži tačne i pouzdane informacije.

Sud je podsjetio na neke od svojih ranijih presuda i ponovio značaj uloge medija u oblasti krivičnog pravosuđa. Sud se pozvao i na Preporuku Komiteta ministara Savjeta Evrope o pružanju informacija putem medija o krivičnim postupcima. Naglasio je značaj izvještavanja medija za informisanje javnosti o krivičnim postupcima i obezbjeđenje uvida javnosti u funkcionisanje sistema krivičnog pravosuđa.

Sud je konstatovao da se miješanje u povjerljivost novinarskih izvora može opravdati jedino ako takav postupak preovlađuje u javnom interesu. Primjetio je da su vlasti preduzele aktivnosti protiv novinara tek godinu dana nakon objavljivanja članka i da je jedini cilj pretresa i prisluškivanja telefonskih razgovora novinara bio da se identifikuje izvor informacija.

Sud je istakao da se pravo novinara da ne otkriju svoje izvore ne može smatrati kao puka privilegija koja im se priznaje ili oduzima zavisno od zakonitosti ili nezakonitosti njihovih izvora, već kao sastavni dio prava na informisanje. Zaplijena i pečačenje listinga telefonskih poziva dva novinara, pretres njihovih domova i novinskih redakcija odobreno je bez dokaza o postojanju za tim preovlađujuće društvene potrebe.

Sud je zaključio da Vlada nije pokazala da je uspostavljena pravična ravnoteža među različitim interesima. Čak i da su razlozi bili relevantni, sud smatra da nijesu bili dovoljni da opravdaju pretres i zaplijenu dokumenata. Korišćena sredstva nijesu bila srazmjerna legitimnom cilju kome se težilo, u svjetlu interesa obezbjeđivanja i očuvanja slobode štampe u demokratskom društvu.

Sud je stoga zaključio da je preduzetim aktivnostima francuska policija novinarima prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- **Martin i drugi protiv Francuske**, predstavka br. 30002/08, presuda od 12. aprila 2012. godine: osudom zbog objavljivanja djelova povjerljivog izvještaja prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Novinari francuskog lista *Midi Libre* su 2005. objavili članak u kojem se navodi da je Regionalni revizorski sud u francuskoj regiji Languedoc-Roussillon kritikovao rukovodstvo regije. U članku su citirani djelovi nacrtu izvještaja koji je tada bio povjerljiv. Protiv novinara je podnijeta krivična prijava zbog povrede povjerljivosti i upotrebe povjerljivih dokumenata. Iako je slučaj dospio na Evropski sud za ljudska prava zbog pretresa novinskih redakcija, vrijedni su pažnje komentari Suda vezani za objavljivanje povjerljivih informacija. Sud je dao sljedeće obrazloženje:

“Podnosioci predstavke, novinari, objavili su ... djelove nacrtu izvještaja Regionalnog revizorskog suda ... članci sadrže uglavnom informacije o upravljanju lokalnih političara i zvaničnika javnim fondovima... Tema je nesumnjivo bila od opšteg interesa za lokalnu zajednicu i podnosioci predstavke su imali pravo da o tome obavijeste javnost... sporni tekstovi su bili u kontekstu javne debate o interesu lokalne populacije, koja ima pravo da bude obaviještena... Uloga istraživačkog novinarstva je upravo da obavijesti i upozori javnost na nepoželjne društvene pojave, čim se domogne relevantnih informacija... Na naslovnoj strani časopisa novinari su istakli da je u pitanju ‘preliminarni izvještaj ... o istrazi koja je u toku’... Pod takvim okolnostima Sud smatra da su podnosioci predstavke ... pokazali dobru volju i brigu za poštovanje etike svoje profesije.”

- **Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. i drugi protiv Holandije**, predstavka br. 39315/06, presuda od 22. novembra 2012. godine: primjenom mjera tajnog nadzora nad novinarima prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosioci predstavke, holandska dnevna novina i dva njena novinara, objavili su tekstove o istragama AIVD (holandske tajne službe), koji sugerišu da su podnosioci predstavke došli u posjed strogo povjerljivih dokumenata te službe, koji su u međuvremenu postali dostupni u kriminalnim krugovima Amsterdama. Holandski sudovi naredili su da novina preda ova dokumenta. Sa druge strane, novinari podnosioci predstavke pokrenuli su parnični postupak protiv države tvrdeći da se njihovi telefoni prisluškuju. Podnosioci predstavke obratili su se Evropskom sudu za ljudska prava povodom oba pitanja.

Evropski sud je pitanja razmatrao zajedno, na osnovu čl. 8 (zaštita privatnosti) i čl. 10 (zaštita prava na slobodu izražavanja) Konvencije i utvrdio povredu oba člana u odnosu na prisluškivanje razgovora. Sud je utvrdio da je služba AIVD koristila svoja posebna ovlaštenja (u cilju prisluškivanja razgovora) da bi izbjegla odgovornost za kršenje prava na zaštitu novinarskih izvora. Upotreba ovih posebnih ovlaštenja bila je odobrena bez prethodnog razmatranja od strane nezavisnog tijela, koje takvu upotrebu može da spriječi ili prekine. Takođe, konstatovano je da sudska revizija ne bi ni mogla da povрати povjerljivost novinarskih izvora, nakon što je uništena. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede čl. 8 i 10 Konvencije, jer zakon nije obezbijedio odgovarajuće garancije ljudskih prava u odnosu na ovlaštenja za korišćenje tajnog nadzora.

U vezi rješenja o predaji dokumenata, Sud je utvrdio da potreba da se identifikuje funkcioner(i) AIVD koji je podnosiocima predstavke predao tajnu dokumentaciju ne opravdava nalog za predaju. Sporna osoba(e) mogla je biti jednostavno identifikovana proučavanjem sadržaja dokumenata i pronalaženjem zvaničnika koji su im imali pristup. Dalje, dok Sud potvrđuje pravo AIVD da provjeri da li su svi uzeti dokumenti povučeni iz optica, to nije bilo dovoljno da opravda otkrivanje novinarskog izvora podnosioca predstavke. Sud je u vezi s tim konstatovao da to povlačenje ne može da spriječi da informacije koje su držali svakako padnu u pogrešne ruke, jer su vjerovatno odavno poznate osobama koje su strane u sporu okarakterisale kao kriminalce. Stvarna predaja oduzetih dokumenata nije bila neophodna, jer bi i pregled dokumentacije, kako bi se utvrdilo da je kompletna, i njeno naknadno uništenje, bili dovoljni.

- **Szabó i Vissy protiv Mađarske**, predstavka br. 37138/14, presuda od 12. januara 2016. godine: zakoni koji policiji daju široka ovlaštenja da vrši nadzor bez adekvatnih mjera zaštite krše pravo na privatnost.

Ovu predstavku su podnijeli dvoje aktivista koji su radili za NVO koja je često kritikovala mađarsku vlast. Žalili su se da je u skladu sa novim propisima usvojenim 2011. godine operativna grupa specijalne policije bila ovlaštena da vrši tajne pretrese kuća, elektronski nadzor i presretanje pošte. Podnijeli su ustavnu žalbu koja je odbačena, pa su se zatim žalili Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je pomenuti zakon prekršio njihovo pravo na privatnost.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je zakon prekršio pravo na poštovanje privatnog života. Naveo je da je jasno da su podnosioci predstavke pripadali ciljnoj grupi, jer su radili za NVO koja je imala kritički odnos prema vlasti. Bilo je vjerovatno da su podnosioci bili meta nadzora zbog pripadnosti tzv. *watchdog*² NVO, i Sud je naglasio da "kod članova *watchdog* organizacije, čije su aktivnosti, na neki način, slične aktivnostima novinara ... bilo kakav strah od tajnog nadzora može uticati na [njihove

2 Eng. pas čuvar, tj. organizacija koja nadzire vlast, čuvar demokratije.

aktivnosti". Sud je presudio da je zakon propustio da obezbijedi jasno definisane mjere zaštite koje bi bile dovoljno efikasne i sveobuhvatne u pogledu sprovođenja mjera nadzora i eventualnog obeštećenja u vezi s tim. Sud je posebno kritikovao činjenicu da je, u skladu sa spornim zakonom, praktično svaka osoba u Mađarskoj mogla biti podvrgnuta mjerama tajnog nadzora, kako zakonom nisu bile definisane kategorije lica koja, u praksi, mogu biti podvrgnuta elektronskom nadzoru. Sud je takođe kritikovao zakon zbog toga što nije ograničio trajanje mjera nadzora, kao i činjenicu da nije bilo sudskog nadzora. Što se tiče odgovornosti, Sud je utvrdio da pojedinci koji su oštećeni primjenom mjera nadzora nijesu imali nikakvo obeštećenje, te da su dvogodišnji izvještaji skupštini bili tajni. Ovo nije bilo dovoljno da se obezbijedi adekvatna zaštita protiv zloupotrebe ovlašćenja.

- ***Saint Paul SA protiv Luksemburga***, predstavka br. 26419/10, presuda od 18. aprila 2013. godine: pretres prostorija medijske kuće prekršio je pravo na slobodu izražavanja i pravo na privatnost.

Ovaj slučaj se ticao novinske kuće koja je objavila članak o porodicama koje su izgubile starateljstvo nad svojom djecom. Članak je potpisao „Domingos Martins“, ali tog imena nije bilo na spisku novinara luksemburškog Savjeta za štampu, mada je na spisku postojao novinar po imenu „Alberto de Araujo Domingos Martins“. Podnijeta je tužba za klevetu i otvorena krivična istraga. U martu 2009. je izdat nalog za pretres da bi se došlo do dokumenata u vezi s ovim krivičnim djelima, uključujući i dokumenta koja se odnose na identifikaciju autora članka.

Evropski sud za ljudska prava je našao da je nalog za pretres prekršio pravo na privatnost, kao i pravo na slobodu izražavanja. On je naveo da član 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima štiti privatnost ne samo pojedinaca, već obuhvata i kancelarije i poslovne prostore. Sud je uzeo u obzir da je navedena svrha pretresa – identifikacija autora članka – bila sumnjiva: autora članka je bilo lako identifikovati. Sud je takođe uzeo u obzir da postoji realna opasnost da je pretres sproveden kako bi se dobile informacije o izvorima pomenutog novinara. U ovom slučaju je prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

- ***Nagla protiv Letonije***, predstavka br. 73469/10, presuda od 11. jula 2013. godine: pretres kuće novinarkе i konfiskacija laptopa i drugih materijala prekršili su pravo na slobodu izražavanja.

Podnositeljka predstavke je televizijska novinarka koja je izvještavala o nedostacima u bezbjednosti jedne od baza podataka koju vodi nacionalna uprava za prihode. Ona je tu informaciju dobila preko neimenovanog izvora i odmah o tome obavijestila upravu za prihode. Nekoliko mjeseci kasnije, policija je izvršila pretres njene kuće i zaplijenila veliku količinu materijala, uključujući kompjuterske hard diskove. Pretres je naknadno odobrio sud.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da su pretres kuće i konfiskacija opreme prekršili slobodu izražavanja, koja štiti i tajnost novinarskih izvora. Napomenuo je da iako je pretres izvršen tri mjeseca nakon što je prvi put prijavila grešku, policija je iskoristila „hitni“ postupak za koji nije bilo potrebno prethodno sudsko odobrenje. Pretres je obuhvatio veliki broj predmeta, a nacionalni sudovi nijesu pružili nikakvo opravdanje za obim izvršenog pretresa, niti za upotrebu „hitnog“ postupka.

7. OBJAVLJIVANJE POVJERLJIVIH INFORMACIJA

Ključna odluka Evropskog suda za ljudska prava na temu objavljivanja povjerljivih dokumenata u medijima je presuda Velikog vijeća Suda u predmetu *Stoll protiv Švajcarske*, a za pitanje odgovornosti državnih službenika “zviždača” ili uopšte za dostavljanje tajnih dokumenata medijima, važna je presuda u slučaju *Guja protiv Moldavije*. Nedavna odluka u slučaju *Martin protiv Francuske* pomaže boljem razumijevanju gledišta Suda, kao i neke starije presude poput *Fressoz i Roire protiv Francuske* (Veliko vijeće, predstavka br. 29183/95, 1999) i *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (27. mart 1996).

Osnovno načelo koje je uspostavio Sud je sljedeće:

“Sloboda medija ima još veći značaj pod okolnostima u kojima aktivnosti i odluke države zbog svoje povjerljivosti ili tajnosti mogu izbjeći prespitivanje od strane suda ili demokratskog društva. Osuda novinara zbog otkrivanja informacija koje se smatraju povjerljivim ili tajnim mogla bi da obeshrabri medije da informišu javnost o pitanjima od javnog interesa. Kao rezultat toga, mediji bi mogli biti onesposobljeni da postupaju kao čuvari javnog interesa i to bi moglo negativno da utiče na sposobnost štampe da pruža tačne i pouzdane informacije...” (*Stoll protiv Švajcarske*, para. 39, potvrđeno i u slučaju *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, para. 39).

Ovo, međutim, ne znači da mediji imaju odriježene ruke (*carte blanche*) da objavljuju povjerljive informacije. Sud je pojasnio da treba uzeti u obzir brojne dodatne faktore, posebno prirodu interesa u pitanju, kao i to da li su novinari postupali etično i profesionalno.

U nastavku ističemo glavne karakteristike i preporuke iz gore navedenih slučajeva.

- ***Stoll protiv Švajcarske***, predstavka br. 69698/01, presuda od 10. decembra 2007. godine (Veliko vijeće): osudom zbog objavljivanja povjerljivog materijala nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Riječ je o novinaru koji je osuđen na novčanu kaznu zbog objavljivanja povjerljivog izvještaja švajcarskog ambasadora u SAD o strategiji koju je trebalo da usvoji švajcarska Vlada tokom pregovora, i sa Svjetskim jevrejskim kongresom i švajcarskim bankama, u vezi kompenzacije za žrtve holokausta na račun deponovanih sredstava u švajcarskim bankama.

Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava reklo je da, načelno, pravo na slobodu izražavanja štiti objavljivanje povjerljivog materijala u slučajevima kada to služi javnom interesu. Međutim, Sud je smatrao da je objelodanjivanje djelova ambasadorovog izvještaja imalo negativne posljedice na pregovore, posebno zbog članaka napisanih na izuzetno senzacionalistički način, koji su pratili objavljivanje izvještaja. Sud je primjetio da je novinar, podnosilac predstave, morao znati da je objavljivanje izvještaja krivično djelo. S toga, uzimajući u obzir i relativno nisku novčanu kaznu koja je izrečena novinaru, Sud nije utvrdio da je prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Treba napomenuti da je pet sudija (od ukupno 17) izrazilo neslaganje sa presudom, našavši da se većina sudija, po njihovom mišljenju, nepotrebno fokusirala na senzacionalističku prirodu članaka umjesto na značaj pitanja od javnog interesa.

- **Martin i drugi protiv Francuske**, predstavka br. 30002/08, presuda od 12. aprila 2012. godine: osuda novinara zbog objavljivanja povjerljivih djelova nacrtu izvještaja prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Novinari francuskog lista *Midi Libre* su 2005. objavili članak u kojem se navodi da je Regionalni revizorski sud u francuskoj regiji Languedoc-Roussillon kritikovao rukovodstvo regije. U članku su citirani djelovi nacrtu izvještaja koji je tada bio povjerljiv. Protiv novinara je podnijeta krivična prijava zbog povrede povjerljivosti i upotrebe povjerljivih dokumenata. Iako je slučaj dospio na Evropski sud za ljudska prava zbog pretresa novinskih redakcija, vrijedni su pažnje komentari Suda vezani za objavljivanje povjerljivih informacija. Sud je dao sljedeće obrazloženje:

“Podnosioci predstavke, novinari, objavili su ... djelove nacrtu izvještaja Regionalnog revizorskog suda ... članci sadrže uglavnom informacije o upravljanju lokalnih političara i zvaničnika javnim fondovima... Tema je nesumnjivo bila od opšteg interesa za lokalnu zajednicu i podnosioci predstavke su imali pravo da o tome obavijeste javnost... sporni tekstovi su bili u kontekstu javne debate o interesu lokalne populacije, koja ima pravo da bude obaviještena... Uloga istraživačkog novinarstva je upravo da obavijesti i upozori javnost na nepoželjne društvene pojave, čim se domogne relevantnih informacija... Na naslovnoj strani časopisa novinari su istakli da je u pitanju “preliminarni izvještaj ... o istrazi koja je u toku”... Pod takvim okolnostima Sud smatra da su podnosioci predstavke ... pokazali dobru volju i brigu za poštovanje etike svoje profesije.”

- **Pasko protiv Rusije**, predstavka br. 69519/01, presuda od 22. oktobra 2012. godine: osudom nezavisnog novinara koji je bio u službi ruske mornarice zbog objavljivanja povjerljive informacije nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

U predmetu je bilo riječi o odgovornosti novinara koji je bio u službi ruske mornarice i koji je objavio informacije o zagađenju životne sredine nuklearnim incidentima i drugim pitanjima vezanim za rusku Pacifičku flotu. Radio je i kao nezavisni novinar za japansku televizijsku stanicu i časopis. Po povratku sa puta iz Japana uhapšen je i optužen za špijunažu jer je tajne informacije prikupio s namjerom da ih prenese stranom državljaninu. Osuđen je na kaznu zatvora 2001. godine.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da njegovom osudom nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja, jer je, kao vojno lice, bio u obavezi da čuva povjerljive informacije. Dokumenta koja je prikupio sadržala su informacije vojne prirode koja su mogla nanijeti znatnu štetu državnoj bezbjednosti. Sud je uzeo u obzir i da je podnosilac predstavke bio osuđen kao vojno lice, a ne kao novinar.

- **Guja protiv Moldavije**, predstavka br. 14277/04, presuda od 12. februara 2008. godine (Veliko vijeće): otpuštanje zviždača sa posla zbog objavljivanja pisama koja svjedoče o političkom uplitanju u pravosudni sistem prekršilo je pravo na slobodu izražavanja.

Riječ je o rukovodiocu Odjeljenja za medije Kancelarije Vrhovnog tužioca Moldavije koji je dostavio medijima dva pisma vezana za zloupotrebu vlasti od strane policije i tužilaštva, zbog čega je otpušten sa posla.

Veliko vijeće je zaključilo da se dostavljanje informacija medijima u ovom slučaju može smatrati opravdanim jer su se podaci odnosili na pritisak koji su visoki političari vršili u odnosu na krivične postupke koji su bili u toku. Sud je primijetio i da je javni tužilac

odavao utisak da je podlegao političkom pritisku. U ovom slučaju Sud je smatrao da je javnost imala pravo da bude informisana o ovim pitanjima, koja spadaju u okvir političke rasprave. Interes javnosti da bude informisana o nezakonitom radu u tužilaštvu preovlađuje nad interesom održavanja povjerenja javnosti u tužilaštvo. Sud je takođe, primijetio da je podnosilac predstavke oštro sankcionisan (otkazom) što je imalo negativne posljedice na njegovu karijeru i što je moglo da obeshrabri druge da prijave nedolično ponašanje. Gujinim otkazom povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

- ***Ricci protiv Italije***, predstavka br. 30210/06, presuda od 8. oktobra 2013. godine: osuda na uslovnu kaznu i naknadu štete zbog objavljivanja povjerljivih informacija prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je producent i voditelj satiričnog televizijskog programa, koji je došao do povjerljivih snimaka iz emisije drugog emitera – RAI, na kojima je zabilježena burna rasprava dva gosta u jednoj emisiji. On je odlučio da prikaže snimak sa ciljem da razotkrije kako RAI namjerno izaziva rasprave među svojim gostima da bi zabavio publiku. Protiv podnosioca predstavke su pokrenuti i građanski i krivični postupak. U građanskom postupku, RAI je tužio podnosioca predstavke zbog otkrivanja povjerljivih informacija i dobio naknadu štete od 30.000 eura. Niži sud je takođe izrekao uslovnu kaznu, ali je ona preinačena u žalbenom postupku iz tehničkih razloga.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je naložena naknada štete prekršila pravo na slobodu izražavanja. On je smatrao da je tema emisije gospodina Riccija predstavljala pitanje od javnog interesa, a to je „pravo lice” televizije u savremenom društvu. Međutim, Sud se nije složio da je bilo neophodno da podnosilac predstavke objavi povjerljive informacije, mogao je da pokrene debatu o tom pitanju na drugi način. Podnosilac predstavke je trebalo da bude svjestan da bi emitovanjem snimka prekršio njegovu povjerljivost i stoga je prekršio novinarsku etiku. U tom smislu osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Međutim, Sud je zaključio da su zatvorska kazna, uprkos tome što je preinačena, i naložena naknada štete, sveukupno bili nesrazmjerni.

Izjava predstavnika UN-a, OEBS-a, OAS (Organizacija američkih država) i ACHPR (Afričke komisije za ljudska prava i prava naroda)

Specijalni izvijestilac UN-a za slobodu mišljenja i izražavanja, predstavnik OEBS-a za slobodu medija, specijalni izvijestilac OAS-a za slobodu izražavanja i specijalni izvještač Afričke komisije za ljudska prava i prava naroda za slobodu izražavanja smatraju da novinare ne bi trebalo smatrati odgovornim za objavljivanje tajnih ili povjerljivih informacija koje oni nisu nezakonito pribavili. Vidjeti njihovu zajedničku izjavu od 19. decembra 2006. godine: <http://merlin.obs.coe.int/iris/2007/2/article101.en.html>.

8. OBJAVLJIVANJE MATERIJALA IZ KRIVIČNIH ISTRAGA I SUĐENJA

Novinarima ponekad dopiju u ruke materijali iz krivičnih istraga ili kasnijih sudskih postupaka. Takav materijal može da "procuri" iz policije ili sudske/tužilačke administracije i nekad se stvarno tiče pitanja od velikog javnog interesa – posebno kada se suđenje ili istraga tiču javne ličnosti visokog profila. Imaju li mediji pravo da objave takav materijal? Prema principima iz presuda Evropskog suda za ljudska prava i smjernicama Savjeta Evrope, odgovor na ovo pitanje dominantno zavisi od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja.

Iako je pravo novinara na slobodu izražavanja važno, i ojačano pravom javnosti da bude informisana o pitanjima od javnog interesa, interesi koji se moraju uravnotežiti, s druge strane, su pravo na privatnost svih osoba kojih se informacija tiče, kao i pravo na pravično suđenje i javni interes neometanog sprovođenja pravde.

U nastavku su sažeto predstavljene osnovne presude Evropskog suda za ljudska prava, smjernice Savjeta Evrope, i dat letimičan uporedni prikaz zakonskih rješenja u nekim državama Evrope na ovu temu.

Odluke Evropskog suda za ljudska prava

- ***Dupuis i drugi protiv Francuske***, predstavka br. 1914/02, presuda od 7. juna 2007. godine: osudom zbog objavljivanja materijala iz istrage o kojem je već izvještavano prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao osude dvojice novinara zbog toga što su koristili materijal dobijen kroz sudsku istragu za svoju knjigu o nezakonitom prisluškivanju telefona novinara, advokata i drugih ličnosti visokog profila, koje je bilo naručeno iz kabineta francuskog predsjednika. Francuski sudovi su proglasili krivim dvojicu novinara za krivično djelo upotrebe informacija dobijenih kršenjem tajnosti istrage ili profesionalne tajne, našavši da je objavljivanje materijala moglo biti štetno po pravo na pravično suđenje zamjenika direktora kabineta predsjednika (koji je bio pod zvaničnom istragom zbog kampanje nezakonitog prisluškivanja telefona). Izrečena im je novčana kazna u iznosu od 750 eura i određeno da plate naknadu štete u iznosu od 7500 eura.

Ponavljajući na prvom mestu značaj prava na slobodu izražavanja u demokratskom društvu, Evropski sud za ljudska prava je primjetio da se knjiga ticala rasprave od značajnog javnog interesa, i da je zamjenik direktora kabineta predsjednika bio javna ličnost uključena u politiku na najvišem nivou. Javnost je imala opravdan interes da bude informisana o suđenju, a posebno o činjenicama kojima se bavila knjiga ili koje su u njoj otkrivene. Dok se s jedne strane Sud složio da je zaštita sudskog postupka bila opravdan cilj i da mu je bila potrebna zaštita i u odnosu na pravično suđenje osobama koje su u pitanju i zbog šireg interesa javnosti u pravilnom sprovođenju pravde, Sud je takođe primijetio da je u vrijeme kad je knjiga objavljena slučaj uveliko bio pokriven u medijima i da su lične prilike zamjenika direktora već bile objavljene. Sud je preispitivao da li je još uvijek postojao interes u održavanju tajnosti informacija kada je veći dio njih

već bio javno dostupan. Sud je takođe primijetio da je uključivanje materijala doprinijelo tačnosti i vjerodostojnosti priče, i da su na taj način pruženi dokazi o tačnosti i autentičnosti, i da je to bilo u skladu sa pravilima novinarske etike. Konstatujući na kraju da osuda novinara može imati negativan efekat na slobodu medija u zemlji uopšte, Sud je smatrao da je osudom novinara prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

- **Draksas protiv Litvanije**, predstavka br. 36662/04, presuda od 31. jula 2012. godine: propustom da se zaštititi sadržaj presretnutog telefonskog poziva prekršeno je pravo na privatni život.

Ovaj slučaj se odnosio na nekoliko navodnih kršenja prava na privatnost litvanskog političara, uključujući „curenje“ u medijima transkripta telefonskog razgovora koji je snimljen kao dio sudske istrage, pod sumnjom u mogućnost umiješanosti u kriminalne aktivnosti. On se žalio Evropskom sudu za ljudska prava, nakon što je bezuspješno pred domaćim sudovima pokušao da dokaže da je na taj način prekršeno njegovo pravo na poštovanje privatnosti.

Sud je konstatovao da, uprkos zakonskim odredbama koje su osmišljene da štite pravo na privatnost, pravo gospodina Draksasa na privatnost u praksi nije poštovano. Iako je javnost imala pravo da bude obaviještena o pitanjima od javnog interesa, državne vlasti su bile dužne da osiguraju da materijal dobijen putem tajnih metoda bude zaštićen. Sud je takođe konstatovao i da izvor „curenja“ informacija nikada nije identifikovan, što je smatrao otežavajućom okolnošću, i našao je da je pravo Draksasa na poštovanje privatnosti bilo povrijeđeno.

- **Pinto Coelho protiv Portugala**, predstavka br. 28439/08, presuda od 28. juna 2011. godine: propustom domaćih sudova da uzmu u obzir javni interes u izvještavanju medija o krivičnom postupku prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao portugalske novinarkе, koja je emitovala prilog o bivšem generalnom direktoru Odsjeka za krivične istrage, koji je neposredno prije toga bio smijenjen i optužen za kršenje tajnosti sudske istrage. Mediji su nekoliko mjeseci izvještavali da je generalni direktor mogao biti odgovoran za „curenje“ informacija o slučaju koji se ticao računa privatnog univerziteta i privrednog društva. Novinarka je prikazala gledaocima kopiju optužnice i dokument državnog tužioca kojim je pokrenuta istraga. Suđeno joj je zbog objavljivanja „kopije dokumenta iz spisa predmeta u postupku prije donošenja prvostepene presude“ i dosuđena joj je novčana kazna od 400 eura.

Evropski sud za ljudska prava je našao da je osudom prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je ponovio da su mediji imali zadatak da saopštavaju informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa, iako su morali biti oprezni da se ne krše prava i interesi drugih. Sud je takođe primijetio da mediji prilikom izvještavanja o sudskim postupcima treba da se uzdrže od objavljivanja bilo čega što bi moglo uticati na šanse da osoba ima pravično suđenje ili što bi podrivalo povjerenje javnosti u ulogu sudova. Međutim, u slučaju novinarkе Pinto Coelho, Sud je istakao da se prilog o kojem je riječ jasno bavio pitanjima od javnog interesa, jer je osoba o kojoj se radilo bila generalni direktor sudske policije. Portugalski sudovi nisu uzeli u obzir značaj prava na slobodu izražavanja, niti su razmatrali pitanje da li je objavljivanje dokumenata uticalo na istragu ili pravo optuženog na pravično suđenje.

- **Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlagsgesellschaft protiv Austrije (br. 2)**, predstavka br. 62746/00, presuda od 14. novembra 2011. godine: osudom zbog pominjanja imena osumnjičenog u ranoj fazi krivične istrage nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se odnosio na članak u časopisu o preliminarnoj krivičnoj istrazi o postupanju trojice policijskih službenika koji su pratili dvije osobe deportovane u Nigeriju, a koji su preminuli tokom leta pod nerazjašnjenim okolnostima. Incident je dobio veliku medijsku pažnju i pokrenuo rasprave o praksama deportacije. U članku su navedene kontradiktorne izjave i citiran je jedan od policajaca. Iako je identitet policajaca ostao anoniman u samom tekstu, puno ime jednog od njih je bilo objavljeno na upadljivom mjestu iznad naslova. Policajac je podnio tužbu zbog narušavanja privatnosti i časopisu je naređeno da mu plati naknadu štete u iznosu od 1.816 eura (što iznosi oko 25.000 austrijskih šilinga).

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da tom presudom nije prekršeno pravo časopisa na slobodu izražavanja i proglasio je predstavku neprihvatljivom kao „očigledno neosnovanu“. Sud je konstatovao da, iako se članak ticao pitanja od javnog interesa i iako je pokrenuo političku raspravu o zakonitosti praksi deportacije, nije bilo opravdanja za objavljivanje punog imena i prezimena policajca u ranoj fazi krivične istrage. Sud je primijetio da su austrijski sudovi nastojali da zaštite policijske službenike od toga da im „sude mediji“, i da su uzeli u obzir da časopis nije bio spriječen da izvještava o drugim aspektima slučaja, kao i da je dosuđeni iznos bio skroman.

- **A.B. protiv Švajcarske**, predstavka br. 56925/08, presuda od 1. jula 2014. godine: osudom zbog objavljivanja dokumenata iz sudske istrage je prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Riječ je o novinaru koji je izvještavao o krivičnom postupku protiv osobe koja je pregazila i ubila troje pješaka i povrijedila još njih osam. Članak je sadržao biografiju okrivljenog, sažetak pitanja koja mu je postavila policija i sudija za istragu, odgovore okrivljenog i bio je ilustrovan brojnim fotografijama pisama koja su poslata sudiji za istragu. Novinar je osuđen zbog objavljivanja tih dokumenata i kažnjen sa 2.667 eura, pa se žalio Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je našao da je osudom prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je podsjetio da javnost ima pravo na informisanje o krivičnom postupku. Sud je smatrao da su se domaći sudovi ograničili na konstataciju da je preranim objavljivanjem izjava i pisama okrivljenog sudiji narušeno pravo okrivljenog na pretpostavku nevinosti i pravično suđenje. Međutim, glavna ročišta u suđenju su održana tek nakon dvije godine, a za dokumenta o kojima se raspravljalo u članku je tada smatrano da su od sekundarnog značaja. Osim toga, sud je našao da je suđenje odvijalo pred profesionalnim sudijama, a ne porotom. U takvim okolnostima, Sud se nije složio da je objavljivanje materijala moglo uticati na suđenje okrivljenom. Sud je takođe konstatovao da je okrivljeni mogao da podnese tužbu zbog narušavanja privatnosti, ali da to nije učinio.

- **Du Roy i Malaurie protiv Francuske**, predstavka br. 34000/96, presuda od 3. oktobra 2000. godine: zabranom izvještavanja o krivičnom postupku je prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao novinara i direktora dnevnog lista koji je izvještavao o postupcima koje je pokrenula kompanija koja je upravljala hostelima za radnike imigrante protiv jednog

od njenih bivših direktora. Oni su osuđeni po francuskom zakonu kojim se zabranjuje svako izvještavanje o postupcima koje pokrene pojedinac.

Novinar i direktor su se žalili Evropskom sudu za ljudska prava, koji je našao da im je prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Iako je konstatovao da novinari koji izvještavaju o krivičnom postupku koji je u toku moraju poštovati prava strana o kojima je riječ, Sud je primijetio da je u ovom slučaju – koji se ticao postupka koji je bio pokrenut privatnom tužbom – došlo do potpune zabrane izvještavanja. Sud je konstatovao da su prema francuskim zakonima postojali mnogi drugi mehanizmi kojima se štite prava osoba uključenih u krivični postupak, i našao da je potpuna zabrana izvještavanja kršenje prava na slobodu izražavanja.

- **Craxi (br. 2) protiv Italije**, predstavka broj 25337/94, presuda od 17. jula 2003. godine: propustom da se zabrani „curenje“ u medijima sadržaja telefonskih razgovora presretnutih u okviru sudske istrage prekršeno je pravo na poštovanje privatnog života.

Ovaj slučaj se ticao bivšeg premijera Italije koji je bio optužen za korupciju, mito, neprijavlivanje mita i ilegalnog finansiranja političkih partija. Premijer se nije pojavio na suđenju, pa je osuđen u odsustvu na kaznu zatvora. Državni tužilac je naredio presretanje telefonskih razgovora gospodina Craxi između Italije i njegove kuće. Specijalno odjeljenje italijanske policije je presrelo pozive između 20. jula i 3. oktobra 1995, a transkripti nekoliko razgovora su pročitani u sudu. Mediji su naknadno objavili ove transkripte zajedno sa onima koji nisu bili pročitani na sudu. Gospodin Craxi se žalio Evropskom sudu za ljudska prava jer je smatrao da je na ovaj način prekršeno njegovo pravo na poštovanje privatnosti.

Evropski sud za ljudska prava je primijetio da su neki od razgovora koji su objavljeni u štampi bili strogo privatne prirode, te da su imali malo ili nimalo veze sa krivičnim prijavama protiv njega. Sud je smatrao da nije bilo hitne društvene potrebe za objavljivanjem tih razgovora. Sud je našao da razgovori nisu bili formalno dostupni medijima, već da je do objavljivanja najvjerovatnije došlo zbog „lošeg funkcionisanja registra ili tako što su mediji dobili informacije od jedne od strana u postupku ili od njihovih advokata“. Na koji god način da su mediji dobili informaciju, Italija nije uspjela da zaštiti pravo na privatnost gospodina Craxi. Sud je smatrao da „javne ličnosti imaju pravo na privatnost po istom osnovu kao svaka druga osoba“. Posebno, javni interes za dobijanje informacija obuhvata samo činjenice u vezi krivičnih prijava protiv optuženog. To moraju imati na umu novinari koji izvještavaju o krivičnim postupcima koji su u toku, i mediji treba da se uzdrže od objavljivanja informacija koje bi mogle ugroziti, namjerno ili ne, pravo na poštovanje privatnog života i prepiske optuženih osoba.

- **Bédat protiv Švajcarske**, predstavka br. 56925/08, presuda od 29. marta 2016. godine: novčana kazna za novinara zbog objavljivanja dokumentacije iz tajne krivične istrage nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Novinar je objavio članak o sudskom postupku protiv vozača koji je svojim automobilom uletio u grupu pješaka, pri čemu su tri osobe poginule, a osam povrijeđeno, prije nego što se bacio sa mosta u Lozani. U članku su opisani događaji, a zatim dat i kratak pregled pitanja koja su vozaču postavili policajci i istražni sudija, i njegovih odgovora. Navodi se da je vozač bio optužen za ubistvo, sugerišući i da nije pokazao kajanje. Članak je sadržao citate iz spisa predmeta, koje je u tržišnom centru izgubila jedna od stranaka koja je tužila vozača. Protiv novinara je pokrenut krivični postupak zbog objavljivanja

dokumenata iz sudskog postupka čija je istraga bila tajna, i on je osuđen i kažnjen sa 4.000 švajcarskih franaka (CHF).

Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava konstatovalo je da osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja, navodeći da je istraga još uvijek bila u toku kada je članak objavljen. To znači da je postojala opasnost od uticaja na vođenje postupka, što opravdava zabranu otkrivanja povjerljivih informacija. Sud je posebno ukazao na senzacionalističku prirodu izvještaja. Sud je takođe uzeo u obzir i da je država bila u obavezi da djeluje u cilju zaštite prava na privatnost optuženog, kao i da izrečena kazna nije bila nesrazmjerna.

- **Pinto Coelho protiv Portugala (br. 2)**, predstavka br. 48718/11, presuda od 22. marta 2016. godine: osuda novinarkе zbog objavljivanja sudskih snimaka bez odobrenja prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Ovdje se radilo o novinarki koja je novčano kažnjena zbog emitovanja audio zapisa sa sudskog saslušanja u vijestima. Snimci su dobijeni bez dozvole sudije. U vijestima se izvještavalo o krivičnoj osudi osamnaestogodišnjaka za krađu i izražena je zabrinutost da pravda nije ostvarena. Novinarka je razgovarala sa nekoliko advokata i u svoj izvještaj uključila fotografije iz sudnice, kao i djelove audio zapisa sa titlovima i ispitivanje svjedoka tužilaca i odbrane, u kojima su digitalno izmijenjeni njihovi glasovi i glasovi trojice sudija. Sudije su uložile žalbu, a novinarki je izrečena kazna od 1.500 eura zbog nepoštovanja sudskog naloga.

Evropski sud za ljudska prava je konstatovao da je osuda prekršila pravo novinarkе na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da se izvještaj ticao pitanja od javnog interesa i naglasio značaj prava javnosti da prima informacije o sudskim postupcima i aktivnostima policije putem medija. Sud je takođe naglasio da je pitanje da li je snimak zakonito pribavljen bio samo jedan faktor, ali ne i odlučujući u procjeni da li je novinarka ispunila svoje profesionalne dužnosti i odgovornosti. U svakom slučaju, Sud je uzeo u obzir da su glasovi sudija i svjedoka bili izmijenjeni da bi se spriječilo njihovo prepoznavanje. Sud se nije složio da je emitovanje moglo da ima negativan uticaj na sprovođenje pravde, niti da je povrijedilo pravo na privatnost onih koji su bili uključeni u suđenje. Konačno, Sud je zaključio da, iako je kazna bila relativno niska, "samo postojanje osude je važnije od blage kazne" i ima obeshrabrujući efekat na pravo na slobodu izražavanja.

- **Rusu protiv Rumunije**, predstavka br. 25721/04, presuda od 8. marta 2016. godine: osuda novinara koji nije opovrgao netačne navode o osumnjičenom nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Novinar je objavio članak o krivičnoj istrazi povodom provale, u kome je imenovao glavnog osumnjičenog i naveo da je u bjekstvu. Otac osumnjičenog je odmah pisao novinama, objašnjavajući da je nemoguće da je njegov sin počinio provalu jer je u to vrijeme bio u Italiji. List je objavio ovo pismo. Nakon toga, osumnjičeni je podnio krivičnu prijavu za klevetu, žaleći se da, iako je pismo njegovog oca bilo objavljeno, članak nije bio demantovan kao što je on to tražio. U konačnoj presudi iz januara 2004. sudovi su najzad oslobodili novinara osude za klevetu, zaključivši da su informacije koje je objavio bile obezbijeđene od strane lokalne uprave policije. Međutim, smatrali su da je tvrdnje iz članka trebalo opovrgnuti čim je postalo jasno da je informacija bila pogrešna, pa su naredili novinaru da plati oko 270 eura odštete.

Evropski sud za ljudska prava je konstatovao da ova presuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je zaključio da, iako se članak ticao pitanja od javnog inte-

resa, nakon njegovog objavljivanja policija jeste obustavila potragu za osumnjičenim, tj. oslobodila ga je svake sumnje. Samo objavljivanje očevog pisma nije bilo isto što i demant novinskog izvještaja. Sud je istakao “važnost prava osobe koja se osjeća oštećeno novinskim člankom na ispravku, sa odgovarajućom obavezom novinara ili novina” i zaključio da neobjavlivanjem demanta “[novinar] nije postupio u skladu sa principima novinarske etike, koji od njega zahtijevaju da jasno i eksplicitno ispravi bilo koju objavljenu informaciju za koju se ispostavilo da je pogrešna ili klevetnička”. Sud je uzeo u obzir i relativno nizak iznos dosuđene odštete.

U okviru presude postoji i oštro izdvojeno mišljenje dvojice sudija, uključujući i predsjednika vijeća – sudije Sajo.

- ***Société de Conception de Presse et d’Édition protiv Francuske***, predstavka br. 4683/11, presuda od 25. februara 2016. godine: odluka kojom je zahtijevana anonimizacija fotografije zarobljenog, mučenog i umrlog mladića nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Časopisu je naloženo da povuče iz prodaje jedno od svojih izdanja, i plati odštetu porodici mladića čija je fotografija objavljena na naslovnoj strani. Mladić je bio žrtva kidnapovanja i mučenja i na kraju je umro, a na fotografiji je bio prikazan u okovima i sa vidljivim znacima zlostavljanja. U žalbenom postupku je nalog suda da se časopis povuče iz prodaje zamijenjen nalogom kojim se zahtijevalo da se sporna fotografija zatamni.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da ovaj nalog nije prekršio pravo na slobodu izražavanja. Istakao je da je tekst u cjelini, koji se odnosio na sudski postupak protiv otmičara, doprinio raspravi od opšteg interesa. Međutim, fotografija nije bila namijenjena za javno prikazivanje. Objavljena je bez dozvole rodbine mladića i uz veliko nepoštovanje njihovog bola. Odlučujući da se fotografija samo zatamni i ne ograničavajući bilo koji dio teksta izvještaja ili druge prateće fotografije, Apelacioni sud u Parizu je obezbijedio poštovanje objavljivanja u cjelini, pa je procijenjeno da je malo vjerovatno da bi takva mjera negativno uticala na slobodu izražavanja.

Smjernice Savjeta Evrope

Preporuka Savjeta Evrope Rec (2003)13 „o medijskoj distribuciji informacija u vezi sa krivičnim postupcima“, navodi (citirani su samo relevantni odlomci):

- „mediji imaju pravo da obavještavaju javnost zahvaljujući pravu javnosti da dobija informacije, uključujući informacije o pitanjima od opšteg interesa, na osnovu člana 10. Konvencije, i imaju profesionalnu obavezu da to čine;
- ... prava na pretpostavku nevinosti, pravično suđenje i poštovanje privatnog i po-srodičnog života po članovima 6. i 8. Konvencije postavljaju suštinske zahtjeve koji se moraju poštovati u svakom demokratskom društvu;
- ističući značaj medijskog izvještavanja u informisanju javnosti o krivičnim postupcima, čineći preventivnu funkciju krivičnog prava vidljivom i pružanjem javnosti uvida u funkcionisanje pravosudnog krivičnog sistema.“

Načelo 1 – Informisanje javnosti putem medija

Javnost treba da bude obaviještena putem medija o aktivnostima sudskih vlasti i policijskih službi. U skladu sa tim, novinari treba da slobodno izvještavaju i da iznose komentare o funkcionisanju sudskog i krivično-pravnog sistema, pri čemu primjena dolje navedenih principa predstavlja jedina predviđena ograničenja.

Načelo 2 – Pretpostavka nevinosti

Poštovanje principa pretpostavke nevinosti je sastavni dio prava na pravedan proces. Prema tome, mišljenja i informacije vezane za krivične postupke koji su u toku mogu se iznositi ili pronositi u medijima samo ako se njima ne povrijeđuje pravo osumnjičenog ili optuženog da se smatra nevinim do donošenja presude o krivici.

Načelo 3 – Istinitost informacije

Sudske vlasti i policijske službe treba da pružaju medijima samo potvrđene informacije i one informacije koje se zasnivaju na razumnim pretpostavkama. Ako se radi o drugom navedenom slučaju, to treba jasno naglasiti sredstvima informisanja.

Načelo 4 – Pristup informaciji

Kada novinari dobiju informaciju na zakonit način u okviru krivičnih postupaka koji su u toku, od strane sudskih vlasti ili policijskih službi, te vlasti i službe moraju staviti na raspolaganje takvu informaciju bez razlike svim novinarima koji ulažu ili su uložili isti zahtjev.

Načelo 5 – Sredstva za pružanje informacija medijima

Kad sudske vlasti i policijske službe same odluče da informišu medije u okviru krivičnih postupaka koji su u toku, one te informacije moraju pružiti bez diskriminacije i, kad god je to moguće, to treba da rade ovlašćeni službenici putem saopštenja za javnost ili konferencija za štampu ili sličnih dozvoljenih sredstava.

Načelo 6 – Redovno informisanje tokom krivičnih postupaka

U okviru krivičnih postupaka od javnog interesa ili ostalih krivičnih postupaka koji privlače pažnju javnosti, sudske vlasti i policijske službe bi trebale da obavještavaju medije o svojim najvažnijim aktivnostima, pod uslovom da to ne narušava tajnost istrage niti policijsku istragu i da ne usporava postupak niti ometa postizanje rezultata. U slučaju dugotrajnih krivičnih postupaka, ovo informisanje treba da bude redovno.

Načelo 7 – Zabrana iskorištavanja informacije

Sudske vlasti i policijske službe ne treba da koriste informacije koje se odnose na krivične postupke u toku u cilju sticanja profita ili u bilo kojem drugom cilju osim do-prinošenja primjeni zakona.

Načelo 8 – Zaštita privatnosti u kontekstu krivičnih postupaka koji su u toku

Pri pružanju informacija o osumnjičenim, optuženim ili osuđenim licima, kao i o ostalim učesnicima u krivičnom postupku, mora se poštovati njihovo pravo na zaštitu privatnosti u skladu sa Članom 8. Konvencije. Posebna zaštita mora biti pružena maloljetnim i drugim ranjivim licima, kao i žrtvama, svjedocima i porodicama osumnjičenih, optuženih i osuđenih lica. U svakom slučaju, treba obratiti posebnu pažnju na štetne posljedice

koje odavanje informacija koje omogućavaju njihovu identifikaciju može imati po lica navedena u ovom Načelu.

Načelo 9 – Pravo na ispravku ili pravo na odgovor

Ne gubeći druge mogućnosti žalbe, svaka osoba koja je bila predmet netačnog medijskog izvještavanja ili klevete u okviru krivičnih postupaka, mora imati pravo na ispravku ili odgovor, u zavisnosti od okolnosti, od strane datog medija. Pravo na ispravku se može takođe iskoristiti i za saopštenja za javnost sudskih vlasti ili policijskih službi koja sadrže netačne informacije.

Načelo 10 – Zaštita od pristrasnog uticaja

U okviru krivičnih postupaka, a posebno onih koje uključuju, ne-profesionalne porotnike i sudije, sudske vlasti i policijske službe treba da se uzdržavaju od javnog iznošenja informacija koje nose rizik značajnog prejudiciranja na pravičnost postupka.

Načelo 11 – Negativni publicitet prije procesa

Kad optuženo lice može da pokaže da je iznošenje informacija izazvalo ili će vrlo vjerovatno izazvati kršenje njegovog/njenog prava na pravedan proces, on/a mora imati mogućnost za efikasnu sudsku žalbu.

Načelo 16 – Zaštita svjedoka

Identitet svjedoka se ne smije otkrivati, osim ako se svjedok nije prethodno složio/la, ako identifikacija svjedoka nije od javnog interesa ili ako svjedočenje već nije obavljeno pred javnošću. Identitet svjedoka se nikad ne smije otkriti ako ih dovodi u životnu opasnost ili predstavlja prijetnju njihovoj sigurnosti. Programi zaštite svjedoka se moraju strogo poštovati, posebno u okviru krivičnih postupaka koje se vode protiv organizovanog kriminala ili povodom zločina počinjenih u okviru porodice.

Uporedni pregled zakonskih rješenja

Praksa varira širom Evrope. U nastavku slijedi kratak pregled zakonske situacije u nekoliko zemalja Evrope.

Belgija

Izvještavanje o krivičnim istragama koje su u toku je strogo ograničeno, ali član 28 belgijskog Krivičnog zakonika propisuje da se informacije mogu pružiti kada je to u javnom interesu. Međutim, svi izvještaji moraju poštovati pravo na pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost žrtvi, svjedoka ili bilo kojih drugih uključenih strana. Smjernice Ministarstva pravde predviđaju modele po kojima se informacije mogu pružati, uključujući zvanične „brifinge“ kao i neformalne informacije o pružanju osnovnih informacija da bi se novinarima omogućilo da pravilno razumiju postupak.

Francuska

Novinari koji objave materijal koji je „procurio“ iz policije ili koji im je dostavio neko iz Odsjeka za sudske istrage mogu da odgovaraju kao „saučesnici“ državnih službenika

koji su dostavili tu informaciju – „curenje“ informacija je krivično djelo. Evropski sud za ljudska prava je našao u slučaju Dupuis, čiji je sažetak dat gore, da se time u nekim okolnostima može prekršiti pravo na slobodu izražavanja.

Njemačka

Izveštavanje o krivičnoj istrazi je dozvoljeno kada je to u javnom interesu, ali mediji moraju poštovati pravo na pretpostavku nevinosti. Krivičnim zakonikom je zabranjeno bukvalno citiranje optužnica ili drugih dokumenata prije nego što se održi javno ročište. Imena svjedoka, žrtvi ili drugih osoba povezanih sa postupkom se mogu pominjati samo u vezi sa teškim krivičnim djelima ili u drugim slučajevima koji su od javnog interesa (vidi Odjeljak 353 njemačkog Krivičnog zakonika).

Poljska

Objavljivanje materijala iz sudske ili policijske istrage prije objavljivanja na suđenju je krivično djelo. Novinari mogu da izveštavaju o krivičnim istragama koje su u toku na druge načine, uključujući kroz sopstveno istraživanje – ali ne smiju da objave niti citiraju službene zabilješke. Svi takvi izveštaji, ili izveštaji o suđenjima koja su u toku, moraju poštovati prava uključenih strana, uključujući pravo na pretpostavku nevinosti.

Crna Gora

Zakonik o krivičnom postupku propisuje mogućnost donošenja naredbe o tajnosti istrage, čije kršenje predstavlja krivično djelo (čl. 284). Krivični zakonik propisuje krivično djelo Povreda tajnosti postupka (čl. 391), prema kome se kažnjava osoba koja neovlašćeno otkrije ono što je saznala u sudskom, prekršajnom, upravnom ili drugom zakonom propisanom postupku, a što se po zakonu ne može objaviti ili je odlukom suda ili drugog nadležnog organa proglašeno kao tajna. Poslanica Snežana Jonica (SNP) je 2016. godine predložila dopunu Zakona o specijalnom državnom tužilaštvu prema kojoj bi se ovim krivičnim djelom smatralo i objavljivanje svih podataka iz izviđajnog, odnosno istražnog postupka za djela iz nadležnosti Specijalnog državnog tužilaštva bez dozvole Glavnog specijalnog tužioca, odnosno objavljivanje podataka iz istraga koje vodi Specijalno tužilaštvo kada izdaju naredbu o tajnosti, a istražni sudija ne dozvoli objavljivanje.

8. OBJAVLJIVANJE
MATERIJALA
IZ KRIVIČNIH
ISTRAGA I
SUĐENJA

77

**TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA**

9. UPOTREBA SKRIVENIH UREĐAJA ZA SNIMANJE

Upotreba skrivenih uređaja za snimanje može predstavljati važno sredstvo za novinare, posebno kada je riječ o istraživačkom novinarstvu. U pojedinim slučajevima istraživačko izvještavanje opravdava korišćenje skrivenih sredstava, najčešće kada su u pitanju priče od stvarnog javnog interesa gdje novinar pokušava da razotkrije sumnjive radnje.

U daljem tekstu predstavljamo glavne presude Evropskog suda za ljudska prava.

- ***Radio Twist protiv Slovačke***, predstavka br. 62202/00, presuda od 19. decembra 2006. godine: novinaru je dozvoljeno da emituje snimljeni razgovor između zamjenika premijera i višeg državnog službenika koji nijesu napravili sami novinari, ali je dobijen nezakonitim putem.

Riječ je o radio stanici koja je emitovala snimak telefonskog razgovora između zamjenika premijera i višeg državnog službenika u Ministarstvu pravde. Domaći sudovi utvrdili su da čak i javne ličnosti imaju pravo na zaštitu privatnosti, da je emitovani snimak telefonskog razgovora bio privatne prirode i da nije trebalo da se emituje.

Evropski sud za ljudska prava se nije složio. Sud je naveo da je sporni telefonski razgovor vođen između dva visoka vladina zvaničnika, a ticao se pitanja od javnog interesa – upravljanja i privatizacije državnih preduzeća. Sud je dalje primijetio da su domaći sudovi presudni značaj dali činjenici da je emitovani audio snimak dobijen nezakonitim putem, iako ga nijesu napravili sami novinari. Sud nije smatrao da sama činjenica da je snimak napravljen i dobijen nezakonito može da liši novinare koji su ga emitovali zaštite njihovog prava na slobodu izražavanja, i utvrdio je povredu prava na slobodu izražavanja.

- ***Haldimann i drugi protiv Švajcarske***, predstavka br. 21830, presuda od 24. februara 2015. godine: osudom novinara zbog emitovanja intervjua snimljenog skrivenom kamerom, prilikom izvještavanja o pitanju od javnog interesa, prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se odnosio na osudu četiri novinara zbog emitovanja intervjua sa brokerom osiguranja koji je snimljen uz upotrebu skrivene kamere. Intervju je bio dio televizijskog dokumentarca u kojem je izvještavano o pogrešnim savjetima koje pružaju brokeri životnog osiguranja, što je u to vrijeme bilo predmet javne rasprave u Švajcarskoj. Broker je podnio zahtjev za privremenu zabranu emitovanja, ali je on odbijen i kada je program emitovan, podnio je prijavu policiji zbog narušavanja privatnosti – što je krivično djelo prema švajcarskom zakonu. Iako su novinari oslobođeni u prvom stepenu i iako je zahtjev za zabranu emitovanja odbijen, oni su osuđeni nakon žalbe i dosuđena im je novčana kazna po osnovu toga što upotreba skrivene kamere nije bila strogo „neophodna“ za program. Novinari su se žalili švajcarskom Saveznom sudu, a nakon toga i Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je prvo potvrdio svoja „opšta načela“ slobode izražavanja i narušavanja privatnosti, naglašavajući značaj prava na slobodu izražavanja, kao i dužnosti novinara da se ponašaju etično. U slučajevima koji se odnose na ugrožavanje privatnosti javnih ličnosti, šest kriterijuma je posebno relevantno: (1) stepen do kojeg je priča doprinijela raspravi

od javnog interesa; (2) ugled osobe o kojoj je izvještavano i svrha priloga; (3) ranije ponašanje osobe o kojoj je izvještavano; (4) metoda kojom je pribavljena informacija; (5) sadržaj, oblik i uticaj priloga; (6) težina izrečene sankcije.

Primjenom ovih kriterijuma Sud je utvrdio da, iako broker osiguranja nije bio javna ličnost, novinari su jasno pokušavali da izvještavaju o pitanju od opšteg interesa: prevarama prilikom prodaje osiguranja. Pri tom, njihov cilj nije bio da napadnu brokera lično, već im je on poslužio kao primjer za ilustraciju šireg problema.

Istovremeno, Sud je smatrao da je broker opravdano očekivao poštovanje privatnosti. On nije bio javna ličnost, i nije pristao da bude snimljen. Nasuprot tome stoji činjenica da on nije bio jedini predmet izvještaja, koji se fokusirao na zloupotrebe prilikom prodaje osiguranja, kao i da nije bio intervjuisan u svojoj kancelariji. To je značilo da, iako je snimanje predstavljalo „zadiranje“ u privatni život, to miješanje je bilo u donjoj granici.

Sud je uzeo u obzir ključni element slučaja iz pravne perspektive – metod kojim je informacija dobijena. Sud je prvo potvrdio da, iako novinari imaju znatnu slobodu u izveštavanju o pitanjima od javnog interesa, to moraju činiti dobronamjerno, na osnovu jasnih činjenica i da moraju težiti da obezbijede „pouz dane i precizne“ informacije u skladu sa novinarskom etikom. Sud je zatim razmatrao način na koji je prilog emitovan. Uzeto je u obzir da je lik brokera bio zamućen i da je njegov glas izmijenjen, da razgovor nije obavljen u njegovoj kancelariji i da njegovo odijelo nije ništa moglo da otkrije. Ovo je značilo da je nivo miješanja u privatnost brokera bio na minimalnom nivou i da nije nadmašen javni interes priče. Konačno, Sud je uzeo u obzir težinu izrečene kazne. Iako je u finansijskom smislu kazna bila laka, Sud je zaključio da je krivična sankcija bila nesrazmjerna. Zbog svih ovih razloga, Sud je utvrdio da je osudom prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

- ***Tierbefreier e.V. protiv Njemačke***, predstavka br. 45192/09, presuda od 16. januara 2014. godine: zabrana aktivistima za zaštitu životinja da koriste tajni snimak eksperimentisanja nad životinjama nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Udruženju aktivista za zaštitu životinja sudskim nalogom je zabranjeno da objavi tajni snimak nastao u prostorijama firme koja je obavljala eksperimente na životinjama za farmaceutsku industriju. Snimak je preuzet iz dokumentarnih filmova koji su prikazani na nekoliko televizija, ali je udruženju naloženo da svoju 20-minutnu kompilaciju snimaka pod naslovom „Trovanje za profit“ ukloni sa svog sajta. Udruženje je podnijelo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je utvrdio da u ovom slučaju nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da su domaći sudovi pažljivo ispitali da li bi izdavanje sudskog naloga prekršilo pravo udruženja na slobodu izražavanja. Domaći sudovi su prihvatili da je filmski materijal predstavljao pitanje od javnog interesa, posebno zaštićeno u okviru prava na slobodu izražavanja. Međutim, utvrdili su i da takvo postupanje prema životinjama nije bilo nezakonito, i da bi dalje širenje spornog materijala od strane udruženja ozbiljno prekršilo prava kompanije. Udruženje je prethodno prekršilo prava kompanije i uputilo napade personalno protiv rukovodilaca kompanije, što je takođe uzeto u obzir pri donošenju odluke o zabrani. Evropski sud je konstatovao da su domaći sudovi primijenili odgovarajuće standarde i da ne postoje razlozi da se ne složi sa njihovom procjenom.

- ***Saint Projet***, ***‘Institut du Bon Pasteur’ i drugi protiv De Carolis, Pujadas i drugih***, Regionalni sud Pariza (Vijeće za štampu), presuda od 16. oktobra 2014. godine: upotreba skrivene kamere nije značila da novinari ne izvještavaju „dobronamjerno“.

Ovdje je riječ o slučaju klevete koji su pokrenula lokalna školska i parohijska udruženja protiv novinara televizije koji su emitovali prilog o desničarskim vjerskim grupama. Novinari su se infiltrirali u malu desničarsku vjersku grupu, koja je prikazana kao izuzetno nasilna i rasistička, i koristili su skrivenu kameru za jedan dio priloga. U prilogu se navodi da su rimokatolička udruženja povezana sa ovom malom grupom i sa školom, koja je opisana kao „gnijezdo fašista“. Takođe se navodi da je nastava u ovoj školi „otvoreno antisemitskog karaktera“.

Sud je utvrdio da je prilog bio klevetnički u odnosu na parohiju, školu, i njenog upravnika, koji je prikazan u emisiji bez zamagljenja slike i koji je pogrešno predstavljen kao osnivač škole, dok je on u stvari predsjednik udruženja koje upravlja školom. Međutim, novinari su postupali dobronamjerno. Njihov cilj je bio da informišu javnost o postojanju nasilnih i rasističkih političkih grupa, i o vezama koje mogu postojati između takvih grupa i vjerskih udruženja. Ovo je svakako pitanje od javnog interesa o kom su novinari imali pravo da izvještavaju. Novinari su saslušali obje strane i uključili su intervju sa upravnikom škole kao i sa svještenikom koji je bio učitelj, a još jedan svještenik je bio prisutan među učesnicima u debati u studiju koja je uslijedila nakon emitovanja priloga. Upotreba skrivene kamere nije značila da su novinari postupali zlonamjerno: skrivene kamere su dozvoljene ako su neophodne za otkrivanje legitimnih informacija o pitanju od opšteg javnog interesa koje drugačije ne bi mogle biti otkrivene.

10. UREDNIČKA NEZAVISNOST REDAKCIJA

Pravo na uredničku nezavisnost podrazumijeva da novinari imaju pravo da koriste sopstveno pravo na slobodu izražavanja. U kontekstu radnog okruženja novinara, ovo komplikuje činjenica da novinar obično radi unutar strukture u kojoj jedan ili više urednika imaju uređivačke odgovornosti u određenom mediju, dok vlasnici istovremeno nastoje da ostvare uticaj na sadržaj. I dok novinari i urednici nerijetko prilično usklađeno sarađuju, između vlasnika i uredništva može postojati velika napetost.

Savjet Evrope je usvojio niz deklaracija i preporuka u kojima je naglašen značaj uredničke slobode i potreba za njenom zaštitom od neumjesnog političkog i komercijalnog uplitanja. Evropski sud za ljudska prava suprostavio je pitanja uređivačke nezavisnosti u kontekstu slučaja koji se odnosio na pokušaj države da kontroliše državnu televiziju, zatim slučaja novinara koji je dobio otkaz, kao i slučaja koji se ticao izdavanja licence za komercijalne televizije. U nastavku slijede sažete odluke i preporuke.

- **Manole protiv Moldavije**, predstavka br. 13936/02, presuda od 17. septembra 2009. godine: kažnjavanjem novinara zbog zalaganja za uredničku nezavisnost, kao i nepružanjem garancija za uredničku nezavisnost javnog emitera prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao grupe novinara zaposlenih u Teleradio Moldova (TRM), televizijskoj stanici u državnom vlasništvu, koja je u vrijeme izrade ove predstavke bila jedina nacionalna televizijska i radio stanica u zemlji. Postoji duga istorija političke kontrole nad TRM-om, koja se pogoršala nakon pobjede Komunističke partije na izborima 2001. Iskusni rukovodioci zamijenjeni su osobama lojalnim vladi, a samo mala grupa novinara korišćena je za izvještaje političke prirode uređene tako da predstave vladajuću partiju u pozitivnom svijetlu. Novinari su ukoreni zbog korišćenja izraza koji negativno prikazuju sovjetski period ili izvještaje koji predlažu kulturne i jezičke veze sa Rumunijom. Oni novinari koji nisu slijedili ovu politiku kažnjeni su disciplinski. Predstavku Sudu su podnijeli novinari koji su dobili otkaz, uz uvjerenje da je prekršeno njihovo pravo na uredničku nezavisnost i da su podvrgnuti režimu cenzure od strane države.

Evropski sud je utvrdio da je narušeno pravo novinara na slobodu izražavanja. Sud je naglasio da države moraju obezbijediti pluralizam u medijima, što znači da javnost može dobijati ideje i mišljenja sa raznih tački gledišta. Države moraju primijeniti regulatorni okvir za promovisanje medijskog pluralizma, a takođe i obezbijediti da, unutar tog okvira, novinari mogu raditi nezavisno i slobodno od političkih ili drugih neumjesnih uplitanja.

Sud je naglasio da, "Situacija u kojoj je jednoj moćnoj ekonomskoj ili političkoj grupi dopušteno da dobije dominantnu poziciju nad audio-vizuelnim medijima, na taj način izvrši pritisak na emitere i, konačno, uskrati njihove uređivačke slobode, podriva osnovnu ulogu slobode izražavanja u demokratskom društvu..."

Sud je istakao da je, kada država odluči da stvori sistem javnih emitera, od presudne važnosti da na taj način obezbijedi nezavisan i pluralistički javni servis. Ovo je naročito važno kada je javni servis dominantni emiter unutar jedne zemlje ili regiona. Nezavisnost javnih servisa trebala bi biti zajamčena, pored ostalog, i jasnom izjavom o uređivačkoj nezavisnosti i institucionalnoj autonomiji u pravnom okviru emitera, posebno u pogledu uređivanja i prezentovanja vijesti i programa aktuelnosti, kao i zapošljavanja novih radnika, njihovog radnog angažman i sveukupnom kadrovskom politikom.

U odnosu na situaciju podnosioca predstavke, Sud je naznačio da je TRM bio značajno pristrasan kada je u pitanju izvještavanje o aktivnostima predsjednika i vlade, i da je bilo dokaza restriktivne politike prema temama koje se loše odražavaju na vladu, uključujući i kršenja ljudskih prava počinjena u sovjetskom periodu. Sud je također smatrao da je TRM uživa stvarni monopol nad emiterima u Moldaviji i da to nameće državi obavezu da prenese tačne i uravnotežene vijesti i informacije koje odražavaju puni opseg političkih mišljenja i debata. Država očigledno nije ispunila ovu obavezu i nezavisnost TRM od političkih uticaja i kontrole nije u dovoljnoj mjeri garantovana.

- **Fuentes Bobo protiv Španije**, predstavka br. 39293/98, presuda od 29. februara 2000. godine: otpuštanjem novinara prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao producenta i voditelja TVE, španske državne televizijske stanice, čija emisija je ukinuta. Njemu nije ponuđeno drugo radno mjesto, ali se ipak od njega tražilo da ostaje na poslu do isteka radnog vremena. Nakon protesta zaposlenih zbog lošeg rukovođenja stanicom, napisao je ko-autorski članak u jednim dnevnim novinama, kritikujući upravu TVE. Tada je suspendovan, bez naknade. Uložio je žalbu, istovremeno se pojavljujući kao gost u dva radijska programa u kojima je kritikovao ponašanje TVE riječima koje su menadžeri TVE okvalifikovali kao uvrjedljive. Dobio je otkaz.

Sud je utvrdio da je otkazom narušeno pravo voditelja na slobodu izražavanja. Iako su se izrečene disciplinske mjere ticale zakona o radu, to ne znači da se pravo na slobodu izražavanja može zanemariti. Sud je utvrdio da je bilo jasno da je voditelj otpušten zbog kritike uprave. Njegovi istupi su doprinijeli otvaranju šire debate o TVE, što je očito bilo u javnom interesu. Iako je jezik koji je novinar koristio bio uvrjedljiv, pokazalo se da je bio isprovociran od strane gostiju te radio emisije, u živoj i spontanoj razmjeni argumenata. Osim toga, ni TVE, ni članovi uprave nisu pokrenuli tužbu za klevetu ili neki drugi sudski postupak protiv podnosioca predstavke, već je TVE bez odlaganja nametnuo oštru kaznu otpuštanja.

- **Matúz protiv Mađarske**, predstavka br. 73751/10, presuda od 21. oktobra 2014. godine: otpuštanjem novinara koji je iznosio navode o cenzuri javni medijski servis je povrijedio pravo na slobodu izražavanja.

U ovom slučaju je bilo riječi o novinaru koji je bio zaposlen u državnoj televizijskoj kući. Otpušten je zbog kršenja odredbe o tajnosti nakon objavljivanja knjige koja se ticala navodne cenzure od strane direktora televizije. Podnosilac predstavke je bezuspješno pokušao da ospori otkaz pred domaćim sudovima.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je otkazom prekršeno pravo novinara na slobodu izražavanja. Utvrdio je da se knjiga bavila temom od javnog interesa – navodima o cenzuri u javnom medijskom servisu – na šta se nijedna treća strana nije žalila. Ograničenje u pogledu tajnosti i obaveze diskrecije u kontekstu zapošljavanja ne može se primijeniti u istoj mjeri na novinare, imajući u vidu da je u prirodi njihove profesije da prenose informacije i ideje. Osim toga, veliki dio sadržaja knjige se već nalazio u javnom vlasništvu prije nego što je knjiga izdata, na internet stranici, a novinar je objavio knjigu dobronamjerno. Sud je također primijetio da je sankcija u vidu neposrednog otkaza bila veoma oštra.

- **Nenkova Lalova protiv Bugarske**, predstavka br. 35745/05, presuda od 11. decembra 2012. godine: otpuštanje novinara nije prekršilo pravo na slobodu izražavanja.

Podnositeljka predstavke, radio novinar, uložila je žalbu zbog otpuštanja sa posla kao posljedice disciplinskog prekršaja i navodne nepravde i dužine postupka u kojem je pokušala da ospori otkaz. Podnositeljka predstavke radila je za Bugarski nacionalni radio ("BNR"), koji je emitovao njen intervju sa drugim novinarom BNR, u kome su razgovarali o novinarskoj istrazi korupcije, između ostalog, suprotno željama uredničkog kolegijuma. Intervju je izgledao tako što je omogućeno drugom novinaru da praktično preuzme emisiju i govori gotovo neprekidno tokom cijele emisije, zbog čega je podnositeljka predstavke otpuštena. Dalje žalbe i postupci pred domaćim sudovima trajali su sedam godina i potvrdili odluku o otkazu.

Evropski sud za ljudska prava je konstatovao da je otkaz koji je podnositeljka predstavke dobila zbog njenog novinarskog rada predstavljao miješanje u njeno pravo na slobodu izražavanja. Međutim, Sud se uvjerio da je otkaz imao za cilj da osigura obavezu BNR da ponudi uravnotežen i objektivan radio-program, u interesu slušalaca. Sud je dalje razmotrio novinarske "dužnosti i odgovornosti" podnositeljke predstavke u javnom radio-difuznom servisu, gdje novinari imaju posebnu obavezu da se pridržavaju odluka urednika. Sud je primijetio da je podnositeljka predstavke otpuštena zbog namjernog nepoštovanja jedne takve uređivačke odluke. Ni u ovoj odluci, niti u odluci o otpuštanju podnositeljke predstavke, nije pomenuto bilo kakvo ograničenje koje se ticalo tema o kojima se moglo raspravljati tokom njene emisije. Sud je zaključio da svojstvo novinara podnositeljki predstavke nije automatski dalo za pravo da se ruga odluci urednika, čiji je cilj bio da obezbijedi uravnoteženo emitovanje. Takođe, ona nije imala pravo na neograničen pristup medijskom prostoru BNR. Sud je dalje zaključio da poslodavci uglavnom uživaju široko diskreciono pravo u izricanju disciplinskih sankcija. Iako otkaz predstavlja strogu kaznu, Sud je utvrdio da je u ovom slučaju ta kazna bila podstaknuta konkretnim i namjernim postupanjem podnositeljke predstavke, koja je dokazala da nije u stanju da savjesno obavlja svoje dužnosti. Dakle, otpuštanjem podnositeljke predstavke nije prekršeno njeno pravo na slobodu izražavanja.

- **Remuszko protiv Poljske**, predstavka br. 1562/10, presuda od 16. jula 2013. godine: odbijanje privatnog novinskog lista da objavi reklamu trećeg lica nije prekršilo pravo trećeg lica na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je bio novinar, koji je u svojoj knjizi kritički opisao istoriju jednog od najvećih novinskih listova u Poljskoj. O njegovoj knjizi nije objavljena nijedna recenzija pa je zato pokušao da zakupi reklamni prostor u različitim nacionalnim novinama. Sve novine su odbile da objave njegovu reklamu. Nakon sudskih postupaka pred domaćim sudovima koji su bili djelimično uspješni, novinar se obratio Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je odbijanje novinskih listova da objave njegovu reklamu prekršilo njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Evropski sud za ljudska prava je napomenuo da države imaju široko polje slobodne procjene pri regulaciji komercijalnog govora, u koji spada pomenuta reklama. On je takođe istakao da ne postoji opšte pravo na pristup medijima, čak ni za knjigu koja se bavi političkim pitanjima, i smatrao da je podnosilac predstavke mogao da reklamira svoju knjigu na razne druge načine, uključujući internet. Sud je stoga smatrao da pravo novinara na slobodu izražavanja nije prekršeno.

Preporuke Savjeta Evrope

Komitet ministara i Parlamentarna skupština Savjeta Evrope usvojili su više deklaracija i preporuka kojima je naglašen značaj uredničke slobode.

- Rezolucija 428 (1970) Parlamentarne skupštine o masovnim medijima i ljudskim pravima:
“Unutrašnja organizacija masovnih medija treba da garantuje slobodu izražavanja odgovornih urednika. Treba očuvati njihovu uredničku nezavisnost”.
- Preporuke Komiteta ministara (99) 1 o mjerama za promovisanje medijskog pluralizma:
“Države članice treba da razmotre moguće mjere kojima bi se osiguralo da različiti medijski sadržaji koji odražavaju drugačija politička i kulturna gledišta budu dostupni javnosti, imajući na umu značaj garantovanja uredničke nezavisnosti u medijima...
Države članice treba da ohrabre medijske organizacije da dobrovoljno jačaju uredničku i novinarsku nezavisnost kroz uredničke statute ili druga samoregulatorna sredstva.”
- Preporuka Komiteta ministara Rec (2011) 7 o novom gledanju na medije: “Urednička sloboda ili nezavisnost je osnovni zahtjev upućen medijima i direktna posljedica slobode izražavanja i prava na vlastito mišljenje, primanje i širenje informacija, što je garantovano članom 10 Evropske Konvencije o ljudskim pravima.

11. MEDIJSKI PLURALIZAM

Član 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima od država zahtijeva da obezbijede da građani imaju pristup nepristrasnim i tačnim informacijama, ali i nizu mišljenja i komentara, koji odražavaju različitost političkih stavova u državi – tzv. medijski pluralizam. Evropski sud za ljudska prava izrekao je mali broj presuda koje objašnjavaju šta ovo načelo znači u praksi, dok je Komitet ministara Savjeta objavio preporuku o tom pitanju. Evropska unija je načelo medijskog pluralizma utemeljila u svojoj Povelji o osnovnim pravima.

Slijedi prikaz presuda Evropskog suda za ljudska prava koje se odnose na medijski pluralizam.

- **Informationsverein Lentia i ostali protiv Austrije**, predstavka br. 13914/88, presuda od 24. novembra 1993. godine: osporavanjem dozvole za emitovanje povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja i prekršen princip medijskog pluralizma.

Slučaj se odnosio na jedno stambeno udruženje koje je željelo da postavi internu kablovsku televizijsku mrežu za svoje članove, ali mu je to bilo onemogućeno austrijskim zakonom koji propisuje da jedino državni radio-difuzni servis Österreichischen Rundfunk – ORF, ima pravo na emitovanje. Udruženje je onda podnijelo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da im je na taj način povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja.

Evropski sud je utvrdio da je prekršeno pravo ovog udruženja na slobodu izražavanja. U svojoj presudi, Sud je naglasio potrebu za pluralizmom i različitosti u medijima i saopštio da je “često naglašavana važnost uloge slobode izražavanja u demokratskom društvu, posebno tamo gdje, putem štampe, ona služi za širenje informacija i ideja od opšteg interesa, i na koje javnost ima pravo. Taj se cilj ne može uspješno ostvariti ako nije utemeljen na principu pluralizma, koji, u konačnom, garantuje država. Ovo zapažanje ima posebnu vrijednost za elektronske medije, čiji se programi često emituju na velikom prostoru”.

- **Manole i ostali protiv Moldavije**, predstavka br. 13936/02, presuda od 17. septembra 2009. godine: otpuštanjem novinara povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja i ugrožena raznovrsnost medijskih sadržaja.

Ovaj slučaj se ticao grupe zaposlenih u državnoj televiziji, koji su bili otpušteni sa svojih radnih mjesta. Oni su tvrdili da su otpušteni u okviru političke “čistke”, koju je sproveo njihov poslodavac, zbog čega su se Evropskom sudu za ljudska prava žalili na povredu njihovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je utvrdio da je pravo na slobodu izražavanja podnosioca predstavke zaista povrijeđeno i iznio nekoliko važnih stavova o medijskom pluralizmu. Sud je, kao polaznu tačku, uzeo “osnovnu istinu” da “ne može biti demokratije bez pluralizma” i naglasio da “država mora da bude konačni garant pluralizma”. Pored toga, Sud je saopštio:

Sloboda štampe i drugih medija obezbjeđuje javnosti jedno od najboljih sredstava otkrivanja i formiranja mišljenja o idejama i stavovima političkih lidera.

Na medijima je da objave informacije i ideje o političkim i ostalim pitanjima od javnog interesa. Ne samo da mediji imaju zadatak da objavljuju takve informacije i ideje, nego i javnost ima pravo da ih primi... Audio-vizuelni mediji, kao što su radio i televizija, imaju posebno važnu ulogu u ovom smislu. Zbog njihove moći prenošenja poruka putem zvuka i slike, ovi mediji imaju neposredniji i snažniji efekat od štampe. Funkcija televizije i radija, koji kao poznati izvori zabave ulaze u intimu doma slušaoca i gledaoca, još više pojačava njihov uticaj. Štaviše, posebno u udaljenim predjelima, televizija i radio mogu biti dostupniji od ostalih medija.

U nastavku je navedeno da postoji “obaveza države da obezbijedi, kao prvo, javnosti pristup putem televizije i radija nepristrasnim i tačnim informacijama, kao i prostoru za mišljenja i komentare, odražavajući, pored ostalog, različitost političkih gledišta i, kao drugo, da novinari i drugi profesionalci koji rade u audio-vizuelnim medijima ne budu spriječeni da objave ove informacije i komentare”.

- **Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije**, predstavka br. 38433/0, presuda od 7. juna 2012. godine: osporavanje frekvencije emiteru povrijedilo je pravo na slobodu izražavanja i ugrozilo medijski pluralizam.

Slučaj se ticao žalbe jedne kompanije, kojoj, i pored toga što je dobila dozvolu za emitovanje, nije dodijeljena frekvencija na kojoj bi emitovala program. Posle dugotrajnih postupaka pred italijanskim sudovima, kompanija je podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava. U žalbi je navedeno i da su državni medijski emiteri pod kontrolom nekoliko velikih kompanija, te da upravo to predstavlja kršenje prava italijanskog naroda na jedan različitiji i više pluralistički medijski sektor. Sud je utvrdio da je prekršeno pravo ove kompanije na slobodu izražavanja, kao i njeno pravo na pravično suđenje i pravo vlasništva. U skladu s tim, Sud je iznio više važnih stavova koji se tiču potrebe da države garantuju pluralizam u medijima.

Prvo, Sud je naglasio da “u tako osjetljivom sektoru kao što su audio-vizuelni mediji, u prilog svojoj “negativnoj” obavezi nemiješanja, država ima pozitivnu obavezu da uspostavi odgovarajući zakonski i administrativni okvir, koji će garantovati efikasan pluralizam”. Sud dalje objašnjava “da bi se obezbijedio istinski pluralizam u audio-vizuelnom sektoru u jednom demokratskom društvu, nije dovoljno obezbijediti postojanje nekoliko kanala ili teoretsku mogućnost za potencijalne operatere da pristupe audio-vizuelnom tržištu. Pored toga, potrebno je dozvoliti efikasan pristup tržištu tako da se garantuje različitost ukupnog programskog sadržaja, odražavajući koliko je moguće raznolikost mišljenja koja se srijeću u društvu kojem su ti programi usmjereni.”

Sud je dalje upozorio na opasnost od neopravdanog ekonomskog i poslovnog uticaja na uređivačku politiku, ocjenjujući da je ova opasnost posebno izražena kada su mediji skoncentrisani u rukama tek nekoliko vlasnika: “Situacija u kojoj je jednoj moćnoj ekonomskoj ili političkoj grupi u društvu dopušteno da ostvari poziciju dominacije nad audio-vizuelnim medijima, da tako izvrši pritisak na emitere i, konačno, smanji njihove uređivačke slobode, podriva osnovnu ulogu slobode izražavanja u demokratskom društvu (...) posebno u odnosu na njenu ulogu da omogući objavljivanje informacija i ideja od opšteg interesa, koje, povrh svega, javnost ima pravo da dobije.”

Evropska Unija

Član 11 Povelje o osnovnim pravima Evropske Unije, zasnovane na ustavnim tradicijama zemalja EU, garantuje:

Sloboda i pluralizam medija se moraju poštovati.

Deklaracije i preporuke Savjeta Evrope

Komitet ministara Savjeta Evrope usvojio je Preporuku o medijskom pluralizmu i različitosti medijskog sadržaja (Preporuka br. 2007-2). Ova preporuka naglašava da su “medijski pluralizam i različitost medijskog sadržaja veoma važni za funkcionisanje jednog demokratskog društva i one su nužne posljedice osnovnog prava na slobodu izražavanja i informacija”, kao i da će “zahtjevi koji proističu iz člana 10 Povelje o ljudskim pravima i osnovnim slobodama biti u potpunosti ispunjeni jedino ako je svakoj osobi data mogućnost da formira svoje mišljenje iz različitih izvora informacija.”

Ova preporuka sadrži niz mjera koje bi države trebalo da primijene, uključujući:

- da obezbijede da dovoljno veliki broj medija, u vlasništvu većeg broja različitih vlasnika, kako privatnih tako i javnih, bude dostupan javnosti;
- da razmotre usvajanje pravila namijenjenih ograničavanju uticaja koji pojedinac, kompanija ili grupa može ostvariti na jedan ili više medijskih sektora, kao i obezbjeđivanje postojanja dovoljnog broja različitih medija;
- da djeluju protiv koncentracijskih poslovanja svih oblika, posebno da oslobode postojeća medijska vlasništva u kojima postoji neprihvatljiv nivo takve koncentracije i gdje je ugrožen medijski pluralizam;
- da garantuju nezavisnost javnih medijskih servisa, koja je od presudne važnosti za očuvanje njihove uređivačke nezavisnosti i za njihovu zaštitu od kontrole strane jedne ili više političkih ili društvenih grupa. Ovi mehanizmi bi trebalo da budu ustanovljeni u saradnji sa civilnim društvom;
- da prilagode postojeći regulatorni okvir, posebno u odnosu na vlasništvo u medijima, usvoje sve regulatorne i finansijske mjere kako bi se garantovala medijska transparentnost i strukturalni pluralizam, kao i različitost distribuiranog sadržaja.

11. MEDIJSKI
PLURALIZAM

87

**TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA**

12. REGULACIJA ELEKTRONSKIH MEDIJA

Evropska konvencija o ljudskim pravima izričito predviđa da države od emitera mogu zahtijevati dozvole za emitovanje, što znači da ne može bilo koja kompanija koja ima predajnik da započne s emitovanjem programa. Međutim, regulacija elektronskih medija treba da bude u skladu sa principima pravičnosti i nepristrasnosti, a prevashodni cilj regulacije treba da bude da se osigura pluralizam medija, tako da javnost dobije informacije iz više različitih izvora i više različitih uglova. Sledeći slučajevi ilustruju primjenu ovih principa u praksi.

- **Informationsverein Lentia i drugi protiv Austrije**, predstavka br. 13914/88, 15041/89, 15717/89, 15779/89, 17207/90, presuda od 28. oktobra 1993. godine: državnim monopolom nad emitovanjem prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Austrijska radio-difuzna korporacija je osnovana prema austrijskom zakonu kao jedini državni emiter i nezavisna kompanija u državnom vlasništvu koja je dužna da obezbijedi sveobuhvatno, objektivno i raznovrsno izvještavanje o aktuelnim temama, uključujući vijesti, komentare i kritička mišljenja. U okviru kompanije su radile dvije televizije i tri radio stanice. Podnosioci predstavke, kojima nije odobrena dozvola da rade kao nezavisne televizijske ili radijske stanice, žalile su se da je na ovaj način stvoren monopol koji nije u skladu sa pravom na slobodu izražavanja. Tužena država je tvrdila da je to bilo neophodno kako bi se osigurao kvalitet, raznovrsnost, objektivnost i nepristrasnost emitovanja, kao i da bi se spriječilo da privatna kompanija uspostavi monopol.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je stvaranjem državnog monopola prekršeno pravo na slobodu izražavanja kompanijama koje su željele da osnuju radio ili televizijske stanice. Objašnjeno je da je princip pluralizma posebno važan kada se primenjuje na elektronske medije:

„Sud je često naglašavao važnost uloge slobode izražavanja u demokratskom društvu, posebno tamo gdje, putem štampe, ona služi za širenje informacija i ideja od opšteg interesa, na koje javnost ima pravo. Taj se cilj ne može uspješno ostvariti ako nije utemeljen na principu pluralizma, koji, u krajnjem, garantuje država. Ovo zapažanje ima posebnu vrijednost za elektronske medije, čiji se programi često emituju na velikom prostoru“ (st. 38).

Sud je utvrdio da državni monopol predstavlja najozbiljnije mješanje u slobodu izražavanja, da je uspostavljena “potpuna nemogućnost emitovanja osim kroz državni sistem” i tako prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

- **Glas Nadezhda EOOD i Elenkov protiv Bugarske**, predstavka br. 14134/02, presuda od 11. oktobra 2007. godine: odbijanjem zahtjeva za emitovanje bez obrazloženja i bez djelotvorne sudske kontrole povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

Državni odbor za radio i televiziju je odbio da izda dozvolu za emitovanje programa radio stanici jer nije u potpunosti ispunila sve što se zahtijevalo. Bezuspješno je traženo sudsko preispitivanje ove odluke pred Vrhovnim upravnim sudom, koji je smatrao da pravo Državnog odbora na diskreciono odlučivanje nije podložno sudskoj kontroli.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je odsustvom djelotvorne sudske kontrole prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Državni odbor nije održao bilo kakvu javnu

raspravu i odlučivanje ovim povodom je održano u tajnosti, uprkos nalogu suda koji je obavezivao odbor da podnosiocima obezbijedi kopiju zapisnika. Odbor nije obrazložio zašto je smatrao da podnosilac nije ispunio zahtjeve. Ovaj nedostatak obrazloženja nije otklonjen ni u postupku preispitivanja odluke pred sudom, jer je Vrhovni upravni sud odlučio da pravo na diskreciono odlučivanje Državnog odbora ne može biti predmet sudskog preispitivanja. Ovim, kao i neodređenošću nekih od kriterijuma koje je Državni odbor primjenjivao, podnosiocima je bila uskraćena pravna zaštita od proizvoljnog miješanja u njihovu slobodu izražavanja. Sud je podsjetio da smjernice koje je usvojio Komitet ministara Savjeta Evrope u oblasti regulacije elektronskih medija pozivaju na otvorenu i transparentnu primjenu propisa kojima se uređuje postupak davanja dozvola i posebno se preporučuje da sve odluke koje donose regulatorni organi budu propisno obrazložene i podložne preispitivanju od strane nadležnih instanci.

- **Meltex Ltd i Mesrop Movsesyan protiv Armenije**, predstavka br. 32283/04, presuda od 17. septembra 2008. godine: pravo na slobodu izražavanja je povrijeđeno odbijanjem da se izda dozvola za emitovanje.

Predmet se tiče kompanije koja je osnovana posle svog prethodnika – nezavisne televizijske kompanije (A1+), čiju su dozvolu za emitovanje vlasti suspendovale zbog odbijanja te televizije da emituje samo provladin materijal uoči predsjedničkih izbora 1995. godine.

U januaru 1997. godine novoosnovana kompanija je dobila petogodišnju dozvolu za emitovanje i televizija A1+ je ponovo započela sa radom. U oktobru 2000. godine Vlada je usvojila novi zakon u skladu s kojim je Državnoj komisiji za televiziju i radio (DKTR) povjereno izdavanje dozvola i monitoring privatnih televizijskih i radio kompanija. Zakonom je takođe propisan novi postupak izdavanja dozvola na osnovu raspisanih tendera. U februaru 2002. godine DKTR je raspisala tendere za razne frekvencije, uključujući i grupu frekvencija na kojima je prvi podnosilac predstavke već emitovao program. Na javnoj raspravi održanoj u aprilu 2002. frekvencije su dodijeljene drugoj kompaniji, bez navođenja razloga. Podnosilac predstavke je zatim dostavio ponude za sedam drugih frekvencija, ali mu nije prihvaćena ni jedna ponuda. Iako je pred sudovima osporio odluke, žalbe su odbačene na osnovu toga što je tenderska procedura sprovedena u skladu sa domaćim zakonom.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je odbijanjem da se izda dozvola povrijeđeno pravo kompanije na slobodu izražavanja. Iako je Zakon o radiodifuziji definisao kriterijume na osnovu kojih je DKTR imala pravo da napravi izbor, nije izričito zahtijevano da se odluke obrazlože, pa iako je održala javne rasprave, obrazloženja odluka nijesu objavljena. Prema tome, ni podnosiocu predstavke ni javnosti nije bilo jasno na osnovu čega je DKTR iskoristila svoje diskreciono pravo da odbije izdavanje dozvole. Sud je primjetio da smjernice koje je usvojio Komitet pozivaju na otvorenu i transparentnu primjenu propisa kojima se uređuje postupak izdavanja dozvola, kao i da se posebno preporučuje da se sve odluke koje donose regulatorni organi budu propisno obrazložene. Sud je utvrdio da postupak kojim se ne zahtijeva od organa koji odlučuje da obrazloži svoje odluke, ne pruža adekvatnu zaštitu od proizvoljnog odlučivanja.

- **Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, predstavka br. 48876/08, presuda od 22. aprila 2013. godine: zabrana emitovanja političkih reklama nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je bila nevladina organizacija koja je tvrdila da joj je uskraćena mogućnost da se oglašava na televiziji i radiju. Ova organizacija je željela da na televiziji

prikaže reklamu koja je sadržala scene djevojke u lancima u životinjskom kavezu i šimpanze u istom položaju. Centar za odobravanje emitovanja programa, organ nadležan za odobravanje reklama, odbio je reklamu jer je zaključio da su ciljevi organizacije ADI političke prirode. Odluku Centra su potvrdili domaći sudovi.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da odbijanje nije prekršilo pravo na slobodu izražavanja. S jedne strane, on je razmotrio pravo NVO, podnosioca predstavke, da plasira informacije i ideje od opšteg interesa na koje javnost ima pravo, i, sa druge „želju vlasti da zaštiti demokratski proces i debatu od distorzije od strane moćnih finansijskih grupa sa povoljnim pristupom uticajnim medijima. Evropski sud je ozbiljno razmotrio činjenicu da je složen sistem upravljanja emitovanja političkih poruka u Velikoj Britaniji bio podvrgnut detaljnoj analizi od strane parlamenta i sudova. Sprovedena je sveobuhvatna pravna analiza zabrane političkog reklamiranja, a proporcionalnost zabrane je detaljno ispitana u Višem sudu i Gornjem domu Parlamenta.

Evropski sud je zaključio da je država pokazala da postoji potreba da se reguliše emitovanje političkog reklamiranja. Zaključio je i da su elektronski mediji veoma uticajni, a njihov uticaj trenutno i moćan. Emitovanje reklama je skupo, i ako bi političke reklame bile dozvoljene, samo bogate i moćne NVO bi tome imale pristup, čime bi se stvorila nepravedna nejednakost.

Sud je takođe konstatovao da se zabrana odnosi samo na reklamiranje i da nevladine organizacije i dalje imaju pristup alternativnim medijima, radiju i televiziji (izborne emisije, radio i TV programi sa diskusijama političke prirode ili reklame na radiju i televiziji koje nijesu političke prirode) i drugim medijima (štampani mediji, internet i društvene medije, demonstracije, plakati i leci). Sud je na kraju uzeo u obzir i da ne postoji evropski konsenzus o načinu regulacije plaćenog političkog reklamiranja u radio-televizijskim medijima, što znači da je Vlada UK imala više prostora za manevrisanje prilikom odlučivanja o ovim pitanjima.

Treba napomenuti da presuda nije bila jednoglasna: sudije Ziemele, Sajó, Kalaydjieva, Vučinić i De Gaetano izrazili su zajedničko izdvojeno mišljenje i sudija Tulkens je izrazila izdvojeno mišljenje, koje su podržali sudije Spielmann i Laffranque.

- ***Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije***, predstavka br. 38433/09, presuda od 7. juna 2012. godine: značaj uređivačke slobode i medijskog pluralizma.

Iako je italijanska TV stanica imala licencu za emitovanje, nije joj dodijeljena nijedna TV frekvencija. Evropski sud je naročito smatrao da je zakon koji je važio u to vrijeme bio nejasan i neprecizan, pa ova televizija nije imala načina da sazna kada bi napokon mogla da dobije frekvenciju da bi emitovala program. Ovo je za posljedicu imalo jačanje postojećeg emitterskog monopola, pa je Sud utvrdio da italijanske vlasti nisu uspjele da garantuju efikasan pluralizam medija.

U kontekstu donošenja ove odluke, Sud je napravio neke važne primjedbe o potrebi za uredničkom slobodom. U stavu 133 presude, Sud je naglasio:

“Situacija u kojoj je jednoj moćnoj ekonomskoj ili političkoj grupi dopušteno da dobije dominantnu poziciju nad audio-vizuelnim medijima, na taj način izvrši pritisak na emitere i konačno uskrati njihove uređivačke slobode, podriva osnovnu ulogu slobode izražavanja u demokratskom društvu...”

U stavu 134, sud je naglasio da svaka država mora da usvoji zakone i prateće propise da bi obezbijedila uredničku slobodu i medijski pluralizam “u tako osjetljivoj oblasti kao što su audio-vizuelni mediji, kao dodatak svojoj dužnosti neuplitanja, država ima pozitivnu obavezu da postavi na svoje mjesto odgovarajući pravni i administrativni okvir za garantovanje efikasnog pluralizma”.

13. ODGOVORNOST PORTALA ZA KOMENTARE KORISNIKA

Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava je 16. juna 2015. donijelo presudu u predmetu ***Delfi protiv Estonije*** koja je uspostavila standard po pitanju odgovornosti za komentare čitalaca na informativnim sajtovima (portalima). Evropski sud za ljudska prava je presudio, u ovom slučaju iz Estonije, da je sajt odgovoran za komentare koji se kvalifikuju kao „govor mržnje“ i „očigledno nezakoniti“. Naknadno, u februaru 2016. godine, donijeta je druga važna presuda ***Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske***, u kojoj je zaključeno da portalni nisu bili odgovorni za komentare koje su uklonili pošto su obaviješteni da su sporni. Osnovna razlika, pored ostalih, između ova dva slučaja bila je u sadržini komentara – u prvom slučaju se radilo o „očigledno nezakonitom sadržaju“, a u drugom samo o uvredljivim i potencijalno klevetničkim komentarima. Na osnovu ove dvije presude može se zaključiti da se od portala očekuje da odmah uklanja govor mržnje i poziv na nasilje, kao „očigledno nezakonite“ komentare, dok za ostale odgovornost nastaje tek po prijemu obavještenja („notice and take down“). Takođe, prvenstveno su odgovorni autori komentara, ako se može doći do otkrivanja njihovog identiteta, dok su potrebni „posebno jaki razlozi“ prije nego što se predvidi kazna za novinara ili internet stranicu zbog komentara trećih lica.

- ***Delfi protiv Estonije***, predstavka br. 64569/09, presuda od 16. juna 2015. godine (GC).

Činjenice

Delfi je jedan od najvećih informativnih sajtova u Estoniji. Tokom 2006. objavio je članak o trajektnoj kompaniji koja je promijenila svoju zimsku rutu, što je imalo za posljedicu razbijanje ledenih puteva. Ovi ledeni putevi, tj. zimski putevi koji vode preko zaleđenog mora, su jeftinija i brža veza sa ostrvima u poređenju sa cijenom usluga trajekta, pa je odluka ove kompanije da razbije led (čime su ledeni putevi postali neupotrebljivi) bila predmet žustre rasprave. Ljudi koji su obično vozili do ostrva su od tad bili primorani da koriste trajekt. Iako je sama vijest bila objavljena u skladu sa novinarskom etikom, mnogi čitaoci su ostavili veoma uvrjedljive ili prijeteće komentare ispod vijesti o trajektnom prevozniku i njegovom vlasniku. Na zahtjev advokata vlasnika trajektne kompanije, *Delfi* je uklonio uvrjedljive komentare otprilike šest sedmica poslije njihovog objavljivanja. Vlasnik trajektne kompanije je tužio *Delfi* i estonski sudovi su našli da su komentari bili klevetnički i da je *Delfi* bio odgovoran za njih. Vlasniku trajektne kompanije je dosuđena naknada štete u iznosu od 5.000 kruna (oko 320 eura). *Delfi*jeve žalbe su odbijene, a Vrhovni sud Estonije je odbacio *Delfi*jev argument da je, u skladu sa Direktivom EU 2000/31/EC o elektronskoj trgovini, njegova uloga pružaoca usluga u internet zajednici ili hosta za skladištenje bila samo tehnička, pasivna i neutralna, i da zbog toga ne treba da bude odgovoran za komentare. Vrhovni sud je prepoznao razliku između operatera portala i tradicionalnog izdavača štampanih medija, ističući da nije razumno zahtijevati od prvog da dopunjava komentare prije objavljivanja na isti način na koji to čini ovaj drugi. Međutim, oba su imali ekonomski interes u objavljivanju komentara i stoga ih je trebalo smatrati „objavlivačima“ informacija.

Presuda suda

Veliko Vijeće Evropskog suda za ljudska prava je odlučivalo o slučaju po *Delfijevom* zahtjevu da se ovaj slučaj uputi tom vijeću nakon presude jednog od nižih vijeća Evropskog suda. Veliko vijeće je primijetilo da, dok internet s jedne strane pruža velike mogućnosti za ispunjavanje slobode izražavanja, istovremeno znači i to da se govor mržnje može objaviti širom svijeta u roku od nekoliko sekundi, a ponekad i biti dostupan online neograničeno, kršeći na taj način prava ličnosti (koja štiti čl. 8 Evropske Konvencije).

Veliko vijeće je pridalo veliki značaj zaključku estonskog Vrhovnog suda da su komentari koji su postavljeni na portalu *Delfi* bili očigledno „nezakoniti“ i jednaki govoru mržnje (vlasnik kompanije je bio jevrejskog porijekla, a neki od komentara su bili očigledno antisemitski). Pored toga, Veliko vijeće je odlučilo da ne razmatra da li se po pravu Evropske Unije *Delfi* može smatrati „pasivnim“ posrednikom. Vrhovni sud Estonije je *Delfi* tretirao kao izdavača i u pogledu sadržaja vijesti koje je objavljivao, i u pogledu komentara koje ostavljaju korisnici, a Veliko vijeće je našlo da su o ovome trebali da odluče domaći sudovi.

Što se tiče samih komentara, Veliko vijeće je smatralo da oni nijesu bili samo uvrjedljivi već i da se njima jasno iznosio govor mržnje i podsticalo na nasilje – pominjano je jevrejsko porijeklo vlasnika trajekta i podsticana je mržnja na osnovu antisemitizma. Kao takvi, nisu bili zaštićeni pravom na slobodu izražavanja. Veliko vijeće je dalje razmatralo da li se *Delfi* mogao smatrati odgovornim za to. Vijeće je u tom pogledu utvrdilo 4 ključna aspekta: (1) kontekst komentara; (2) odgovornost stvarnih autora komentara kao alternativa tome da se *Delfi* smatra odgovornim; (3) korake koje je *Delfi* preduzeo kako bi spriječio ili uklonio klevetničke komentare; i (4) posljedice postupaka pred domaćim sudovima po *Delfi*.

Kao prvo, što se tiče konteksta, Veliko vijeće je pridalo poseban značaj ekstremnoj prirodi komentara i činjenici da je *Delfi* internet portal kojim se profesionalno upravlja, koji radi na komercijalnoj osnovi i koji je želio da privuče veliki broj komentara na članke koje objavljuje. Štaviše, kao što je Vrhovni sud ukazao, *Delfi* je imao ekonomski interes u postavljanju komentara: više pregleda i više „klikova“ je značilo više prihoda.

Stvarni autori komentara nisu mogli da izmijene ili obrišu svoje komentare nakon postavljanja – jedino je *Delfi* mogao to da učini. Veliko vijeće se zato složilo sa Vijećem i Vrhovnim sudom da, iako *Delfi* nije bio stvarni autor komentara, to nije značilo da nije imao kontrolu nad njima i da je njegova umiješanost u to da komentari na njihov članak postanu javni bila daleko od uloge pasivnog i čisto tehničkog pružaoca usluga.

Drugo, *Delfi* nije obezbijedio prikaz autora komentara koji su se smatrali odgovornim. *Delfi* je dozvoljavao čitaocima da komentarišu bez registrovanja imena i bilo je gotovo nemoguće utvrditi identitet autora. Ovo je značilo da je gonjenje autora komentara takođe bilo nemoguće.

Treće, Veliko vijeće je našlo da su koraci koje je *Delfi* preduzeo kako bi spriječio ili bez odlaganja uklonio klevetničke komentare nakon njihovog objavljivanja bili nedovoljni. *Delfi* jeste imao uspostavljene određene mehanizme za filtriranje govora mržnje, uključujući automatski sistem brisanja komentara koji su sadržali određene ključne riječi i sistem „primijeti i ukloni“ (pri čemu su korisnici mogli da obavijeste administratora o uvrjedljivim komentarima jednim klikom). Ipak, na taj način nijesu isfiltrirani očigledni izrazi mržnje i prijetnje vlasniku trajektne kompanije. Kao posljedica toga, komentari su bili dostupni online šest sedmica. Veliko vijeće je smatralo da nije bilo neproporcionalno to što je *Delfi* bio primoran da bez odlaganja ukloni komentare sa svog web sajta, koji

su bili očigledno nezakoniti, čak i bez obavještenja od strane navodnih žrtvi ili trećih strana čija je mogućnost da prate internet bila očigledno više ograničena nego što je to slučaj kod velikih komercijalnih informativnih internet portala poput *Delfija*.

Na kraju, Veliko vijeće se složilo sa Vijećem da su posljedice toga što je *Delfi* smatran odgovornim bile male. Kazna od 320 eura nije nipošto bila pretjerana za *Delfi*, koji je jedan od najvećih internet portala u Estoniji, a popularnost portala zbog onih koji su postavljali komentare nije ni na koji način bila pogođena – broj postavljenih komentara je zapravo povećan. Osim toga, vidljiva posljedica po internet operatere u slučajevima poslije *Delfi* pred domaćim sudovima je bila ta da su svi uklonili uvrjedljive komentare ali da im nije bilo naređeno da plate naknadu štete.

Iz ovih razloga, Veliko vijeće nije našlo da je pravo *Delfi* na slobodu izražavanja bilo prekršeno.

Komentar

Ovo je bio prvi slučaj Velikog vijeća koji se ticao pitanja odgovornosti za komentare korisnika i iz tog razloga predstavlja važan orijentir. Glavna posljedica je to što se neće smatrati kršenjem prava na slobodu izražavanja ako se domaćim zakonima od velikih komercijalnih informativnih web sajtova bude zahtijevalo da nadgledaju svoje sajtove i uklanjaju „očigledno nezakonite“ komentare. Istovremeno, presuda Velikog vijeća sadrži mnoga upozorenja. Konkretno, Veliko vijeće konstatntno naglašava da se ova presuda odnosi na velike web sajtove komercijalnog tipa, a da je priroda antisemitskih komentara koje Veliko vijeće konstantno karakteriše kao „očigledno nezakonite“ mogla uticati na presudu. Odbijanje Suda da razmotri uvođenje obaveze prema pravu EU izaziva značajnu sumnju u pogledu primjenljivosti sistema „primijeti i ukloni“ i izuzeća od odgovornosti kako je to formulisano u skladu sa pravom EU. Stoga je vjerovatno da će biti neophodno dalje odlučivanje Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, kao i Evropskog suda pravde u Luksemburgu, kako bi se što preciznije definisali parametri u ovoj oblasti prava.

- ***Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske***, predstavka br. 22947/13, presuda od 2. februara 2016. godine: osuda za klevetu internet portala zbog komentara korisnika prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Informativni portal i udruženje provajdera internet sadržaja optuženi su za klevetu zbog komentara ispod tekstova na web stranicama za upravljanje nekretninama, u kojima je iznijeta oštra kritika na račun tih web stranica. Kompanija u čijem su vlasništvu bile stranice je podnijela tužbu za klevetu i pobijedila, uprkos tome što su podnosioci predstavke odmah uklonili uvrjedljive komentare korisnika.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je presuda za klevetu prekršila pravo na slobodu izražavanja. Primjenjujući kriterijume utvrđene prethodno, u slučaju *Delfi protiv Estonije*, Sud je konstatovao sljedeće:

- a) u odnosu na kontekst u kojem su komentari postavljeni: komentari su se ticali pitanja od javnog interesa, a sâm tekst je imao jasan činjenični osnov – postupak za zaštitu potrošača protiv pomenute kompanije za upravljanje nekretninama već je bio pokrenut;

- b) u odnosu na sadržaj komentara: ni jedan komentar nije predstavljao govor mržnje. Iako su pojedini korisnici koristili vulgaran jezik, to se moglo očekivati imajući u vidu drugačiji “stil komunikacije” na internet stranicama (u jednom komentaru je pisalo da “takvi ljudi treba da kenjaju ježeve i potroše sav svoj novac na grobove svojih majki dok ne crknu”);
- c) u odnosu na odgovornost autora komentara: domaći sudovi nijesu uložili nikakve napore da utvrde da li bi stvarni autori komentara mogli da snose odgovornost. Sud je podsjetio da su potrebni “posebno jaki razlozi” prije nego što se predvidi kazna za novinara ili internet stranicu zbog komentara trećih lica;
- d) mjere preduzete od strane podnosilaca predstavke i ponašanje oštećenog: podnosioci predstavke uklonili su sporne komentare čim su primili obavještenje o pokretanju parničnog postupka. Takođe, imali su i opšte mjere za sprječavanje ili uklanjanje uvrjedljivih komentara na svojim portalima, uključujući izjavu o ograničenju odgovornosti, tim moderatora i sistem za uklanjanje komentara po prijemu obavještenja o njihovoj navodnoj nezakovitosti (eng. *notice-and-take-down*). Uprkos tome, domaći sudovi utvrdili su njihovu odgovornost za odobravanje objavljivanja nefiltriranih komentara. Sud je smatrao da je to pretjerano, posebno imajući u vidu da kompanija koja se bavi nekretninama nije zatražila od podnosilaca predstavke da uklone komentare, već je otišla direktno na sud;
- e) u odnosu na posljedice po oštećenog i podnosioca predstavke: u pitanje je doveden komercijalni ugled jedne privatne kompanije, a ne fizičkog lica koje, u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, uživa veću zaštitu. Malo je vjerovatno da bi komentari uticali na ugled kompanije za nekretnine, posebno imajući u vidu da je postupak za zaštitu potrošača protiv ove kompanije već bio pokrenut. Domaći sudovi nijesu procijenili da li su komentari zaista izazvali predrasude prema kompaniji.

14. NOVINARSKA ETIKA

Evropski sud za ljudska prava je u jednom broju presuda obrazložio potrebu da novinari izvještavaju u skladu s pravilima novinarske etike. Ovo je posebno važno onda kada novinari izvještavaju o nedozvoljenom postupanju, kao što je korupcija, i u slučajevima kada se takve tvrdnje ispostave netačnim. Prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, novinari mogu da se pouzdaju u pravo na slobodu izražavanja i odbrane od optužbi za klevetu samo ako su postupali etično i objavljivali priče koje su u javnom interesu. Prema praksi Evropskog suda osnovne obaveze poštovanja etike su provjeravanje tačnosti informacije, izbjegavanje obmanjujuće montaže i lažnog prikazivanja podataka i izbjegavanje nepotrebnog senzacionalizma u izvještavanju, što se sve razmatra prema okolnostima svakog pojedinog slučaja.

- ***Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške***, predstavka br. 21980/93, presuda od 20. maja 1999. godine: novinari imaju pravo da se pouzdaju u informacije iz zvaničnih izvještaja bez obaveze da sami provjeravaju istinitost tih informacija.

Predmet se ticao serije novinskih članaka o lovu na foke. Novinari su pribavili zvanični izvještaj Ministarstva ribarstva, koji je sadržao tvrdnje o nizu kršenja propisa o lovu na foke i navode protiv pet članova posade broda, čija su imena navedena. Izvještaj je, između ostalog, sadržao i navod da je fokama odstranjena koža dok su još bile žive. Ministarstvo ribarstva je povuklo izvještaj, ali su novine objavile članak inspektora koji je napisao izvještaj i koji je ponovio neke od navoda. Zatim je uslijedilo objavljivanje punog izvještaja uz brisanje imena osoba protiv kojih su bile iznijete tvrdnje. Jedan broj ribolovaca, koji je osporio nadležnost službenika koji je sačinio izveštaj, pokrenuo je postupak zbog klevete i, prema odluci domaćih sudova, navodi čija tačnost nije mogla da se dokaže bili su klevetnički.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da bi izveštaje trebalo sagledati u odnosu na kontinuirano izveštavanje medija o lovu na foke i široko rasprostranjen javni interes o ovoj praksi. Tokom kasnih 1980-ih, navedeni list je skoro svakodnevno objavljivao različite poglede na ovo pitanje, uključujući i sopstvene komentare, kao i komentare Ministarstva ribarstva, Norveške mornarske federacije, udruženja Greenpeace i samih lovaca na foke. Izveštavanje je stoga bilo uravnoteženo. Sud je posebno razmatrao da li je od novinara trebalo zahtijevati da provjere istinitost navoda u okviru dužnosti novinara da “obezbijedi tačne i pouzdane informacije u skladu sa novinarskom etikom”. Ovo je bilo posebno važno utvrditi imajući u vidu da su ribari poricali navode i doveli u pitanje nadležnost službenika koji je sačinio izvještaj. U ovom slučaju, Sud je utvrdio da odgovor na postavljeno pitanje zavisi od prirode i stepena klevete u konkretnom slučaju. Iako su neke od optužbi bile relativno ozbiljne, Sud je utvrdio da kritika nije predstavljala napad usmjeren protiv članova posade ili bilo kojeg člana lično. Sud je takođe primjetio da su novine razumno smatrale zvanični izvještaj mjerodavnim i naveo da štampa ima pravo da se, kada doprinosi javnoj debati o pitanjima od legitimnog interesa, oslanja na sadržaj zvaničnih izvještaja bez obaveze da nezavisno istražuje informacije iz takvih izvještaja. Ministarstvo nije javno izrazilo sumnju u vezi sa tačnošću kritike niti je postavilo pitanje nadležnosti službenika, a nije sugerisano ni da je list postupao u suprotnosti sa zakonom o povjerljivosti podataka.

- ***Stoll protiv Švajcarske***, predstavka br. 69698/01, presuda od 10. decembra 2007. godine: neetičnim senzacionalističkim izvještavanjem otkrivene povjerljive informacije.

Riječ je o novinaru koji je osuđen na novčanu kaznu zbog objavljivanja povjerljivog izvještaja švajcarskog ambasadora u SAD o strategiji koju je švajcarska Vlada trebalo da usvoji tokom pregovora sa Svjetskim jevrejskim kongresom i švajcarskim bankama o obeštećenju žrtava holokausta na račun deponovanih sredstava u švajcarskim bankama.

Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava je reklo da, načelno, pravo na slobodu izražavanja štiti objavljivanje povjerljivog materijala u slučajevima kada to služi javnom interesu. Međutim, Sud je smatrao da je objelodanjivanje djela ambasadorovog izvještaja imalo negativne posljedice na pregovore, posebno zbog članaka napisanih na izuzetno senzacionalistički način, koji su pratili objavljivanje izvještaja. Sud je primjetio da je novinar, podnosilac predstavke, morao znati da je objavljivanje izvještaja krivično djelo. S toga, uzimajući u obzir i relativno nisku novčanu kaznu koja mu je izrečena, Sud nije utvrdio da je prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Pet sudija (od ukupno 17) izrazilo je neslaganje sa presudom, našavši da se većina sudija, po njihovom mišljenju, nepotrebno fokusirala na senzacionalističku prirodu članaka umjesto na značaj pitanja od javnog interesa.

- ***Cumpăna i Mazăre protiv Rumunije***, predstavka br. 33348/96, presuda od 17. decembra 2004. godine: novinari su iznijeli neetične tvrdnje o korupciji bez činjenične osnove.

Predmet se odnosi na novinski članak koji je doveo u pitanje zakonitost ugovora koji je gradsko vijeće zaključilo sa privatnom kompanijom za uklanjanje nepropisno parkiranih automobila. U članku je pomenut bivši zamjenik gradonačelnika i pravni stručnjak koji je, u međuvremenu, postao sudija, što je praćeno crtežom koji je prikazao sudiju na ruci zamjenika gradonačelnika koji je nosio torbu novca na kojoj je bilo napisano ime kompanije. Oni su pokrenuli postupak zbog клевете u kojem su uspjeli; novinari su novčano kažnjeni, izrečena im je kazna zatvora (koja nikada nije izvršena jer su u međuvremenu pomilovani) i zabranjeno im je obavljanje novinarske profesije u trajanju od godinu dana.

Evropski sud je primjetio da je predmet izvještavanja bilo pitanje od javnog interesa, i postavio pitanje da li su novinari postupili u skladu sa novinarskom etikom. Utvrđeno je da novinari nijesu postupali u skladu sa etikom. Zaključeno je da su novinari prikazali iskrivljen pogled na stvarnost i da svoj izvještaj nijesu zasnovali na činjenicama. Sud je takođe uzeo u obzir da novinari nisu bili zainteresovani za sopstveno suđenje, nijesu pratili pretres, nijesu naveli bilo kakav osnov za žalbu i propustili su da obezbijede bilo kakav dokaz za tvrdnje koje su iznijeli. Mada su se novinari pozivali na povjerljivost izvora, Sud je smatrao da su mogli obezbijediti dokaze i bez njihovog otkrivanja. Iako su se novinari oslonili i na revizorski izveštaj, ovaj izveštaj nije išao tako daleko, kao što su otišli novinari, u tvrdnjama o nečasnom postupanju osoba koje su novinari imenovali. Sud je zaključio da je težina izrečene krivične sankcije prekršila njihovo pravo na slobodu izražavanja, dok sama po sebi osuda zbog клевете u ovom slučaju ne predstavlja kršenje.

- **Monnat protiv Švajcarske**, predstavka br. 73604/01, presuda od 21. septembra 2006. godine: od emitera koji obrađuje aktuelne teme od velikog javnog značaja ne može se zahtijevati da zvanične stavove o nekom pitanju predstavlja kao svoje.

Presuda se odnosi na novinara koji je emitovao dokumentarac, koji je počeo sa podsjećanjem na istoriju Švajcarske tokom Drugog svjetskog rata, onako kako su ga stanovnici tog vremena doživjeli i kako se istorija više godina predavala u školama. Švajcarska je prikazana kao hrabra zemlja, koja je, uprkos svojoj neutralnosti, bila na strani demokratije, dakle na strani Saveznika. Program se nastavio s oštrim kritikama pozicije Švajcarske od strane javnih ličnosti, i sa suprotnim mišljenjima koje su iskazali građani koji su živjeli u vrijeme rata. Tada je prikazan stav Švajcarske i njenih vođa, naglašavajući njihov navodni afinitet prema krajnjoj desnici i njihovu sklonost zbližavanju s Njemačkom. Ovo je popraćeno analizom pitanja antisemitizma u Švajcarskoj, njenih ekonomskih veza s Njemačkom, s naglaskom na pranje nacističkog novca u Švajcarskoj i na ulogu švajcarskih banaka i osiguravajućih društava u pitanjima nevraćene jevrejske imovine. Program je uzбудio javnost. Pritužbe gledalaca, koji su se pozivali na kršenje Saveznog zakona o radiju i televiziji, podnijete su Nezavisnom žalbenom vijeću za radio i televiziju. Ovo žalbeno vijeće je našlo da je program prekršio propise o emitovanju radijskih i televizijskih emisija prema kojima su informativni programi obavezni da objektivno izvještavaju na način da predstavljaju brojnost i raznolikost mišljenja. Navedenom odredbom je isto tako bilo propisano da se lični stavovi kao takvi ne smiju iznositi. Dalje, Žalbeno vijeće je odlučilo protiv podnosioca predstavke i zatražilo da posebnim mjerama popravi učinjenu povredu.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je na ovaj način prekršeno pravo novinara na slobodu izražavanja. Sud je naveo da novinari moraju da djeluju “u dobroj vjeri i obezbjeđuju pouzdane i precizne informacije u skladu sa novinarskom etikom”, kao i da “audiovizuelni mediji imaju neposrednije i snažnije dejstvo od štampanih medija”. Takođe, navedeno je da se navedeni program na ozbiljan način bavio trenutno aktuelnom temom od javnog interesa. Sud je stoga utvrdio da od novinara, koji je dobro poznat, ne bi trebalo da se zahtijeva da jasno naznači da program predstavlja njegove “subjektivne” stavove koji ne predstavljaju “jedinu istorijsku istinu” (koja, kako je Savezni sud takođe istakao, ne postoji u odnosu na istorijske događaje). Zaključeno je da je novinar postupao savjesno.

- **Radio France i drugi protiv Francuske**, predstavka br. 53984/00, presuda od 30. marta 2004. godine: saopštavanje u etar informacija o navodnom učešću u genocidu je bilo nemarno i klevetničko.

Presuda se tiče serije kratkih emisija u kojima je pomenut i članak iz magazina u kojem se navodi da je Mišel Junot, zamjenik guvernera oblasti Pithiviers u periodu od 1942. do 1943. godine, koji se i dalje bavio politikom osamdesetih godina, nadgledao deportaciju hiljadu Jevreja. Novinari su bili osuđeni za klevetu, kažnjeni novčanom kaznom u iznosu od 3.000 eura, a presuđeno je i da plate g. Junotu 7.000 eura na ime odštete, francuski sudovi su utvrdili da su emitovanjem navoda iz članka povrijeđeni čast i dostojanstvo g. Junota.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da elektronski mediji moraju da postupaju savjesno (u dobroj vjeri) da bi se obezbijedile tačne i pouzdane informacije u skladu sa novinarskom etikom. Međutim, Sud je takođe naveo da novinarska sloboda obuhvata i moguće pretjerivanje ili čak provokaciju, i da je opšti uslov da se novinari sistematski i formalno distanciraju od citiranih sadržaja koji mogu da uvrijede ili provociraju druge ili štete njihovom ugledu nije u skladu sa ulogom štampe da pruža informacije

o aktualnim događajima, mišljenjima i idejama. Napomenuto je da je emiter prenio objavljene informacije, sistematski se referišući na njihov izvor – detaljan i dobro dokumentovani članak i intervju koji je objavljen u renomiranom magazinu. Dakle, nije mogao biti optužen da je propustio da djeluje savjesno samo zašto što ih je emitovao. Međutim, emiter je takođe tvrdio da je g. Junot priznao “da je organizovao odlazak konvoja deportovanih u Dransi”. Ova optužba nije tačno odražavala sadržaj objavljenog članka. Sud je zaključio da, s obzirom na izuzetnu ozbiljnost tvrdnji koje su netačno pripisane g. Junotu, i namjeru da se nekoliko puta dnevno ove informacije ponove u okviru vijesti koje se emituju na cijeloj teritoriji Francuske, novinar je trebao da postupi sa najvećom oprežnošću i da pokaže posebnu umjerenost. Zbog toga, osuda za klevetu nije prekršila pravo novinara na slobodu izražavanja.

- **Flux protiv Moldavije**, predstavka br. 22824/04, presuda od 29. jula 2008. godine: neprofesionalno postupanje lista koji je objavio dva klevetnička članka na štetu direktora škole.

Presuda se odnosi na slučaj objavljivanja anonimnog pisma u novinama, u kojem je nekoliko roditelja kritikovalo trošenje školskih sredstava od strane direktora škole, navodeći i da je primio mito za upis djece u školu. Direktor škole je objavio odgovor na taj članak u drugim novinama, jer su prve novine (podnosilac predstavke) odbile da objave njegov odgovor, da bi zatim objavile članak koji objašnjava zašto su odbili da objave direktorov odgovor i koji je sadržao nove navode o podmićivanju. Direktor škole je pokrenuo postupak zbog klevete, nakon čega je list osuđen.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da osuđujućom presudom nije prekršeno pravo novinara. Sud je utvrdio da novinari nijesu postupali etično i iznio principe na osnovu kojih je cijenio slučaj: (1) prirodu i stepen klevete u konkretnom slučaju, (2) način na koji je sporni članak napisan i (3) u kojoj mjeri je podnosilac predstavke razumno mogao smatrati svoje izvore pouzdanim u vezi sa navodima koje je objavio. Odgovor na poslednje pitanje treba dati u okolnostima koje su postojale u vrijeme objavljivanja pisma. Nakon primjene ovih principa, Sud je posebno kritikovao novine koje nijesu ni pokušale da kontaktiraju direktora, uprkos ozbiljnosti optužbi sadržanih u anonimnom pismu, kao i zbog činjenice da novine nijesu na bilo koji način istražile navode iz pisma.

Štaviše, novine su odbile da objave direktorov odgovor na pismo, smatrajući ga uvrjedljivim iako jezik koji je korišćen u odgovoru ne opravdava ovu ocjenu. Objavljivanjem drugog članka, Sud je smatrao vidom odmazde protiv osobe koja je dovela u pitanje profesionalizam novina. Ton koji je korišćen u drugom članku je ukazivao na ismijavanje, a sam članak na navodnu vezu lične prirode između direktora i nastavnice, bez bilo kakvih dokaza. Sud je ponovio da pravo na slobodu izražavanja ne treba posmatrati kao apsolutno pravo da se djeluje na neodgovoran način optuživanjem pojedinaca da su počinili krivična djela bez dokaza koji bi potkrijepili ove tvrdnje.

- **Pedersen i Baadsgaard protiv Danske**, predstavka br. 49017/99, presuda od 17. decembra 2004. godine: osuda za klevetu zbog iznošenja konkretnih neutemeljenih navoda protiv službenika policije ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Presuda se tiče televizijskog programa koji se bavio suđenjem osobi koja je bila osuđena na kaznu zatvora od 12 godina zbog ubistva supruge. U programu je kritikovan način na koji je policija sprovodila istragu i istraživano je da li je donijeta pogrešna presuda. Posebno, u programu je naglašen navodni propust organa da istraže izjavu uzetu od

vozača taksija koji je pružio alibi optuženom. Komentator u programu je pitao: „Zašto je bitan dio objašnjenja vozača taksija nestao i ko je u policiji ili državnom tužilaštvu odgovoran za to?... Da li je (ime šefa policije) odlučio da izvještaj ne treba da bude uključen u spise predmeta? Ili, da li su on i glavni inspektor sakrili izjavu svjedoka od odbrane, sudije i porote?“ Navedena su imena šefa policije i glavnog inspektora koji su bili nadležni za vođenje istrage uz pokazivanje njihove fotografije. Slučaj je ponovo otvoren, a osumnjičeni je na kraju oslobođen – mada ne na osnovu dokaza koji je pružio vozač taksija. Kasnijim preispitivanjem policijske istrage utvrđeno je da policija generalno nije dala priliku svjedocima da pročitaju svoje izjave. Ipak, dva policijska službenika koja su imenovana u televizijskom programu su tužili zbog klevete i uspjeli u postupku.

Evropski sud za ljudska prava je razmatrao da li su imenovanjem policajaca, novinari postupali u dobroj vjeri i u skladu sa uobičajenom novinarskom obavezom da provjere činjenične tvrdnje. Ovo se zahtjevalo kako bi se novinari oslonili na dovoljno tačan i pouzdan činjenični osnov, što bi se moglo smatrati srazmjernim prirodi i stepenu ozbiljnosti njihovih tvrdnji, obzirom da ozbiljnija optužba zahtijeva i čvršći činjenični osnov. Sud je dalje smatrao da je emisija emitovana u udarnom terminu na nacionalnoj televiziji i u programu posvećenom objektivnosti i pluralizmu pa je stoga emisiju vidio široki krug publike. Sud je takođe uzeo u obzir da elektronski mediji često imaju mnogo neposredniji i snažniji uticaj od štampanih medija, kao i da je optužba šefa policije bila veoma ozbiljna i da bi podrazumijevala krivično gonjenje da se ispostavlja tačnom. Sud je takođe uzeo u obzir da su novinari imali samo jedan izvor na osnovu kojega su iznijeli navode protiv službenika policije – vozača taksija. Novinari nijesu učinili ništa da provjere tačnost tih optužbi, iako su mogli lako provjeriti dio njih. Sud je takođe primjetio da vozač taksija ni u jednom trenutku nije saopštio navode koje su iznijeli novinari, dakle, objavljenje tvrdnje su bile njihov zaključak. Zbog toga, osudom zbog iznošenja konkretnih i neosnovanih optužbi protiv službenika policije nije bilo prekršeno pravo novinara na slobodu izražavanja.

- **Jucha i Žak protiv Poljske**, predstavka br. 19127/06, presuda od 23. oktobra 2012. godine: prekršeno je pravo na slobodu izražavanja osudom za klevetu novinara koji su postupali etično.

Podnosioci predstavke su glavni urednik i novinar poljske novine *TEM1*. Osuđeni su za klevetu lokalnog odbornika u novinskom članku, zbog tvrdnji da je prekršio zakon otkrivajući povjerljive informacije i vršeći pronevjeru u svojoj predizbornoj kampanji.

Evropski sud je utvrdio da je presuda povrijedila pravo ovih novinara na slobodu izražavanja: iako su njihovi tekstovi bili kritičke prirode i navodi ozbiljni, novinari su postupili odgovorno i u dobroj vjeri. Stupili su u kontakt sa značajnim brojem bivših odbornikovih saradnika i drugim lokalnim političarima da bi stekli što objektivniju sliku o odborniku. Tražili su od njega da se izjasni o sudskim predmetima u koje je bio uključen, a on je odbio njihove zahtjeve. Pored toga, sadržaj i ton novinskih tekstova bili su, sveukupno, prilično uravnoteženi i nije se moglo reći da su predstavljali proizvoljan lični napad. Domaći sudovi su razmatrali samo pojedine pasuse spornog teksta i zanemarili opšte kritičko mišljenje o aktivnostima odbornika, podržano informacijama iz različitih izvora. S obzirom na njegov kontroverzni položaj u društvu, dokazan izjavom opštinskog savjeta koju su potpisali trideset četiri odbornika, odbornik je trebalo da pokaže veći stepen tolerancije prema oštrim primjedbama o njegovom postupanju ili politici. Evropski sud je konstatovao i da je određeni stepen pretjerivanja i neumjerenosti dozvoljen za one koji učestvuju u javnoj raspravi o pitanjima od opšteg interesa.

- **Rusu protiv Rumunije**, predstavka br. 25721/04, presuda od 8. marta 2016. godine: osuda novinara koji nije opovrgao netačne navode o osumnjičenom nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Novinar je objavio članak o krivičnoj istrazi povodom provale, u kome je imenovao glavnog osumnjičenog i naveo da je u bjekstvu. Otac osumnjičenog je odmah pisao novinama, objašnjavajući da je nemoguće da je njegov sin počinio provalu jer je u to vrijeme bio u Italiji. List je objavio ovo pismo. Nakon toga, osumnjičeni je podnio krivičnu prijavu za klevetu, žaleći se da, iako je pismo njegovog oca bilo objavljeno, članak nije bio demantovan kao što je on to tražio. U konačnoj presudi iz januara 2004. sudovi su najzad oslobodili novinara osude za klevetu, zaključivši da su informacije koje je objavio bile obezbijeđene od strane lokalne uprave policije. Međutim, smatrali su da je tvrdnje iz članka trebalo opovrgnuti čim je postalo jasno da je informacija bila pogrešna, pa su naredili novinaru da plati oko 270 eura odštete.

Evropski sud za ljudska prava je konstatovao da ova presuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je zaključio da, iako se članak ticao pitanja od javnog interesa, nakon njegovog objavljivanja policija jeste obustavila potragu za osumnjičenim, tj. oslobodila ga je svake sumnje. Samo objavljivanje očevog pisma nije bilo isto što i demant novinskog izvještaja. Sud je istakao “važnost prava osobe koja se osjeća oštećeno novinskim člankom na ispravku, sa odgovarajućom obavezom novinara ili novina” i zaključio da neobjavljivanjem demanta “[novinar] nije postupio u skladu sa principima novinarske etike, koji od njega zahtijevaju da jasno i eksplicitno ispravi bilo koju objavljenu informaciju za koju se ispostavilo da je pogrešna ili klevetnička”. Sud je uzeo u obzir i relativno nizak iznos dosuđene odštete.

U okviru presude postoji i oštro izdvojeno mišljenje dvojice sudija, uključujući predsjednika vijeća – sudije Sajo.

- **Yordanova i Toshev protiv Bugarske**, predstavka br. 5126/05, presuda od 2. oktobra 2012. godine: osuda za klevetu krši pravo na slobodu izražavanja kada je novinar postupao etično čak i ako je bilo nekog senzacionalizma u izvještavanju.

Predstavku su podnijeli novinar i glavni urednik bugarske novine *Trud*. Oni su objavili tekstove u kojima su kritikovali bivšeg službenika Ministarstva unutrašnjih poslova koji je bio pod istragom zbog zloupotrebe službenog položaja. Novinari su zbog tih članaka proglašeni krivim za klevetu.

Evropski sud je utvrdio da njihova osuda zbog klevete predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja. Sud je naveo da tekstovi odražavaju stavove policije i tužilaštva u vezi navoda o ozbiljnom prekršaju i da nema nikakve sumnje da su bili od velikog javnog interesa. Iako sloboda izražavanja podrazumijeva i “dužnosti i odgovornosti”, Sud je našao da su novinari u ovom slučaju postupali u skladu s ovim dužnostima: oslonili su se na zvanična policijska dokumenta čiju vjerodostojnost nisu bili dužni da provjeravaju, a informacije o ovom slučaju objavila je i pres služba Ministarstva unutrašnjih poslova i kasnije distribuirala Bugarska telegrafaska agencija. Novinari nisu usvojili ove navode kao svoje; iako su novinari pribjegli stepenu “senzacionalizacije” priče, to je bilo legitimno u kontekstu njihove dužnosti izvještavanja o novostima. Sud je našao da se od novinara ne može očekivati da djeluju uz potpunu objektivnost i da im se mora dozvoliti izvjestan stepen pretjerivanja ili čak provokacije, a činjenica da članci i njihovi naslovi sadrže izraze osmišljene da privuku pažnju javnosti ne predstavlja samo po sebi problem. U člancima nije neopravdano korišćen uvredljiv jezik. Konačno, Evropski sud je naglasio da domaći sudovi, odlučujući u slučajevima kao što je ovaj, treba da uzmu u obzir mogući uticaj svojih odluka na medije uopšte.

15. PRAVO NA ODGOVOR

Pravo na odgovor omogućava osobama da odgovore na informaciju koja je netačna ili koja pogađa njihova prava. Ovdje je riječ o pravu na slobodu izražavanja pojedinca, kao i pravu na slobodu izražavanja novinara i medija koji je objavio članak. Ovo pitanje zahtijeva održavanje ravnoteže između prostora koji se pruža čitaocu, čija su prava povrijeđena člankom, i poštovanja prava na slobodu izražavanja medija.

Glavne presude Evropskog suda za ljudska prava o pravu na odgovor su sljedeće:

- **Kaperzyński protiv Poljske**, predstavka br. 43206/07, presuda od 3. aprila 2012: oštrom kaznom zbog neobjavljivanja odgovora povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

Novinar je osuđen zbog neobjavljivanja odgovora na članak u kome je kritikovao postupanje vlasti u vezi sa lokalnim kanalizacionim sistemom. Osuđen je na 80 sati društveno korisnog rada, suspendovan je, i zabranjeno mu je da radi kao novinar dvije godine.

Evropski sud je utvrdio da je izrečenom kaznom novinaru povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je takođe utvrdio da pravo na odgovor samo po sebi nije povrijedilo slobodu izražavanja, kao ni zahtjev da novinar treba da obrazloži neobjavljivanje odgovora. Sud je naveo:

„Zakonska obaveza da se objavi ispravka ili odgovor se može smatrati normalnim elementom pravnog okvira kojim se uređuje ostvarivanje slobode izražavanja štampanih medija. Kao takva ne može se smatrati pretjeranom i nerazumnom

... Pravo na odgovor, kao važan element slobode izražavanja, spada u oblast primjene člana 10 Konvencije. Ovo proizlazi iz potrebe da se ne samo ospori neistinita informacija, već i da se osigura više mišljenja, pogotovo o pitanjima od opšteg interesa, kao što su književne i političke rasprave. Isto tako, obaveza obavještanja u pisanom obliku strane koje se ovo tiče o razlozima za odbijanje objave odgovora ili ispravke nije, prema mišljenju Suda, sama po sebi podložna kritici. Takva obaveza omogućava, na primjer, osobi koja se osjeća uvrijeđenom novinskim člankom da predstavi svoj odgovor na način koji je kompatibilan sa uredničkom praksom novine koja je u pitanju“.

Međutim, propisana kazna u Poljskoj za novinare koji ne objave odgovor je jednostavno bila prestroga. Sud je naveo:

„Krivičnu sankciju lišavanja prava medijskog profesionalca da obavlja svoju profesiju treba posmatrati kao vrlo oštru. Štaviše, njome se povećava prethodno pomenuta opasnost od stvaranja negativnog efekta na omogućavanje javne rasprave. Izricanje takve presude novinaru može nepovoljno djelovati na otvorenu i nesmetanu javnu raspravu o pitanjima od javnog interesa...“

- **Melnychuk protiv Ukrajine**, predstavka. 28743/03, presuda od 5. jula 2005. godine: neobjavljivanjem odgovora koji je sadržao nepristojne i uvredljive primjedbe nije povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao pisca, čije je knjige kritikovao njegov kolega u vidu recenzije objavljene u lokalnim novinama. Recenzija je dovodila u pitanje piščeve književne i jezičke kvalitete.

Pisac je onda poslao novinama odgovor u kojem je žestoko kritikovao recenzenta, ali je novina odbila da ga objavi. On je potom pokrenuo postupak zbog klevete, ali je izgubio spor jer su sudovi utvrdili da je recenzija knjige samo izraz ličnog mišljenja recenzenta o književnom kvalitetu djela pisca. Osim toga, sudovi su utvrdili da je odbijanje lista da objavi odgovor bilo opravdano, jer je odgovor sadržao nepristojne i uvrjedljive primjedbe na račun recenzenta (u kontekstu toga što je recenzent i član Udruženja književnika, pisac ga je nazivao "članom" – što u žargonu na poljskom znači i penis, a takođe ga je nazvao i "nečovjekom"). Pisac je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava žaleći se da mu je neobjavljivanjem odgovora povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja.

Sud je utvrdio da odbijanjem objave odgovora nije povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja i proglasio je predstavku neprihvatljivom jer je „očigledno neosnovana“. Sud je smatrao da, iako pravo na odgovor predstavlja dio prava na slobodu izražavanja, ono ne obezbjeđuje pravo na potpuno nesmetan pristup medijima. U principu, privatni mediji bi trebalo da imaju uređivačku slobodu da odluče da li će objaviti pisma pojedina. U posebnim okolnostima od novine se čak može zahtijevati i povlačenje objave, ali u ovom slučaju takva posebna okolnost nije postojala. Štaviše, pisac je otišao korak dalje od jednostavnog odgovaranja na kritike upućivanjem nepristojnih i uvrjedljivih primjedbi kritičaru. On je bio pozvan da izmijeni svoj odgovor, ali to nije učinio, pa je medij imao pravo da ga ne objavi.

- **Oktar protiv Turske**, predstavka br. 42876/05, presuda od 10. maja 2011. godine: odbijanjem novine da objavi odgovor, koji je bio predug, nije povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja.

Novina je odbila da objavi odgovor vjerskog vođe, čije su knjige kritikovane na šaljiv način, jer je odgovor bio predug. Vjerski vođa je onda pokrenuo postupak protiv novina pred lokalnim sudovima, ali je i sud utvrdio da je odgovor bio duži nego što to turski zakon dozvoljava. On je potom podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da je povrijeđeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da pravo vjerskog vođe na slobodu izražavanja nije bilo povrijeđeno i utvrdio je da je predstavka "očigledno neosnovana". Sud je primijetio da je pravo na odgovor sastavni dio turskog pravnog sistema, ali da turski zakon propisuje i ograničenja na ostvarivanje tog prava – uključujući i to da odgovor ne treba da bude nesrazmjerno dug. Sud je utvrdio da to nije nerazuman zahtjev i odbacio je predstavku.

Preporuke Savjeta Evrope

- Preporuka br. R (2004) 161 Komiteta ministara državama članicama koja se odnosi na pravo na odgovor u novom medijskom okruženju (usvojio Komitet ministara na 909. sastanku zamjenika ministara održanom 15. decembra 2004. godine)

Ova preporuka sadrži sljedeća opšta načela o pravu na odgovor:

- Svako lice treba da ima pravo na odgovor kako bi moglo da reaguje na informacije u medijima koje: (1) predstavljaju netačne činjenice i (2) narušavaju njegova prava.
- Zahtjev za odgovor trebalo bi uputiti mediju u razumno kratkom roku od trenutka objavljivanja sporne informacije. Medij o kojem je riječ trebalo bi da objavi odgovor bez neopravdanog odlaganja.

- Odgovor bi trebalo, koliko je to moguće, da dobije isti značaj i mesto koji je dobila sporna informacija, kako bi mogao da dopre do iste javnosti i uz isto dejstvo.
- Objavljivanje odgovora treba da bude besplatno za lice na koje se odnosi.
- Medij može odbiti zahtjev za odgovor:
 - ako je dužina odgovora veća od one koja je neophodna za ispravku sporne informacije;
 - ako odgovor nije ograničen na ispravku spornih činjenica;
 - ako bi njegovo objavljivanje uključivalo kažnjivo djelo ili izložilo medij građanskoj parnici;
 - ako pojedinac na koga se to odnosi ne može dokazati da za to postoji legitiman interes;
 - ako je odgovor na jeziku koji je različit od onog na kojem je sporna informacija objavljena;
 - ako je sporna informacija dio istinitog izvještaja o javnim sjednicama organa državne uprave ili sudova.
- Radi garantovanja efikasnog korišćenja prava na odgovor, mediji bi trebalo da objave ime lica kome se zahtjevi za odgovor mogu uputiti, kao i podatke neophodne za uspostavljanje kontakta.

16. „PRAVO NA ZABORAV“

Sud pravde Evropske unije je 13. maja 2014. odlučio da pretraživači (npr. *Google*, *Yahoo*) moraju da razmatraju zahtjeve pojedinaca za uklanjanjem linkova ka internet stranicama koji su rezultat pretrage njihovog imena, onda kada su ti rezultati „neadekvatni, nebitni ili više nijesu relevantni, ili su pretjerani... imajući u vidu sve okolnosti slučaja“.

Slučaj je pokrenula situacija u kojoj se našao španski biznismen kojeg je uznemirilo to što su među najčešćim rezultatima pretrage na njegovo ime bili podaci o njegovom bankrotu, koji se desio prije više od 10 godina. On je dobio slučaj, koji je ubrzo postao poznat kao slučaj „*Google* Španija“, a samo pitanje kao „pravo na zaborav“.

Od tada, mali broj presuda je izrečen u raznim evropskim zemljama koje primjenjuju ovu izreku Suda. U nastavku su sumirane ove presude.

- **Arthur van M. protiv Google Holandija i Google Inc**, Amsterdamski apelacioni sud, presuda od 31. marta 2015. godine: osuđeni kriminalac nema „pravo da bude zaboravljen“.

Slučaj se ticao osuđivanog kriminalca, poznatog kao Artur van M. koji je podnio zahtjev *Google*-u da izbriše podatke o njegovoj krivičnoj osudi iz svog indeksa pretraživača. Tužitelj je 2012. osuđen za pokušaj navođenja na atentat, ali je uložio žalbu i dok je čekao njen ishod pušten je iz pritvora. Evidencija o njegovoj osudi je još uvijek bila dostupna na internetu i bila je među prvorangiranim nalazima na *Google*-u prilikom pretrage imena tužitelja. On je zahtijevao da se ovi linkovi uklone sa *Google*-ovog indeksa, ali je *Google* odbio da to uradi. On je potom tužio *Google*. Amsterdamski sud je odbio njegov zahtjev za uklanjanje 18. septembra 2014. Artur van M. se potom žalio.

Amsterdamski apelacioni sud je 31. marta 2015. potvrdio da svako ima pravo na ispravljanje ličnih podataka, njihovo brisanje ili uklanjanje onda kada je obrada njihovih podataka nezakonita prema Evropskoj direktivi o zaštiti podataka. Međutim, Sud je naglasio da je pri odlučivanju o zahtjevima bitno razmotriti da li je osoba o kojoj je riječ javna ličnost i da li šira javnost ima opravdan interes da primi te informacije. Sud je razmatrajući činjenice iz ovog slučaja zaključio da je osuda tužitelja bila posljedica njegovih postupaka. Sud je takođe smatrao da je javnost imala interes da primi informacije koje se tiču teških krivičnih djela, poput onog koje je tužitelj počinio. Osim toga, sud je uzeo u obzir da na nekoliko internet stranica nije bilo objavljeno puno ime tužitelja, već samo njegovi inicijali. Sud je iz ovih razloga potvrdio odluku Amsterdamskog suda da ne zahtijeva od *Google*-a da ukloni članke o njegovoj osudi iz rezultata pretrage za njegovo ime.

- **Marie-France M. protiv Google Francuska i Google Inc**, Regionalni sud Pariza (hitan postupak), presuda od 19. decembra 2014. godine: izvještaje o osudi za prevaru od prije 8 godina bi trebalo ukloniti sa rezultata pretrage imena osobe.

Ovaj slučaj se ticao zahtjeva koji je žena osuđena za prevaru 2006. podnijela *Google-u*, da se linkovi ka internet stranicama na kojima se pominje osuda za prevaru uklone sa rezultata pretrage za njeno ime. Slučaj je razmatrao regionalni sud Pariza (*Tribunal de Grande Instance*) po „hitnom postupku“.

Sud je smatrao da je bilo neophodno odmjeriti ravnotežu između zaštite ličnih podataka s jedne, i prava na slobodu informisanja s druge strane. Izvještaji o prevari iz 2006. su bili opravdani, i tužiteljka se tada nije protivila njihovom objavljivanju. Međutim, tužiteljka je tvrdila da je u 2014, nekoliko godina nakon osude, konstantno uključivanje informacija o osudi za prevaru u rezultate pretrage za njeno ime škodilo njenim pokušajima da nađe posao. Sud se složio, uzimajući posebno u obzir činjenicu da je prošlo više od osam godina od osude i da je osuda brisana iz njenog krivičnog dosijea. Ovo je značilo da je žalba tužiteljke imala prednost nad pravom javnosti na informisanje.

- **Franck J. protiv Google Francuska i Google Inc**, Regionalni sud Tuluz (hitan postupak), presuda od 21. januara 2015. godine: informacije o otkazu zbog zlostavljanja za koje je postupak bio u toku ne treba uklanjati iz rezultata pretrage.

Slučaj se ticao čovjeka koji je dobio otkaz zbog zlostavljanja i koji je zahtijevao da se podaci o tome uklone iz rezultata pretrage na njegovo ime. Postupak u vezi otkaza je još uvijek bio u toku. Predmet je razmatrao Regionalni sud u Tuluzu (*Tribunal de Grande Instance*) po „hitnom postupku“.

Sud u Tuluzu je primijetio da su se informacije na spornim linkovima odnosile na žalbe poslodavca tužitelja koje su dovele do pokretanja postupka. Presuda u ovom slučaju, koja je za posljedicu imala otpuštanje, izrečena je na javnom ročištu, bila je dostupna široj javnosti i o njoj su izvijestili mediji. Činjenice o slučaju nisu bile tako davne, već iz 2011. godine, i nije se moglo tvrditi da su članci bili netačni, neadekvatni, nebitni ili pretjerani. Iako je postupak po žalbi bio u toku, to nije značilo da je ranija presuda bila pogrešna i da se zlostavljanje nije desilo. Sud je stoga našao da je pravo javnosti na informisanje o postupku koji je bio u toku imalo prednost nad „pravom na zaborav“ i odbio je zahtjev za uklanjanje.

- **Ewald van Hamersveld protiv Google Inc**, Amsterdamski sud, presuda od 13. februara 2015. godine: vijesti o nedavnom sporu između računovođe i građevinske firme ne treba uklanjati iz rezultata pretrage.

Čovjek koji je tužio građevinsku firmu i izgubio spor, pa je građevinska firma promijenila bravu na njegovoj kući i primorala ga da živi u kontejneru na svom imanju, tražio je da novinski izvještaji o tom sporu budu uklonjeni sa *Google* rezultata pretrage na njegovo ime. Tužilac, računovođa firme *KPMG*, povukao je uplatu od 200.000 eura jer je bio nezadovoljan kvalitetom obavljenih radova. Nakon što su o tome izvijestili mediji, računovođa je zahtijevao od *Google-a* da ukloni izvještaje o ovom slučaju iz pretraga za njegovo ime, kao i iz pretrage na neke druge riječi.

Amsterdamski sud je presudio da novinski članci koji su uključivali druge riječi osim računovođinog imena nijesu mogli biti uklonjeni sa rezultata pretrage, jer takve pretrage nijesu uključivale „lične podatke“. Što se tiče zahtjeva da se ime računovođe ukloni s rezultata pretrage, Sud je na prvom mjestu smatrao da servisi kao što je *Google* imaju

važnu društvenu funkciju i da svako nametanje ograničenja zahtijeva striktno i pomno ispitivanje. Dok se rezultati koji se smatraju neadekvatnim, nebitnim i/ili pretjeranim mogu uklanjati, ovdje je bilo potrebno odmjeriti ravnotežu s pravom javnosti na informisanje. Sud je takođe rekao da nije mogao da odluči o sadržaju članaka koji su se pojavljivali u rezultatima *Google* pretrage, kao i da zahtjev koji se tiče „prava na zaborav“ ne treba koristiti kao alternativu tužbi za klevetu protiv autora novinskih članaka. Sud je dalje smatrao da su se događaji o kojima se izvještavalo desili nedavno, i da je stoga ovaj zahtjev značajno razlikovao od onog u slučaju „*Google Španija*“. Iz tih razloga, Sud je utvrdio da od *Google-a* ne može da zahtijeva da ukloni rezultate.

17. NASILJE NAD NOVINARIMA

Evropski sud za ljudska prava je razmatrao slučajeve koji su se ticali nasilja ili ubistava novinara zbog njihove djelatnosti. To su ozbiljni slučajevi koji pokreću pitanja prava na život, zaštićenog članom 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima, kao i drugih prava. Sud je presudio da države moraju preduzeti određene mjere kako bi istražile incidente i smanjile rizik od budućih napada. Sud je takođe presudio da države imaju obavezu da obezbjede odgovarajuće okruženje u zemlji – zakonima i na drugi način – koje dozvoljava medijima da ostvaruju svoje pravo na slobodu izražavanja. U tom pogledu, svaka država ima dvije opšte obaveze:

- ako je država obaviještena da je novinar u opasnosti, dužna je da preduzme zaštitne mjere;
- kada se desi napad ili ubistvo novinara, država je dužna da sprovede nezavisnu i djelotvornu istragu.

Slučajevi i preporuke u daljem tekstu ilustruju na koji način bi trebalo primijeniti pomenute standarde.

Obaveza da obezbjedi i zaštititi pravo na život

Evropski sud je presudio u nekoliko slučajeva da države imaju obavezu da obezbjede i zaštite pravo na život, i da u tu svrhu preduzmu djelotvorne mjere kada postoje indicije da novinar može biti ugrožen. Sljedeći slučajevi ilustruju kako se ovaj princip primjenjuje u praksi:

- **Özgür Gündem protiv Turske**, predstavka br. 23144/93, presuda od 16. marta 2000. godine: država ima obavezu da zaštititi novinare kada postoje indicije da su ugroženi.

Sud je utvrdio da se u periodu od dvije godine dogodilo više slučajeva nasilja, uključujući ubistva, fizičke napade i podmetanja požara u odnosu na dnevni list *Özgür Gündem* i novinare, distributere i druge povezane s tim listom (uključujući prodavce novina). Nijesu preduzete nikakve mjere zaštite ove novinske kuće, što je Sud smatrao kršenjem prava na slobodu izražavanja. Sud je takođe utvrdio da, kada država zna za prijetnje i zastrašivanja upućena novinarima i medijskim organizacijama, ona je u obavezi da preduzme zaštitne mjere i sprovede djelotvornu istragu tih navoda.

- **Gongadze protiv Ukrajine**, predstavka br. 34056/02, presuda od 8. novembra 2011. godine: država nije reagovala na žalbe novinara da postoji opasnost po njegovu bezbjednost.

Slučaj se ticao nestanka i ubistva novinara. Sud je utvrdio da pod određenim okolnostima postoji pozitivna obaveza državnih organa da preduzmu preventivne operativne mjere u cilju zaštite pojedinca ili pojedinaca čiji su životi u opasnosti od krivičnih djela. Sud je ukratko sumirao ovaj princip na sljedeći način:

“Imajući u vidu poteškoće u obezbjeđivanju javnog reda u savremenom društvu, nepredvidivost ljudskog ponašanja i operativne izbore koji se moraju napraviti u smislu prioriteta i resursa, pozitivna obaveza se mora tumačiti na način koji državnim organima ne nameće nesrazmjernu obavezu koju je nemoguće ispuniti. Prema tome, ne može svaka tvrdnja o postojanju opasnosti po život predstavljati obavezu državnih organa prema Konvenciji da preduzmu operativne mjere u cilju sprječavanja ostvarenja rizika. Da bi postojala pozitivna obaveza, mora se utvrditi da su državni organi znali ili je trebalo da znaju za postojanje stvarnog i neposrednog rizika po život identifikovanog pojedinca ili pojedinaca od krivičnih djela trećih lica, i da nijesu preduzeli mjere u okviru svojih ovlašćenja koje bi se razumno mogle očekivati u cilju izbjegavanja takvog rizika.” (stav 165)

Primenjujući ovaj opšti princip u datom slučaju, Sud je zaključio da je došlo do kršenja prava. Prvo, prije nestanka, novinar je pisao generalnom tužiocu, zahtjevajući od njega da istraži uznemiravanje njegove porodice od strane pripadnika policije i praćenje od strane nepoznatih lica. Drugo, Sud je utvrdio da su tužioci bili dužni da budu svjesni ugroženog položaja novinara u odnosu na moćne pojedince, jer se bavio politički osjetljivim temama. Treće, Sud je konstatovao da je generalni tužilac imao obavezu da nadgleda rad policije i da istraži zakonitost njenih aktivnosti. Dvije nedelje nakon što je novinar pisao tužiocu, nikakve mjere nijesu preduzete u cilju istrage policije i novinar je onda i nestao. (U ovom slučaju, Ukrajinu je Evropski sud za ljudska prava obavezao da udovici Georgija Gongadzea isplati 100.000 eura obeštećenja zbog kršenja ljudskih prava na život, na zabranu mučenja i sličnog zlostavljanja i na nedostatak pravnog lijeka zbog nedjelotvorne istrage).

- **Dink protiv Turske**, predstavke br. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 i 7124/09, presuda od 14. septembra 2010. godine: država je bila svjesna opasnosti protiv novinara, i doprinijela je pogoršanju situacije podsticanjem neprijateljstva prema njemu.

Ovaj slučaj se ticao ubistva novinara Hranta Dinka, koji je bio na meti neprijateljstva od strane nacionalista zbog njegovih novinskih tekstova o tursko-jermenskim odnosima. Sud je utvrdio da se za snage državne bezbjednosti osnovano može tvrditi da su bile obavještene o neprijateljstvu prema g-dinu Dinku, da su organi unutrašnjih poslova bili informisani o tome da se on nalazi u stvarnoj i neposrednoj opasnosti od atentata, a da nijesu preduzeli razumne mjere da zaštite njegov život. Sud je ukratko sumirao opšti princip na sljedeći način:

„....Državni organi su znali ili je trebalo da znaju za postojanje stvarnog i neposrednog rizika po život identifikovanog pojedinca ili pojedinaca od krivičnih djela trećih lica, i nijesu preduzeli mjere u okviru svojih ovlašćenja koje bi se razumno mogle očekivati u cilju izbjegavanja takvog rizika... (stav 65)³

Osim toga, Sud je uzeo u obzir “neprijateljsku” atmosferu krivičnog prava ove zemlje, u kojoj je pisanje g-dina Dinka posmatrano kao prijetnja za „turstvo“. To je doprinijelo neprijateljstvu prema piscu i bilo činilac koji je doprinio napadu na njega.

3 „Presuda, koja je dostupna samo na francuskom jeziku, u ovom djelu u originalu glasi: *Pour qu'il y ait obligation positive, il doit être établi que les autorités savaient ou auraient dû savoir sur le moment qu'un individu donné était menacé de manière réelle et immédiate dans sa vie du fait des actes criminels d'un tiers et qu'elles n'ont pas pris, dans le cadre de leurs pouvoirs, les mesures qui, d'un point de vue raisonnable, auraient sans doute pallié ce risque.*“

Obaveza da istraži nasilje i smrtne slučajeve

Državni organi imaju obavezu da istraže ubistva novinara, kao i nasilje nad njima, i to bez obzira na to da li su navodni počinioci državni službenici ili nedržavni akteri. Ovo pitanje se sastoji od dva elementa. Prvo, država mora da djeluje nezavisno i na sopstvenu inicijativu – ne treba da čeka da rođaci ili druga lica pokrenu istragu. Drugo, istraga treba da bude sprovedena nezavisno od onih koji su navodno bili umješani u incident. Osim toga, istraga mora da bude djelotvorna. Državni organi moraju da prikupe relevantne dokaze i istraga mora biti brza i temeljna. Mora da postoji transparentnost, kao i javnost istrage ili njenih rezultata, kako bi se osigurala odgovornost i održalo povjerenje javnosti. Konačno, kada postoje indicije da se ubistvo ili nasilje nad novinarima odnosi na njihovu djelatnost, državni organi moraju da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi to istražili.

Sljedeće presude ilustruju kako se ovi principi primenjuju u praksi.

- **Yaşa protiv Turske**, predstavka br. 63/1997/847/1054, presuda od 2. septembra 1998. godine: država nije sprovedla djelotvornu istragu o nasilju nad novinarima.

Podnosioci predstavke su turski novinar i njegov ujak koji su se žalili da su bili žrtve oružanih napada, jer su prodavali novine Özgür Gündem. Napadi su bili dio orkestrirane kampanje protiv tog i drugih pro-kurdskih dnevnih listova uz znanje ili čak direktno učešće državnih službenika. Sud je ukratko sumirao primjenljivi princip na sljedeći način:

„...obaveza nije ograničena na slučajeve u kojima je utvrđeno da je ubistvo prouzrokovao državni službenik, niti je odlučujuće pitanje da li su članovi porodice preminulog ili druga lica uložila formalnu žalbu – prijavu – povodom ubistva nadležnim istražnim organima. U ovom slučaju, iz same činjenice da su državni organi bili obavješteni o ubistvu ujaka podnosioca predstavke proističe obaveza iz člana 2 da se sprovede djelotvorna istraga... Isto važi i za napad na podnosioca predstavke, na kojeg je ispaljeno osam metaka, što predstavlja pokušaj ubistva...” (stav 100).

Primjenom ovog principa u datom slučaju, Sud je utvrdio da pet godina nakon što je istraga otvorena nije bilo konkretnih rezultata. Jedino objašnjenje koje je Vlada dala s tim u vezi je da su se istrage sprovodile u kontekstu borbe protiv terorizma i da su pod takvim okolnostima policija i pravosudni organi morali da postupaju oprezno. Iako je Sud našao da bi to mogao da bude ograničavajući činilac, opet je smatrao da to ne može da „oslobodi državne organe njihovih obaveza... da sprovedu istragu, jer u suprotnom to bi još više pogoršalo klimu nekažnjivosti i nesigurnosti u regionu i tako stvorilo začarani krug“. Sud takođe smatra da su državni organi od samog početka isključili mogućnost da su državni službenici umješani u napade, uprkos činjenici da je bilo brojnih napada na novinare u regionu u koje su bili umješani državni službenici. Sud je stoga zaključio da državni organi nijesu ispunili svoju obavezu da sprovedu djelotvornu istragu.

- **Najafli protiv Azerbejdžana**, predstavka br. 2594/07, presuda od 2. oktobra 2012. godine: država nije sprovedla djelotvornu istragu o prebijanju novinara.

Podnosilac predstavke je bio novinar koji je tvrdio da je prebijen od strane policije tokom razbijanja demonstracija i da domaći organi nijesu djelotvorno istražili ovaj incident. Sud je zaključio da, iako je istraga otvorena, nju je sprovedo isto odjeljenje

policije koje je on i optužio. To se ne može smatrati djelotvornom istragom i stoga predstavlja kršenje njegovih prava. Sud je utvrdio sljedeće:

„Sud je više puta naglasio da... istraga mora da bude nezavisna i nepristrasna, i po zakonu i u praksi... Sud navodi da je Okružno tužilaštvo Sabaila, koje je formalno nezavisan istražni organ koji je vodio istragu u ovom slučaju, zatražilo od policije okruga Sabail da sprovede istragu sa ciljem identifikovanja onih koji su navodno zlostavljali podnosioca predstavke. Kao takav, istražni organ je delegirao veliki i bitan dio istrage – identifikaciju počinitelja navodnog zlostavljanja – istom organu čiji su službenici navodno počinili krivično djelo. U tom smislu, Sud smatra da nije od velikog značaja to što je drugom policijskom odjeljenju dodijeljeno da sprovede istragu, dok su navodni počinioci bili službenici odjela za razbijanje demonstracija u policiji Bakua. Ono što je važno je da je istraga o navodnom nedoličnom ponašanju uz potencijalnu umješanost i odgovornost državnih organa i njihovih službenika sprovedena od strane njihovih kolega, koji su zaposleni u istom državnom organu. Po mišljenju Suda, u takvim okolnostima, istraga policije o navodima o nedoličnom ponašanju njenih službenika ne može da bude nezavisna u datom slučaju...”. (stav 52)

- ***Emin Huseynov protiv Azerbejdžana***, predstavka br. 59135/09, presuda od 7. maja 2015. godine: prebijanjem rukovodioca udruženja novinara je prekršeno pravo na slobodu od nehumanog i ponižavajućeg postupanja.

Ovaj slučaj se ticao rukovodioca azerbejdžanskog Instituta za slobodu i bezbjednost reportera (*Azeri Institute for Reporters' Freedom and Safety*), Emina Huseynov-a. On je 2008. prisustvovao žurci u kafiću na kojoj je proslavljan rođendan Če Gevare. Ubrzo nakon početka događaja, policajci su ušli u kafić, prekinuli žurku i rekli su da će učesnike odvesti u policijsku stanicu. G-din Huseynov se predstavio policiji kao novinar, i pozvao je novinsku agenciju da ih obavijesti o prisustvu policije u kafiću. Tada je udaren i strpan u policijski automobil i odveden u policijsku stanicu. U stanici mu je prijećeno, zlostavljan je i udaran po vratu. Onesvijestio se i hitna pomoć ga je prebacila u bolnicu gde su mu dijagnostikovane traumatske povrede mozga i primljen je na odjeljenje intenzivne njege. Policija je pokrenula istragu u vezi sa incidentom, ali nije pokrenula krivični postupak u obrazloženje da je povreda povezana sa zdravstvenim stanjem koje je prethodno postojalo i koje nije imalo nikakve veze sa navodnim zlostavljanjem od strane policije (i koje su policijski službenici negirali). On se žalio Evropskom sudu za ljudska prava da su mu prebijanjem i nepokretanjem krivičnog postupka prekršena prava.

Evropski sud za ljudska prava je primijetio da kada je osoba koja je bila u dobrom zdravstvenom stanju kada je odvedena u policijski pritvor, povrijeđena u vrijeme oslobađanja, država treba da ima prihvatljivo objašnjenje kako je došlo do te povrede. U ovom slučaju, g-din Huseynov je očigledno bio dobrog zdravstvenog stanja kada je stigao u kafić a ipak je napustio policijsku stanicu u vozilu hitne pomoći i bio je u nesvijesti kada je primljen na odjeljenje intenzivne njege bolnice. Vlada nije objasnila zašto je policijski vještak došao do zaključka koji se razlikovao od zaključka doktora koji je primio podnosioca predstavke na intenzivnu njegu. Sud je takođe primijetio da je nekoliko svjedoka, koji su čuli zlostavljanje u policijskoj stanici, izjavilo da je g-din Huseynov bio u odličnom zdravstvenom stanju kada je uhapšen. Sud je stoga našao da je više nego vjerovatno da je povrede nanijela policija. Povrede su bile toliko teške da su predstavljale nečovečno i ponižavajuće postupanje, što je predstavljalo kršenje člana 3 Konvencije.

Sud je takođe primijetio da je prijavu podnosioca predstavke protiv policije istraživao

policijski službenik iz iste policijske stanice gdje se desilo zlostavljanje, a da je portparol Ministarstva unutrašnjih poslova izjavio za medije da g-din Huseynov nije zlostavljan i prije nego što je istraga zaključena. Stoga, istraga nije bila nezavisna niti nepristrasna. Sud je takođe primijetio da su nadležni organi odlučili da ne nastave krivični postupak 2008, a da je g-din Huseynov za ovu odluku saznao tek 2009. Sud je zato zaključio da istraga navoda g-dina Huseynov-a o zlostavljanju nije bila efikasna, što je predstavljalo kršenje člana 3 Konvencije.

Konačno, što se tiče hapšenja prisutnih na rođendanu, Sud je konstatovao da nije bilo dokaza da je bilo ko od njih počinio krivično djelo. Vlada je tvrdila da je policija otišla u kafić nakon pritužbe susjeda, ali nije bilo dokaza da je policija primila pritužbu. To je značilo da je hapšenje bilo proizvoljno i nezakonito, u suprotnosti sa članom 5 Konvencije (koji štiti pravo na slobodu), i da je time takođe prekršeno pravo na slobodu okupljanja zaštićeno članom 11.

- **Mehdiyev protiv Azerbejdžana**, predstavka br. 59075/09, presuda od 18. juna 2015. godine: propust vlasti da istraži nasilje protiv novinara doveo je do kršenja prava na slobodu od nehumanog i ponižavajućeg postupanja.

Riječ je o novinaru koga je policija uhapsila i pretukla nakon što je objavio članak u kojem je kritikovao lokalne vlasti. Kada se požalio policiji zbog načina na koji je bio tretiran, bio je uhapšen zbog korišćenja glasnog i uvrjedljivog jezika u javnosti i osuđen na administrativni pritvor zbog ometanja policije. Pregledao ga je ljekar, ali nije dobio medicinski izvještaj. Prema njegovim riječima, bio je lišen hrane i vode i nije dobio posteljinu tokom pritvora. Nikakve radnje nijesu bile preduzete protiv onih koji su ga tukli.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je prekršen član 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, jer domaće vlasti nijesu sprovele djelotvornu zvaničnu istragu po prijavi novinara o zlostavljanju. Sud je konstatovao da pritužbe koje je podnosilac predstavke podnio domaćim organima nijesu dovele do bilo kakvih krivičnih istraga te da nikakve mjere nijesu bile preduzete od strane domaćih sudova, uprkos dovoljnim informacijama o identitetu navodnih počinilaca i datumu, mjestu i prirodi navodnog zlostavljanja. Međutim, usljed nepreduzimanja bilo kakvih radnji od strane domaćih vlasti, Evropski sud nije mogao da utvrdi da li je do zlostavljanja novinara došlo zbog njegovog profesionalnog djelovanja, te nije mogao da utvrdi kršenje prava na slobodu izražavanja.

18. ZABRANA NOVINARIMA DA SE BAVE SVOJOM PROFESIJOM

Evropski sud za ljudska prava je u svega nekoliko slučajeva odlučivao o tome da li se novinaru može zabraniti da se bavi svojom profesijom – npr, zbog ponovljenih djela klevete ili narušavanja privatnosti. Do sada nije ni u jednom od slučajeva potvrdio takvu zabranu, koju je okarakterisao kao krajnje oštru i kao oblik “preventivne zabrane” koja se može opravdati samo u vanrednim okolnostima. Sud je naglasio da zabrana rada novinaru predstavlja ozbiljnu sankciju ne samo u pogledu uticaja na samog novinara već i zbog zastrašujućeg efekta koju takva sankcija ima na društvo.

- ***De Becker protiv Belgije***, predstavka br. 214/5, presuda od 27. marta 1962. godine: doživotna zabrana novinaru da se bavi svojom profesijom zbog sarađivanja sa neprijateljem tokom rata je predstavljala nesrazmjeno miješanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Ovo je bio prvi slučaj slobode izražavanja koji je razmatrao Evropski sud za ljudska prava. Slučaj se ticao novinara koji je bio osuđen na smrt zbog saradnje sa njemačkim vlastima tokom Drugog svjetskog rata. Kazna je preinačena i novinar je oslobođen, ali mu je doživotno zabranjeno da učestvuje u objavljivanju novina.

Evropski sud za ljudska prava je odlučio da ukloni ovaj predmet sa svoje liste, jer u trenutku kada je slučaj stigao do njega, Belgija je već bila promijenila svoj zakon i pitanje je bilo samo od akademskog značaja. Međutim, Evropska Komisija za ljudska prava – jedan od prethodnih organa trenutnog suda, koja je odlučivala o slučajevima tokom početne faze postupka, objavila je formalni izvještaj navodeći da se doživotnom zabranom krši pravo na slobodu izražavanja. Komisija je pridala veliki značaj ekstremnim okolnostima u ovom konkretnom slučaju. U vrijeme kada je zabrana izrečena, Belgija je izlazila iz pet godina rata i neprijateljske okupacije, i novinar je počinio izdaju. U ovim okolnostima, privremena zabrana bi mogla biti opravdana. Međutim, Komisija je smatrala da bi tokom vremena, kako društvo izlazi iz magle rata i stavovi se mijenjaju, zabranu trebalo preispitati.

- ***Kaperzyński protiv Poljske***, predstavka br. 43206/07, presuda od 3. aprila 2012. godine: zabranom rada novinaru na period od dvije godine zbog odbijanja da objavi odgovor prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

U ovom slučaju bilo je riječi o krivičnoj osudi novinara koji nije objavio odgovor gradonačelnika na članak koji je kritikovao lokalni kanalizacioni sistem. Novinar je napisao da sanitarna situacija u gradu predstavlja značajan rizik po zdravlje ljudi i da je to pitanje od javnog interesa. On je izvjestio da opštinske vlasti rješavaju ovaj problem sporo i nestručno, zato što ih je više interesuje ušteda novca, i da, uprkos tome što je na dužnosti dva mandata, gradonačelnik nije uspio da riješi ovaj problem. Gradonačelnik je zahtijevao da se objavi njegov odgovor, a novinar je to odbio bez obrazloženja. Gradonačelnik je podnio pritužbu i novinar je na kraju uslovno osuđen na kaznu zatvora i bilo mu je zabranjeno da radi kao novinar dvije godine.

Evropski sud je smatrao da iako novinar nije ispunio svoju profesionalnu dužnost jer

nije naveo nijedan razlog za odbijanje da objavi gradonačelnikov odgovor, sankcija koja mu uskraćuje pravo da radi kao novinar ima zastrašujući efekat na javnu raspravu.

Sud je zaključio:

„Krivičnu sankciju lišavanja prava medijskog profesionalca da obavlja svoju profesiju treba posmatrati kao vrlo oštru. Štaviše, njome se povećava prethodno pomenuta opasnost od stvaranja negativnog efekta na omogućavanje javne rasprave. Izricanje takve presude novinaru može nepovoljno djelovati na otvorenu i nesmetanu javnu raspravu o pitanjima od javnog interesa...” (stav 74).

- **Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije**, predstavka br. 33348/96, presuda od 17. decembra 2004. godine: zabranom novinaru i uredniku da rade kao novinari povrijeđeno je njihovo pravo na slobodu izražavanja.

U ovom slučaju je riječ o dvojici novinara koji su ispitivali zakonitost ugovora između gradskog vijeća i kompanije zadužene za parking usluge. Jedna od prozvanih osoba je bila sutkinja, koju je vijeće angažovalo kao pravnu ekspertkinju, i ona ih je tužila za klevetu. Dobila je slučaj i novinarima je, između ostalog, zabranjeno da rade kao novinari godinu dana. Oni su podnijeli predstavku Evropskom sudu za ljudska prava koji je utvrdio da je povrijeđeno njihovo pravo na slobodu izražavanja. Što se tiče njihove zabrane, Sud je konkretno utvrdio sljedeće:

„Iako je državama potpisnicama dozvoljeno, ili su čak obavezane, njihovim pozitivnim obavezama predviđenim članom 8 Konvencije da obezbijede ostvarivanje slobode izražavanja tako što će obezbijediti odgovarajuću zakonsku zaštitu ugleda, one to ne smiju da čine tako da se mediji neopravdano odvrćaju od ispunjavanja njihove uloge da ukazuju javnosti na očigledne ili sumnjive zloupotrebe javnih ovlašćenja. Istraživački novinari mogu biti spriječeni da izvještavaju o pitanjima od opšteg javnog interesa – kao što su sumnjive neregularnosti u dodjeli javnih ugovora sa privrednim subjektima – ako rizikuju, što je jedna od uobičajenih sankcija za krivična djela propisana za neopravdane napade na ugled fizičkih lica, da budu kažnjeni... i zabranom obavljanja svoje profesije.

Negativan uticaj koji strah od sankcija ima na uživanje novinarske slobode izražavanja je očigledan. Ovaj uticaj, koji djeluje na uštrb društva u cjelini, je takođe faktor koji se tiče srazmjernosti, a samim tim i opravdanja izrečenih sankcija...

Sud ponavlja da preventivno ograničavanje aktivnosti novinara zahtijeva najpažljivije ispitivanje i da su ona opravdana samo u izuzetnim okolnostima... Sud smatra da je...sankcija... bila naročito stroga i da se nije mogla ni pod kojim uslovima opravdati samim rizikom od toga da podnosioci predstavke mogu izvršiti novo krivično djelo...

Sud smatra da su, izricanjem zabrane podnosiocima predstavke da rade kao novinari, kao opšte preventivne mjere, iako vremenski defi, domaći sudovi postupili protivno načelu da štampa mora biti u mogućnosti da obavlja svoju ulogu čuvara javnog interesa u demokratskom društvu” (stavovi 113, 114, 118, 119).

18. ZABRANA
NOVINARIMA
DA SE BAVE
SVOJOM
PROFESIJOM

113

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

19. ZABRANE PUBLIKACIJA

Zatvaranje medija ili njegovo suspendovanje na neki period jedna je od najtežih sankcija koje mogu biti izrečene i koje utiču ne samo na vlasnika medija, nego i na sve novinare i druge koji rade u mediju, kao i na publiku. Zabrana objavljivanja knjiga ili novina je takođe oštra sankcija. Takve sankcije se rijetko izriču i kad dođu pred Evropski sud za ljudska prava, razmatraju se veoma pažljivo. Iako Sud nije presudio da zabrana uvijek krši pravo na slobodu izražavanja, vidi je kao „prethodno ograničenje” (koje predstavlja oblik cenzure), koje je potrebno veoma pažljivo procijeniti.

Treba napomenuti da je rad elektronskih medija detaljnije regulisan od ostatka medija. Dozvole za emitovanje mogu biti povučene u slučaju nepridržavanja prethodno odobrenih uslova emitovanja, a određeni programi mogu biti zabranjeni za emitovanje.

Evropski sud za ljudska prava, kao i Komitet UN za ljudska prava razmatrali su nekoliko slučajeva koji ilustruju kako se primjenjuju propisi o ljudskim pravima u slučajevima zabrane objavljivanja i zatvaranja (privremenog i trajnog) medija.

U ovim slučajevima je istaknuto da je zakonskim okvirom potrebno spriječiti zloupotrebe ovlašćenja od strane izvršne vlasti.

- ***Ekin udruženje protiv Francuske***, predstavka br. 39288/98, presuda od 17. jula 2001. godine: zabrana knjige koja se bavila historijom sukoba u regionu Baskije predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao francuskog udruženja, čiji je cilj bio da zaštiti baskijsku kulturu, i koje je objavilo knjigu koja je dala historijski prikaz sukoba u Baskiji. Knjiga, pod naslovom “Euskadi u ratu”, bila je zabranjena odlukom ministarstva sa obrazloženjem da promoviše separatizam, pribjegavanje nasilju i stoga predstavlja potencijalnu opasnost po javni red. Udruženje se žalilo na zabranu Državnom savjetu. Međutim, Državni savjet je smatrao da zakonske odredbe, po kojima je izdata zabrana, ne krše pravo na slobodu izražavanja. Udruženje nije dobilo nikakvu nadoknadu i podnijelo je predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da je zabrana predstavljala kršenje prava na slobodu izražavanja. Sud je utvrdio da prethodno ograničenje – zabranu treba razmotriti veoma pažljivo:

”Opasnosti svojstvene prethodnom ograničenju su takve da zahtijevaju najpažljivije ispitivanje od strane Suda. Ovo je naročito kada je u pitanju štampa jer su vijesti kvarljiva roba i odlaganje njihovog objavljivanja, makar i za kratak period, može i da oduzme svu njihovu vrijednost. Ovaj rizik postoji i u vezi sa publikacijama, više nego u odnosu na periodičnu štampu koja se bavi aktuelnim pitanjima.”

Sud je takođe utvrdio da, iako je zakonska odredba po kojoj je naložena zabrana formulisana vrlo široko i omogućava široka ovlašćenja u pogledu administrativne zabrane širenja publikacija stranog porijekla ili pisanih na stranom jeziku, ona nije, sama po sebi, nespojiva sa pravom na slobodu izražavanja. Međutim, od pravnog okvira se zahtijeva da osigurava kontrolu obima zabrane i njeno djelotvorno sudsko preispitivanje u cilju sprječavanja zloupotrebe ovlašćenja. Što se tiče propisa koji se primjenjuju na publik-

acije stranog porijekla, Sud je konstatovao da zakonom nije definisan pojam “stranog porijekla” i nijesu date bilo kakve naznake o razlozima na osnovu kojih bi, publikacija koja se smatra stranom, mogla biti zabranjena. Iako su ovi nedostaci su postepeno nadomješteni praksom, primjena propisa je, u nekim slučajevima, dala rezultate koji su bili iznenađujući, a ponekad čak i proizvoljni.

Sud je dalje utvrdio da je podnosilac predstavke trebalo da čeka devet godina na sudsko preispitivanje zabrane. Ovo značajno podriva efikasnost sudske revizije, koja je dalje patila od raznih drugih nedostataka: obustava izvršenja se odobrava samo ako je stranka koja traži obustavu u mogućnosti da pokaže da bi zabrana izazvala štetu koju bi teško bilo nadoknaditi, ako vlast utvrdi da je zabrana hitno potrebna, izdavač nema pravo podnošenja usmenih ili pisanih zapažanja prije nego što se usvoji odluka o zabrani, što je u ovom konkretno slučaju i bio slučaj.

- **Četin i drugi protiv Turske**, predstavke br. 40153/98 i 40160/98, presuda od 13. februara 2003. godine: zabrana časopisa u vezi sa kojom nije omogućena žalba sudu predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Podnosioci predstavke su novinari lista *Ülkede Gundem*, kojem je zabranjeno objavljivanje u oblasti u kojoj je proglašeno vanredno stanje.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je navedenom zabranom prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je primjetio da zakoni koji se primjenjuju u slučaju vanrednog stanja daju upravniku regiona veoma široka ovlašćenja u pogledu nametanja javnih zabrana. Utvrdio je da takve zabrane, u principu, nijesu u saglasnosti sa Konvencijom, da se mogu izreći samo ako su posebno precizni propisi koji regulišu obim zabrana i obezbjeđuju efikasno sudsko preispitivanje koje sprečava zloupotrebe zabrana u praksi. Takvi propisi nijesu postojali u ovom slučaju: posebno, Sud je utvrdio da nije bilo sudskog preispitivanja odluke o zabrani objavljivanja časopisa.

Dok je u prošlosti Sud proglasio neprihvatljivim druge slučajeve koji se tiču ograničenja nametnutih elektronskim medijima u sklopu borbe protiv terorizma (posebno, *Purcell i drugi protiv Irske*, predstavka br. 15404/89, odluka Komisije od 16. aprila 1991. godine, *Brind i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 18714/91, odluka Komisije od 9. maja 1994. godine), ovi slučajevi su se ticali ograničenih zabrana, koje su vrlo pažljivo odmjerene i koje su bile predmet sudskog nadzora. Sud je takođe naglasio da države mogu nametnuti veća ograničenja elektronskim medijima u odnosu na štampane medije, jer je uticaj elektronskih medija neposredniji i snažniji.

Sud je takođe naglasio da nijesu dati pravi razlozi zašto publikacija predstavlja opasnost za javni poredak, i da je vjerovatno pravi razlog zabrane lista bilo njegovo kritikovanje vojske:

”Sud smatra da je politička napetost izazvana terorističkim aktima u regionu u datom trenutku faktor koji treba uzeti u obzir. Iako je svakako moguće da su članci koji su doveli do oduzimanja novina mogli pogoršati i onako napetu situaciju, odluka da se nametne zabrana nije obrazložena ... U nedostatku detaljnog obrazloženja praćenog odgovarajućom sudskom kontrolom, odluka da se sprovede takva mjera otvara mogućnost za različita tumačenja. Prema tome, zabrana može biti protumačena od strane podnosioca predstavke kao odgovor na oštre kritike operacija snaga bezbjednosti koje je objavio list *Ülkede Gundem*.”

- **Karatas protiv Turske**, predstavka br. 23168/94, presuda od 8. jula 1999. godine: oduzimanje zbirke poezije predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Slučaj se tiče objavljivanja zbirke poezije pod nazivom “Pjesma pobune”. Autor je bio osuđen za širenje propagande protiv državnog jedinstva kaznom zatvora u trajanju od 20 mjeseci i naređeno mu je da plati veliku novčanu kaznu. Štaviše, kopije zbirke poezije su mu bile oduzete.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je izricanjem kazne zatvora i novčane kazne prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je primjetio da je zbirka sačinjena od poema koje pozivaju Kurdistance na samožrtvovanje i uključuje neke veoma agresivne stihove usmjerene protiv turskih vlasti. Ipak, Sud je primjetio da je poezija vid umjetničkog izražavanja koje se obraća veoma uskom krugu publike. Ograničena je samo na mogući uticaj na “nacionalnu bezbjednost”, “javni red” i “teritorijalni integritet”. Štaviše, Sud je utvrdio da je agresivni ton u pesmama bio manje poziv na nasilje, a više izražavanje duboke frustracije.

- **Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976. godine: zabrana knjige sa eksplicitno seksualnim sadržajem u cilju zaštite djece ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao zabrane knjige pod naslovom “Mala crvena knjiga” koja je bila namijenjena učenicima uzrasta od dvanaest i više godina. Knjiga je sadržala poglavlja o seksu, uključujući i poglavlja o temama kao što su masturbacija, kontraceptivna sredstva, menstruacija, pornografija, homoseksualnost i abortus i adrese za pomoć i savjete o pitanjima koja se tiču seksualnosti. Knjiga je prvi put objavljena u Danskoj, a kasnije, nakon prevoda i sa određenim adaptacijama i u Belgiji, Finskoj, Njemačkoj, Grčkoj, Islandu, Italiji, Holandiji, Norveškoj, Švedskoj i Švajcarskoj. Nakon objavljivanja u Velikoj Britaniji, podnijete su žalbe policiji i kopije knjige su zaplijenjene. Izdavač knjige je proglašen krivim za objavljivanje “opscene knjige” i sve kopije su uništene.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da zabranom knjige nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je naglasio da je pravo na slobodu izražavanja jedan od bitnih temelja demokratskog društva, kao i da štiti informacije ili ideje koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju državu ili bilo koji dio stanovništva. Međutim, sloboda izražavanja nije neograničeno pravo i može se ograničiti, između ostalog, u cilju zaštite javnog morala. Sud je utvrdio da “zaštita javnog morala”, u različitim evropskim zemalja u Evropi ima različite standarde i zbog toga bi trebalo omogućiti “polje slobodne procjene” prilikom tumačenja da li je konkretna mjera „neophodna”. Imajući u vidu činjenice u ovom konkretnom slučaju, Sud je pridao veliki značaj činjenici da je publikacija bila namijenjena djeci i adolescentima i da je trebalo da se nađe u širokoj upotrebi na tržištu. Knjiga je uključivala djelove koje su mladi ljudi u kritičnoj fazi razvoja mogli protumačiti kao ohrabrenje da se upuste u preuranjene aktivnosti koje su štetne za njih, ili čak da izvrše neka krivična djela. Osim toga, Sud je smatrao da je činjenica da nije pokrenut postupak protiv dopunjenog izdanja knjige koja se od prvobitnog izdanja značajno razlikovala oko spornih pitanja. Ovo ukazuje da su vlasti ograničile zabranu samo na ono što je bilo nepohodno. Iz tih razloga, Sud je zaključio da nema povrede prava na slobodu izražavanja.

- ***Vereniging Weekblad Bluf! protiv Holandije***, predstavka br.16616/90, presuda od 9. februara 1995. godine: zaplijenom magazina u cilju zaštite nacionalne bezbjednosti prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se tiče nedjeljnika "Bluf!" čiji su novinari dobili izveštaj holandske službe unutrašnje bezbjednosti koje je pokazao da je ova služba istraživala Komunističku partiju Holandije, kao i anti-nuklearni pokret u zemlji. Urednik je predložio da objave izvještaj zajedno sa komentarom. Prije objavljivanja, policija je zaplijenila cio tiraž. Međutim, tokom noći, časopis je ponovo štampan i 2.500 primjeraka je prodato. Policija je potom dobila sudski nalog kojim je traženo da se cio tiraž povuče iz opticaja.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je ovom zabranom prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da državni organi moraju biti u stanju da zaštiti interese nacionalne bezbjednosti, i da bi to moglo u teoriji opravdavdati zaplenu magazina. Međutim, nacionalni zakon bi trebalo da obezbijedi zaštitu protiv zloupotrebe tih ovlašćenja. U ovom slučaju, holandski zakon je obezbijedio takve garancije kroz podnošenje žalbe sudu, ali su holandski sudovi pogriješili u procjeni slučaja. Informacije sadržane u izveštaju službe bezbjednosti bile su stare šest godina u trenutku zaplene i bile su veoma opšte prirode. Načelnik službe obezbjeđenja je već priznao da se predmetne informacije više ne mogu smatrati "državnom tajnom". U trenutku kada je magazin povučen iz opticaja, hiljade primjeraka je već prodato, a tema je široko komentarisana u drugim medijima. Zaštita podataka kao državne tajne, dakle, nije više bila opravdana i povlačenje spornog tiraža nije bilo "neophodno" radi zaštite nacionalne bezbjednosti.

19. ZABRANE
PUBLIKACIJA

- ***Mavlonov i Sa'adi protiv Uzbekistana***, predmet UN Komiteta za ljudska prava br. 1334/2004, odluka od 19. marta 2009. godine: uredniku i čitaocu lista koji je primoran na gašenje je prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se odnosio na urednika lista "Oina" i jednog od redovnih čitalaca lista. "Oina" je štampan skoro isključivo na tadžikistanskom jeziku, a bio je jedina nevladina publikacija na ovom jeziku u regionu Samarkand u Uzbekistanu. List je prvobitno registrovan 1999. godine, ali je 2001. godine bilo potrebno da se ponovo registruje kada je jedno od vladinih odjeljenja koje je u početku podržalo njegovu registraciju povuklo svoju podršku. Listu je kasnije onemogućena ponovna registracija usljed različitih administrativnih razloga koji su se ispostavljali kao prepreke prilikom svakog pokušaja ponovne registracije, što je praktično rezultiralo gašenjem lista. Urednik i jedan od čitalaca uložili su žalbu Komitetu za ljudska prava UN-a, kao jedinom međunarodnom tijelu kojem Uzbekistanci mogu da se žale na kršenje prava na slobodu izražavanja.

Komitet je utvrdio da je gašenjem lista prekršeno pravo urednika, kao i čitalaca novina. Komitet je primjetio da je u postupcima koji su prethodili gašenju Uzbekistan nije pokušao da preispita tvrdnju da je listu odbijena preregistracija zbog njegovog kritičkog sadržaja. Zato je prekršeno pravo oba podnosioca predstavke i to g. Mavlonov da objavi, i pravo g. Sa'adija da prima informacije i ideje u novinama. Komitet je naglasio:

„...Javnost ima pravo da prima informacije kao rezultat specifične funkcije novinara i/ili urednika da prenose informacije. Smatra se da je odbijanjem registracije lista „Oina“ prekršeno pravo gospodina Sa'adija da prima informacije kao njegov čitalac.”

117

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

- **Güdenoğlu i drugi protiv Turske**, predstavke br. 42599/08, 30873/09, 38775/09, 38778/09, 40899/09, 40905/09, 43404/09, 44024/09, 44025/09, 47858/09, 53653/09, 5431/10 i 8571/10), presuda od 29. januara 2013. godine: zabrana izdavanja novina prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Izdavanje šest nedjeljnika i tri dnevna lista bilo je obustavljeno, dok su njihovi vlasnici, direktori, urednici i glavni urednici bili gonjeni zbog navodnog objavljivanja propagande ilegalnih organizacija. Evropski sud je konstatovao da zabrana izdavanja novina predstavlja kršenje njihovog prava na slobodu izražavanja i podsjetio da je u ranijim slučajevima (posebno Ürper i drugi protiv Turske) već utvrdio da praksa zabrane objavljivanja periodičnih publikacija prevazilazi bilo koji aspekt “neophodne” uzdržanosti u demokratskom društvu, te da predstavlja cenzuru. Sud nije pronašao bilo kakve okolnosti u ovom slučaju koje bi zahtijevale da odstupi od svoje ranije prakse.

- **Perihan i Mezopotamya Basın Yayın A.Ş. protiv Turske**, predstavka br. 21377/03, presuda od 21. januara 2014. godine: neosnovano zatvaranje izdavačke kuće prekršilo je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao gašenja izdavačke kuće *Mesopotamia Publishing* 2001. godine. Nakon policijskih pretresa tri lokalne filijale i oduzimanja navodno nezakonitih publikacija, uključujući i materijal koji je korišten u propagandne svrhe u korist nezakonite Radničke partije Kurdistan (Kurdistan Workers’ Party), sud je naložio zatvaranje ove izdavačke kuće, uz obrazloženje da su njene aktivnosti bile protivne javnom redu i miru. Svi apeli da se izdavačka kuća ponovo otvori bili su uzaludni, pa je kompanija podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je utvrdio da je u ovom slučaju prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Ostalo je nejasno koje su to konkretne aktivnosti kompanije navodno bile „protivne javnom redu i miru“, a zbog kojih je kompanija onemogućena da dalje posluje. Iako su kancelarije kompanije pretresene i oduzeti materijali, dalji krivični postupak je obustavljen. Kompanija *Mesopotamia Publishing* nikada nije krivično osuđena. Budući da ne postoje dokazi da je kompanija ikada obavljala bilo kakve aktivnosti protivne javnom redu i miru, Sud je zaključio da je njenim gašenjem prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

20. KRITIKOVANJE RADA SUDIJA I TUŽILACA

Veliki broj presuda Evropskog suda za ljudska prava koje se tiču klevete i uvrede govore o kritici sudija i tužilaca. Sud je zauzeo relativno strog pristup u takvim slučajevima i omogućava državama značajan stepen slobodne procjene u preduzimanju mjera i sankcija koje su ustanovljene da štite sudstvo koje je važna institucija u demokratiji.

Generalno, stav Suda po pitanju kritike na račun sudija i sudova utemeljen je u činjenici da sudovi igraju fundamentalnu ulogu u državi zasnovanoj na principima vladavine prava, da treba da uživaju povjerenje javnosti i da ih stoga treba zaštititi od neosnovanih napada. Međutim, sudovi nisu imuni na kritiku i praćenje njihovog rada. Zbog toga mediji, kao i ostali, imaju pravo da iskažu svoj stav o institucijama pravosuđa, sve dok njihova kritika ne pređe određenu granicu.

Evropski sud za ljudska prava je ustanovio opšti princip u predmetu *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1)*:

“[S]provođenje pravde ... služi interesima zajednice u cjelini i zahtijeva saradnju prosvijećene javnosti. Opšte je prihvaćena činjenica da sudovi ne mogu da funkcionišu u vakuumu. Iako sudovi predstavljaju forum za rješavanje sporova, to ne znači da se sporovi ne mogu i prethodno diskutovati na nekom drugom mjestu, u specijalizovanim časopisima, u opštoj štampi ili u javnosti uopšte. Osim toga, dok masovni mediji ne smiju da prekorače granice postavljene u interesu pravilnog sprovođenja pravde, dužnost im je da saopštavaju informacije i ideje o pitanjima koja sudovi razmatraju, kao i u drugim oblastima od javnog interesa. Kako mediji imaju zadatak da saopštavaju takve informacije i ideje, tako i javnost ima pravo da ih prima” (predstavka br. 6538/74, presuda od 26. aprila 1979, stav 65).

Sud je naglasio da se posebno jasno mora praviti razlika između kritike i uvrede. Ako je jedina namjera bilo kojeg oblika izražavanja uvreda suda ili sudije pojedinačno, takvo postupanje neće biti zaštićeno pravom na slobodu izražavanja. Što se tiče kritika pojedinih presuda, Sud je smatrao da samo oni članci koji stvarno i objektivno mogu da prejudiciraju ishod suđenja mogu biti ograničeni nametanjem vrlo blagih kazni. To ne znači da će svi članci u kojima se izražava mišljenje o ishodu suđenja biti ograničeni.

Sud primjenjuje donekle drugačije standarde na advokate koji kritikuju sudove, jer se smatra da oni imaju posebnu obavezu da postupaju profesionalno. Sledeći predmeti ilustruju pristup u pojedinačnim slučajevima. Predstavljeni su prvo slučajevi protiv novinara, a zatim slučajevi u vezi sa kritikama sudija i tužilaca od strane advokata.

Kritikovanje i vrijeđanje sudija i tužilaca od strane novinara

- ***The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1)***, predstavka broj 6538/74, presuda od 26. aprila 1979. godine: zabranom objavljivanja novinskog članka u kojem se kritikuje poravnanje prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao izvještavanja od strane britanskog lista o sudskim postupcima i pregovorima o poravnanju između kompanije koja je obezbijedila lijekove za trudnice

koji su izazvali deformitete kod novorođene djece, i djece rođene sa deformitetima. Ovi postupci trajali su godinama i sa nekim porodicama je postignuto poravnanje, ali ne sa svim. List je kritikovao sudsko poravnanje i takođe iznio mišljenje da farmaceutska kompanija nije dovoljno testirala lijek prije prodaje. Britanski javni tužilac dobio je sudski nalog kojim je zabranjeno listu da elaborira ove posljednje navode.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je zabrana prekršila pravo na slobodu izražavanja. Dok je sudstvo – imajući u vidu cjelokupnu mašineriju pravosuđa – trebalo da bude zaštićeno od lažnih optužbi, ono nije funkcionisalo u vakuumu, a “dužnost je [medija] da prenose informacije i ideje o pitanjima koja sudovi razmatraju, baš kao i u drugim oblastima od javnog interesa... javnost takođe ima pravo da ih prima”. Cilj sudske zabrane je bio da spriječi “nepoštovanje” zakonitih procesa, i da spriječi da postupci postanu “suđenje od strane medija”. Iako su to bili legitimni ciljevi, nije se pokazalo da je zabrana bila srazmjerna ovim ciljevima. Navedeni članak je bio uravnotežen, predstavljena je argumentacija obje strane, i bilo je malo vjerovatno da bi negativno uticao na “autoritet sudstva”, posebno jer se u međuvremenu vodila rasprava širom zemlje. Konačno, iznijeti navodi su se ticali važnih pitanja o pravima žrtava, a postupci su se godinama odugovlačili.

- **Perna protiv Italije**, predstavka br. 48898/99, presuda od 6. maja 2003. godine (Veliko vijeće): osuda za klevetu zbog neosnovane kritike na račun javnog tužioca nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao novinara koji je objavio članak o javnom tužiocu u Palermu. Članak je nosio naslov “Kaseli (*Caselli*), sudija sa bijelom šiškom”, a podnaslov je glasio “Katoličko školovanje, komunistička militantnost – kao i njegov prijatelj Violante...”. U tekstu je kritikovao političku militantnost tužioca, pozivajući se na “trostruku zakletvu poslušnosti – Bogu, zakonu i *Via Botteghe Oscure* (aluzija na italijansku Komunističku partiju)”. Zatim ga je optužio za učešće u planu da preuzme kontrolu nad kancelarijama javnih tužilaštava u svim italijanskim gradovima i za korišćenje nekadašnjeg kriminalca, a tadašnjeg doušnika da uništi političku karijeru italijanskog bivšeg premijera Andreotija, tereteći ga za pomaganje i podržavanje zločina, iako je navodno bio svjestan da će na kraju morati da obustavi gonjenje zbog nedostatka dokaza. Tužilac je uložio žalbu zbog klevete. Novinar i direktor novinskog lista proglašeni su krivim i izrečena im je novčana kazna od 775 eura i 515 eura. Oni su morali da plate i odštetu i sudske troškove u iznosu od 31.000 eura, nadoknade troškove podnosiocu predstavke i objave presudu. Kazne su potvrđene u žalbenom postupku.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da osuda nije prekršila pravo novinara na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da je važno sagledati cjelokupan sadržaj članka. Novinar nije ograničio svoje primjedbe na tvrdnju da je tužilac imao posebna politička ubjeđenja, on je naveo i da je tužilac izvršio zloupotrebu službenog položaja učestvujući u zavjeri Komunističke partije da preuzme kontrolu nad javnim tužilaštvima u Italiji. U tom kontekstu, čak i fraze poput one koja se odnosi na “zakletvu poslušnosti” dobile su značenje koje je bilo sve samo ne simbolično. Osim toga, podnosilac predstavke ni u jednom trenutku nije ni pokušao da dokaže istinitost svojih tvrdnji, naprotiv, on je tvrdio da je samo izrazio vrijednosne sudove koje nije trebalo da dokazuje. Iz tih razloga, Sud je zaključio da presuda protiv novinara za klevetu nije prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja.

- **Ümit Bilgiç protiv Turske**, predstavka br. 22398/05, presuda od 3. septembra 2013. godine: zatvaranjem u psihijatrijsku ustanovu zbog vrijeđanja sudija prekršeno pravo na slobodu izražavanja i pravo na slobodu ličnosti.

Slučaj se ticao osude zbog nepoštovanja suda od strane čovjeka koji je u svojim pismima optužio lokalne sudije za pristrasnost u krivičnom postupku koji se vodio protiv njega, tvrdeći da su, zajedno sa tužiocima, kovali zavjeru protiv njega. Proglašen je krivim i osuđen na prinudni boravak u psihijatrijskoj ustanovi.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je pritvor podnosioca predstavke prekršio pravo na slobodu ličnosti i slobodu izražavanja. Sud je podsjetio da je sudstvu, kao garantu pravde, potrebno povjerenje javnosti, i da stoga može biti zaštićeno od vređanja. Pojedine sudije mogu biti predmet kritike zbog načina na koji obavljaju svoje dužnosti, ali moraju i biti zaštićeni od nepotrebno oštrih verbalnih napada. Međutim, Sud je takođe podsjetio da u okviru krivičnog postupka strankama mora biti omogućeno da se izjasne o svom slučaju, kao i da se mora omogućiti slobodna i energična razmjena mišljenja. Sud je konstatovao da su u ovom slučaju pisma podnosioca predstavke bila veoma oštra i uvrjedljiva, i da su u njima iznijete direktne optužbe protiv sudija za pristrasnost i korupciju. Ovim je podnosilac predstavke prešao dozvoljenu granicu kritike sprovođenja pravde. Pošto pisma nijesu objavljena, i Sud konstatovao da je podnosilac predstavke zaista patio od psihijatrijskog poremećaja, Sud je smatrao da u je principu neki oblik sankcionisanja podnosioca predstavke mogao biti opravdan. Međutim, težina izrečene sankcije – pritvor u psihijatrijskoj ustanovi – ocijenjena je nesrazmjernom i predstavljala je kršenje prava podnosioca predstavke.

- **Belpietro protiv Italije**, predstavka br. 43612/10, presuda od 24. septembra 2013. godine: osuda na uslovnu zatvorsku kaznu i naloženo plaćanje naknade štete zbog klevetanja tužilaca prekršili su pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke, izdavač novinskog lista, osuđen je zbog klevete jer je u članku, koji je objavio italijanski senator, ukazao na „rat“ između sudija i tužilaca, s jedne strane, i policije sa druge, u odnosu na borbu protiv mafije. U članku su sudije i tužioci optuženi da koriste političke strategije. Dva tužioca su tvrdila da je članak narušio njihov ugled i podnijeli su tužbu zbog klevete. Pokrenut je krivični postupak, a podnosilac predstavke je na kraju osuđen na uslovnu kaznu zatvora od četiri meseca i naloženo mu je da plati naknadu štete od čak 110.000 eura.

Evropski sud za ljudska prava je prvo podsjetio na svoje opšte principe: mediji moraju biti u mogućnosti da pružaju informacije i ideje o svim pitanjima od opšteg interesa, uključujući ona koja se odnose na pravosuđe. Međutim, iako su granice prihvatljive kritike šire prema javnim službenicima nego prema privatnim licima. Sud je smatrao da javni službenici moraju da uživaju povjerenje javnosti bez nepotrebnog uznemiravanja. Sud je napomenuo da se to posebno odnosi na javne službenike koji rade u pravosuđu.

Sud je smatrao da se članak ticao pitanja od vrlo visokog javnog interesa, ali je takođe istakao da su optužujući navodi u tekstu bili veoma ozbiljni, a nijesu bili potkrijepljeni objektivnim dokazima. Iako je članak napisao član italijanskog Senata, to nije oslobodilo podnosioca predstavke – izdavača novinskog lista – dužnosti da provjeri istinitost tvrdnji. Sud je razmotrio i činjenicu da je tekst opremljen tako da dodatno pojača sporne navode iz članka. Stoga, Sud nije smatrao da je osuda zbog klevete prekršila pravo na slobodu izražavanja. Međutim, Sud je smatrao da je kazna zatvora, iako uslovna, zajedno sa obavezom da se plati značajan iznos za naknadu štete, bila nesrazmjerna za izdavača koji je propustio da izvrši dužnost nadzora nad sadržajem čiji je autor bio

neko drugi, i da je prema tome imala obeshrabrujući efekat na slobodu izražavanja. Stoga, Sud je utvrdio da slučaj predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

- ***Ungváry i Irodalom Kft protiv Mađarske***, predstavka br. 64520/10, presuda od 3. decembra 2013. godine: osuda na naknadu štete zbog klevete zbog članka u kojem je navedeno da je sudija Ustavnog suda bio doušnik službe bezbjednosti prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao postupka zbog klevete protiv mađarskog historičara i izdavača časopisa koji je objavio njegov članak. Historičar je u članku razmatrao odnos civilnog društva i službe bezbjednosti u vrijeme komunizma, i u okviru njega naveo da je sudija Ustavnog suda bio aktivni član partije i „zvanični kontakt“ državne službe bezbjednosti. Sudija se žalio i, iako je časopis objavio ispravku, historičar je ponovio svoje navode u intervjuima i u knjizi. Sudija Ustavnog suda ga je zatim tužio zbog klevete i dobio presudu za naknadu štete. Historičar i izdavač časopisa su podnijeli predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je prekršeno njihovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da je u ovom slučaju prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je ponovio svoje opšte principe uključujući i onaj po kome – iako državni službenici treba da tolerišu kritiku svog rada – može biti neophodno zaštititi sudije od uvrjedljivih i uznemirujućih verbalnih napada, a u cilju očuvanja povjerenja javnosti u rad pravosuđa. Međutim, primjenjujući ove opšte principe na prvog podnosioca predstavke, historičara, Sud je zaključio da je članak imao jaku osnovu u činjenicama. Sud je smatrao da termin „zvanični kontakt“ može imati više različitih značenja, uključujući i to da je sudija pisao izveštaje i pružao informacije koje su doprinijele radu službe bezbjednosti – iako ona sama to nije zahtijevala od njega. Sud je posebno uzeo u obzir da domaći sudovi nije su razmotrili opšti kontekst članka, u kojem su iznesene tvrdnje da je postojao odnos između raznih organizacija civilnog društva i službe državne bezbjednosti. Sud je stoga zaključio da su domaći sudovi tumačili značenje termina „zvanični kontakt“ suviše restriktivno; trebalo ga je tumačiti u širem kontekstu članka. Sud je takođe naglasio da je tema članka – uloga službe bezbjednosti u vrijeme komunizma – predstavljala pitanje od velikog javnog interesa, a da je sudija, kao viši državni službenik kojeg je parlament izabrao za najvišu sudijsku funkciju u zemlji, dužan da toleriše kritiku. Sud je takođe konstatovao da je nesporno da je sudija bio aktivni član partije u vrijeme komunizma.

Što se tiče izdavača časopisa, Sud je smatrao da je on pokazao dovoljan stepen odgovornosti. Sud je naročito istakao:

„(I)zdavači su logično motivisani profitom (...) i kada se oni proglase odgovornim za objavljivanje članka, to često rezultira miješanjem vlasnika časopisa u uređivački proces. Da bi se omogućilo štampanim medijima da vrše svoju *watchdog* funkciju (čuvara demokratije), važno je da standardi odgovornosti izdavača za objavljivanje članka budu takvi da ne podstiču cenzuru od strane izdavača...“

Sud je zaključio da, s obzirom na ugled prvog podnosioca predstavke kao istaknutog historičara, izdavač časopisa nije imao razloga da dovodi u pitanje tačnost članka. Nije bilo dokaza da je članak objavljen sa namjerom da omalovažava sudiju. Sud je stoga zaključio da je izdavač postupio u skladu sa novinarskom etikom.

- **Mustafa Erdoğan i drugi protiv Turske**, predstavke br. 346/04 i 39779/04, presuda od 27. maja 2014. godine: akademska kritika turskih sudija zbog zabrane rada političke partije bila je prihvatljiva.

U pitanju je žalba koju su podnijeli profesor prava i urednik i izdavač akademskog časopisa, kojima su turski sudovi naložili da plate odštetu trojici sudija Ustavnog suda jer su ih vrijeđali u tekstu koji je kritikovao odluku o zabrani rada političke stranke. Sporni članak objavljen je u periodičnom pravnom časopisu 2001. godine, a preispitivana je zakonitost odluke o zabrani rada političke partije. U članku je dovedena u pitanje nepristrasnost sudija i insinuirano je da su bili nekompetentni. Trojica od njih su pokrenuli postupak za klevetu protiv podnosilaca predstavke, tvrdeći da je članak predstavljao ozbiljan lični napad na njihovu čast i integritet, i dobili su odštetu.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je odšteta za klevetu prekršila pravo podnosilaca predstavke na slobodu izražavanja, smatrajući da bi predstavnici pravosuđa koji djeluju u službenom svojstvu morali očekivati šire granice prihvatljive kritike u odnosu na obične građane. Dok pravosuđe mora uživati povjerenje javnosti, kritikovanje može biti ograničeno samo ako predstavlja neosnovan destruktivni napad. Sud je utvrdio da domaći sudovi nijesu stavili jezik i izraze korišćene u spornom članku u kontekst i formu u kojoj su bili izraženi. Dakle, dok su pojedini komentari u članku bili oštri, to su uglavnom bili vrjednosni sudovi iznijeti u opštim crtama i potkrijepljeni dovoljnom činjeničnom osnovom. Oni se ne mogu smatrati bezrazložnim ličnim napadom na trojicu sudija. Pored toga, članak je bio objavljen u kvartalnom pravnom časopisu i napisan u kontekstu tekuće javne rasprave o zabrani rada političke stranke. Domaći sudovi nijesu razmatrali niti jedan od ovih faktora. Sud je naglasio značaj akademske slobode i mogućnost da akademci slobodno izraze svoje stavove, čak iako su kontroverzni ili nepopularni, u oblasti svog istraživanja, profesionalne stručnosti i kompetentnosti.

20. KRITIKOVANJE
RADA SUDIJA
I TUŽILACA

123

- **Baka protiv Mađarske**, predstavka br. 20261/12, presuda od 27. maja 2014. godine: prestanak mandata predsjednika Vrhovnog suda zbog kritikovanja zakonodavne reforme predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao prijevremenog prestanka mandata predsjednika Vrhovnog suda Mađarske. Podnosilac predstavke bio je sudija Evropskog suda za ljudska prava od 1991-2008, a 2009. godine bio je izabran od strane Parlamenta Mađarske za predsjednika Vrhovnog suda, na šest godina. U okviru ove funkcije bio je obavezan da izrazi svoje mišljenje o parlamentarnim predlozima zakona koji utiču na sudstvo. Tokom 2011. kritikovao je zakonske reforme, uključujući i predlog da se smanji obavezna starosna granica za penziju za sudije. Dana 1. januara 2012, kao dio programa reformi, mađarski Vrhovni sud preimenovan je u 'Kúria' (istorijski mađarski naziv za Vrhovni sud) i mandat predsjednika Vrhovnog suda bio je prekinut – tri i po godine prije redovnog datuma isteka. Prema kriterijumima za izbor predsjednika novog suda Kúria, kandidati su bili obavezni da imaju najmanje pet godina sudijskog iskustva u Mađarskoj. Vrijeme obavljanja sudijske funkcije u međunarodnom sudu nije računato i to je dovelo do nepodobnosti podnosioca predstavke za mjesto predsjednika novog suda Kúria. On nije mogao da ospori ovo pred domaćim sudovima, pa se obratio Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud za ljudska prava konstatovao je da je prijevremeni prestanak mandata podnosioca predstavke očigledno povezan sa kritikama koje je iznio, te da je prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da su predlozi da se okonča njegov mandat, kao i novi kriterijum podobnosti za mjesto predsjednika suda Kúria, bili dostavljeni parlamentu nakon što je podnosilac predstavke javno izrazio svoje

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

mišljenje o nekoliko zakonskih reformi koje utiču na pravosuđe, a zatim i usvojeni u veoma kratkom vremenskom roku. Sposobnost podnosioca predstavke da vrši svoju funkciju i njegovo profesionalno ponašanje nisu bili dovedeni u pitanje pred mađarskim vlastima. Sud se stoga složio da činjenice i slijed događaja viđenih u cjelini potvrđuju tvrdnju podnosioca predstavke da je prijevremeni prestanak njegovog mandata bio povezan sa kritikama koje je izrazio. Reforme koje je kritikovao ticale su se funkcionisanja pravosudnog sistema, nezavisnosti i stalnosti sudija i starosne dobi za penzionisanje sudija. To su pitanja od javnog interesa, te je izražavanje mišljenja o njima bila njegova dužnost kao predsjednika Nacionalnog savjeta pravosuđa. Sud je dalje naveo da podnosilac predstavke nije imao mogućnost da ospori prestanak svog mandata pred mađarskim sudovima, što samo po sebi predstavlja kršenje njegovog prava na pristup sudu.

- **Marian Maciejewski protiv Poljske**, predstavka br. 34447/05, presuda od 13. januara 2015. godine: osudom novinara za klevetu zbog optužbi za korupciju u pravosuđu prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao novinara koji je osuđen za klevetu zbog članka o navodnoj krađi lovačkih trofeja iz kancelarije bivšeg sudskog izvršitelja. Podnaslov članka je glasio „Lopovi u službi pravde“, a sam članak se pozivao na „mafijaško udruživanje tužioca i sudije“. Između ostalog, tekst je opisivao kako je tužilac pogrešno vodio istragu protiv bivšeg sudskog izvršitelja. Domaći sud je smatrao da su i podnaslov i pozivanje na mafiju bili klevetnički. Novinar se žalio Evropskom sudu za ljudska prava.

Što se tiče prve tačke osude za klevetu, koja se odnosila na fraze „lopovi u službi pravde“ i „mafijaško udruživanje tužioca i sudije“, Evropski sud je smatrao da činjenice na osnovu kojih su objavljeni ovi komentari – naime, dug i razvučen postupak – nisu osporene i da je očigledno bilo nepravilnosti u funkcionisanju sudova i tužilaštva. Ovo je bilo pitanje od javnog interesa i trebalo je dozvoliti medijima da ga komentarišu i koriste i oštar jezik. Uopšteno govoreći, dok je članak nesumnjivo imao kritički ton, nije imao za cilj da potkopa povjerenje javnosti u integritet pravosudnog sistema.

Što se tiče druge tačke osude za klevetu, koja se odnosila na navode da je tužilac pogrešno vodio istragu, Sud je konstatovao da su domaći sudovi ostavili bez odgovora nekoliko pitanja u vezi ponašanja tužioca i da jeste bilo očiglednih brojnih nepravilnosti u istrazi koje su domaći sudovi takođe zanemarili. Komentar novinara je bio dobronamjeran i u skladu s novinarskom etikom, što su domaći sudovi zanemarili i umjesto toga se usmjerili isključivo na utvrđivanje potpune „istinitosti“ njegovih navoda. Ovim je prekršeno pravo novinara na slobodu izražavanja.

- **Łozowska protiv Poljske**, predstavka br. 62716/09, presuda od 13. januara 2015. godine: osudom novinarkе za klevetu zbog neosnovanih optužbi za kriminal nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Podnositeljka predstavke je bila novinarka regionalnog lista koja je osuđena za „zlonamjernu klevetu“ zbog niza članaka u kojima je spekulisala o mogućim vezama između pripadnika mafije i osoba zaposlenih u lokalnom pravosuđu. Ona je pisala da je jedna sudija razriješena dužnosti zbog „skrivenih veza sa kriminalnim krugovima, ... [i] uloge koju je imala u slučajevima u koje je njen suprug bio umiješan“. Njenu žalbu je odbacio sudija pojedinac – jedini od 53 sudija žalbenog suda koji nije imao veze sa sudijom koja je podnijela tužbu zbog klevete, pa je jedini i mogao odlučivati u ovom slučaju. Novinarka se žalila Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da su se sporne primjedbe bavile pitanjima od opšteg interesa i da razrješenje bivše sudije nije bilo sporno. Mediji su imali pravo da to komentarišu i o tome diskutuju, a šira javnost je imala pravo da dobije ovu informaciju. Međutim, Sud je konstatovao da nije dokazano da je sudija razriješena zbog „mutnih poslova sa kriminalnim krugovima“. Osim toga, Sud je smatrao da je novinarka izuzetno dobro poznavala način funkcionisanja pravosudnog sistema, kao i da je bila dobro upućena u disciplinski postupak protiv sudije, te da je stoga trebalo da bude opreznija prije objavljivanja članka. Sud je smatrao da je novinarka, kada se služila riječima kojima se služila, morala znati da je njen članak mogao da naškodi ugledu sudije. Iako je Sud s jedne strane priznao pravo novinarki da diskutuje o pitanju razrješenja sudije kao o pitanju od javnog interesa, s druge strane je smatrao da novinarka nije imala dovoljno dokaza da optuži sudiju za povezanost sa kriminalnim krugovima. Stoga, Sud je smatrao da podnositeljka predstavke nije postupila dobronamjerno i u skladu sa zahtjevima profesionalne etike.

- **Barfod protiv Danske**, predstavka br. 11508/85, presuda od 22. februara 1998. godine: novinarima pripada pravo da izraze kritiku na račun pravosudnog sistema, što predstavlja pitanje od javnog interesa, ali da su to mogli učiniti ne napadajući sudije porotnike lično.

Novinar je kritikovao rad dvojice sudija porotnika u predmetu na temu da li danski državljani, koji su služili u američkim vojnim bazama, treba da plaćaju lokalne poreze. Zastupao je stav da je sudije porotnike trebalo diskvalifikovati zbog sukoba interesa, jer su bili zaposleni u organu lokalne vlasti koji prikuplja porez. Izrazio je sumnju u njihovu sposobnost da nepristrasno odlučuju u predmetu protiv svog poslodavca, tj. lokalne samouprave, i naveo da su sudije porotnici “ispunili svoju dužnost” odlučivši u korist organa lokalne samouprave. Novinar je novčano kažnjen zbog ove poslednje opaske, za koju je ocijenjeno da šteti ugledu sudija porotnika i narušava povjerenje u pravni sistem.

On je tim povodom podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, koji je zaključio da je glavno pitanje to da li primjedba da su sudije porotnici “izvršili svoju dužnost” može ugroziti autoritet sudstva i narušiti povjerenje javnosti u pravni sistem. Sud je smatrao da novinarima pripada pravo da izraze kritiku na račun pravosudnog sistema, što predstavlja pitanje od javnog interesa, ali da su to mogli učiniti ne napadajući sudije porotnike lično. Štaviše, nije bilo dokaza da su obojica porotnika zaista glasali u korist lokalne vlasti, jer su bili dio vijeća od troje sudija koje je u korist lokalne vlasti odlučilo dvotrećinskom većinom, dok je glasanje bilo tajno. Sud je stoga zaključio da kazna izrečena novinaru nije prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja.

- **De Haes i Gijssels protiv Belgije**, predstavka br. 19983/92, presuda od 24. februara 1997. godine: uzimajući u obzir i pravo novinara da koriste polemički, pa čak i agresivan ton, posebno u kontekstu javne rasprave o tako osjetljivom pitanju, osuda novinara je prekršila njihovo pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao novinskog urednika i novinara koji su objavili pet članaka u kojima su kritikovali sudije koji su postupali u sporu, čiji je predmet bio razvod braka, i dodijelili ocu starateljstvo nad djecom, iako je otac priznao da je nacista, koji je bio procesuiran zbog zlostavljanja i incesta. Podnosioci predstavke su u svojim tekstovima optužili sudije da dijele očeve simpatije prema nacistima. Pozvali su se i na medicinske nalaze koji su pokazali da su djeca bila silovana u toku posjeta od strane njihovog oca. Protiv oca je

pokrenut krivični postupak, koji je zatim obustavljen. Novinari su optuženi i osuđeni za klevetu. Dodijeljena je simbolična suma na ime naknade štete, dok je novinarima naloženo da objave presudu u svojim novinama i plate za njeno objavljivanje u šest drugih novina.

Evropski sud za ljudska prava podsjetio je da štampa igra važnu društvenu ulogu informišući javnost o pitanjima od javnog interesa. Sud je istovremeno podsjetio i da sudovi, kao jemci pravde, moraju uživati povjerenje javnosti i biti zaštićeni od neosnovanih napada. Sud je dalje uzeo u obzir da sudije imaju obavezu diskrecije, koja im ne dozvoljava da odgovore na kritiku. Imajući u vidu činjenice u ovom predmetu, Sud je naglasio da, iako su se novinari u svojim člancima oslanjali na medicinske i druge dokaze, od kojih pojedine nisu mogli da izvedu u sudu radi zaštite svojih izvora, oni nisu bili optuženi zbog ovih činjeničnih navoda, već zbog svog mišljenja koja su bazirali na činjeničnim dokazima. Iako je kritika sudija koju su novinari objavili bila ozbiljna, Sud je našao da je bila srazmjerna "buri i revoltu" koje je izazvalo sâmo pitanje. Naime, novinari su objavili svoje tekstove u vrijeme kada su incest i zlostavljanje djece i stav sudstva prema ovom problemu bili predmet velike javne debate u zemlji. Uzimajući u obzir i pravo novinara da koriste polemički, pa čak i agresivan ton, posebno u kontekstu javne rasprave o tako osjetljivom pitanju, Sud je našao da je osuda novinara prekršila njihovo pravo na slobodu izražavanja.

- **Worm protiv Austrije**, predstavka br. 39401/04, presuda od 18. januara 2011. godine: novinari ne smiju da daju izjave koje mogu dovesti u pitanje pravo na pravično suđenje ili narušiti povjerenje javnosti u postupanje sudova u krivičnim stvarima.

Ovaj slučaj se ticao novinara koji je objavio više od stotinu tekstova o suđenju u krivičnom postupku protiv g. Androsch-a, bivšeg vicekancelara i ministra finansija. Novinar je uputio ozbiljne kritike na račun g. Androsch-a, navodeći da je protok sredstava na raznim bankovnim računima dokazao njegovu krivicu za utaju poreza. Sudovi su ocijenili da je članak realno mogao uticati na ishod krivičnog postupka koji je još uvijek bio u toku i dosudili su skromnu novčanu kaznu.

Evropski sud je smatrao da mediji imaju obavezu da se izjasne o pitanjima od javnog interesa, uključujući i o sudskim postupcima koji su još uvijek u toku. Ta obaveza je zaštićena pravom na slobodu izražavanja. Međutim, moraju se poštovati određene granice, kao i pravo na pravično suđenje. Dakle, novinari ne smiju da daju izjave koje mogu dovesti u pitanje pravo na pravično suđenje ili narušiti povjerenje javnosti u postupanje sudova u krivičnim stvarima. Sud je uzeo u obzir da je o ovom slučaju objavljen veliki broj članaka, više od stotinu, i činjenicu da su napisani stilom koji je čitaocu sugerisao da krivični sud u ovom slučaju ne može da donese drugačiju presudu, već samo da osudi g. Androsch-a. Sud je takođe uzeo u obzir i činjenicu da su u suđenje bili uključeni sudije porotnici (sudije koji nisu profesionalno obučeni), da je moguće da su čitali navedene članke i da su oni mogli biti pod njihovim uticajem. Sud smatra da bi navikavanje javnosti na redovne spektakle kvazi suđenja u medijima moglo imati dugoročne negativne posljedice kada je u pitanju prihvatanje sudova kao odgovarajućeg mjesta za utvrđivanje krivice ili nevinosti nekog lica. Uzimajući u obzir i skroman iznos novčane kazne, Sud je zaključio da u navedenom slučaju nije došlo do kršenja prava na slobodu izražavanja.

- **Obukhova protiv Rusije**, predstavka br. 34736/03, presuda od 8. januara 2009. godine: apsolutnom zabranom objavljivanja informacija o postupku do donošenja presude po tužbi za klevetu koju je protiv novinara podnio sudija, prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

U ovom predmetu se radilo o novinaru koji je pisao o postupku za naknadu štete, koji je pokrenuo jedan sudija u vezi s udesom u drumskom saobraćaju. U članku je citirano pismo supružnika druge strane u postupku, u kojem se tvrdilo da je sudija “koristio svoj službeni položaj i veze u pravosuđu”. Sudija je na to odgovorio tužbom za klevetu protiv novina, novinara koji je napisao članak, kao i pomenutog supružnika druge strane u postupku. Sud je izdao nalog kojim je zabranjeno novinama da objavljuju bilo šta više u vezi saobraćajne nesreće ili sudskog postupka do donošenja presude.

Evropski sud je razmatrao da li nalog kojim je zabranjeno objavljivanje bilo kakvih informacija u vezi postupka predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja. Naveo je da je zabrana ostala na snazi u toku vođenja postupka za klevetu, kao i postupka pokrenutog u vezi sa saobraćajnom nesrećom. Iako su domaći sudovi držali da je sudski nalog opravdano sredstvo za zaštitu ugleda drugih i očuvanje autoriteta sudstva, Sud je utvrdio da njihovi razlozi za to nisu bili adekvatni.

Povodom zabrane objavljivanja informacija o činjeničnim okolnostima nesreće, Sud je konstatovao da je u novinama naveden stav druge strane kao jedan od mogućih različitih stavova povodom udesa. Domaći sud je opravdao zabranu navodeći jedino da je određeno vještačenje, ali nije objasnio zašto bi objavljivanje i bilo kojih drugih nalaza bilo štetno za vođenje postupka. Evropski sud je takođe naglasio da, s obzirom da je sudija bio uključen u nesreću kao privatno lice, zabrana daljeg izvještavanja o nesreći nije mogla imati za cilj očuvanje autoriteta sudstva.

Povodom zabrane daljeg izvještavanja o tužbi za naknadu štete, Sud je prihvatio da je tvrdnja da sudija zloupotrebljava svoj službeni položaj i veze u sudstvu mogla štetno uticati na sudijin ugled i autoritet pravosudnog sistema. Međutim, obim zabrane bio je nepotrebno širok i nesrazmjeran, spriječivši objavljivanje bilo kakvih izvještaja o postupku. Sud se nije složio da je takva zabrana bila “neophodna u demokratskom društvu” i naglasio da je zabrana u stvari povrijedila autoritet sudstva umanjujući transparentnost suđenja i dovodeći u pitanje nepristrasnost suda.

Zaključeno je da je zabranom stoga prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

- **Lolo protiv Poljske**, predstavka br. 11503/12, presuda od 11. marta 2014. godine: kazna zbog klevete zbog neosnovanih optužbi protiv sudije nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se odnosio na naknadu štete zbog klevete dosuđene čovjeku koji se žalio da je lokalni sudija „proizveo dokaze“ i „nezakonito stanje proglasio zakonitim“. Čovjek je žalbu podnio u pismu upućenom sudu, u kojem je tražio da sudija bude izuzet iz njegovog predmeta. On je zatim podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je odbacio predstavku kao „očigledno neosnovanu“. Sud se složio sa domaćim sudovima da, iako mora postojati sloboda za legitimno kritikovanje rada javnih funkcionera, uključujući sudije, čovjek nije imao dokaza za svoje optužbe protiv sudije. Stoga bi primjedbe imale efekat narušavanja povjerenja u sudiju. Evropski sud je takođe uzeo u obzir da je dosuđena kazna bila mala i da je izvršenje kazne odloženo na dvije godine zbog finansijske situacije podnosioca predstavke.

Kritika od strane advokata

- **Karpetas protiv Grčke**, predstavka br. 6086/10, presuda od 30. oktobra 2012. godine: nije prekršeno pravo advokata na slobodu izražavanja, podnosilac predstavke nije imao činjenični osnov za svoje tvrdnje.

Riječ je o advokatu (Karpetas) osuđenom za klevetu tužioca i istražnog sudije, koji su uz kauciju pustili na slobodu osobu koja je advokata napala u njegovoj kancelariji. G-din Karpetas je izjavio da su tužilac i sudija od njegovog napadača primili mito, zbog čega su ga obojica tužila za klevetu. Advokatu je naloženo da jednom od tužilaca plati odštetu u iznosu od 15.000 eura, dok je postupak po tužbi drugog još uvijek bio u toku.

Evropski sud je zaključio da presuda domaćeg suda nije prekršila prava advokata na slobodu izražavanja: on je bio iskusen pravnik, podnio je krivične prijave protiv tužioca i sudije, koje su zatim odbačene. Optužbe podnosioca predstavke ponavljale su se u štampi i proširile na širu javnost, jasno implicirajući da su sudija i tužilac korumpirani. Podnosilac predstavke nije imao činjenični osnov za svoje tvrdnje. Sud je takođe uzeo u obzir da institucije pravosuđa treba da budu zaštićene i da nije prihvatljivo olako javno optuživati ljude za korupciju.

- **Di Giovanni protiv Italije**, predstavka br. 51160/06, presuda od 9. jula 2013. godine: zvanično upozorenje sutkinji koja je iznijela neosnovane navode o postojanju korupcije u procesu imenovanja sudija nije prekršilo pravo na slobodu izražavanja.

Podnositeljka predstavke je sutkinja koja je, u jednom novinskom intervjuu, izjavila da je jedan od članova ispitne komisije za nove sudije iskoristio svoj uticaj da pomogne rođaku. Proglašena je krivom zbog propuštanja dužnosti poštovanja i diskrecije prema članovima ispitne komisije i dobila zvanično upozorenje.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da upozorenje nije prekršilo pravo na slobodu izražavanja. On je istakao da su navodi koje je sutkinja iznijela veoma ozbiljni, kao i da nijesu bili zasnovani na činjenicama. Sud je takođe naveo da članovi pravosuđa treba da budu diskretni i da ne reaguju na provokacije putem medija. Sud je istakao da je kazna izrečena sutkinji bila veoma blaga.

- **Morice protiv Francuske**, predstavka br. 29369/10, presuda od 23. aprila 2015. godine: osuda advokata za klevetu zbog kritike na račun sudija prekršila je slobodu izražavanja.

Advokat je osuđen za klevetu zbog primjedbi na račun dvojice istražnih sudija koji su bili izuzeti iz istrage o ubistvu francuskog sudije u Džibutiju. Zastupao je udovicu ubijenog sudije, a dvojicu sudija je kritikovao zbog propusta da predaju dokazni materijal prikupljen u toku istrage sudiji koji je od njih preuzeo slučaj. Takođe je naveo da su sudije bili previše bliski sa istražiteljima u Džibutiju, što je negativno uticalo na njihovu nezavisnost. Jedan od dvojice kritikovanih sudija predsjedavao je i u drugom kontroverznom slučaju u koji je advokat Morice takođe bio uključen. On se žalio na postupanje sudije i u tom slučaju. G. Morice se žalio ministru pravde u vezi slučaja Džibuti, o čemu su pisale nacionalne novine *Le Monde*, navodeći da je Morice izjavio kako je postupanje istražnih sudija bilo "u potpunoj suprotnosti sa principima objektivnosti i nepristrasnosti", kao i da su "tužilac [u Džibutiju] i francuske sudije bili u dosluhu". Sudije su podnijele krivičnu prijavu protiv glavnog urednika lista *Le Monde*, novinara

koji je napisao članak i Morice-a, optužujući ih za klevetu. Morice je proglašen krivim kao saučesnik i naređeno mu je da plati kaznu u iznosu od 4.000 eura, 1.000 eura jednom od sudija za troškove i po 7.500 eura odštete obojici sudija, kao i da objavi obavještenje u listu *Le Monde*. Predstavka koju je potom podnio Evropskom sudu za ljudska prava bila je odbijena, pa je Morice zatražio da se predmet uputi Velikom vijeću Suda na ponovno razmatranje.

Veliko vijeće je utvrdilo da je presuda za klevetu prekršila advokatova prava. Sud je konstatovao da je, kao advokat, imao pravo da brani svoje klijente i putem štampe, navodeći istovremeno da je postojala jasna razlika između riječi koje je advokat izgovorio unutar sudnice, koje uživaju veoma visok stepen zaštite, i van sudnice, gdje tako pojačana zaštita nije važila. Sud je naveo da se Morice dalje oslanjao na svoje građansko pravo da doprinese raspravi o stvarima od javnog interesa. Iako tada nije postupao u ulozi novinara, kojima Sud dodjeljuje visok stepen zaštite, državne vlasti ipak imaju obavezu da zaštite debatu o pitanjima od javnog interesa. Sud je konstatovao i da je Morice imao jak činjenični osnov za svoje komentare. Postupao je u svojstvu advokata u dva slučaja visokog profila u kojima je sudija M. bio istražni sudija, i u oba slučaja apelacioni sudovi su utvrdili određene propuste, što je dovelo do izuzeća pomenutog sudije iz tih slučajeva. Što se tiče primjedbi koje je advokat iznio, Sud je zaključio da su bile blisko povezane sa činjenicama predmeta i da nijesu bile ni obmanjujuće, ni neopravdane.

Veliko vijeće je dalje konstatovalo da je navedeni slučaj izazvao veliku medijsku pažnju. Domaći sudovi su to uzeli kao dokaz ličnog animoziteta između advokata i jednog od dvojice sudija. Veliko vijeće se nije složilo sa tom ocjenom, navodeći da, iako je u primjedbama advokata bilo malo netrpeljivosti, one su se ticale navodnih nedostataka u sudskoj istrazi, a to je pitanje na koje advokat treba da može da skrene pažnju javnosti.

Sud je naveo da bi sudije u principu trebalo da tolerišu kritiku. Granice prihvatljive kritike na račun članova pravosuđa, dijela osnovne institucije države, šire su nego u slučaju običnih građana. Istovremeno, Sud je naglasio potrebu da se održi autoritet sudstva i osiguraju odnosi zasnovani na uzajamnom razumijevanju i poštovanju između različitih aktera pravosudnog sistema.

Konačno, Sud je uzeo u obzir i prirodu i težinu izrečene kazne. Ponovio je da bi čak i relativno niska novčana kazna i dalje imala negativan efekat na ostvarivanje slobode izražavanja. Izricanje kazne advokatu može imati i određene posljedice, posebno u pogledu njegove reputacije ili povjerenja javnosti i njegovih klijenata.

Uzimajući u obzir sve navedeno, Sud je zaključio da je osuda advokata za klevetu nesrazmjerno povrijedila njegovo pravo na slobodu izražavanja.

- ***Kincses protiv Mađarske***, predstavka br. 66232/10, presuda od 27. januara 2015. godine: kažnjavanje advokata zbog dovođenja u pitanje profesionalne kompetencije sudije nije prekršilo njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Advokat je bio kažnjen zbog kritikovanja sudije koji je sudio u jednom od njegovih predmeta. On je podnio zahtjev za izuzeće sudije zbog pristrasnosti, navodeći da sudija nije profesionalno kompetentan i da ima ličnu odbojnost prema tuženom. U podnesku je naveo da „presuda odražava lični stav sudije i nije zasnovana ni na jednom dokazu ... ne možemo da ne dovedemo u pitanje stručnost sudije. Njegovo ponašanje je vođeno favorizovanjem tužitelja ili odbojnošću prema tuženom“. Zbog ovoga je protiv njega pokrenut disciplinski postupak i kažnjen je sa 570 eura zbog narušavanja dostojanstva suda. Njegove žalbe su odbačene.

Evropski sud je smatrao da je advokat svojim izjavama zaista omalovažavao profesionalne kompetencije sudija i navodio da sud zaobilazi zakon. Sud je utvrdio da je advokat mogao istaći suštinu svog prigovora i bez iznošenja ovakvih navoda. Sud je takođe konstatovao da je podnositelj, kao advokat, bio obavezan da se pridržava pravila profesionalnog ponašanja, i da se od njega očekuje da doprinese radu pravosuđa i tako održi povjerenje javnosti u njega. Imajući u vidu da je advokat kažnjen samo novčano i da mu nije izrečena nijedna druga kazna, Sud je utvrdio da ovom sankcijom nije prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

- **Martin protiv Mađarske**, predstavka br. 69582/13, presuda od 7. aprila 2015. godine: disciplinski postupak protiv advokata zbog uvrjedljive kritike na račun sudije nije doveo do kršenja prava na slobodu izražavanja.

Riječ je o advokatu koji je zastupao kompaniju uključenu u slučaj nesavjesnog liječenja. On se žalio na odluku prvostepenog suda protiv pomenute kompanije, navodeći da je “u svojoj presudi sud “sanjao” da su udovi tužioca bili bolni i otečeni... opet, sudija je sanjao o nečemu u presudi, dok u izvještaju vještaka toga nije bilo... sudija, izrazito pristrasan na štetu tužene strane i njihovog pravnog zastupnika, zanemario je mišljenje vještaka”. Advokat je potom dodao da se greške koje je on identifikovao u presudi nijesu mogle pripisati neiskustvu, jer je predsjedavajući sudija u ovom slučaju imao dugogodišnje iskustvo. U odvojenom slučaju u kojem je predsjedavao isti sudija, tražio je da on bude izuzet zbog pristrasnosti, navodeći da je “pokazao nezakonitu dobrotu” prema tužiocima jer je sudija lično osjećao nenaklonost prema advokatu. Nekoliko nedjelja kasnije advokat se na sudiju žalio predsjedniku Okružnog suda, sumnjičeći ga za krivične radnje. Kao posljedica toga, protiv sudije je pokrenuta krivična istraga, koja je kasnije obustavljena. Sudija je zatim podnio žalbu protiv advokata lokalnoj advokatskoj komori. Konstatujući da je advokat, kroz različite izjave, sproveo lični napad na sudiju i negirao mu potrebno poštovanje, disciplinska komisija izrekla mu je novčanu kaznu u iznosu od 400 eura. Sudovi su odbacili njegove žalbe, smatrajući da je advokatov neučtiv ton mogao da podriva autoritet sudstva. On se tada obratio Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da je novčanom kaznom povrijeđeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je pritužba advokata očigledno neosnovana i proglasio je neprihvatljivom. Sud se složio sa domaćim sudovima da su advokatove izjave imale uvrjedljiv ton, optužujući sudiju da je u presudu ugradio i elemente mašte. Advokat je lako mogao da naglasi suštinu svoje kritike bez upotrebe uvrjednog jezika. Osim toga, Sud je konstatovao da je u disciplinskom postupku, koji nije bio javan i nije imao nikakve posljedice na njegovo pravo da obavlja svoju profesiju, advokatu izrečena relativno niska novčana kazna. Sud se složio da su razlozi koje su domaći sudovi naveli u prilog svojim odlukama “relevantni i dovoljni”, te da izrečena novčana kazna nije bila nesrazmjerna legitimnom cilju kome se teži, tj. održavanju autoriteta sudstva.

- **Peruzzi protiv Italije**, predstavka br. 39294/09, presuda od 30. juna 2015. godine: osuda za klevetu zbog neosnovanih navoda o sudijskoj pristrasnosti nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao italijanskog advokata koji je uputio dopis Vrhovnom savjetu sudstva Italije žaleći se na postupanje sudije okružnog suda. Advokat se zatim obratio sudijama istog suda u pismu uz koje je priložio i obraćanje Vrhovnom savjetu, ali bez pominjanja sudije po imenu. U pismu su sadržane detaljne odluke usvojene od strane pomenutog sudije u kontekstu niza ostavinskih postupaka, a takođe je ukazano i na navodno

neprihvatljivo postupanje, uključujući “namjerne greške počinjene sa lošom namjerom ili uz krajnju nepažnju ili usljed nedostatka posvećenosti”. Sudija je advokata tužio za klevetu i uvredu. Advokat je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od četiri mjeseca za klevetu i uvredu, a po žalbi kazna zatvora bila je preinačena u novčanu kaznu u iznosu od 400 eura. Advokatu je dodatno naloženo da plati 15.000 eura na ime naknade štete.

Evropski sud je zaključio da to nije prekršilo pravo advokata na slobodu izražavanja. Sud je primijetio da je pismo bilo lično i da se ticalo pojedinačnog sudije. Prvi dio pisma, u kojem je advokat naveo da je sudija usvojio nepravedne i arbitrarne odluke, nije doveo do prekomjerne kritike jer su primjedbe predstavljale vrijednosne sudove koji su dijelom imali činjeničnu osnovu, posebno imajući u vidu da je advokat predstavljao jednu od stranaka u ostavinskom postupku. Međutim, druga kritika, da je sudija bio “pristrasan” i da je počinio “namjerne greške sa lošom namjerom ili uz krajnju nepažnju ili usljed nedostatka posvećenosti”, podrazumijevala je da je sudija zanemario svoje etičke obaveze, ili da je čak počinio krivično djelo (usvajanje odluke od strane sudije za koju on ili ona zna da je pogrešna može predstavljati zloupotrebu službenog položaja). Za to nije bilo dokaza, a advokat je dostavio pismo ne čekajući ishod postupka po tužbi koju je podnio protiv sudije Vrhovnom savjetu sudstva. Sud je konstatovao i da je pismo bilo upućeno brojnim sudijama u okružnom sudu, te da je to moralo negativno da utiče na ugled sudije i njegov profesionalni imidž. Sud je na kraju uzeo u obzir i da je prvobitno izrečena zatvorska kazna po žalbi bila preinačena u novčanu kaznu i odštetu, koje se ne mogu smatrati pretjeranim. Zbog toga, a uzimajući u obzir potrebu da se održi autoritet i nepristrasnost sudstva, Evropski sud je utvrdio da presuda za klevetu nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- **Lavric protiv Rumunije**, predstavka br. 22231/05, presuda od 14. januara 2014. godine: neosnovane tvrdnje novina o nepriličnom postupanju tužioca prekršile su pravo na poštovanje ugleda.

Sučaj se ticao državne tužiteljke protiv koje je pokrenut disciplinski postupak. Novine su komentarisale ovaj postupak dok je bio u toku, navodeći da je tužiteljka falsifikovala optužnice, da je „varala“, te da su kao rezultat toga pritvoreni nevini ljudi. Nakon što je disciplinski postupak završen, tužiteljka je podnijela tužbu zbog klevete. U prvo-stepenom postupku je dobila presudu kojom je novinar proglašen krivim za klevetu i naloženo mu da plati novčanu kaznu, ali je u postupku po žalbi oslobođen krivice. Tužiteljka je zatim podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da je prekršeno njeno pravo na poštovanje privatnosti i ugleda.

Evropski sud je utvrdio da je u ovom slučaju prekršeno pravo državne tužiteljke na poštovanje privatnosti i ugleda. Sud je naveo da su iznijete tvrdnje predstavljale navode o ozbiljnoj zloupotrebi dužnosti, što prelazi granice pukog izražavanja mišljenja. To su bile izjave o činjenicama, za koje novinar nije imao apsolutno nikakav dokaz. Novinar je jednostavno objavio glasine i tvrdnje drugih ljudi pa nije postupao sa dužnom profesionalnom pažnjom, čime je prekoračio granice profesionalnog postupanja.

21. PODSTICANJE TERORIZMA / ZAŠTITA NACIONALNE BEZBJEDNOSTI

U nizu slučajeva, koji su skoro svi vođeni protiv Turske, Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da samo izjave koje jasno podstiču terorizam mogu biti procesuirane. Samo izražavanje simpatija prema određenom političkom cilju nije isto što i podsticanje terorizma.

Sledeći slučajevi ilustruju kako je Sud pristupio ovim slučajevima u praksi.

- ***Vereniging Weekblad Bluf! protiv Holandije***, predstavka br. 16616/90, presuda od 9. februara 1995. godine: zaplijenom magazina u cilju zaštite nacionalne bezbjednosti prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Presuda se tiče nedjeljnika "Bluf!" čiji su novinari dobili izveštaj holandske službe unutrašnje bezbjednosti, koji je pokazao da je ova služba istraživala Komunističku partiju Holandije, kao i anti-nuklearni pokret u zemlji. Urednik je predložio da objave izveštaj zajedno sa komentarom službe unutrašnje bezbjednosti. Prije objavljivanja, policija je zaplijenila kompletan tiraž časopisa. Međutim, tokom noći, časopis je ponovo štampan i 2.500 primjeraka je prodato. Policija je potom dobila sudski nalog kojim je traženo da se kompletan tiraž povuče iz opticaja.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je ovom zabranom prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da državni organi moraju biti u stanju da zaštite interese nacionalne bezbjednosti i da bi to moglo, u teoriji, opravdavdati zaplenu magazina. Međutim, nacionalni zakon bi trebalo da obezbijedi zaštitu protiv zloupotrebe tih ovlašćenja. U ovom slučaju, holandski zakon je obezbijedio takve garancije kroz podnošenje žalbe sudu, ali su holandski sudovi pogriješili u procjeni slučaja. Informacije sadržane u izvještaju službe bezbjednosti bile su stare šest godina u trenutku zaplijene i bile su veoma opšte prirode. Načelnik službe je već bio priznao da se predmetne informacije više ne mogu smatrati «državnom tajnom». U trenutku kada je magazin povučen iz opticaja, hiljade primjeraka je već prodato, a tema je široko komentarisana u drugim medijima. Zaštita podataka kao državne tajne, dakle, nije više bila opravdana i povlačenje spornog tiraža nije bilo «neophodno» radi zaštite nacionalne bezbjednosti.

- ***Hadjianastassiou protiv Grčke***, predstavka br. 12945/87, presuda od 16. decembra 1992. godine: osuda vojnog inženjera koji je otkrio vojnu tehnologiju ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Presuda se odnosi na vazduhoplovnog inženjera i kapetana u grčkom vazduhoplovstvu (KETA) koji je (državnom) Hellenic Air Force-u podnio izvještaj o dizajnu rakete na kojem je radio. Ubrzo nakon podnošenja ovog izveštaja on je, u svojstvu privatnog lica, za privatnu kompaniju izradio tehničku studiju o vođenju rakete. Iako su se dvije studije ticale različitih raketa, grčke vlasti su smatrale da je u drugoj studiji bilo određenog otkrivanja vojne tehnologije. Optužen je i osuđen pred vojnim sudom zbog otkrivanja vojne tajne manje važnosti.

Sud je naglasio da se pravo na slobodu izražavanja odnosi na vojno osoblje baš kao i na sve ostale i da se obim prava proteže i na komercijalno isplative informacije i tehničke studije:

“Sloboda izražavanja ... se primjenjuje na vojnike kao i na druga lica ... Pored toga predmetne informacije ne izlaze iz okvira člana 10, koji nije ograničen na određene kategorije informacija, ideja ili vidova izražavanja.” (st. 39).

Međutim, Sud je konstatovao da je otkrivanje koje se tiče vojnih podataka po svojoj prirodi vrlo osjetljivo:

“Neophodno je uzeti u obzir posebne uslove vojničkog života i specifične ‘dužnosti’ i ‘odgovornosti’ povjerene pripadnicima oružanih snaga. Podnosilac predstavke, kao oficir u KETA-u, odgovoran za eksperimentalni raketni program, bio je obavezan na diskreciju u vezi sa svim što je u vezi sa obavljanjem njegove dužnosti.”

- **Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, predstavka br. 13585/88, presuda od 26. novembra 1991. godine: sudski nalog za sprečavanje štampanja knjige u trenutku kada je knjiga već objavljena u inostranstvu predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Bivši pripadnik britanske službe bezbjednosti napisao je svoje memoare “Spycatcher” i dogovorio njihovo objavljivanje u Australiji, bez prethodnog dobijanja odobrenja od službe u kojoj je radio. On je tvrdio da je do kraja 1970, služba bezbjednosti bila uključena u nezakonite aktivnosti, uključujući i prisluškivanje i provaljivanje u ambasade prijateljskih država.

Postupak je pokrenut u Australiji kako bi se spriječilo objavljivanje knjige i svih informacija sadržanih u njoj. Dok je postupak u Australiji još bio u toku, podnosioci predstavke (dnevne novine) objavile su kratke tekstove izvještavajući o predstojećem ročištu u Australiji i iznoseći detalje o sadržaju knjige. Zatim je postupak pokrenut u engleskim sudovima i privremenim zabranama su spriječene sve buduće objave ove vrste, dok se suštinski o ovom pitanju odlučivalo u Australiji.

Nakon ustanovljene zabrane, najavljeno je da će knjiga „Spycatcher“ biti objavljena u Sjedinjenim Američkim Državama. Drugi britanski list dobio je kopiju rukopisa od izdavača iz SAD i počeo sa objavljivanjem serije tekstova. Britanska vlada je pokrenila postupak protiv nepoštovanja sudskih odluka protiv tog lista, ali nije preduzela bilo kakvo pravno sredstvo da spriječi objavljivanje knjige u SAD. Značajan broj primjeraka knjiga donijet je u Veliku Britaniju od strane britanskih državljana koji su posjetili SAD ili su knjigu naručili poštom iz američkih knjižara.

U postupku koji je vođen u Australiji, Visoki sud je odbio da odobri privremenu zabranu objavljivanja knjige u Australiji u svijetlu činjenice da je knjiga objavljena u SAD, nakon čega je knjiga objavljena i u Australiji. Takođe, knjiga je puštena u prodaju u Kanadi, Irskoj i raznim drugim evropskim zemljama, kao i u Aziji. Međutim, različiti oblici naloga kojim je zabranjeno objavljivanje detalja iz knjige u Ujedinjenom Kraljevstvu su ostali na snazi do okončanja postupka u Australiji, a vođen je i postupak zbog neopoštovanja sudske odluke protiv dnevnih novina koje su u međuvremenu započele objavljivanje serije tekstova.

Sud je utvrdio da je sloboda izražavanja od najvećeg značaja u demokratskom društvu, kao i da bilo koji oblik prethodnog ograničavanja, kao što je zabrana, treba da bude predmet najstrožijeg preispitivanja:

“Opasnosti svojstvene prethodnom ograničavanju su takve da zahtijevaju napužljivije preispitivanje od strane Suda. Ovo naročito kada je u pitanju štampa, jer su vijesti kvarljiva roba i odlaganje njihovog objavljivanja, makar i za kratak period, može i da oduzme svu njihovu vrijednost” (st. 60).

U periodu prije nego što je “Spycatcher” objavljen u SAD, podnosioci predstavke su objavili dva članka koja se dotakla i navoda o nezakonitom postupanju službe bezbednosti. Zabrana je odobrena na osnovu toga što je tužilac zahtijevao trajnu zabranu objavljivanja knjige – odbijanje privremenih zabrana bi suštinski potpuno obesmislio zahtjev da se objavljivanje trajno zabrani, kao i zahtjev za zaštitu nacionalne bezbjednosti. To su bili “relevantni” razlozi i u pogledu zaštite nacionalne bezbjednosti i u pogledu održavanja autoriteta sudstva, pa, što se tiče tog perioda, privremena zabrana bi se mogla opravdati kao “neophodna u demokratskom društvu”, pa je utvrđeno kršenje Konvencije.

Međutim, kasnije, nakon što je knjiga objavljena u SAD, Sud je primjetio da su okolnosti slučaja u potpunosti izmijenjene. Dana 14. jula 1987. knjiga je objavljena u SAD, što znači da je sadržaj knjige prestao da bude stvar nagađanja i da više nije bilo povjerljivosti sadržanih podataka. Produžavanjem zabrane nakon jula 1987. godine novine su spriječene u ostvarivanju svog prava i dužnosti da prenesu već dostupne informacije o pitanju od javnog interesa. Zbog toga, posle 30. jula 1987. godine miješanje u pravo na slobodu izražavanja nije bilo “neophodno u demokratskom društvu”.

- **Sürek i Ozdemir protiv Turske**, predstavka br. 23927/94 i 24277/94, presuda od 8. jula 1999. godine: objavljivanje intervjua s terorističkim liderom nije ugrozilo nacionalnu bezbjednost.

Slučaj se odnosio na objavljivanje intervjua iz dva dijela sa liderom Radničke partije Kurdistan, ilegalne organizacije, kao i objavljivanje zajedničke izjave četiri socijalističke organizacije. Sud nacionalne bezbjednosti u Turskoj naložio je oduzimanje svih primjeraka spornog izdanja lista, uz obrazloženje da sadrži izjavu koji su dali teroristi, što predstavlja širenje separatističke propagande. Podnosioci predstavke su optuženi i osuđeni zbog širenja propagande protiv teritorijalnog integriteta države objavljivanjem intervjua i izjave.

Evropski sud za ljudska prava je naveo da je kontekst u kojem su objavljeni intervjui bio veoma relevantan i da izjave na osnovu kojih su novinari bili osuđeni treba čitati u kontekstu razgovora u cjelini:

“Činjenica da je sporne intervjuue dao vodeći član zabranjene organizacije ne može sama po sebi da opravda mješanje u pravo podnosilaca na slobodu izražavanja; jednako tako činjenica je da intervjui sadrže kritiku koja teško pogađa zvaničnu politiku i osvrće se na jednostrani pogled na nastanak i odgovornost za nestabilnosti u jugoistočnoj Turskoj. Iako je, na osnovu korišćenih riječi, jasno da je jedna od poruka tvrdoglavost i nespремnost na kompromis sa vlastima sve dok se ne osiguraju ciljevi partije, ne može se smatrati da tekstovi, uzeti kao cjelina, mogu izazvati nasilje ili mržnju “(st. 61).

Sud je utvrdio da je intervju omogućio da javnost stekne uvid u psihologiju onih koji su njihova pokretačka snaga. Domaće vlasti nijesu imale dovoljno obzira prema pravu javnosti da bude informisana o drugačijoj perspektivi o situaciji u jugoistočnoj Turskoj, bez obzira na to koliko neprijatna ta perspektiva može biti za njih. Isti zaključak važi i u vezi sa zajedničkom izjavom. Ozbiljnost izrečene kazne predstavlja faktor koji treba uzeti u obzir prilikom procjene proporcionalnosti mješanja.

- ***Sürek protiv Turske***, predstavka br. 26682/95, presuda od 8. jula 1999. godine: omogućavanje javnog prostora teroristima da izazivaju mržnju nije zaštićeno pravom na slobodu izražavanja.

Slučaj se tiče objavljivanja pisama čitalaca časopisa u kojima su državne vlasti oštro kritikovane za svoju ulogu u masakru u Kurdistanu u jugoistočnoj Turskoj. Direktor časopisa je osuđen za krivična djela širenja propagande protiv teritorijalnog integriteta države i izazivanja netrpeljivosti i mržnje i novčano je kažnjen.

Sud je zaključio da se pozadina slučaja mora uzeti u obzir, odnosno problemi vezani za sprječavanje terorizma. U spornim člancima su korišćene riječi kao što su “fašistička turska vojska”, “bande ubica”, zajedno sa upućivanjem na “masakre”, “brutalnosti” i “klanje”. Po mišljenju Suda, sračunato je pozivano na krvavu osvetu raspirivanjem emocija i jačanjem ionako gorkih predrasuda koje su se manifestovale kroz smrtonosno nasilje. Pisma su objavljena u kontekstu ozbiljnih nestabilnosti u kojima je došlo do teških gubitaka života i uvođenja vanrednog stanja. Pisma se stoga moraju posmatrati pogodnim za podsticanje daljeg nasilja. U jednom od pisama neke osobe su navedene po imenu i izložene riziku od nasilja. Kazna izrečena podnosiocu predstavke je bila skromna. Obrazloženje presude koje su dali nacionalni sudovi, bilo je i relevantno i dovoljno i samim tim je mješanje bilo srazmjerno legitimnom cilju. Iako podnosilac predstavke nije lično povezan sa stavovima sadržanim u pismima, on je obezbijedio autorima pisama mogućnost za raspirivanje nasilja i mržnje.

- ***Bayar i Gürbüz protiv Turske (br. 2)***, predstavka br. 37569/06, presuda od 27. novembra 2012. godine: osuda za klevetu zbog citiranja izjava koje su dali članovi terorističke organizacije u kontekstu novinskog izvještaja predstavljalo je kršenje prava na slobodu izražavanja.

Podnosioci predstavke su vlasnik i urednik turskog lista koji je objavio tekstove o Kurdistanskoj radničkoj partiji, koja se smatra terorističkom organizacijom u Turskoj, a u kojima je citirana izjava dva člana. Oni su osuđeni za “širenje propagande preko štampe protiv teritorijalnog integriteta države” i “objavljivanje izjave ilegalne oružane organizacije”.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da osuda predstavlja povredu prava na slobodu izražavanja. Sud je podsjetio na svoju praksu u sličnim slučajevima, uz napomenu da predmetni članci jedva da sadrže izjavu jednog od lidera partije koji izražava svoje mišljenje o reorganizaciji partije i sindikata ljevičarskih pokreta nakon izbora. Članci ne predstavljaju poziv na nasilje, oružani otpor ili ustanak, a ne predstavljaju ni govor mržnje. Stoga, osuda podnosilaca predstavke nije bila neophodna u demokratskom društvu.

- ***Kasymakhunov i Saybatalov protiv Rusije***, predstavke br. 26261/05 i 26377/06, presuda od 14. marta 2013. godine: osuda zbog članstva u vjerskoj organizaciji koja se smatrala terorističkom nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Podnosioci predstavke u ovom slučaju su osuđeni zbog pripadnosti vjerskoj organizaciji, “Hizb ut-Tahrir”, nakon čega su podnijeli predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da osuda predstavlja kršenje prava na slobodu vjeroispovesti, slobodu izražavanja i slobodu udruživanja. Sud je utvrdio da je predstavka predstavljala “zloupotrebu prava” iz člana 17 i utvrdio da nije bilo kršenja ni jednog od navedenih prava. Sud je naveo da političke i/ili vjerske organizacije moraju da djeluju u određenim granicama.

Politička stranka ili vjerska organizacija može zastupati izmjene zakona ili pravnog i ustavnog uređenja države samo ako ispunjava dva uslova: (1) sredstva koja se koriste u tu svrhu moraju biti pravna i demokratska; (2) sama predložena promjena mora biti u skladu sa osnovnim demokratskim principima. Zbog toga, politička organizacija čiji lideri podstiču nasilje ili zagovaraju politiku koja ne poštuje demokratske principe ili koja ima za cilj uništenje demokratije i ljudskih prava ne može da zahtjeva zaštitu prava iz Konvencije. Sud je zaključio da ideologija i aktivnosti "Hizb ut-Tahrir" organizacije ne ispunjavaju ove uslove.

- **Aslan i Sezen protiv Turske**, predstavke br. 43217/04, 15066/05, presuda od 17. juna 2014. godine: osuda novinara koji su objavili izjavu člana terorističke organizacije predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Predmet se tiče vlasnika i urednika časopisa koji je objavio članak u kojem se izvještava o sukobu turske vojske i Radničke partije Kurdistan, ilegalne oružane organizacije u Turskoj, a zatim i članak u kojem se citira jedan od predstavnika partije. Turski sud je naredio zaplijenu časopisa, dok su vlasnik i urednik procesuirani i kažnjeni. Časopis je zatvoren na jedan dan zbog objavljivanja prvog članka, a zatim još nedelju dana zbog objavljivanja drugog članka.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da članci nijesu podsticali mržnju ili predstavljali poziv na oružje, kao i da nijesu odobravali bilo kakvu terorističku politiku. Osudom zbog pukog prenošenje izjave nekoga ko se smatra članom terorističke organizacije ili izvještavanja o sukobu koji uključuje takvu organizaciju, prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

- **Belek i Özturk protiv Turske**, predstavke br. 10752/09, 4375/09, 4327/09, 4323/09, 28616/08, 28470/08, presuda od 7. juna 2014. godine: novčano kažnjavanje novinara koji su objavili izjave člana terorističke organizacije predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Presuda se tiče vlasnika i urednika dnevnog lista koji je objavio seriju članaka koji su sadržali izjave Radničke partije Kurdistan, ilegalne oružane organizacije u Turskoj. Oni su osuđeni da plate malu novčanu kaznu zbog objavljivanja izjave člana organizacije, što je krivično djelo kažnjivo prema turskom Zakonu o sprječavanju terorizma. Podnijeli su predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je njihovo pravo na slobodu izražavanja prekršeno. Žalili su se i zato što su zbog malog novčanog iznosa, kojim su kažnjeni, bili onemogućeni da se žale turskom Kasacionom sudu.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da članci nijesu podsticali mržnju ili predstavljali poziv na oružje, kao i da nijesu odobravali bilo kakvu terorističku politiku. Osudom zbog pukog prenošenja izjave nekoga ko se smatra članom terorističke organizacije ili izvještavanja o sukobu koji uključuje takvu organizaciju, prekršeno je pravo na slobodu izražavanja. Što se tiče nemogućnosti da se podnosioci predstavke žale Kasacionom sudu, Sud je utvrdio da to predstavlja uskraćivanje prava na pristup pravdi.

- **Şik protiv Turske i Nedim Şener protiv Turske**, predstavke br. 53413/11 i 38270/11, presuda od 8. jula 2014. godine: određivanjem pritvora novinaru koji je pisao o istrazi pokušaja državnog udara povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

Dvojica istraživačkih novinara su bili u pritvoru više od godinu dana zbog sumnje da su pomagali i podržavali organizaciju pod nazivom „Ergenekon“, čiji su članovi osumnjiče-

ni za planiranje vojnog državnog udara. Novinari su napisali knjigu u kojoj su optužili vladu da infiltrira islamske ekstremiste u državni aparat, i da te iste islamističke vođe odvlače pažnju sa prave svrhe suđenja čelnicima Ergenekona. Oni nijesu obaviješteni o dokazima koji postoje protiv njih zbog odbijanja vlasti da im omogući uvid u spise predmeta zbog tajnosti podataka. Žalili su se da je njihov pritvor do početka suđenja trajao više od godinu dana, da su ih istrage koje su sprovedene spriječile da rade kao istraživački novinari i da je od njih traženo da cenzurišu sami sebe.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja ovih novinara, kao i njihovo pravo na slobodu. Sud je utvrdio da je krivično djelo "vršenje pritiska na pravosudne organe nadležne za krivične istrage", predstavljalo glavno uporište za optužbe protiv njih. Međutim, to nije krivično djelo koje po turskim zakonima podliježe pritvoru do početka suđenja, pa je bilo upitno da li je pritvor njih dvojice bio zakonit. Novinari su podnijeli nekoliko zahtjeva za kauciju, ali su svi odbijeni bez obrazloženja. Sud je takođe primijetio da se optužbe protiv novinara uglavnom temelje na dokumentima i kompjuterskim datotekama koji su zaplijenjeni od trećih lica, a nadležni organ za krivično gonjenje to nije otkrio advokatu okrivljenih novinara iz razloga „tajnosti“. To je onemogućilo novinarima da ospore zakonitost njihovog pritvora.

Na kraju, Sud je utvrdio da su pritvaranjem novinara na tako dug period bez ikakvog opravdanja turske vlasti „obeshrabrujuće uticale“ na pravo na slobodu izražavanja novinara. Pritvaranjem ova dva novinara je stvorena klima samocenzure za sve istraživačke novinare koji žele istraživati i komentarisati ponašanje i djelovanje državnih vlasti. Osim što su im narušile pravo na slobodu, vlasti su povrijedile i njihovo pravo na slobodu izražavanja.

- **Öner i Türk protiv Turske**, predstavka br. 51962/12, presuda od 31. marta 2015. godine: osudom zbog širenja „terorističke propagande“ u govoru koji je pozivao na mirno rješenje kurdskog problema prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao dvije osobe koje su održale govore tokom proslave kurdske Nove godine (*Newroz*). U govorima su izrazili nezadovoljstvo određenim politikama vlade, praksama službi bezbjednosti, kao i uslovima pod kojima se lider Kurdistanske radničke partije, Abdullah Öcalan, nalazio u pritvoru. Svoj govor su završili rečenicom: „Država nije preduzela nikakve korake za demokratizaciju ili rješavanje kurdskog problema. Mi vjerujemo u mir i u to da bi država mogla da preduzme odgovarajuće korake kako bi riješila kurdski problem“. Oni su osuđeni za „širenje terorističke propagande“ u ime ilegalne organizacije (Kurdistanske radničke partije – PKK) i osuđen na godinu i osam mjeseci zatvora. Uložili su žalbu i Kasacioni sud je potvrdio osudu.

Evropski sud je smatrao da je osudom prekršeno pravo na slobodu izražavanja, jer, posmatrano u cjelini, govori nisu ohrabivali nasilje, oružani otpor ili ustanak. Sud je smatrao i da govori nisu bili takvi da su mogli da podstaknu na nasilje izazivanjem duboko ukorijenjene i iracionalne mržnje prema određenim osobama, pa da zato nisu predstavljali govor mržnje. Konačno, Sud je primijetio da se iz presuda domaćih sudova nije vidjelo da je procjenjena proporcionalnost kazne i njen uticaj na pravo na slobodu izražavanja. Zbog svih ovih razloga, Evropski sud za ljudska prava je smatrao da su presuda i kazna nesrazmjerne i da zato nisu bile „neophodne u demokratskom društvu“.

- **Karatas protiv Turske**, predstavka br. 23168/94, presuda od 8. jula 1999. godine: oduzimanje zbirke poema predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Presuda se tiče objavljivanja zbirke poema pod nazivom “Pjesma pobune”. Autor je bio osuđen za širenje propagande protiv teritorijalnog jedinstva države kaznom zatvora u

trajanju od 20 mjeseci i naređeno mu je da plati veliku novčanu kaznu. Štaviše, vlasti su mu oduzele kopije knjige.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je izricanjem kazne zatvora i novčane kazne prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je primjetio da je zbirka sačinjena od poema koje pozivaju Kurdistance na samožrtvovanje i sadrži neke veoma agresivne stihove usmjerene protiv turskih vlasti. Ipak, Sud je primjetio da je poezija vid umjetničkog izražavanja koje se obraća veoma uskom krugu publike. Ona je ograničena samo na mogući uticaj na “nacionalnu bezbjednost”, “javni red” i “teritorijalni integritet”. Štaviše, Sud je utvrdio da je agresivni ton u poemama bio manje poziv na nasilje, a više izražavanje duboke lične frustracije.

22. OPSCENOST I JAVNI MORAL

Ovo je oblast u kojoj Evropski sud obično dozvoljava državama značajnu diskreciju (tzv. polje slobodne procjene) pri odlučivanju u kojoj mjeri mogu da ograniče slobodu izražavanja. Iako Sud prihvata da javni moral varira od zemlje do zemlje, on ipak državama ne dozvoljava neograničenu slobodu odlučivanja – svako ograničenje koje se nameće i u ovoj oblasti mora da bude opravdano kao „neophodno“ u demokratskom društvu i zasnovano na jasno formulisanom zakonu. Ono što se u jednoj zemlji smatra sasvim prihvatljivim, u drugoj se može smatrati nemoralnim. Sud je ovdje pravio razliku između čistog umjetničkog izražavanja i političkog govora primjenjujući viši standard zaštite za politički govor.

Sljedeći slučajevi pokazuju postupanje Suda u specifičnim slučajevima.

- **Müller i drugi protiv Švajcarske**, predstavka br. 10737/84, presuda od 24. maja 1988. godine: novčana kazna i privremeno oduzimanje opscenih slika nijesu prekršili pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao postavke tri seksualno eksplicitne slike, na kojima su prikazani felacio, sodomija i seks sa životinjama, u okviru izložbe savremene umjetnosti. Izložba je bila široko reklamirana i otvorenog tipa, a prateći katalog je sadržao fotografije slika. Na dan otvaranja izložbe, državni tužilac je pokrenuo postupak protiv umjetnika tvrdeći da su slike opscene i da ih treba uništiti. U pravnim postupcima koji su uslijedili, slike su privremeno oduzete, a umjetnici novčano kažnjeni. Umjetnici su zatim podnijeli predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je smatrao da u ovom slučaju nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je naglasio da države imaju značajan stepen slobode u odlučivanju šta je moralno prihvatljivo, navodeći da „u pravnim i socijalnim normama (evropskih zemalja) nije moguće naći jedinstven evropski koncept morala. Uslovi za kvalifikaciju morala variraju vremenom, i od mjesta do mjesta, posebno u naše vrijeme koje karakteriše poodmakla evolucija mišljenja o toj temi. Zbog neposrednog i stalnog kontakta koje državni organi imaju sa društvenim tokovima u njihovim zemljama, oni su načelno u boljem položaju od međunarodnog sudije da daju mišljenje o ovim uslovima, kao i o ‘neophodnosti’ ‘ograničenja’ ili ‘kazne’ koji su namijenjeni da te uslove zadovolje“.

Uzimajući u obzir novčanu kaznu određenu umjetnicima i oduzimanje slika, Sud je smatrao da je na slikama na grub način prikazana seksualnost, posebno između muškaraca i životinja, pri čemu je izložba, čiji su dio bile ove slike, bila potpuno otvorena za javnost, a ulaz besplatan. Iako je Sud prihvatio da su se koncepti seksualnog morala s vremenom promijenili, takođe je smatrao da je stav švajcarskih sudova da su slike „u velikoj mjeri odgovorne za povredu osjećaja pristojnosti ljudi normalne osjetljivosti“ bio razuman i u granicama slobodne procjene.

Što se tiče privremenog oduzimanja slika, Sud je smatrao da je uobičajena praksa širom Evrope da se omogući oduzimanje predmeta čija upotreba je „zakonito dosuđena kao zabranjena i opasna po opšti interes“. S obzirom da je svrha privremenog oduzimanja bila da se spriječi ponavljanje krivičnog djela, i da su slike kasnije vraćene, Sud je smatrao da time nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

- **Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976. godine: zabrana knjige sa eksplicitno seksualnim sadržajem u cilju zaštite djece ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Presuda se tiče zabrane knjige pod naslovom “Mala crvena knjiga” koja je bila namjenjena učenicima uzrasta od dvanaest i više godina. Knjiga je sadržala poglavlja o seksu, uključujući i poglavlja o temama kao što su masturbacija, kontraceptivna sredstva, menstruacija, pornografija, homoseksualnost i abortus i adrese za pomoć i savjete o pitanjima koja se tiču seksualnosti. Knjiga je prvi put objavljena u Danskoj, a kasnije, nakon prevoda i sa određenim adaptacijama i u Belgiji, Finskoj, Njemačkoj, Grčkoj, Islandu, Italiji, Holandiji, Norveškoj, Švedskoj i Švajcarskoj. Nakon objavljivanja u Velikoj Britaniji, podnijete su žalbe policiji i kopije knjige su zaplijenjene. Izdavač knjige je proglašen krivim za objavljivanje “opscene knjige” i sve kopije su uništene.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da zabranom knjige nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je naglasio da je pravo na slobodu izražavanja jedan od bitnih temelja demokratskog društva, kao i da štiti informacije ili ideje koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju državu ili bilo koji dio stanovništva. Međutim, sloboda izražavanja nije neograničeno pravo i može se ograničiti, između ostalog, u cilju zaštite javnog morala. Sud je utvrdio da “zaštita javnog morala” u različitim evropskim zemalja ima različite standarde i zbog toga bi trebalo omogućiti “polje slobodne procjene” prilikom tumačenja da li je konkretna mjera „neophodna”. Imajući u vidu činjenice u ovom konkretnom slučaju, Sud je pridao veliki značaj činjenici da je publikacija namijenjena djeci i adolescentima i da je trebala da se nađe u širokoj upotrebi. Knjiga je uključivala djelove koje su mladi ljudi u kritičnoj fazi njihovog razvoja mogli protumačiti kao ohrabrenje da se upuste u preuranjene aktivnosti koje su štetne za njih, ili čak da izvrše neka krivična djela. Osim toga, Sud je uzeo u obzir i činjenicu da nije pokrenut postupak protiv dopunjenog izdanja knjige, koja se od prvobitnog izdanja značajno razlikovala oko spornih pitanja. Ovo ukazuje da su vlasti ograničile zabranu samo na ono što je bilo nepohodno. Iz tih razloga, Sud je zaključio da nema kršenja prava na slobodu izražavanja.

- **Vereinigung Bildender Künstler protiv Austrije**, predstavka br. 68354/01, presuda od 25. januara 2007. godine: trajna zabrana izlaganja slike na kojoj je prikazan političar u seksualno eksplicitnoj karikaturi prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao novčane kazne i uklanjanja sa javnih izložbi slike pod nazivom „Apokalipsa” – kolaža od 34 javne ličnosti, uključujući Majku Terezu, austrijskog kardinala Hermanna Groera i bivšeg šefa austrijske Slobodarske stranke Jorga Haidera – u kojem su svi prikazani nagi i uključeni u seksualne aktivnosti. Tijela tih figura su naslikana, ali su za glave i lica korištene fotografije iz novina, dok su oči nekih od njih bile sakrivene crnim trakama. Među naslikanim osobama bio je i gospodin Meischberger, bivši generalni sekretar austrijske Slobodarske stranke, koji je prikazan u seksualnoj pozi sa gospodinom Haiderom, druga dva političara i Majkom Terezom. Slika je bila dio izložbe udruženja austrijskih umjetnika. Gospodin Meischberger je tužio umjetnike i dobio presudu kojom se trajno zabranjuje prikazivanje slike na osnovu toga što ponižava njega i njegove političke aktivnosti. Udruženje umjetnika je zatim podnijelo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da su novčana kazna i zabrana prekršili pravo udruženja na slobodu izražavanja. Mada je Sud konstatovao da je na slici na nepristojan način prikazan gospodin Meischberger, bilo je jasno da su naslikani likovi karikature, a slika satirična. Sud je naglasio da je satira oblik umjetničkog izražavanja i socijalnog komentara koji je,

pretjerivanjem i krivljenjem stvarnosti, namjerno provokativan i političke prirode. Kao takav, njegova ograničenja bi trebalo razmatrati posebno oprezno. Gospodin Meischberger je na slici prikazan u kontekstu njegovog političkog rada i funkcionisanja, a slika se može posmatrati i kao reakcija protiv austrijske Slobodarske stranke, čiji članovi su i ranije kritikovali umjetnikov rad. Meischberger je od naslikanih likova bio najmanje istaknut – i u vrijeme kada je tužio umjetnika, on nije bio prepoznatljiv na slici jer je njegova fotografija bila prekrivena crvenom bojom. Sud je takođe uzeo u obzir da je zabrana austrijskih sudova bila neograničena i da udruženju, koje upravlja jednom od najpoznatijih austrijskih savremenih umjetničkih galerija, nije omogućeno da ikada ponovo izloži sliku, bez obzira na to da li je gospodin Meischberger javna ličnost, ili bi bio javna ličnost u mjestu i vremenu potencijalne izložbe u budućnosti.

- **Akdaş protiv Turske**, predstavka br. 41056/04, presuda od 16. februara 2010. godine: zabrana prevoda klasičnog književnog djela koje je sadržalo grafičke opise seksa prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je bio turski izdavač koji je objavio turski prevod erotskog romana „Les onze mille verges“ („Jedanaest hiljada šipki“) francuskog pisca Guillaumea Apollinairea. Knjiga je sadržala grafičke opise seksa, uključujući sadomazohizam, vampirizam i pedofiliju. Turski izdavač je krivično gonjen i osuđen zbog toga što je objavio opsceni materijal koji bi mogao da pobudi seksualnu želju. Kažnjen je kaznom od 1100 eura. Izdavač se žalio Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da knjiga koju su napisali književni stručnjaci ne sadrži nikakav nasilni prizvuk, te da njen duhovit i pretjeran ton više gasi seksualnu želju nego što je budi.

Sud je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Iako je u presudi istaknuto da uslovi za kvalifikaciju morala variraju s vremenom i od mjesta do mjesta – čak i unutar jedne zemlje, te da su nacionalne vlasti u boljoj poziciji da sude u ovim slučajevima od Evropskog suda, Sud je ipak našao da turske vlasti nijesu primijenile pravi standard. Original knjige na francuskom jeziku prvi put je objavljen 1907, nakon čega je objavljena i na raznim drugim jezicima i dobila status „klasika“ evropske književnosti. Nije postojala „hitna društvena potreba“ koja bi mogla da opravda zabranu pristupa književnom radu takvog statusa i kažnjavanja njenog izdavača.

- **Karttunen protiv Finske**, predstavka br. 1685/10, presuda od 10. maja 2011. godine – odluka o prihvatljivosti: osuda zbog prikazivanja dječje pornografije preuzete sa interneta kao dio umjetničke instalacije protiv pornografije nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao osude finske umjetnice zbog posjedovanja i javnog prikazivanja dječje pornografije, koja je u izložbu pod nazivom „Crkva Djevica-Kurva“ uključila fotografije tinejdžerki i mladih žena u seksualnim pozama. Slike su preuzete sa javno dostupnih veb sajtova, a umjetnica je imala namjeru da iskoristi svoju izložbu da kritikuje činjenicu da su takvi materijali dostupni na internetu besplatno. Izložba je zatvorena, slike su oduzete a umjetnica je osuđena zbog distribucije dječje pornografije. No, s obzirom da je izložbu osmislila kao protest, nije joj izrečena novčana ili druga kazna. Ona je podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da su osuda i oduzimanje fotografija prekršili njeno pravo na slobodu izražavanja.

Evropski sud je smatrao da osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da, je posjedovanje i javno prikazivanje dječje pornografije u Finskoj krivično djelo, iako je namjera umjetnice bila da na taj način zapravo protestuje zbog

dostupnosti dječje pornografije na internetu. Osuda umjetnice je stoga bila opravdana – postojala je suštinska društvena potreba da se djeca zaštite od seksualnog zlostavljanja, da se zaštiti njihova privatnost kao i zbog drugih moralnih razloga. Pravo podnositeljke predstavke na slobodu izražavanja i njene dobre namjere nijesu mogle da opravdaju posjedovanje i javno prikazivanje dječje pornografije.

- ***Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva***, predstavka br. 5446/03, presuda od 18. oktobra 2005. godine – odluka o prihvatljivosti: osuda zbog opscenosti na veb sajtu na kojem su prikazane grafički eksplicitne scene seksa nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je čovjek osuđen na 30 mjeseci zatvora jer je na veb sajtu objavio scene seksa koje uključuju izmet, konzumaciju izmeta i felacio. Sajt je objavljen preko kompanije registrovane u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) i sa servera postavljenog u SAD-u, u skladu sa zakonima SAD. Međutim, izdavač je živio u Ujedinjenom Kraljevstvu, i bio gonjen po britanskom zakonu o opscenosti. On se žalio Evropskom sudu za ljudska prava da su osuda i kazna zatvora prekršili njegovo pravo na slobodu izražavanja. Tvrdio je da, s obzirom da je materijal objavljen preko američke kompanije na američkim serverima, on ne bi trebalo da bude gonjen po engleskim zakonima.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da osuda nije prekršila pravo izdavača na slobodu izražavanja, zaključivši da je izdavač, s obzirom da je boravio u Velikoj Britaniji i objavio sajt kao poslovnu djelatnost, trebalo da traži pravni savjet o primjenljivosti sa skladu sa zakonom Velike Britanije. Sud je smatrao da je zakon o opscenosti Velike Britanije bio dovoljno jasan i da je sporni materijal očigledno spadao u njegov djelokrug. Sud je takođe konstatovao da su neki materijali bili dostupni besplatno i da su domaći sudovi ispravno zaključili da su i vrlo mladi ljudi mogli doći do tog sajta – što je upravo ono što je zakon o opscenosti pokušavao da spriječi. Činjenica da je objavljivanje tog materijala bilo zakonito u SAD, bila je nebitna: Evropski sud je naglasio da se u pitanjima javnog morala standardi razlikuju od jedne do druge zemlje. Sud je, takođe, smatrao da zatvorska kazna nije bila nesrazmjerna jer je jedini cilj izdavača bio finansijski (materijal nije bio ni od kakve umjetničke ili književne vrijednosti i nije doprinio političkoj debati), a izdavač je mogao biti oslobođen nakon petnaest mjeseci zatvora.

23. GOVOR MRŽNJE

Evropski sud za ljudska prava je prepoznao nekoliko kategorija govora koji se smatra uvrjedljivim u odnosu na koncept ljudskih prava, i koji stoga nije zaštićen pravom na slobodu izražavanja. Ova vrsta govora naziva se “govorom mržnje”.

Sama upotreba govora koji se smatra uvrjedljivim ili koji je oštar ne smatra se “govorom mržnje”. O “govoru mržnje” se može govoriti samo ako takav govor podriva temeljne norme ljudskih prava i demokratije, ili izaziva i podstiče mržnju ili nasilje protiv određene grupe.

Evropski sud nije formulisao sveobuhvatnu definiciju “govora mržnje”, već je ostavio otvorenom (pogledajte dolje definiciju iz preporuke Komiteta ministara Savjeta Evrope). “Govor mržnje” identifikovao je kao govor koji ima za cilj da pobudi rasnu ili etničku mržnju (odluka Evropskog suda *Féret protiv Belgije*, kao i *Garaudy protiv Francuske*, koja se tiče poricanja holokausta), govor koji podstiče mržnju protiv lica na osnovu seksualne orijentacije (slučaj *Vejdeland i drugi protiv Švedske*), vjeroispovijesti (slučaj *Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva*). Evropski sud je takođe razmatrao brojne slučajeve koji se tiču govora koji poriče osnovne vrijednosti demokratije i tolerancije i, po pravilu, odbacuje predstavke koje su inspirisane totalitarnom ili anti-demokratskom doktrinom (što najbolje ilustruje odluka u slučaju *Refah Partisi* (Stranka blagostanja) i drugi protiv Turske).

U isto vrijeme, priznajući da “govor mržnje” postoji i poričući njegovu zaštitu u skladu sa članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Sud je bio veoma oprezan u razlikovanju između onoga što smatra dozvoljenim političkim govorom i govorom mržnje (vidi npr. slučaj *Udruženje građana “Radko” & Paunkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*), pri čemu je dozvolio novinarima da izvještavaju o govoru mržnje (*Jersild protiv Danske*).

Komitet ministara Savjeta Evrope usvojio je preporuku na temu govora mržnje koja se bavi sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava.

U daljem tekstu ukratko su predstavljene glavne odluke Suda u ovoj oblasti.

- ***Féret protiv Belgije***, predstavka br. 15615/07, presuda od 16. jula 2009. godine: podsticanje mržnje protiv imigranata i vjerske mržnje nije zaštićeno pravom na slobodu izražavanja.

Predstavku Evropskom sudu za ljudska prava u ovom slučaju je podnio belgijski političar i poslanik koji je bio osuđen zbog distribuiranja izbornih letaka sa parolama “Ustani protiv islamifikacije Belgije”, “Stop lažnoj integracionoj politici” i “Pošaljite nazad kući neevropljane koji traže posao”. Osuđen je na društveno koristan rad i oduzeto mu je pravo na članstvo u parlamentu na deset godina. Sud je zaključio da izrečena kazna nije prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja, s obzirom da je jasno da su komentari ovog političara mogli podstaći mržnju prema strancima, posebno u uslovima zagrijane političke situacije uoči izbora. Njegova osuda bi se stoga mogla smatrati “neophodnom” u cilju sprječavanja javnih nereda i očuvanja prava drugih, tj. imigranata.

U kontekstu Crne Gore, treba imati u vidu da Krivični zakonik CG u čl. 370 propisuje krivično djelo izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i kaznu od šest mjeseci do

pet godina za javno podsticanje na nasilje ili mržnju prema grupi ili članu grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti.

- ***Garaudy protiv Francuske***, predstavka br. 65831/01, presuda od 24. juna 2003. godine: poricanje holokausta nije zaštićeno pravom na slobodu izražavanja.

Ovdje je riječ o francuskom autoru koji je napisao i objavio knjigu pod naslovom “Mitovi na kojima počiva moderni Izrael”, u kojoj je osporio razmjere holokausta. Autor je osuđen za “poricanje holokausta”, krivično djelo propisano francuskim zakonodavstvom, klevetu protiv Jevreja i izazivanje rasne mržnje, nakon čega je podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je njegovo pravo na slobodu izražavanja prekršeno.

Sud je zaključio da osuda autora nije prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja, navodeći da “poricanje zločina protiv čovječnosti predstavlja jedan od najozbiljnijih oblika vrijeđanja Jevreja na rasnoj osnovi i podsticanja mržnje protiv njih”. Evropski sud je takođe konstatovao da osporavanje postojanja jasno utvrđenih istorijskih događaja, kao što je holokaust, ne predstavlja naučno ili istorijsko istraživanje, već da za jasan cilj ima rehabilitovanje nacističkog režima i optuživanje žrtava za falsifikovanje istorije. Ovakav čin nespojiv je sa osnovnim vrijednostima na kojima se temelji Evropska konvencija o ljudskim pravima i stoga nije zaštićen pravom na slobodu izražavanja.

U kontekstu Crne Gore, treba uzeti u obzir da Krivični zakonik Crne Gore u čl. 370 propisuje krivično djelo Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, kojim je propisana kazna od šest mjeseci do pet godina, a pod posebnim okolnostima i duže, za javno odobravanje, negiranje postojanja ili značajno umanjenje težine krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina učinjenih protiv grupe ili člana grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti, na način koji može dovesti do nasilja ili izazvati mržnju prema grupi lica ili članu takve grupe, ako su ta krivična djela utvrđena pravosnažnom presudom suda u Crnoj Gori ili međunarodnog krivičnog suda.

- ***Vejdeland i drugi protiv Švedske***, predstavka br. 1813/07, presuda od 9. februara 2012. godine: govor mržnje prema homoseksualnim osobama nije zaštićen pravom na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao osude podnosilaca predstavke zbog dijeljenja letaka u srednjoj školi, u kojima je navedeno da je homoseksualnost “devijantna seksualna sklonost”, koja ima “moralno destruktivni uticaj na samu suštinu društva” i koja je odgovorna za razvoj HIV-a i AIDS-a. Ustanovljeno je da su njihovi leci uvrjedljivi za homoseksualce i podnosioci predstavke su osuđeni. Oni su se žalili Evropskom sudu, tvrdeći da nisu imali namjeru da izraze nepoštovanje prema homoseksualcima kao grupi, već da podstaknu debatu o nedostatku objektivnosti u obrazovanju u švedskim školama.

Sud je zaključio da osuda podnosilaca predstavke nije prekršila njihovo pravo na slobodu izražavanja. Sud smatra da su navodi iznijeti u lecima ozbiljni i puni predrasuda i da je diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije ozbiljna kao i diskriminacija zasnovana na “rasi, etničkom porijeklu ili boji kože”. Iako ovi navodi ne predstavljaju direktan poziv na mržnju ili nedjela, osuda se razumno može smatrati “neophodnom” u demokratskom društvu radi zaštite ugleda i prava drugih.

- **Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, predstavka br. 23131/03, presuda od 16. novembra 2004. godine: podsticanje vjerske mržnje nije zaštićeno pravom na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke istakao je plakat desničarske političke stranke koji prikazuje kule blizankinje u Njujorku u plamenu, uz prateći tekst “Izbacite Islam iz Britanije – zaštitite britanski narod”, zbog čega je osuđen za teško neprijateljstvo prema vjerskoj grupi. On je, međutim, tvrdio da je ovom presudom prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud je ovaj slučaj proglasio neprihvatljivim, smatrajući da navedena pitanja nisu obuhvaćena pravom na slobodu izražavanja prema članu 10 Konvencije, jer je takav opšti i žestok napad protiv vjerske grupe, koji tu grupu kao cjelinu povezuje sa teškim terorističkim aktom, nespojiv sa vrijednostima koje se garantuju Konvencijom, poput tolerancije, socijalnog mira i zabrane diskriminacije.

- **Refah Partisi (Stranka blagostanja) i drugi protiv Turske**, predstavke br. 41340/98, 41342/98, 41343/98 i 41344/98, presuda od 13. februara 2003. godine: zalaganje za anti-demokratske stavove nije zaštićeno pravom na slobodu izražavanja.

Predstavku Evropskom sudu za ljudska prava podnijela je politička stranka koja je bila raspuštena uz obrazloženje da je postala “centar aktivnosti usmjerenih protiv principa sekularizma”. U okviru svojih ciljeva i zadataka ova stranka je tražila uvođenje strogog šerijatskog prava i uspostavljanje teokratskog režima. Nekoliko članova partije žalili su se Evropskom sudu, tvrdeći da je njihovo pravo na slobodu izražavanja i udruživanja prekršeno.

Sud je ustanovio da djelovanje i govori lidera ove stranke otkrivaju da je njena dugoročna politika bila usmjerena ka uspostavljanju političkog režima šerijatskog zakona, koji nije u skladu s osnovnim vrijednostima na kojima počiva Konvencija, što nije isključivalo ni primjenu sile. Ovo je predstavljalo neposrednu opasnost za demokratiju i stoga se raspuštanje stranke moglo opravdati kao “neophodno” u demokratskom društvu. Tu nije bilo povrede prava na slobodu izražavanja, ni prava na slobodu udruživanja.

- **Udruženje građana “Radko” & Paunkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije**, predstavka br. 74651/01, presuda od 15. januara 2009. godine: raspuštanje udruženja čiji se naziv dovodi u vezu sa fašizmom prekršilo je pravo na slobodu udruživanja i slobodu izražavanja.

Ovdje je riječ o zabrani udruženja građana koje je nosilo ime vođe Makedonskog oslobodilačkog pokreta duže od 60 godina. Vlasti su zaključile da naziv pokreta promoviše fašističke ideje koje se tiču bugarskog porijekla makedonskog naroda, negiraju identitet makedonskog naroda i podstiču nacionalnu ili vjersku mržnju i netrpeljivost.

Evropski sud je zaključio da je raspuštanje udruženja prekršilo pravo ove grupe na slobodu udruživanja i izražavanja. Činjenica da udruženje nosi ime pojedinca kojeg većina stanovništva doživljava negativno ne može se sama po sebi smatrati prisutnom i neposrednom prijetnjom javnom redu i miru. Članovi udruženja nisu promovisali neprijateljstvo, niti su imali namjeru da pribjegavaju nasilju. Iako je Sud konstatovao da je tumačenje nacionalne istorije od strane Udruženja moglo da šokira ljude, ono nije ugrozilo osnovne vrijednosti i pravila demokratije.

- ***Jersild protiv Danske***, predstavka br. 15890/89, presuda od 23. septembra 1994. godine: pravo novinara da izvještava o govoru mržnje.

Slučaj se ticao novinara koji je napravio dokumentarni film, koji je između ostalog sadržao i insert iz televizijskog programa u kojem je intervjuisao tri pripadnika jedne rasističke grupe. Njih trojica iznijeli su uvrjedljive i pogrdne komentare na račun imigranata i etničkih grupa, a novinar je osuđen za pomaganje u širenju rasističkih stavova. On se žalio Sudu tvrdeći da je osuda prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Praveći razliku između trojice mladića koju su iznijeli rasističke primjedbe i novinara, koji je o tome izvijestio, Evropski sud za ljudska prava konstatovao je da je osuda prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud je dalje zaključio da je novinar imao za cilj da razotkrije rasizam i analizira i objasni rasističke stavove, što predstavlja pitanje od velikog javnog interesa o kojem javnost ima pravo da bude obaviještena. Sud je takođe uzeo u obzir činjenicu da, u cjelini, film nije imao za cilj propagiranje rasističkih pogleda i ideja, kao i to da je emisija emitovana u kasnijim večernjim satima i da je bila namjenjena starijoj publici.

- ***Önal protiv Turske***, predstavke br. 41445/04 i 41453/04, presuda od 2. oktobra 2012. godine: osuda za govor mržnje za izdavača knjige koji je namjeravao da informiše javnost o diskriminaciji je prekršila pravo na slobodu izražavanja.

23. GOVOR
MRŽNJE

146

**TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA**

Direktor izdavačke kuće je osuđen zbog publikacija koje su navodno podstakle mržnju i netrpeljivost. On je objavio biografiju biznismena kurdskog porijekla, optuženog za trgovinu drogom i članstvo u ilegalnoj oružanoj organizaciji PKK (Kurdistanska radnička partija), kao i prevod knjige prvobitno objavljene na švedskom jeziku o Alevitima iz Dersima. Domaći sudovi su utvrdili da su obje publikacije podijelile narod između Turaka i Kurda, Sunita i Alevita, i time podstakle mržnju i neprijateljstvo.

Evropski sud je utvrdio da obje presude krše pravo izdavača na slobodu izražavanja. Sud je utvrdio da je, iako su pojedini djelovi u prvoj knjizi dali izuzetno negativnu sliku turske države i imali neprijateljski narativni ton, knjiga naglašavala da se kurdski "problem" mora riješiti mirnim putem. Knjiga nije predstavljala "poziv na oružje". U odnosu na drugu knjigu, Sud je konstatovao da je ona pratila društvenu i kulturnu istoriju Alevita. Ova publikacija se bavila problemima sa kojima su se suočavali Aleviti iz drugačije perspektive u odnosu na "ustaljeno", i Sud je naglasio da je na taj način knjiga promovisala različitost stavova i ispunila pravo javnosti da prima različite ideje i informacije iz raznih izvora. Zaključeno je da su obje knjige odražavale jasnu namjeru da se informiše javnost o bitnim pitanjima javne politike, a ne da se podstakne mržnja ili nasilje na bilo koji način.

- ***Yavuz et Yaylali protiv Turske***, predstavka br. 12606/11, presuda od 17. decembra 2013. godine: krivična osuda zbog promovisanja terorističke organizacije prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosioci predstavke su dvije osobe pritvorene zbog učešća u demonstracijama protiv bezbjednosnih snaga. Ovim demonstracijama su prethodile druge demonstracije, u organizaciji Maoističke komunističke partije, tokom kojih su službe bezbjednosti ubile 17 osoba. Maoistička komunistička partija u Turskoj se smatra terorističkom organizacijom, pa su stoga podnosioci predstavke osuđeni zbog „promovisanja terorističke organizacije“.

Evropski sud za ljudska prava smatrao je da je krivična osuda prekršila pravo na slobodu

izražavanja. Sud je naveo da, iako države mogu preduzeti mjere zaštite državne bezbjednosti i sprječavanja terorizma, one moraju balansirati pravo na slobodu izražavanja i potrebu demokratskog društva da se zaštiti od terorizma. U ovom kontekstu, Sud je naglasio da domaći zakoni treba precizno da definišu „terorizam“, upozoravajući:

„Državne vlasti treba pažljivo da definišu koncept terorizma u cilju izbjegavanja... tužbi zbog zločina povezanih sa terorizmom u slučajevima kada (izjava) predstavlja samo kritiku vladine politike“.

Sud je konstatovao da turski zakon zabranjuje „veliĉanje“ terorizma. On se složio da se veliĉanje terorizma, omalovaŹavanje Źrtava, pozivi na finansiranje teroristiĉkih organizacija ili drugo sliĉno ponašanje zaista moŹe smatrati podsticanjem nasilja i mrŹnje i stoga legitimno moŹe biti ograniĉeno. Međutim, takva ograniĉenja bi u praksi trebalo primjenjivati veoma pažljivo i sa rezervom. U datom sluĉaju, Sud je smatrao da su podnosioci predstavke bili osuđeni samo zbog uĉešća u demonstracijama protiv upotrebe prekomjerne sile od strane sluŹbe bezbjednosti. Oni nijesu podsticali na nasilje, niti promovisali teroristiĉku organizaciju.

- ***Perincek protiv Švajcarske***, predstavka br. 27510/08, presuda od 17. decembra 2013. godine: kriviĉna osuda zbog osporavanja pravne kvalifikacije genocida u Jermeniji prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je turski drŹavljanin osuđen u Švajcarskoj zbog javnog osporavanja kvalifikacije ubistava Jermena od strane Otomanskog carstva kao „genocida“. Švajcarski sudovi su ga osudili zbog rasne diskriminacije, smatrajući da jermenski genocid, poput jevrejskog, predstavlja istorijsku ĉinjenicu priznatu kao dokazanu od strane švajcarskog parlamenta. On je zatim podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da je kriviĉna osuda podnosioca predstavke prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da odbacivanje pravne kvalifikacije događaja iz 1915. godine kao genocida nije podsticalo na mrŹnju protiv jermenskog naroda. Sud je naveo da je pitanje da li je događaje iz 1915. godine i kasnije moguće kvalifikovati kao genocid bilo od velikog interesa za javnost, a da je govor podnosioca predstavke, u okviru javne rasprave, bio istorijske, pravne i politiĉke prirode. Sud je takođe konstatovao da pitanje da li su događaji iz 1915. zaista bili genocid nije bila stvar konsenzusa unutar akademske zajednice, i da je od 190 drŹava svijeta samo oko njih dvadeset zvaniĉno priznalo zloĉin nad Jermenima kao genocid. Na kraju, Sud je naglasio razlikovanje ovog sluĉaja od onih koji su se ticali negacije zloĉina Holokausta. U tim sluĉajevima, podnosioci predstavki su negirali istorijske ĉinjenice, iako su one bile vrlo konkretne, kao Źto je postojanje gasnih komora, a negiranje holokausta je bilo sredstvo kojim se podsticalo na mrŹnju protiv Jevreja. U ovom predmetu, podnosilac predstavke nije postupao na takav naĉin.

- ***PETA Deutschland protiv Njemaĉke***, predstavka br. 43481/09, presuda od 8. novembra 2012. godine: zabrana publikacije koja je banalizovala sudbinu Źrtava holokausta ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

PETA Deutschland, njemaĉki ogranak organizacije za zaštitu prava Źivotinja PETA, imala je u planu da pokrene kampanju oglašavanja pod nazivom „Holokaust na vašem tanjiru“, istiući plakate sa fotografijom zatvorenika koncentracionih logora zajedno sa slikom Źivotinja drŹanih u kavezima i torovima za masovni uzgoj, uz kratak tekst. Centralni savjet Jevreja u Njemaĉkoj dobio je sudski nalog kojim se navedenoj or-

ganizaciji zabranjuje objavljivanje sedam konkretnih plakata, tvrdeći da je kampanja uvrjedljiva i da krši njihovo ljudsko dostojanstvo kao lica koja su preživjela holokaust, kao i prava ličnosti članova porodice koje je jedan od njih izgubio. PETA je uložila žalbe Saveznom ustavnom sudu, koje su odbijene uz obrazloženje da kampanja banalizuje sudbinu žrtava holokausta.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da izrečena mjera zabrane ne krši pravo na slobodu izražavanja organizacije PETA Deutschland. Smatrajući da kampanja nije imala za cilj da omalovaži koncentracioni logor, Sud je utvrdio da se činjenice slučaja ne mogu izdvojiti iz istorijskog i društvenog konteksta holokausta, posebno u Njemačkoj. Sud je prihvatio stav njemačke vlade koja smatra da ima posebnu obavezu prema Jevrejima koji žive u Njemačkoj. U tom svjetlu, Sud je utvrdio da su njemački sudovi dali relevantne i dovoljne razloge za dosuđivanje građanske zabrane.

Dalje, što se tiče težine kazne, postupak nije uključivao nikakve krivične sankcije, već samo građansku zabranu kojom se sprječava objavljivanje sedam plakata organizacije PETA Deutschland. Konačno, PETA nije utvrdila da joj nisu dostupna druga sredstva koja imaju za cilj skretanje pažnje javnosti na problem zaštite prava životinja.

- **Mehmet Hatip Dicle protiv Turske**, predstavka br. 9858/04, presuda od 15. oktobra 2013. godine: osuda zbog kritikovanja vladine politike u odnosu na Kurde prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

23. GOVOR
MRŽNJE

148

TEMATSKA
Z B I R K A
B I L T E N A

Podnosilac predstavke je novinar koji je osuđen zbog članka u kojem je kritikovao politiku lokalne vlasti, osuđujući ekonomsku situaciju i rast trgovine drogom. On je takođe tvrdio da su Kurdi u regionu bili žrtve politike asimilacije i genocida.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Konstatovao je da je članak nesporno bio zlonamjeran, s izrazima poput: „ratne mašinerije“, „spaljivanje sela“, „genocid“, „ubistvo“, „mučenje“ i „ugnjjetavanje“. Članak se takođe bavio pitanjima kao što su depopulacija regiona, nizak ekonomski razvoj, političko nasilje i represija nad Kurdima i širenje trgovine drogom, a podnosilac predstavke je apelovao na svoje čitaoce da promovišu mir i slobodu. Sud je smatrao da iako je članak imao negativan stav prema državnoj politici, nije pozivao na nasilje, oružani otpor ili ustanak i da se s toga ne može smatrati govorom mržnje.

24. ZVIŽDAČI I SLOBODA IZRAŽAVANJA

Zviždač je osoba koja objelodanjuje nedolično ponašanje, nepoštene ili nezakonite radnje navodno počinjene od strane organizacija u kojima rade. Zviždačem se, na primjer, može smatrati osoba koja je bila svjedok korupcije na radnom mjestu i o tome obavijestila medije. Zbog otkrivanja „službenih tajni“ zviždači se često suočavaju s odmazdom, mogu biti otpušteni sa posla, a ponekad su čak i krivično gonjeni.

Nekoliko osoba koje su pretrpjele odmazdu zbog javnog ukazivanja na nepravilnosti organizacija u kojima su radile žalilo se Evropskom sudu za ljudska prava smatrajući da im je prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud se u razmatranju ovih slučajeva vodio sljedećim kriterijumima:

- da li je u pitanju informacija od javnog interesa;
- da li je zviždač objavio informaciju u dobroj vjeri ili zbog lične koristi;
- da li je zviždač pokušao da prijavi informaciju putem internih kanala prije nego što je iznio u javnost.

Sljedeća tri slučaja ilustruju kako Sud primjenjuje ove kriterijume:

- **Guja protiv Moldavije**, predstavka br. 14277/04, presuda od 12. februara 2008. godine: otpuštanje zviždača sa posla zbog objavljivanja pisama, koja su svjedočila o političkom uplitanju u pravosudni sistem, prekršilo je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke bio je šef odjeljenja za odnose sa javnošću kancelarije moldavskog glavnog tužioca, koji je otpušten s posla, jer je novinama proslijedio dva pisma upućena glavnom tužiocu. Prvo pismo je poslao zamjenik predsjednika Skupštine, koji je od tužioca zatražio „da se lično uključi u slučaj“ četiri policajca optužena za nezakonito pritvaranje i zlostavljanje pritvorenika. U pismu se navodi da su policajci, koji su tražili zaštitu od krivičnog gonjenja, bili članovi jednog od „najboljih timova“ Ministarstva unutrašnjih poslova, te da su, „kao rezultat truda zaposlenih u kancelariji tužioca“, spriječeni da normalno obavljaju svoj posao. U istom kontekstu, zamjenik predsjednika Skupštine je u tom pismu upitao da li „se zamjenik tužioca bori protiv kriminala ili protiv policije“. U drugom pismu, koje je glavnom tužiocu poslao zamjenik ministra, a koje se odnosilo na iste policajce, navodi se da su oni i ranije bili pod istragom, te da im je određena samo novčana kazna. Pismo takođe otkriva da su ovi policajci vraćeni na posao i pored toga što su, pored ostalog, osuđeni zbog nezakonitog pritvaranja i ugrožavanja života ili zdravlja, ili izazivanja fizičke patnje kod pritvorenika, kao i zbog zloupotrebe službenog položaja uz upotrebu nasilja, vatrenog oružja ili mučenja.

U novinama su osvanuli tekstovi o ovim pismima i podnosilac predstavke je dobio otkaz, baš kao i tužilac koji je osumnjičen da mu je dao pisma. Kao razlog za otpuštanje sa posla podnosioca predstavke navedeno je da se prije predaje pisama nije konsultovao sa šefovima drugih odjeljenja tužilaštva, što je u suprotnosti sa internim propisima odjeljenja za odnose sa javnošću. On je zatim podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da je time prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je zaključio da je otpuštanjem sa posla gospodina Guje prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja. Prvo, Sud je konstatovao da ni u moldavskim zakonima niti u

internim propisima tužilaštva ne postoji odredba koja se tiče izvještavanja o nepravilnostima od strane zaposlenih. Dakle, osim njegovih pretpostavljenih, nije postojao drugi autoritet kojem je podnosilac predstavke mogao da iznese svoju zabrinutost, kao ni propisana procedura za izvještavanje o takvim pitanjima. Sud je takođe napomenuo da se objelodanjena informacija odnosila na postupke zamjenika predsjednika Skupštine, koji je funkcioner na visokoj poziciji, kao i da tužilac, iako je šest mjeseci bio svjestan situacije, nije pokazao namjeru da nešto preduzme, čime je stvorio utisak da je podlegao političkom pritisku. Sud je stoga smatrao da, u okolnostima ovog slučaja, javno objelodanjivanje informacija, čak i medijima, može biti opravdano.

Osim toga, Sud je smatrao da je političko uplitanje u rad pravosudnog sistema u zemlji pitanje od velikog javnog interesa o kojem su raspravljale nevladine organizacije i mediji. Pisma koja je objelodanio podnosilac predstavke ticala su se pitanja kao što su podjela vlasti, neprimjerenog ponašanja političara na visokim pozicijama i odnosa Vlade prema policijskoj brutalnosti. Riječ je o nesumnjivo veoma važnim pitanjima u demokratskom društvu, o kojima je javnost imala legitimno pravo da bude obaviještena.

Sud je smatrao da je interes javnosti da dobije informacije o neprimjerenom vršenju pritiska i malverzacijama unutar tužilaštva bio važniji od zaštite povjerenja javnosti u tužilaštvo. Otvorena rasprava o temama od javnog interesa je neophodna za demokratiju i od velikog je značaja da javnost ne bude obeshrabrena da izrazi svoje mišljenje o takvim pitanjima.

Sud nije našao razlog da vjeruje da je podnosilac predstavke bio motivisan ličnom koristi, da je imao nešto protiv svog poslodavca, niti da je postojao neki drugi, prikriveni motiv za njegove postupke. Sud je, stoga, smatrao da je podnosilac predstavke postupio u dobroj vjeri.

- ***Bucur i Toma protiv Rumunije***, predstavka br. 40238/02, presuda od 13. januara 2013. godine: kažnjavanjem „zviždača” koji je medijima objelodanio praksu nezakonitog prisluškivanja telefona prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao osude na dvogodišnju zatvorsku kaznu državnog službenika zbog toga što je u medijima objelodanio praksu nezakonitog prisluškivanja telefona novinara i političara od strane vojne tajne službe.

Evropski sud je konstatovao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Iako priznajući da se navedeno pitanje ticalo „državne bezbjednosti”, koju opisuje kao „srce državnog suvereniteta”, Sud je razmotrio i sljedeće faktore. Na prvom mjestu, Sud je uzeo u obzir da je zviždač prvo pokušao da o praksi prisluškivanja telefona izvijesti svoje pretpostavljene i ostale vladine službenike. Međutim, važeći zakoni nijesu štitili zviždača niti obezbijedili zvanične kanale putem kojih bi bilo moguće prijaviti navedene radnje. Sud je ispitao postojeće neformalne kanale za prijavljivanje ovakvih i sličnih radnji unutar navedene vladine agencije i utvrdio da su nezadovoljavajući, baš kao i potencijalna opcija direktnog prijavljivanja nezakonitih radnji parlamentu.

Sud je dalje konstatovao da su objelodanjene informacije nesumnjivo bile od javnog interesa, te da je prisluškivanje telefonskih razgovora tema od posebnog značaja u društvu koje je tokom komunističkog režima iskusilo politiku prismotre od strane tajnih službi. Sud je takođe uzeo u obzir činjenicu da su informacije objelodanjene u dobroj vjeri, kao i da domaći sudovi nijesu uredno razmotrili sve argumente zviždača.

Konačno, Sud je zaključio da objelodanjivanje nije pričinilo „značajnu štetu” interesima navedene službe bezbjednosti. Javni interes za otkrivanjem nezakonitih radnji premašuje bilo kakvu štetu koja je u ovom slučaju možda nanijeta ugledu službe.

- **Görmüş i drugi protiv Turske**, predstavka br. 49085/07, presuda od 19. januara 2016. godine: pretres i oduzimanje dokumenata novinarima da bi se otkrio identitet zviždača krši pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao izdavača, urednika i novinara koji su radili za nedjeljnik koji je objavio članak o vojnom spisku, na kome su mediji podijeljeni u dvije kategorije – na prijateljske i neprijateljske. Članak je bio baziran na povjerljivim dokumentima koje je novinarima dao zviždač. Nakon žalbe načelnika štaba oružanih snaga, vojni sud je naredio pretres kancelarija časopisa, zahtijevajući elektronske i papirne kopije datoteka koje su se nalazile u svim privatnim i kancelarijskim računarima, u arhivi, na kompakt diskovima i USB memorijama. Novinari su predali materijale, ali su uložili žalbu na nalog za pretres, navodeći da je njime prekršeno pravo na zaštitu novinarskih izvora. Turski sudovi su odbili njihove žalbe, a novinari su se obratili Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud za ljudska prava je našao da je pretresom i oduzimanjem dokumentacije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je primijetio da su, u cilju identifikacije državnih službenika koji su predali povjerljive informacije, pravosudni organi upali na radno mjesto novinara bez najave i dobili pristup svim njihovim sistemima i dokumentima, prenoseći podatke sa svih računara nedjeljnika. Ovo je bio mnogo ozbiljniji čin od obične naredbe da se otkrije identitet izvora, koji se proširio daleko izvan prvobitnog zahtjeva kancelarije vojnog tužioca da se identifikuje zviždač. Takvo postupanje bi moglo da odvraća potencijalne izvore od pružanja pomoći novinarima u informisanju javnosti o pitanjima od javnog interesa, kao što je uključivanje vojske u politiku.

Što se tiče zaštite zviždača koji su obavljali javnu funkciju, Sud je konstatovao da je istraga imala za cilj da identifikuje osobe odgovorne za curenje informacija. Sud je priznao da, iako se od zviždača može zahtijevati da prođu interne administrativne procedure kako bi skrenuli pažnju svojih pretpostavljenih na nezakonite radnje koje su otkrili, turski zakon u to vrijeme nije predviđao takav postupak. Stoga nije bilo mjesta kritici na račun novinara zbog objavljivanja sporne informacije. Sud je utvrdio i da je povjerljivost informacija koje se tiču unutrašnje organizacije i rada oružanih snaga u principu opravdana, ali da je ne treba štititi po svaku cijenu, i da ona ne treba da spriječi legitimnu raspravu o djelovanju oružanih snaga. Osim toga, Sud je utvrdio da razlozi zbog kojih je sporna dokumentacija bila klasifikovana kao povjerljiva nijesu bili opravdani, jer Vlada nije pokazala da je njihovo objavljivanje dovelo do negativnih posljedica.

24. ZVIŽDAČI
I SLOBODA
IZRAŽAVANJA

151

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

25. INTERNET SLOBODE I SLOBODA IZRAŽAVANJA

Protekle decenije, internet je postao jedno od glavnih sredstava putem kojeg ljudi ostvaruju pravo na slobodu izražavanja. Tradicionalni mediji sada djeluju i preko interneta (*online*), dok pojedinci, kompanije, organizacije i vlade imaju svoje internet (*web*) stranice na kojima pružaju informacije i izvještavaju o pitanjima od zdrave ishrane do dnevnih novosti.

S obzirom na to da je internet medij koji prevazilazi granice – informacija koju je neko postavio na internet u Moskvi može se odmah čitati u Buenos Airesu – i oslanja se na kompanije kao što je *Google* kako bi prenio i indeksirao trilion dostupnih web stranica, njegova sve raširenija upotreba nameće mnoga pravna pitanja. Sudovi, uključujući i Evropski sud za ljudska prava, počeli su da usvajaju odluke o ovim pitanjima, a organizacije, kao što je Savjet Evrope, izdale su preporuke u vezi sa pravnim standardima koji se primjenjuju u konkretnoj oblasti. U ovom biltenu dat je pregled presuda Evropskog suda, kao i nekoliko preporuka od strane međunarodnih organizacija koje se tiču pitanja prava na pristup internetu, uključujući filtriranje i blokiranje internet sadržaja i ograničenje internet sloboda. Iako je ova oblast prava još uvijek u pogoju i na mnoga pitanja tek ostaje da se daju odgovori, pregled presuda i preporuka koji slijedi ukazuje na razvoj zakonskih rješenja.

Prenošenje informacija sa interneta

- ***Redakcija Pravoye Delo i Shtekel protiv Ukrajine***, predstavka br. 33014/05, presuda od 5. maja 2011. godine: ograničenje objavljivanja materijala sa interneta treba da bude jasno propisano zakonom.

U ovom slučaju Evropski sud je konstatovao da član 10 Konvencije nameće državama ugovornicama pozitivnu obavezu da zaštite pravo novinara na slobodu izražavanja na internetu. Novinarima koji su podnijeli predstavku bilo je naređeno da plate odštetu zbog prenošenja teksta anonimnog autora, koji je prethodno objavljen na internetu. Novinari su uz sporni tekst objavili i njegov izvor i ogradili se od sadržaja. Domaći sudovi su im naredili da objave opoziv i izvinjenje. Evropski sud je zaključio da je došlo do kršenja člana 10 Konvencije, jer nametnuta sankcija nije bila “propisana zakonom”. Sud je našao da ukrajinski zakoni nisu šttili preuzimanje objavljenog sadržaja i da su domaći sudovi odbili da u ‘tradicionalno’ (uobičajeno) preuzimanje vijesti uključe i internet mrežu.

- ***Aleksey Ovchinnikov protiv Rusije***, predstavka br. 24061/04, presuda od 16. decembra 2012. godine: nije dozvoljeno objavljivanje detalja o maloljetniku koji je učestvovao u incidentu, iako mu je djed političar.

Dnevni list je bio novčano kažnjen zbog objavljivanja informacija o maloljetnom unuku političara – akteru incidenta, čiji su detalji već bili objavljeni na internetu. Sud je konstatovao da u odsustvu bilo kakvog javnog interesa, političari ne bi trebalo da budu javno sramoćeni zbog pitanja koja se tiču njihove porodice. U navedenom

slučaju, posebno imajući u vidu činjenicu da se radilo o maloljetnom članu porodice, ograničenja nametnuta mediju u pogledu objavljivanja identiteta i detalja incidenta u kojem je učestvovao nijesu prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Blokiranje i filtriranje internet stranica i pristupa internetu

- ***Yildirim protiv Turske***, predstavka br. 3111/10, presuda od 18. decembra 2012. godine: blokiranje i filtriranje cjelokupnog internet domena zbog jedne stranice koja je bila predmet sudskog naloga prekršilo je pravo na slobodu izražavanja.

Ovdje je bilo riječi o blokadi internet domena “Google Sites”, što je značilo da podnosilac predstavke više nije imao pristup svojoj internet stranici za koju je navedeni domen obezbjeđivao hosting. Sud je konstatovao da internet predstavlja jedno od glavnih sredstava za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, te da je ograničavanje pristupa internetu ili nekom njegovom dijelu prihvatljivo samo pod strogim uslovima. Prvi od ovih uslova je da svako ograničenje mora biti propisano zakonom i da taj zakon u svojoj primjeni mora biti ‘predvidiv’. Evropski sud je dalje naveo da je pristup cjelokupnom domenu “Google Sites” bio blokiran zbog jedne stranice u odnosu na koju je bio pokrenut sudski postupak. Imajući u vidu da ni podnosilac predstavke niti “Google Sites” nijesu bili predmet navedenih sudskih postupaka i da su predstavljali samo “kolateralnu štetu”, Sud je zaključio da se ne može smatrati da je blokiranje cjelokupnog domena bilo “u skladu sa zakonom”, pa da je u skladu s tim došlo do kršenja prava na slobodu izražavanja.

25. INTERNET
SLOBODE I
SLOBODA
IZRAŽAVANJA

153

TEMATSKA
Z B I R K A
B I L T E N A

Političku debatu na internetu ne treba olako ograničavati

- ***Renaud protiv Francuske***, predstavka br. 13290/07, presuda od 25. februara 2010. godine: internet predstavlja važan forum za političku diskusiju koju ne treba olako ograničavati.

Riječ je o krivičnoj osudi administratora internet stranice zbog javnog vrijeđanja građonačelnika, primjedbama koje su objavljene na stranici udruženja kojim je taj web administrator predsjedavao. Evropski sud je razmotrio značaj političke debate, uključujući i one koja se vodi na internetu, i napomenuo da politička debata često prerasta u izjave mišljenja lične prirode. To je bio sastavni dio prava na slobodu izražavanja. Sud je stoga zaključio da je navedena osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Povreda autorskih prava i trgovačke marke na internetu

- ***Neij i Sunde Kolmisoppi protiv Švedske***, odluka o prihvatljivosti, predstavka br. 40397/12, presuda od 12. marta 2013. godine: kazna za kršenje autorskih prava protiv osnivača internet stranice za dijeljenje sadržaja nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Predstavku su podnijeli osnivači internet stranice za dijeljenje sadržaja "Pirate Bay", koji su tvrdili da je njihova osuda u skladu sa švedskim zakonom o autorskim pravima prekršila njihovo pravo na slobodu izražavanja. Oni su naveli da su obezbijedili samo tehničku infrastrukturu kako bi korisnici dijelili različite sadržaje, te da su za svaku nezakonitost u dijeljenju sadržaja odgovorni isključivo korisnici. Evropski sud se složio da je pravo na slobodu izražavanja šttilo kreiranje internet stranice i tehničke infrastrukture, međutim, Sud se nije složio sa tvrdnjom da je presuda povrijedila pravo na slobodu izražavanja, navodeći da je većina dijeljenih sadržaja bila komercijalne prirode, te da je "Pirate Bay" više služio komercijalnom nego političkom govoru.

- **Ashby Donald protiv Francuske**, predstavka br. 36769/08, presuda od 10. januara 2013. godine: novčana kazna zbog objavljivanja fotografija na internetu čime su prekršena autorska prava ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

U ovom slučaju predstavku su podnijeli fotografi, koji su na svojoj internet stranici objavili autorski materijal bez dozvole vlasnika autorskih prava, pa su osuđeni za povredu autorskih prava. Evropski sud je zaključio da njihova osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja, ukazujući na komercijalnu prirodu fotografija (sa modnih revija) i pozivajući se na široko polje slobodne procjene koje države članice imaju u odlučivanju o pitanjima vezanim za komercijalni govor.

- **Paeffgen Gmbh protiv Njemačke**, odluka o prihvatljivosti, predstavke br. 25379/04, 21688/05, 21722/05 i 21770/05, presuda od 18. septembra 2007. godine: kompaniji je naređeno da se odrekne naziva domena kojima su povrijeđene trgovačke marke trećih lica.

Riječ je o kompaniji koja je kupila nekoliko hiljada naziva internet domena, ali joj je naređeno da ih se odrekne, jer je tako vršena povreda autorskih prava i trgovačkih marki trećih lica. Evropski sud je konstatovao da registrovani nazivi domena potpadaju pod pravo na imovinu, zaštićeno članom 1 Protokola 1. Stoga navedena naredba nije bila nerazumna i nije prekršila prava kompanije.

Dozvola za pristup internetu

- **Megadat.com SRL protiv Moldavije**, predstavka br. 21151/04, presuda od 8. aprila 2008. godine: povlačenje dozvole za pružanje pristupa internetu predstavlja kršenje prava na imovinu.

Slučaj se ticao najvećeg pružaoca internet usluga u Moldaviji, čije su telekomunikacione dozvole bile poništene zbog neobavješćavanja nadzornog organa o promjeni adrese. Kompanija je usljed toga morala da obustavi svoje aktivnosti, nakon čega je podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da navedena dozvola predstavlja imovinu u skladu sa članom 1 Protokola 1. Evropski sud je konstatovao da je ispitivanje koje su sproveli moldavski sudovi bilo previše formalno, te da nije uspostavljena ravnoteža između opšteg spornog pitanja i sankcije nametnute kompaniji. Sud je takođe naveo da je podnosilac predstavke tretiran strožije od drugih. Sud je konačno konstatovao da je primijenjena kazna nesrazmjerno oštra i zaključio da je povlačenje dozvole prekršilo član 1 Protokola 1.

Pitanja nadležnosti

- ***Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva***, odluka o prihvatljivosti, predstavka br. 5446/03, presuda od 18. oktobra 2005. godine: francuski državljani nastanjeni u Velikoj Britaniji mogao bi biti krivično gonjen u Velikoj Britaniji zbog objavljivanja sadržaja na internetu, iako je u pitanju internet stranica Sjedinjenih Američkih Država.

Podnosilac predstavke je osuđen u Velikoj Britaniji zbog objavljivanja opscenog članka na web stranici. On je francuski državljani koji živi u Velikoj Britaniji, ali je navedenu internet stranicu kontrolisala i njome upravljala kompanija sa sjedištem u Sjedinjenim Američkim državama (SAD). Kako nije došlo do kršenja zakona SAD, podnosilac predstavke je tvrdio da nije trebalo da bude gonjen u Velikoj Britaniji. Evropski sud je konstatovao da podnosilac predstavke nije mogao da tvrdi da se zakoni Velike Britanije ne primjenjuju na njega, s obzirom da je stanovnik Velike Britanije. Podnosilac predstavke je poznavao zakone i bavio se profesionalnom djelatnošću preko svoje internet stranice, pa se moglo očekivati da će svoj rad nastaviti uz visok stepen opreza i zatražiti pravni savjet. Dok je objavljivanje spornih slika možda bilo zakonito u SAD, Velika Britanija je i dalje imala opravdani interes da ograniči njihovo objavljivanje u okviru svoje nadležnosti. Osuda nije predstavljala kršenje prava na slobodu izražavanja.

- ***Ben El Mahi protiv Danske***, odluka o prihvatljivosti, predstavka br. 5853/06, presuda od 11. decembra 2006. godine: marokanska udruženja nisu se mogla pozvati na nadležnost Evropskog suda u pogledu publikacija u Danskoj.

Slučaj se ticao marokanskog državljanina, nastanjenog u Maroku, i dva marokanska udruženja sa sjedištem u Maroku, koji su se žalili da je objavljivanje uvredljivih karikatura u Danskoj prekršilo pravo na slobodu vjeroispovijesti. Sud je utvrdio da nije postojala veza nadležnosti između podnosilaca predstavke, koji su izvan Evrope, i Danske. Uprkos dostupnosti karikatura u Maroku, preko interneta, ne bi se moglo reći da podnosioci predstavke potpadaju pod nadležnost Danske po osnovu ekstrateritorijalnog akta. Njihova predstavka je stoga odbačena.

25. INTERNET
SLOBODE I
SLOBODA
IZRAŽAVANJA

155

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

Države imaju obavezu da štite maloljetnike

- ***K.U. protiv Finske***, predstavka br. 2872/02, presuda od 2. decembra 2008. godine: država ima obavezu da zaštiti dobrobit maloljetnika i krivično goni pojedince koji reklamiraju pedofiliju na internetu.

U navedenom slučaju dijete je postalo meta pedofila na internetu, a pružalac internet usluga je odbio da otkrije identitet osobe koja je postavila sporni oglas. Sud je konstatovao da se ozbiljne kazne mogu izreći pojedincima koji zloupotrebljavaju internet u te svrhe, navodeći da “efikasna prevencija teških djela, gdje su ugrožene fundamentalne vrijednosti i osnovni aspekti privatnog života, zahtijeva efikasne krivično-pravne odredbe”. Sud je objasnio da dužnost države da zaštiti maloljetna lica od pedofilije, kao u ovom slučaju, ima primat u odnosu na pravo na slobodu izražavanja i povjerljivost u oblasti telekomunikacija: “Iako sloboda izražavanja i povjerljivost u oblasti elektronskih komunikacija imaju nesumnjiv značaj i korisnici elektronskih komunikacija i internet usluga moraju imati garancije da će njihova privatnost i sloboda izražavanja biti zaštićeni,

takve garancije ne mogu biti bezuslovne i moraju, u određenim okolnostima, da ustupe mjesto drugim legitimnim interesima, kao što su sprječavanje nereda ili krivičnih djela ili zaštita prava i sloboda drugih.”

Značaj interneta kao sredstva putem kojeg informacije vlade postaju dostupne široj publici

- ***Wypych protiv Poljske***, predstavka br. 2428/05, presuda od 25. oktobra 2005. godine: internet kao važno sredstvo informisanja javnosti u pogledu prihoda i finansijske situacije lokalnih odbornika.

Predstavku je podnio gradski odbornik, od kojeg je zahtijevano da objelodani detalje o svom finansijskom i imovinskom stanju. Njegova izjava je zatim objavljena na internetu, zajedno sa izjavama ostalih odbornika. Odbornik se žalio da takav postupak krši njegovo pravo na privatni i porodični život, te da će on i njegova porodica postati meta kriminalaca. Iako je Sud priznao da bi objavljivanje ovakve izjave povrijedilo njegovo pravo na privatni i porodični život, konstatovao je da je ono podređeno javnom interesu u objavljivanju informacija i borbi protiv korupcije. Sud je zaključio da je “u opravdanom interesu javnosti da se utvrdi da je lokalna politika transparentna, dok pristup izjavama putem interneta čini pristup takvim informacijama efikasnim i jednostavnim. Bez takvog pristupa navedena obaveza ne bi imala nikakvu praktičnu važnost, niti bi istinski uticala na stepen informisanosti javnosti o političkim procesima”.

26. PROTEST I SLOBODA IZRAŽAVANJA

Pravo na protest i mirno okupljanje je usko povezano sa slobodom izražavanja. Ostvarivanje prava na protest podrazumijeva ostvarivanje slobode izražavanja, jer je i mirno okupljanje oblik "izražavanja". Pravo na protest i mirno okupljanje je zaštićeno članom 11 Evropske konvencije o ljudskim pravima, a sloboda izražavanja članom 10.

Kao i sloboda izražavanja, i pravo na mirno okupljanje nije neograničeno. Ono se može ograničiti, ali samo ako je to zaista neophodno u cilju očuvanja javnog reda. Sud je naveo da je pravo na mirno okupljanje, kao i sloboda izražavanja, osnovno demokratsko pravo i da svaki uticaj na njega ne bi trebalo da ugrozi njegovu suštinu.

Sud je utvrdio sljedeća opšta načela:

- zahtjevi za prijavom ili prethodnim odobrenjem javnih događaja su dozvoljeni sve dok je cilj tih procedura da omoguće vlastima da preduzmu razumne i odgovarajuće mjere da garantuju nesmetano održavanje javnih događaja (uključujući demonstracije ili proteste);
- pravo na mirno okupljanje neminovno izaziva određeno remećenje svakodnevnog života, uključujući ometanje saobraćaja, i javni organi moraju prema tome da pokažu toleranciju;
- protestantima se mogu nametnuti određena pravila. Međutim, čak i kada se ne pridržavaju tih pravila, to ne predstavlja opravdanje za kršenje njihovog prava. Propisi ne bi trebalo da predstavljaju skrivenu zabranu prava na protest;
- u posebnim okolnostima, koje opravdavaju hitnu reakciju, na primjer, u slučaju protesta protiv političkog skupa u obliku spontanih demonstracija, nije moguće dobiti prethodno odobrenje. U takvim slučajevima, kada protestanti ne postupaju suprotno zakonu, razbijanje spontanih demonstracija može predstavljati kršenje prava na protest.

Presude koje slijede ilustruju kako se ovi propisi primjenjuju u praksi.

- ***Berladir i drugi protiv Rusije***, predstavka br. 34202/06, presuda od 10. jula 2012. godine: razbijanje demonstracija nije prekršilo pravo na slobodu okupljanja kada su lokalne vlasti ponudile alternativnu lokaciju, a protestanti nijesu poštovali proceduru.

Podnosioci predstavke su učestvovali u neodobrenim demonstracijama. Organizatori su podnijeli zahtjev za odobrenje, ali su lokalne vlasti zahtijevale da se protest održi na alternativnoj lokaciji. Organizatori su ignorisali odgovor lokalne vlasti i odlučili da događaj održe zakazanog datuma na planiranoj lokaciji. Demonstracije su odmah razbijene i učesnici nijesu imali priliku da iznesu svoje stavove. Određeni broj protestanata je odveden u policijsku stanicu, gdje su proveli nekoliko sati, i proglašeni su krivim za učestvovanje u nezakonitom okupljanju.

Sud je smatrao da nije došlo do kršenja prava na protest ili slobode izražavanja. On je smatrao da procedure razumne prijave ili odobrenja javnih događaja po pravilu ne krše član 11, sve dok je svrha postupka da se vlastima omogući da preduzmu razumne i odgovarajuće mjere kako bi garantovali nesmetano održavanje javnog skupa. Sud je

istakao da, nakon što su vlasti predložile alternativnu lokaciju, organizatori su povukli svoj zahtjev i jednostavno nastavili sa demonstracijama na prvobitnoj lokaciji. Sud je posebno istakao da vlasti nijesu zabranile demonstracije, već da su pružile brz odgovor sa predlogom alternativne lokacije. Odluka organizatora da nastave sa svojim planovima nije bila opravdana naročitom hitnošću ili posebnim okolnostima, pa su organizatori svjesno sebe doveli u nezakonitu situaciju.

- ***Sergey Kuznetsov protiv Rusije***, predstavka br. 10877/04, presuda od 23. oktobra 2008. godine: kršenje formalnog uslova da se najavi demonstracija ne može biti opravdanje za osudu demonstranata za krivično djelo.

Slučaj se ticao male grupe koja je protestovala ispred okružnog suda sa ciljem da privuče pažnju javnosti na kršenje prava na pristup sudu. Grupa je dijelila letke o predsjedniku okružnog suda, koji je navodno bio umješan u korupcijske skandale, i prikupljala potpise kojima se poziva na njegovo razrješenje. Vlasti su obavještene o protestu osam dana ranije i policija je bila prisutna da obezbijedi javni red i bezbjednost u saobraćaju. Nekoliko dana nakon protesta, zamjenik predsjednika okružnog suda je pokrenuo postupak protiv podnosioca predstavke tvrdeći da je prevario opštinu u vezi sa ciljem protesta i da je iskoristio događaj da bi oklevetao predsjednika suda. Podnosilac predstavke je proglašen krivim i novčano kažnjen na iznos od 35 eura.

Sud je zaključio da je osuda prekršila pravo na slobodu okupljanja i protesta. On je smatrao da, iako ruski zakon predviđa rok za prijavu od deset dana prije javnog skupa, a podnosilac predstavke podnio zahtjev osam dana prije protesta, dvodnevna razlika nije umanjila sposobnost javnih organa da obave neophodne pripreme. Imajući u vidu mali obim protesta, gradska uprava nije smatrala da bi on predstavljao problem. Dvodnevna razlika je primjećena tek nakon što je zamjenik predsjednika suda pokrenuo postupak. Sud je zaključio da kršenje formalnog roka za prijavu nije bilo dovoljan razlog za proglašenje podnosioca predstavke krivim. Sud je takođe konstatovao da su domaći sudovi utvrdili da je protest blokirao jedan prolaz. Međutim, u vezi sa tim nije bilo pritužbi, i svaka blokada je bila veoma kratka. Na kraju, u odnosu na sadržaj letka, Sud je smatrao da materijali koje je distribuirao podnosilac predstavke i ideje za koje se zalagao nijesu sadržali nikakve klevetničke izjave, podsticanje na nasilje ili odbacivanje demokratskih načela. Koliko god je poziv za razrješenje predsjednika okružnog suda za njega bio neprijatan, i koliko god je on možda smatrao uvredljivim članak o navodnoj korupciji u okružnom sudu, to nijesu bili relevantni niti dovoljni razlozi za osudu podnosioca predstavke. Na kraju, Sud je naglasio da je svrha protesta bila da privuče pažnju javnosti na navodne greške u funkcionisanju pravosudnog sistema u regionu. Ovo ozbiljno pitanje nesumnjivo predstavlja dio političke rasprave o pitanju od opšteg i javnog interesa, što ne treba olako ograničavati.

- ***Samüt Karabulut protiv Turske***, predstavka br. 16999/04, presuda od 27. januara 2009. godine: razbijanje nezakonitog protesta ne može se opravdati kao „neophodno“ ograničenje prava na protest.

Podnosilac predstavke je sa 30-35 drugih ljudi učestvovao u mirnim demonstracijama protiv izraelske vojne akcije u Palestini. Organizatori nijesu prethodno obavijestili vlasti o protestu, što su bili dužni da urade po zakonu i policija je od njih više puta zahtijevala da se razidu. Iako je većina demonstranata odmah postupila u skladu sa zahtjevom policije, podnosilac predstavke je verbalno intervenisao kada je vidio kako hapse jednog od demonstranata. Potom je i sam uhapšen, udaran pesnicama i nogama i pendrekom po glavi i leđima.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je policijska akcija prekršila pravo na protest. On je smatrao da, iako su demonstracije bile nezakonite, to po sebi ne predstavlja opravdanje za kršenje slobode okupljanja. On je istakao da zakone i propise ne treba koristiti kao skrivenu prepreku u ostvarivanju prava na protest. Vlada nije pokazala da su demonstranti predstavljali opasnost po javni red ili javnu bezbjednost i, u odsustvu nasilja s njihove strane, od vlasti se očekivalo da pokažu određeni stepen tolerancije. Demonstranti su se zapravo vrlo brzo razišli nakon zahtjeva policije, a podnosilac predstavke je bio primoran da napusti protest bez dovoljno vremena da iskaže svoje stavove.

- ***Oya Ataman protiv Turske***, predstavka br. 74552/01, presuda od 5. decembra 2006. godine: razbijanje nezakonitog protesta ne može se opravdati kao „neophodno“ ograničenje prava na protest.

Slučaj se ticao male grupe demonstranata koji su organizovali protestnu šetnju. Oni nijesu unaprijed obavijestili vlasti o protestu i zamoljeni su od strane policije da se razidu. Demonstranti su odbili da postupe po zahtjevu policije i nastavili su da se kreću prema policiji, koja je razbila skup koristeći vrstu suzavca poznatu kao „biber sprej“. Policija je uhapsila 39 demonstranata, uključujući i podnosioca predstavke, i privela ih u policijsku stanicu. Skup nije trajao duže od trideset minuta.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je policijska akcija prekršila pravo na protest. On je naveo da demonstranti – ukupno njih pedesetak – nijesu predstavljali nikakvu opasnost po javni red, osim što su možda ometali saobraćaj. Demonstranti nijesu koristili nasilje. Sud je naglasio da je veoma važno da javne vlasti pokažu određeni stepen tolerancije prema mirnim okupljanjima. Nasilna intervencija policije nije bila srazmjerna niti neophodna radi sprječavanja nereda. Iako je Sud zaključio da je protest bio tehnički nezakonit, jer vlasti nijesu unaprijed obaviještene, to samo po sebi ne opravdava kršenje prava na protest.

- ***Bukta i drugi protiv Mađarske***, predstavka br. 25691/04, presuda od 17. jula 2007. godine: razbijanje spontanog protesta prekršilo je pravo na slobodno okupljanje.

Slučaj se ticao 150 osoba koje su protestovale protiv prijema kod mađarskog premijera povodom proslave nacionalnog dana Rumunije. Posjeta je najavljena dan prije prijema, pa stoga demonstranti nijesu mogli da unaprijed obavijeste vlasti o demonstracijama. Policija je na prijemu primorala demonstrante da se razidu.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je razbijanje demonstracija prekršilo pravo na protest. On je istakao da je jedini razlog koji su vlasti dale za razbijanje demonstracija bio taj što nijesu bili prethodno obaviješteni. S obzirom da je premijerova posjeta najavljena samo dan ranije, demonstranti nijesu imali drugog izbora. Sud je naglasio da je u posebnim okolnostima kao što su ove, kada brza reakcija – u obliku demonstracija – na politički događaj može biti opravdana, a kada nema dokaza koji bi ukazivali na opasnost po javni red, odluka o razbijanju mirnog skupa samo zbog nepoštovanja roka za prijavu, bez nezakonitog ponašanja od strane učesnika, bila nesrazmjerna.

- **Galstyan protiv Jermenije**, predstavka br. 26986/03, presuda od 15. novembra 2007. godine: osuda zbog ometanja saobraćaja i pravljenja buke prekršila je pravo na protest.

U aprilu 2003, vraćajući se kući sa demonstracija u kojima je učestvovalo oko 30 000 ljudi, uglavnom žena, podnosilac predstavke je uhapšen zbog „ometanja saobraćaja i anti-socijalnog ponašanja na demonstracijama“. On je tvrdio da on, kao i većina drugih muškarca koji su bili prisutni, nije učestvovao u protestu, ali da su bili prisutni da podrže i zaštite žene i spriječe potencijalne probleme. U policijskoj stanici je podnosilac predstavke optužen za „lakši oblik huliganstva“. On je potpisao odgovarajući zapisnik u policiji kojim je potvrdio da je upoznat sa svojim pravima na pravno zastupanje i dodao: „Ne želim advokata“. Osuđen je na administrativni pritvor od tri dana zbog „ometanja saobraćaja“ i „pravljenja buke“.

Sud je zaključio da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je ponovio da je sloboda pojedinca da učestvuje u mirnom okupljanju od takvog značaja da osoba ne može biti kažnjena – čak ni nekom od najblažih disciplinskih kazni – zbog učešća u demonstracijama koje nijesu zabranjene, sve dok on ili ona nijesu počinili kažnjivo djelo. Sud je utvrdio da je podnosilac predstavke bio osuđen zbog „ometanja saobraćaja“ i „pravljenja buke“, uprkos činjenici da je ulica u kojoj su održane demonstracije bila puna ljudi i da je saobraćaj bio prekinut i prije demonstracija. Stoga, Sud je zaključio da je krivično djelo „ometanje saobraćaja“ za koje je podnosilac predstavke proglašen krivim sastojao samo od njegovog fizičkog prisustva na demonstracijama u ulici u kojoj je protok saobraćaja već bio prekinut. Što se tiče „buke“ koju je pravio, nije bilo naznaka da se radilo o vulgarnostima ili podsticanju na nasilje, a i bilo bi teško zamisliti ogroman politički skup ljudi koji iznose svoje mišljenje koji ne stvara određenu količinu buke.

- **Cholakov protiv Bugarske**, predstavka br. 20147/06, presuda od 1. oktobra 2013. godine: osuda demonstranta koji je protestovao protiv korupcije u lokalnoj upravi prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao pojedinca koji je došao u sukob sa policajcima – iz nepoznatih razloga – i dobio opomenu da se uzdrži od „nepristojnih i neprikladnih radnji... upućivanja nepristojnih riječi predstavnicima državnih organa, i kršenja javnog reda...“. Sedmicu kasnije je na ulicama protestovao protiv korupcije u gradskoj upravi. Vezao se lancem za metalni stub i uzvikivao parole preko megafona: „Svi su oni kriminalci“, „Tužilac je mafijaš“, „Gradonačelnik je mafijaš“, „Političke prostitutke“ i „Grupa političkih prostitutki“. Kada je odbio da prestane to da radi, uhapšen je i osuđen zbog „huliganizma“ na deset dana zatvora.

Evropski sud je smatrao da su osuda i zatvor prekršili pravo na slobodu izražavanja. On je smatrao da je intervencija bila nesrazmjerna, iako je imala za cilj očuvanje legitimnih ciljeva „javnog reda“ i „autoriteta sudstva“, i da stoga nije bila „neophodna u demokratskom društvu“. On je podsjetio da javni funkcioneri moraju tolerisati kritiku svog rada. Sud je takođe konstatovao da je podnosilac predstavke pokušao da doprinese javnoj debati o upravljanju gradom uoči lokalnih izbora i da zbog toga izrečeni komentari predstavljaju pitanje od javnog interesa. Sud je takođe napomenuo da, iako su bili provokativne, izjave podnosioca predstavke nijesu bile naročito skandalozne, šokantne ili klevetničke, kao ni njegovo postupanje (vezivanje za metalni stub i upotreba megafona). Na kraju, Sud je zaključio da je kazna od deset dana zatvora bila nesrazmjerna u datim okolnostima.

- **Taranenko protiv Rusije**, predstavka br. 19554/05, presuda od 15. maja 2014. godine: produženi pritvor i strogo kažnjavanje učesnice u nenasilnom protestu protiv vlade povrijedili su njeno pravo na slobodu izražavanja.

Ovdje je riječ o pritvoru i osudi studentkinje koja je uhapšena zajedno sa grupom ljudi, koji su bili zauzeli recepciju zgrade predsjedništva u Moskvi, mahali plakatima i dijelili letke pozivajući na predsjednikovu ostavku. Podnositeljka predstavke tvrdila je da nije bila član grupe demonstranata, već da je prisustvovala protestu kako bi prikupila informacije za svoju tezu iz sociologije. Poslije hapšenja zadržana je u pritvoru skoro godinu dana. Na kraju je osuđena za učešće u masovnim neredima i dobila uslovnu kaznu od tri godine zatvora. Ruski sud je naveo da je irelevantno da li je podnositeljka predstavke prisustvovala neredima zbog istraživanja ili u druge svrhe, jer je bila direktan učesnik masovnih nereda.

Evropski sud za ljudska prava zaključio je da je osuda prekršila njeno pravo na slobodu izražavanja, kao i da je boravak u pritvoru od skoro godinu dana dok je čekala suđenje prekršio njeno pravo na slobodu. Sud je naglasio da je protest, iako je u manjoj mjeri uključivao remećenje javnog reda, u najvećoj mjeri bio nenasilan. Demonstranti su željeli da skrenu pažnju javnosti na njihovo neodobravanje predsjednikove politike i zahtijevanje njegove ostavke. To su pitanja od javnog interesa, za koja bi trebalo da bude mjesta u demokratskom društvu. Sud je dalje napomenuo da su demonstranti bili upali u zgradu predsjedništva i gurnuli stražara u stranu, i da se u tim okolnostima njihovo hapšenje moglo smatrati opravdanim u cilju zaštite javnog reda i mira, međutim, držanje podnositeljke predstavke u pritvoru skoro godinu dana i kasnije izricanje kazne od tri godine zatvora, čak i uslovne, bilo je očigledno nesrazmjerno. Sud je konstatovao da je osuda barem djelimično bila zasnovana na osudi političke poruke demonstranata od strane ruskih sudova. Nesvakidašnje stroga kazna imala je negativan uticaj na podnositeljku predstavke i druga lica koja učestvuju u protestima, i nespojiva je sa demokratskim vrijednostima.

- **Pentikäinen protiv Finske**, predstavka br. 11882/10, presuda od 4. februara 2014. godine: hapšenje fotoreportera zajedno sa demonstrantima nije predstavljalo kršenje prava na slobodu izražavanja.

Podnosilac predstavke je bio fotoreporter koji je izvještavao o demonstracijama. Iako je za novinare bio predviđen odvojeni prostor, on je odlučio da ga ne koristi već se pridružio demonstrantima. Kada su demonstracije postale nasilne, policija je naredila demonstrantima da se raziđu. Većina se razišla ali je ostalo oko 20 demonstranata, uključujući fotoreportera. Svi su uhapšeni, držani u pritvoru preko 17 sati i krivično gonjeni i proglašeni krivim za nepoštovanje policijskih naredjenja. Međutim, fotoreporteru nije određena kazna. On je zbog svoje osude podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je smatrao da nije došlo do kršenja prava fotoreportera na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da mu je bilo omogućeno da adekvatno isprati događaj. On ni na koji način nije bio spriječen da fotografiše događaj, odrekao se prava da koristi odvojeni obezbijeđeni prostor predviđen za novinare, i odlučio da ostane sa demonstrantima i posle naredjenja da se raziđu. Stoga, Sud je zaključio da njegova osuda zbog nepoštovanja policijskih naredjenja nije bila povezana sa novinarskom profesijom, već sa njegovim odbijanjem da se povinuje policijskom naredjenju na samom kraju, kada je policija smatrala da su se demonstracije pretvorile u nered. Domaći sudovi su uzeli u obzir pravo fotoreportera na slobodu izražavanja i nijesu mu odredili kaznu, niti je osuda upisana u njegov krivični dosije.

- **Murat Vural protiv Turske**, predstavka br. 9540/07, presuda od 21. oktobra 2014. godine: kaznom zatvora za demonstranta zbog prosipanja crne boje preko statue Atatürka povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

U ovom slučaju je riječ o čovjeku koji je osuđen na trinaest godina zatvora zbog prosipanja boje preko statua Mustafe Kemala Atatürka, osnivača Republike Turske, u okviru političkog protesta. On je uslovno oslobođen nakon osam godina zatvora.

Sud je utvrdio da je kazna izrečena gospodinu Vural grubo nesrazmjerna legitimnom cilju zaštite reputacije i prava drugih iz člana 10 Konvencije. Sud je naglasio da iako je Atatürk bio kulturna ličnost u Turskoj, zaštita sjećanja na njega ne može biti garantovana kaznom zatvora. Sud je naglasio da „mirni i nenasilni oblici izražavanja ne treba da podliježu prijetnji izricanja zatvorske kazne.“

- **Shvydka protiv Ukrajine**, predstavka br. 17888/12, presuda od 30. oktobra 2014. godine: osudom političarke koja je pocijepala traku sa vijenca koji je postavio predsjednik povrijeđeno je pravo na slobodu izražavanja.

Članica ukrajinske opozicione stranke je pocijepala traku sa vijenca koji je postavio predsjednik Ukrajine. Ona je zbog toga uhapšena i osuđena za lakši oblik huliganizma i kažnjena sa deset dana zatvora. Žalila se protiv te presude još prvog dana kada je zadržana, ali žalba nije bila razmotrena u naredne tri sedmice.

Sud smatra da je pravo podnositeljke predstavke na slobodu izražavanja bilo ugroženo. Napomenuo je da je uklanjanje trake sa vijenca bio čin političkog protesta i da je podnositeljka predstavke kažnjena zbog odbijanja da promijeni svoje političke stavove i odbijanja da prihvati da su njeni postupci pogrešni. Pored toga, Sud je utvrdio da je žalba razmotrena tek nakon što je ona u potpunosti odslužila kaznu. Na ovaj način nije obezbijeđena odgovarajuća zaštita od propusta u prvostepenom postupku. Evropski sud je takođe primijetio da je izrečena najstrožija moguća sankcija koja je propisana zakonom, i naveo je da su „domaći sudovi izrekli najstrožiju sankciju podnositeljki predstavke, šezdesettrogodišnjoj ženi bez krivičnog dosijea, za nešto što je zapravo prestup koji ne uključuje ni nasilje ni opasnost. (Ukrajinski) sud je ukazao na odbijanje podnositeljke predstavke da prizna krivicu i zapravo kaznio njeno odbijanje da promijeni političke stavove. Sud za to ne vidi opravdanje.“

- **Yoslun protiv Turske**, predstavka br. 2336/05, presuda od 10. februara 2015. godine: novčana kazna za „neovlašćeno“ političko komentarisanje prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao pjevača koji je novčano kažnjen zbog govora koji je održao tokom koncerta. On je kritikovao tursku vladu i rekao da moderna Turska nije ni slobodna ni demokratska država. Takođe je iznosio komentare koji su podržavali kurdske nacionalističke pokrete. Kazna je izrečena po osnovu toga što je dozvola koju je opština izdala za održavanje koncerta isključivala mogućnost političkih govora. On je uložio žalbu na novčanu kaznu i zahtijevao ročište na kom bi raspravljao o svom slučaju. Njegova žalba je odbačena, a zahtjev za dodatno ročište je odbijen.

Evropski sud za ljudska prava je primijetio da se ovaj slučaj razlikovao od drugih turskih slučajeva po tome što je za izricanje novčane kazne primijenjen zakon o upravnim stvarima, umjesto zakona o sprječavanju terorizma, koji se češće koriste. Sud je primijetio da je govor bio političke prirode, a da političke govore po pravilu ne treba ograničavati – to je kategorija govora koji Evropska konvencija najviše štiti. Osnovni

kriterijum konvencijskog prava je da izražavanje treba da bude ograničeno samo na osnovu zakona koji je jasan i čija je upotreba „predvidljiva“, tako da svako zna da li je zabranjeno nešto što bi mogao da kaže. Na ovaj način se vlasti sprječavaju da zakon primjenjuju proizvoljno. Sud je smatrao da je zakon na osnovu kojeg je pjevač osuđen sadržao krivično djelo za nepostupanje u skladu sa „naredbom nadležnog organa ili preventivnom mjerom koju je on preduzeo“. Sud je smatrao da ova formulacija nije bila dovoljno jasna da bi omogućila podnosiocu predstavke da shvati da komentarisanje, u svojstvu pjevača, na prethodno odobrenom koncertu predstavlja postupanje protivno administrativnoj naredbi. Stoga, Sud je zaključio da su domaći sudovi previdjeli da u okolnostima ovoga slučaja pjevač nije mogao razumno predvidjeti sankciju, pa je to predstavljalo kršenje prava na slobodu izražavanja.

- **Maguire protiv Ujedinjenog kraljevstva**, predstavka br. 58060/13, presuda od 3. marta 2015. godine: osudom zbog nošenja provokativne majice nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao osobe koja je na fudbalskoj utakmici nosila majicu s logoom Irske nacionalne oslobodilačke armije, koja je prema Zakonu o terorizmu Ujedinjenog kraljevstva zabranjena organizacija, a koji je pratio slogan „J...Š MAK SJETI SE DERIJA“⁴ (u Ujedinjenom kraljevstvu, cvijet maka simbolizuje znak sjećanja na članove oružanih snaga koji su umrli na dužnosti i uglavnom se nosi oko 11. novembra). Utakmica se igrala između fudbalskih klubova *Rendžersi* i *Seltik*, a na prethodnim mečevima među ovim klubovima je zabilježeno sektaško nasilje između njihovih rivala, navijača protestanata i katolika. Po završetku utakmice podnositelj predstavke je zajedno sa drugim navijačima *Seltika* osuđen za „narušavanje mira“ i zabranjeno mu je da prisustvuje fudbalskim utakmicama dvije godine.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja nije prekršeno i proglasio je slučaj neprihvatljivim, tj. „očigledno neosnovanim“. Sud je prihvatio da je postojao rizik od nasilja na fudbalskim utakmicama, i da je policija najbolje mogla ocijeniti da li je nošenje majice moglo da dovede do nasilja. Sud je takođe konstatovao da je kazna bila laka (nije izrečena kazna zatvora). Nije smatrao da je zabrana od dvije godine bila pretjerana, čak iako se uzme u obzir da je podnosilac predstavke ljubitelj fudbala i da je imao sezonsku kartu za utakmice *Seltika*.

- **Identoba i drugi protiv Gruzije**, predstavka br. 73235/12, presuda od 12. maja 2015. godine: propustom policije da spriječi i istraži homofobne napade na demonstrante prekršena su prava demonstranata.

Slučaj se ticao članova gruzijske nevladine organizacije osnovane radi zaštite prava LGBT osoba. Organizovali su mirne demonstracije kojima su obilježili Međunarodni dan borbe protiv homofobije, kojima je prisustvovalo oko 30 ljudi. Tokom ovog događaja, demonstranti su vrijeđani, prijećeno im je i napadale su ih veće grupe protivnika demonstracija koji su bili pripadnici dvije vjerske grupe. Oni su uzvikivali uvrede na račun demonstranata, nazivajući ih, između ostalog, „perverznicima“ i „grješnicima“, blokirali su im prolaz i napali ih, nanoseći trojici demonstranata povrede. Policija je bila relativno pasivna pred nasiljem ističući da nije bila njihova dužnost da intervenišu. Četvoro podnosioca predstavke Evropskom sudu za ljudska prava su na kraju i uhapšeni i pritvoreni kratko i voženi su okolo u policijskom automobilu – navodno radi njihove bezbjednosti. Nakon događaja, podnosioci predstavke su podnijeli nekoliko krivičnih

26. PROTEST
I SLOBODA
IZRAŽAVANJA

163

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

4 Engli: „FUCK YOU POPPY REMEMBER DERRY“.

prijava, naročito zahtijevajući da se pokrene krivična istraga zbog napada na njih, kao i protiv policije koja ih nije zaštitila. Dvije istrage o povredama nanijetim dvojici podnosioca predstavke su otvorene u 2012. i ostale su nezaključene. Podnosioci predstavke su se žalili Evropskom sudu za ljudska prava da su postupcima policije, kao i neuspjehom da se zaključi istraga, njihova prava prekršena.

Evropski sud za ljudska prava je razmatrao predmet na osnovu člana 3, koji štiti od mučenja i ponižavajućeg postupanja, kao i na osnovu člana 11, kojim se štiti pravo na slobodu okupljanja. Žalba podnosioca predstavke po članu 10, u odnosu na slobodu izražavanja, je razmatrana u okviru njihove žalbe po članu 11. Što se tiče prava na zaštitu od ponižavajućeg postupanja, Sud je uzeo u obzir prilično nezavidnu situaciju LGBT osoba u zemlji. Sud je primijetio da su prijetnje smrću i nasilje nad demonstrantima motivisani jasnim homofobičnim predrasudama, što je posebno iskazano uvredljivim i prijetecim jezikom koji su koristile te dvije vjerske grupe. Cilj je bio zastrašiti podnosioca predstavke kako bi odustali od javnog pružanja podrške LGBT zajednici. Osjećaj ugroženosti podnosioca predstavke je pogoršan činjenicom da im nije pružena obećana policijska zaštita. To je značilo da su strah, uznemirenost i nesigurnost koje su podnosioci predstavke doživjeli bili toliko ozbiljni da su se mogli smatrati "ponižavajućim postupanjem" prema članu 3 Konvencije, zajedno sa članom 14 kojim se propisuje zabrana diskriminacije.

Sud je smatrao da je policija bila dužna da pruži odgovarajuću zaštitu, budući da je organizator povorke obavijestio policiju o tome da postoji mogućnost nasilja nad demonstrantima. Policija to očigledno nije učinila; a kada su konačno i preduzeli mjere, podnosioci predstavke su već bili zlostavljani, vrijeđani i napadnuti. Osim toga, umjesto da udalji protivnike demonstracija, policija je uhapsila nekoliko demonstranata. Nakon incidenta, policija nije sprovela efikasnu istragu o nasilju. Umjesto da istraži prijave koje su podnijeli podnosioci predstavke, policija je istraživala samo dva slučaja koja su se ticala fizičkih povreda koje su pretrpjela dva demonstranta, što je rezultiralo administrativnim sankcijama i izricanjem novčane kazne od 45 eura dvojici napadača.

Sud je smatrao da je policija trebalo da preduzme sve neophodne korake da razotkrije moguće homofobne motive iza ovog događaja. Kako je takva istraga izostala, slični napadi bi se mogli stalno dešavati. Ovo bi bilo jednako zvaničnom priklanjanju ili čak prećutnom odobravanju zločina iz mržnje. Štaviše, državi bi bilo teško da sprovede mjere u cilju poboljšanja rada policije tokom sličnih mirnih demonstracija u budućnosti, čime se podriva povjerenje javnosti u politiku države u borbi protiv diskriminacije. U svijetlu ovih razmatranja, Sud je utvrdio kršenje člana 3.

Sud je takođe smatrao da je prekidom protesta podnosioca predstavke povrijeđeno njihovo pravo na slobodu okupljanja, koje je uključivalo pravo na slobodu izražavanja.

- **Akarsubaşı protiv Turske**, predstavka br. 70396/11, presuda od 21. jula 2015. godine: novčana kazna za učešće u mirnim demonstracijama prekršila je pravo na slobodu okupljanja i udruživanja.

Podnosilac predstavke je bio turski državni službenik, koji je učestvovao na konferenciji za novinare, koju je organizovao sindikat nakon demonstracija. Demonstranti, među kojima je bio i navedeni službenik, pozvali su na postavljanje jaslica na svom radnom mjestu. G. Akarsubaşı je bio kažnjen novčano jer su demonstracije održane ispred zgrade suda, gdje zvanično nije bilo dozvoljeno održavanje konferencije za štampu. On se žalio Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je zaključio da je osuda prekršila njegovo pravo na slobodu okupljanja i udruživanja, zaštićeno članom 11 Konvencije. Sud je primijetio da su demonstracije protekle mirno,

da je saopštenje za štampu pročitano u nekoliko minuta, te da su se nakon čitanja izjave demonstranti mirno razišli. Nije bilo nasilničkih akata protiv javnosti ili protiv zvaničnika koji su ulazili ili izlazili iz suda. Nije nanijeta šteta javnoj imovini niti je bilo upotrebe vatrenog oružja ili sličnih predmeta od strane bilo kog člana grupe demonstiranata. Nije bilo ekscesa koji bi obavezali upravne vlasti ili policiju da intervenišu da održe javni red u sudu ili oko njega. Ukratko, nije bilo nikakvog razloga za vlasti da osude podnosioca predstavke, naprotiv, izricanjem novčane kazne vlasti su stvorile negativan efekat koji je mogao da odvрати ostale da legitimno ostvare svoja prava.

- **Bülent Kaya protiv Turske**, predstavka br. 52056/08, presuda od 22. oktobra 2013. godine: osuda zbog parola koje su uzvikivali prisutni tokom govora na mitingu prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnosiocu predstavke je naloženo da plati novčanu kaznu jer je održao govor na mitingu koji je 2003. godine organizovala jedna politička partija. Tokom njegovog govora, publika je uzvikivala parole u znak podrške Abdulahu Odžalanu (*Abdullah Öcalan*), osuđenom teroristi, uključujući „Živio naš lider Abdulah Odžalan“, „Zub za zub, krv za krv, uz tebe smo Odžalan“, i „ne kajemo se ni zbog čega, mi podržavamo Odžalana“. On je osuđen zbog „veličanja zločina i zločinca“ i određena mu je novčana kazna od 2000 turskih lira.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Utvrdio je da govor podnosioca predstavke nije pozivao na nasilje ili ustanak i da nije predstavljao govor mržnje. Iako su prisutni uzvikivali parole u znak podrške Odžalanu dok je podnosilac predstavke držao govor, on ih u svom govoru nije pozivao da to čine. U svakom slučaju, Sud je zaključio da nije vjerovatno da bi ove parole mogle imati uticaj na državnu bezbjednost ili javni red i mir.

- **Szé i drugi protiv Mađarske i Karácsony i drugi protiv Mađarske**, predstavke br. 44357/13 i 42461/13, presuda od 16. septembra 2014. godine: novčanim kažnjavanjem opozicionih poslanika zbog simboličnih protesta za vrijeme zasjedanja parlamenta povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja.

Slučaj se ticao članova dvije opozicione stranke koji su održali simbolične proteste za vrijeme zasjedanja parlamenta. Podnosioci predstavke u slučaju Szé/ su držali plakate sa natpisom: „FIDESZ (vladajuća stranka) kradete, varate i lažete“, i, prilikom konačnog glasanja o zakonu vezanom za pušenje: „Ovdje radi domaća duvanska mafija“. Podnosilac predstavke u slučaju *Karácsony* je dovezao ručna kolica puna zemlje pred premijera za vrijeme konačnog glasanja o kontroverznom predlogu zakona o prenosu poljoprivrednog zemljišta. Podnosioci predstavke su kažnjeni za ometanje rada parlamenta novčanim kaznama između 170 eura i 600 eura. Kazne je predložio Predsjednik Parlamenta i usvojene su na plenarnoj sjednici bez rasprave. Podnosioci predstavke su se žalili da im je ovim kaznama povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja, te da nisu imali nikakvu mogućnost žalbe.

Evropski sud za ljudska prava smatra da, iako je cilj kazne bio legitiman – a to je zaštita prava drugih članova parlamenta i sprječavanje nereda – ona nije bila “nužna” u demokratskom društvu. Sud je naglasio da je sloboda izražavanja posebno važna za izabrane predstavnike u demokratskom društvu. Sud smatra da su podnosioci predstavke, članovi opozicije u parlamentu, izrazili svoje mišljenje o javnim pitanjima od najvišeg političkog značaja. Simbolički element u njihovom protestu je važan dio njihovog prava na slobodu izražavanja. Dalje, Sud je naglasio posebnu važnost osigu-

ravanja prava pripadnika nacionalnih manjina i stranaka u parlamentu da izraze svoje mišljenje, i pravo javnosti da ta mišljenja čuje. Sud je dalje primijetio da podnosioci predstavke nisu odložili niti spriječili parlamentarnu raspravu ili glasanje. U konačnom, sud je naveo da su sankcije protiv podnosilaca predstavke nametnute bez rasprave i da Predsjednik Parlamenta nije upozorio podnosiocima predstavke.

Budući da podnosioci predstavke nisu imali mogućnost žalbe ili drugi način osporavanja kazne, Sud je utvrdio i povredu člana 13, koji propisuje da svako lice čija su prava povrijeđena bi trebalo imati pravo na djelotvoran pravni lijek u skladu s nacionalnim zakonima i postupcima.

- **Görgün protiv Turske**, predstavka br. 42978/06, presuda od 16. septembra 2014. godine: nizak iznos novčane kazne za predsjednika sindikalnog udruženja značio je da nije pretrpio "značajnu štetu" i da je njegova žalba Evropskom sudu neprihvatljiva.

Slučaj se ticao rukovodioca sindikata koji je organizovao proteste protiv reformi socijalnog osiguranja. Poster koji su promovisali demonstracije su postavljeni na raznim mjestima u Ankari, a opština Ankara je kaznila podnosioca predstavke sa 124 turske lire (oko 75 eura) zbog postavljanja postera bez dozvole. Podnosilac predstavke se žalio na tu odluku, ističući da nije učestvovao u postavljanju pomenutih postera, ali je Prekršajni sud u Ankari odbacio njegovu žalbu bez saslušanja. Podnosilac predstavke se zatim žalio Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je žalba neprihvatljiva. Prvo, imajući u vidu žalbu o njegovom pravu na slobodu izražavanja, Sud je smatrao da žalbe o kršenju ljudskih prava prvo treba podnijeti domaćim sudovima, prije podnošenja predstavke Evropskom sudu za ljudska prava. Sud je konstatovao da podnosilac nije uložio žalbu koja se tiče njegovog prava na slobodu izražavanja pred prekršajnim sudom ili bilo kojim drugim organom, čak ni implicitno. Umjesto toga, argumenti podnosioca predstavke sudu u Ankari su bili fokusirani na to da on nije imao ništa sa postavljanjem postera. Stoga, žalba da je njegovo pravo na slobodu izražavanja povrijeđeno morala je biti odbačena zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova.

Podnosilac se takođe žalio da je prekršeno njegovo pravo na pravično suđenje. Međutim, Evropski sud je smatrao da podnosilac predstavke nije pretrpio „značajnu štetu“ što je uslov za razmatranje slučaja. Sud je ponovio da se ovaj kriterijum primjenjuje u slučajevima kada je nivo težine kršenja toliko nizak da ne garantuje razmatranje od strane međunarodnog suda, čak i kada se kršenje ljudskih prava desilo sa čisto pravne tačke gledišta. Odsustvo „značajne štete“ se može zasnivati na kriterijumu kao što je finansijski uticaj stvari u sporu, ili značaj predmeta za podnosioca predstavke. Sud je primijetio da je podnosilac predstavke kažnjen sa 75 eura, kao predstavnik sindikata. To je mali iznos i nije bilo dokaza da je imao nepovoljan uticaj na finansijsku situaciju podnosioca predstavke. Kazna je bila administrativna i nije evidentirana u krivičnom dosijeu podnosioca predstavke. Štaviše, nije bilo drugih razloga zašto bi se ovaj slučaj razmatrao (na primjer, slučaj je možda mogao pokrenuti pitanje od opšteg značaja – ali to se nije desilo).

- **Frumkin protiv Rusije**, predstavka br. 74568/12, presuda od 5. januara 2016. godine: neuspjeh policije da obezbijedi miran protest i pritvor demonstranata prekršili su pravo na slobodu okupljanja.

Slučaj se ticao učesnika u demonstracijama protiv navodne izborne krađe nakon parlamentarnih i predsjedničkih izbora u Rusiji 2011. i 2012. godine. Demonstracije je trebalo

da budu održane na nasipu rijeke i u susjednom parku, a odobrile su ih i gradske vlasti. Međutim, na planirani dan održavanja policija je zatvorila pristup parku. Nakon neuspješnih pregovora sa policijom, organizatori su pozvali demonstrante da se ne razilaze dok vlasti ne otvore park. Kako je njihov broj rastao, došlo je do nemira i policija je izvršila nekoliko hapšenja. Demonstranti su podnijeli formalne žalbe zbog policijskog nasilja, koje su odbačene, dok je nekoliko demonstranata osuđeno za “organizovanje masovnih nereda” i slična krivična djela, što je dovelo do izricanja zatvorskih kazni za neke od njih i do četiri godine. Podnosilac predstavke, koji je dobio kaznu od samo 15 dana, žalio se Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da su osuda i izricanje kazne zatvora, kao i neuspjeh policije da obezbijedi mirno okupljanje, prekršili pravo na slobodu okupljanja. Pošto je zatvorila pristup parku, uprkos onome što je ranije bilo dogovoreno između organizatora i vlasti, i nije uspjela da ostvari komunikaciju sa demonstrantima već krenula da ih agresivno rastjeruje, policija nije obezbijedila mirno održavanje protesta. Nije uspjela ni da spriječi nereda i osigura bezbjednost građana koji su bili uključeni u protest. Što se tiče hapšenja i petnaestodnevnog pritvora podnosioca predstavke, Sud je konstatovao da je to bilo krajnje nesrazmjerno. Sud je takođe naveo da je postupak protiv podnosioca predstavke bio nepravedan, jer su ruski sudovi presudu zasnovali isključivo na standardizovanim dokumentima koje je podnijela policija, a odbili su da prihvate druge dokaze.

27. AUTORSKA PRAVA I SLOBODA IZRAŽAVANJA

Autorska prava i pravo na slobodu izražavanja mogu biti u konfliktu, ali se i međusobno podržavati. Umjetnici, pisci i ostali stvaraoci originalnog sadržaja na svoj rad polažu autorska prava, koja im omogućavaju da ga unovče i od njega žive, pa autorsko pravo na taj način jača njihovo pravo na slobodu izražavanja. Istovremeno, prava nekog stvaraoca mogu spriječiti ostale da koriste materijal koji je zaštićen autorskim pravom, i u tim slučajevima između njih dolazi do sukoba. Posebno jasan sukob između slobode izražavanja i autorskih prava javlja se u slučajevima dijeljenja sadržaja, na primjer preko internet stranica kao što je *The Pirate Bay*⁵. Konačno, konflikt između slobode izražavanja i autorskih prava može nastati i kada pojedinci, često političari, pokušavaju da spriječe objavljivanje tekstova ili fotografija u medijima, pozivajući se na autorska prava.

Evropska konvencija o ljudskim pravima štiti autorska prava u okviru prava na mirno uživanje imovine, garantovanog članom 1 Prvog protokola uz Konvenciju. Ako dođe do sukoba između slobode izražavanja i autorskih prava, Sud vaga težinu suprotstavljenih zahtjeva, upoređuje pravo vlasnika autorskih prava i pravo na slobodu izražavanja. Uopšteno govoreći, sloboda izražavanja uživa veću zaštitu prema Konvenciji, jer se može ograničiti samo ako je to "neophodno", dok pravo na imovinu može biti ograničeno onda kada je to "razumno". Međutim, važan izuzetak od ovog opšteg pravila je činjenica da "komercijalni" govor, u smislu slobode izražavanja, uživa niži nivo zaštite prema Konvenciji, pa bi sukob između čisto komercijalnog govora i autorskog prava imao drugačiji ishod nego u slučaju podnošenja tužbe zbog kršenja autorskih prava radi ograničavanja "političkog" govora, koji u odnosu na "komercijalni" govor uživa viši nivo zaštite.

168

TEMATSKA
ZBIRKA
BILTENA

Sljedeće presude pokazuju kako Sud postupa po ovakvim tužbama u praksi.

- **Ashby Donald i drugi protiv Francuske**, predstavka br. 36769/08, presuda od 10. januara 2013. godine: kazna zbog objavljivanja fotografija na internetu, čime su prekršena autorska prava, ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Predstavku su podnijeli fotografi, koji su na svojoj internet stranici objavili fotografije sa modnih revija u Parizu, bez dozvole modnih kuća. Oni su osuđeni za povredu autorskih prava i naloženo im je da plate kaznu i odštetu u ukupnom iznosu od 255.000 eura.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da njihova osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je uzeo u obzir da se fotografije tiču mode i ne doprinose raspravi na temu od javnog interesa. Slike je Sud kvalifikovao kao "komercijalni govor", koji u smislu slobode izražavanja uživa manji stepen zaštite od "političkog govora". Sud je uporedio pravo fotografa na slobodu izražavanja sa pravom vlasnika autorskih prava na njihovu zaštitu, i utvrdio da je zabrana objavljivanja fotografija bila legitimna. Iako je Sud priznao da je iznos odštete bio veoma visok, naveo je i da nema dokaza koji potvrđuju da je to ugrozilo egzistenciju fotografa.

⁵ *The Pirate Bay* ("Gusarski zaliv") je trenutno najveći svjetski BitTorrent pretraživač (BitTorrent je naziv *peer to peer* protokola za dijeljenje i razmjenu datoteka). Osnovan je od strane švedske antiautorske organizacije 2003. godine. BitTorrent pretraživači na kojima mogu da se pronađu sadržaji poput muzike, kompjuterskih programa i sličnog su zaštićeni autorskim pravima pa su, s obzirom na to, ilegalni. Međutim, u Švedskoj se takvi pretraživači ne smatraju ilegalnim. Otuda je *The Pirate Bay* često na udaru organizacija za zaštitu autorskih prava. (prim. prev.)

- ***Neij i Sunde Kolmisoppi protiv Švedske***, odluka o prihvatljivosti, predstavka br. 40397/12, presuda iz marta 2013. godine: kazna za kršenje autorskih prava protiv osnivača internet stranice za dijeljenje sadržaja nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Predstavku su podnijeli osnivači internet stranice za dijeljenje sadržaja *The Pirate Bay*, koji su tvrdili da je presuda, koja je donesena u skladu sa švedskim zakonom o autorskim pravima, prekršila njihovo pravo na slobodu izražavanja. Oni su naveli da su obezbijedili samo tehničku infrastrukturu kako bi korisnici dijelili različite sadržaje, te da su za svaku nezakonitost u dijeljenju sadržaja odgovorni isključivo korisnici. Evropski sud se složio da je pravo na slobodu izražavanja štitilo kreiranje internet stranice i tehničke infrastrukture, međutim, nije se složio sa tvrdnjom da je presuda povrijedila pravo na slobodu izražavanja, navodeći da je većina dijeljenih sadržaja bila komercijalne prirode, te da je stranica "The Pirate Bay" više služila komercijalnom nego političkom govoru.

- ***Anheuser-Busch Inc. protiv Portugalije***, Veliko vijeće, predstavka br. 73049/01, presuda od 11. januara 2007. godine: tužba pivare protiv konkurentske firme zbog kršenja autorskih prava nije prekršila pravo na zaštitu autorskih prava.

Riječ je o američkoj pivari Anheuser-Busch, koja proizvodi pivo "Budweiser", koje se prodaje širom svijeta. Ova kompanija je 1981. podnijela zahtjev za registraciju svog naziva kao trgovačkog žiga u Portugaliji. Njihov zahtjev osporila je češka firma koja je 1968. registrovala "Budweiser Bier". Godine 1995. pomenuta američka kompanija dobila je sudski nalog o poništenju registracije češke pivare i registrovala svoj žig. Češka kompanija osporila je tu odluku i, nakon dugog sudskog postupka, dobila spor. Registracija žiga "Budweiser" američke pivare je stoga bila ukinuta, zbog čega se ova kompanija obratila Evropskom sudu za ljudska prava žaleći se na povredu autorskog prava (imovine).

Evropski sud je utvrdio da prava američke kompanije ovom prilikom nijesu bila povrijeđena. Sud je naveo da su portugalski sudovi uporedili suprotstavljene interese dviju kompanija, te da zaključak portugalskog Vrhovnog suda nije bio niti proizvoljan, niti očigledno nerazuman. Vrhovni sud je donio odluku na osnovu materijala koji je smatrao relevantnim i dovoljnim za rješavanje spora, poslije saslušanja izjava strana u sporu.

- ***Krone Verlag Gmbh & Co. KG protiv Austrije***, predstavka br. 34315/96, presuda od 26. februara 2002. godine: privremena mjera protiv objavljivanja fotografije političara u vezi sa mogućom nezakonitom radnjom prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Ovdje se radilo o listu koji je objavio niz članaka o finansijskoj situaciji g-dina Poša (*Posch*), koji je radio kao nastavnik, a takođe bio i član austrijske Narodne skupštine i Evropskog parlamenta. Objavljene su tvrdnje da je Poš nezakonito primio tri plate, praćene njegovim fotografijama. On je zatim dobio privremenu mjeru od suda, u skladu sa austrijskim Zakonom o autorskim pravima, na osnovu tvrdnje da njegov lik generalno nije bio poznat, te da objavljivanje njegove fotografije stoga krši njegova prava. List koji je objavio sporne tekstove podnio je predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je utvrdio da je privremena mjera prekršila pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Sud je primijetio da je novinski list optužio Poša, političara, da je nezakonito zaradio novac, što je, bez sumnje, pitanje od javnog interesa. Sud je utvrdio da austrijski sudovi nijesu uzeli u obzir suštinsku funkciju štampanih medija u

demokratskom društvu i njihovu dužnost da prenose informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa. Štaviše, od malog je značaja da li je određena osoba (ili njegova ili njena slika) zapravo poznata javnosti. S obzirom na političku funkciju g-dina Poša, nije bilo sumnje da je on ušao u javnu arenu. Dakle, nije postojao legitiman razlog da novine ne objave njegovu fotografiju.

- ***News Verlags Gmbh & Co. Kg protiv Austrije***, predstavka br. 31457/96, presuda od 11. januara 2000. godine: objavljivanje fotografije osumnjičenog nije prekršilo autorska prava.

Urednik i vlasnik časopisa "News" objavio je više tekstova o napadima pomoću pisama – bombi na političare i druge javne ličnosti, u kojima je navedeno i ime osumnjičenog i objavljena njegova fotografija. Osumnjičeni se obratio sudu i dobio privremenu mjeru protiv objavljivanja svoje fotografije, u skladu sa austrijskim Zakonom o autorskim pravima. Pomenuti časopis podnio je predstavku Evropskom sudu za ljudska prava zbog kršenja prava na slobodu izražavanja.

Sud je utvrdio da je privremena mjera prekršila pravo časopisa na slobodu izražavanja. Djela koja su osumnjičenom bila stavljena na teret imala su političku pozadinu i bila usmjerena protiv temelja demokratije; tekstovi su se stoga ticali pitanja od javnog interesa. Sud je naveo da nijedna fotografija nije otkrila detalje privatnog života osumnjičenog; takođe, Sud se nije složio da je došlo do bilo kakve legitimne povrede autorskih prava ili privatnosti koja bi opravdala privremenu mjeru.

- ***Yaman Akdeniz protiv Turske***, predstavka br. 20877/10, presuda od 11. marta 2014. godine: osoba kojoj je onemogućen pristup blokiranim internet stranicama za dijeljenje muzike se ne može smatrati žrtvom kršenja ljudskih prava.

Slučaj se ticao zabrane internet domena "myspace.com" i "last.fm" jer su ove internet stranice prekršile autorska prava. Podnosilac predstavke, korisnik pomenutih stranica, žalio se jer je blokiranje ovih domena dovelo do toga da je na hiljade internet stranica postalo nedostupno, od kojih mnoge nijesu prekršile autorska prava. Lokalni sudovi su odbacili njegove žalbe, i podnosilac predstavke se zatim žalio Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da je prekršeno njegovo pravo na pristup informacijama.

Evropski sud je odbacio predstavku, smatrajući da se podnosilac predstavke ne može smatrati „žrtvom“ kršenja ljudskih prava, prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Iako je Sud prepoznao ogroman značaj interneta kao sredstva za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, sama činjenica da je podnosilac predstavke pretrpio „posredne posljedice“ blokiranja internet domena ga ne čini žrtvom. On je bio samo povremeni korisnik "last.fm domena", a nije imao nalog na stranici "myspace.com" da bi time mogao biti pogođen. Osim toga, podnosilac predstavke je mogao da pristupi željenoj muzici i na druge načine.

28. IMIGRACIJA I SLOBODA IZRAŽAVANJA

Imigracioni zakoni se ponekad koriste da onemoguće kontroverznim osobama ulazak u zemlju, jer njihov boravak može da predstavlja rizik za javni red i mir, ili zato što su nepoželjne iz drugih razloga. Jedan broj slučajeva koji su se ticali ovog pitanja je stigao i do Evropskog suda za ljudska prava. Opšte pravilo koje je taj sud primjenio je da, iako države imaju diskreciono pravo da odluče da strancima zabrane ulaz, to ovlašćenje moraju da vrše tako da ne ugrožavaju njihova ljudska prava. Osim toga, sud je jasno istakao da kada se osobi zabrani ulaz u zemlju zbog navodne zabrinutosti za državnu bezbjednost ili javni red i mir, taj rizik mora biti stvaran, a ne zamišljen ili nelogičan.

Presude, čiji prikaz slijedi, ilustruju kako su ovi principi primjenjeni u praksi.

- **Piermont protiv Francuske**, predstavke br. 15773/89 i 15774/89, presuda od 20. marta 1995. godine: kontroverznoj političarki nije smio biti zabranjen ulazak u zemlju zbog mirnog izražavanja stavova.

Podnositeljka predstavke je bila njemačka poslanica Evropskog parlamenta koja se nalazila u posjeti Francuskoj Polineziji tokom izborne kampanje. Učestvovala je u demonstracijama tokom kojih je osudila nastavak francuskog prisustva u Pacifiku i testiranje nuklearnog oružja koje je Francuska vršila u regionu. Kao rezultat toga, naloženo joj je da napusti Francusku Polineziju. Zatim je otputovala u Novu Kaledoniju, u kojoj je takođe bila u jeku predizborna kampanja. Po dolasku joj je izdata zabrana ulaska u zemlju zato što bi njeno prisustvo predstavljalo neposrednu opasnost po javni red i mir (40 aktivista je najavilo protest protiv njenog boravka u zemlji). Ona je onda podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, tvdeći da su zabrane ulaska u Francusku Polineziju i Novu Kaledoniju prekršile njeno pravo na slobodu izražavanja.

Što se tiče protjerivanja iz Francuske Polinezije, Sud je smatrao da, iako je politička klima u zemlji bila nesumnjivo osjetljiva, to samo po sebi ne može opravdati protjerivanje. Napominjući važnost slobode izražavanja, Sud je naveo da izražavanje različitih stavova i ideja u politici mora biti omogućeno. On je istakao da je sloboda izražavanja naročito važna za političare. Sud je naglasio da je podnositeljka predstavke održala govor tokom mirnih, zakonitih demonstracija, da u svom govoru nije pozivala na nasilje, do kojeg nakon demonstracija nije ni došlo, i da nije bilo dokaza o nemirima izazvanim njenim govorom. Osim toga, govor podnositeljke predstavke je predstavljao podršku antinuklearnoj kampanji i zahtjevima za nezavisnošću nekoliko lokalnih političkih partija i bio je očigledan doprinos demokratskoj raspravi.

Što se tiče zabrane ulaska podnositeljke predstavke u Novu Kaledoniju, Sud je konstatovao da su u toj zemlji političke tenzije bile veće nego u Francuskoj Polineziji. Međutim, iako je njen dolazak praćen i demonstracijama protiv nje, to samo po sebi nije smjelo biti opravdanje za zabranu ulaska u zemlju. Sud je stoga zaključio da su protjerivanje podnositeljke predstavke iz Francuske Polinezije, kao i zabrana ulaska u Novu Kaledoniju prekršili njeno pravo na slobodu izražavanja.

- **Gerard Adams i Tony Benn protiv Ujedinjenog Kraljevstva**, predstavke br. 28979/95 i 30343/96, presuda od 13. januara 1997. godine: političaru je mogao biti zabranjen ulazak u zemlju kada je postojala stvarna i trajna prijetnja od terorizma.

Podnosilac predstavke, irski političar i predsjednik političke stranke *Sinn Féin*, dobio je poziv drugog podnosioca predstavke, koji je bio poslanik britanskog parlamenta iz opozicione stranke, da posjeti Ujedinjeno Kraljevstvo kako bi razgovarao sa poslanicima i novinarima. Irski političar je bio poslanik od 1983. do 1992. godine i bio je u posjetama Ujedinjenom Kraljevstvu više puta na sastancima i konferencijama. Međutim, ovog puta mu je zabranjen ulazak u zemlju. Kao razlog za zabranu navedena je njegova umiješanost u terorizam, kao i rizik da bi njegove eventualne izjave mogle dovesti do novih terorističkih radnji. On je podnio predstavku Evropskoj komisiji za ljudska prava (jedan od organa koji su prethodili sadašnjem Evropskom sudu za ljudska prava).

Komisija je konstatovala da je razlog za zabranu ulaska bio taj da bi prvi podnosilac predstavke „mogao dati izjavu koja bi možda dovela do pokretanja terorizma“. Komisija je dalje konstatovala da prvi podnosilac predstavke nije porekao da je bio povezan sa IRA (teroristička grupa u Sjevernoj Irskoj). Ona je istakla značaj prava na slobodu izražavanja, koje ne bi trebalo olako ograničavati. Međutim, Komisija je takođe istakla da su teroristi iz Sjeverne Irske počinili terorističke radnje u Ujedinjenom Kraljevstvu i da je, u vrijeme kada je zabrana izdata, postojala realna i trajna prijetnja od novog nasilja. Komisija je konstatovala i da je zabrana ukinuta nakon što je IRA najavila prekid vatre i da je stoga zabrana ulaska u zemlju bila neophodna u svrhu sprječavanja terorizma, pa da nije prekršila pravo na slobodu izražavanja.

- **Women on Waves i drugi protiv Portugalije**, predstavka br. 31276/05, presuda od 3. februara 2009. godine: aktivistima za ženska prava nije smio biti zabranjen ulazak u zemlju bez dokaza da su planirali da počine nezakonite radnje.

Slučaj se ticao tri udruženja koja su se zalagala za reproduktivna prava. Udruženje „Žene na talasima“ (*Women on Waves*) iz Holandije je dobilo poziv druga dva udruženja, sa sjedištem u Portugaliji, da posjeti njihovu zemlju i sprovede kampanju. „Žene na talasima“ su iznajmili brod i otplovili do Portugalije, planirajući da održe niz sastanaka na brodu, da bi raspravljali o temama prevencije polno prenosivih bolesti, planiranja porodice i dekriminalizacije abortusa. Međutim, brodu je bio zabranjen ulazak u portugalske vode, i njegov ulazak je blokirao ratni brod, zato što je udruženje navodno imalo za cilj da obezbjedi pristup procedurama abortusa i lijekovima koji su bili zabranjeni u Portugaliji.

Evropski sud je konstatovao legitimne ciljeve kojima su težile portugalske vlasti, u vidu sprječavanja nereda i zaštiti zdravlja, ali je naglasio da su pluralizam, tolerancija i široka shvatanja ideja koje mogu da uvrijede, šokiraju ili uznemire, preduslovi za postojanje „demokratskog društva“. Sud je takođe istakao da sloboda izražavanja uključuje i izbor oblika u kojem će biti izrečene ideje, bez nerazumnog miješanja vlasti, posebno u slučaju simboličkih protestnih aktivnosti. Sud je takođe istakao da portugalske vlasti moraju da poštuju pravo aktivistkinja da protestuju i iznose svoje mišljenje, i naglasio: „sloboda izražavanja je najvrijednija upravo kada predstavlja ideje koje vrijeđaju, šokiraju i dovode u pitanje ustaljeni poredak“. Sud je konstatovao da udruženje koje je podnijelo predstavku nije nezakonito ušlo na privatni posjed ili javno vlasništvo, i da nije bilo ozbiljnih dokaza da je namjera bila da namjerno krši portugalske zakone o abortusu. Što se tiče tvrdnje da je udruženje zaista na brodu imalo lijekove koji su zabranjeni u Portugaliji, njih je jednostavno bilo moguće zaplijeniti, i nije bilo nikakve potrebe da se pošalje ratni brod i zabrani ulazak u zemlju, pa su radnje koje je preduzela portugalska vlada prekršile pravo na slobodu izražavanja.

- **Cox protiv Turske**, predstavka br. 2933/03, presuda od 20. maja 2010. godine: zabrana novog ulaska u zemlju akademskoj građanki zbog kontroverznih izjava o pitanjima Kurda i Jermena prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Podnositeljka predstavke je državljanka SAD, koja je bila predavač na univerzitetu u Turskoj tokom 1980-ih, i koja je protjerana iz zemlje zbog izjava o pitanjima Kurda i Jermena. Ona se vratila u zemlju nekoliko godina nakon toga ali joj je zabranjen ulazak, ovog puta jer je dijelila letke u znak protesta protiv filma koji je smatrala uvrjedljivim za hrišćane. Kada je posljednji put otputovala u Tursku, 1996. godine, trajno joj je zabranjen ulazak u zemlju. U sudskim postupcima koji su uslijedili, Ministarstvo unutrašnjih poslova je kao razlog zabrane navelo njene izjave o asimilaciji Kurda i Jermena od strane Turaka – da su Turci protjerali Jermene iz zemlje i počinili genocid. To je predstavljalo rizik za državnu bezbjednost. Turski sudovi su potvrdili ovo obrazloženje.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je protjerivanjem prekršeno pravo podnositeljke predstavke na slobodu izražavanja. Sud je istakao da, iako pravo stranca da uđe ili ostane u nekoj zemlji nije kao takvo garantovano Konvencijom, imigraciona kontrola se mora vršiti u skladu sa poštovanjem ljudskih prava, uključujući i pravo na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da nikada nije bilo sugestija da je podnositeljka predstavke počinila krivično djelo jer je iznijela kontroverzno mišljenje o kurdskim i jermenskim pitanjima i da protiv nje nije pokrenut nijedan krivični postupak. Sud je takođe konstatovao da je mišljenje koje je iznijela podnositeljka predstavke bilo povezano sa temama koje su bile predmet burne međunarodne rasprave. Iako mišljenje podnositeljke predstavke može biti uvrjedljivo za neke u Turskoj, demokratsko društvo zahtijeva toleranciju kontroverznih izjava. Štaviše, Sud je primjetio da nije bilo dokaza o stvarnoj šteti po državnu bezbjednost Turske koja je nastala kao rezultat izjava podnositeljke predstavke. Stoga se moglo zaključiti da je protjerivanje imalo za cilj isključivo da uguši širenje ideja podnositeljke predstavke, a to predstavlja kršenje njenog prava na slobodu izražavanja.

- **Petropavlovskis protiv Letonije**, predstavka br. 44230/06, presuda od 13. januara 2015. godine: uskraćivanjem državljanstva nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se odnosio na zagovornika prava stanovnika Letonije koji govore ruskim jezikom da se obrazuju na tom jeziku i za očuvanje škola koje finansira država u kojima je ruski jezik jedini koji se koristi u nastavi. On je tražio letonsko državljanstvo, ali je njegov zahtjev odbijen otprilike u isto vrijeme kada je sprovodio opsežnu medijsku kampanju. Žalio se Evropskom sudu za ljudska prava da mu je uskraćivanjem državljanstva prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Sud je utvrdio da nije prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud se nije složio sa tim da je cilj uskraćivanja državljanstva bio da ga učutka: istakao je da je podnositelj predstavke nastavio da vodi kampanju i govori javno preko nacionalnih medija. Sud je takođe konstatovao da je ostao politički aktivan na drugim pitanjima od javnog interesa, i da je postao asistent članu Evropskog parlamenta. Dalje, Sud je konstatovao da podnosilac predstavke nije nikada novčano kažnjen zbog izražavanja svog mišljenja ili učestvovanja u demonstracijama. Osim toga, Sud je konstatovao da Konvencija ne štiti „pravo“ na sticanje određenog državljanstva i da u letonskim zakonima nema osnova koji bi mu pružio takvo pravo. Na kraju, Sud je smatrao i da je sasvim legitimno da je postupak dobijanja državljanstva mogao podrazumijevati i dokazivanje određenog nivoa lojalnosti državi.

29. AKADEMSKA SLOBODA I SLOBODA IZRAŽAVANJA

Akadska sloboda je važan element prava na slobodu izražavanja. Ne samo da akademici, kao i svi u društvu, imaju pravo na slobodu izražavanja, već je Evropski sud za ljudska prava naglasio i da akademska sloboda, sama po sebi, ima važnu ulogu u demokratskom društvu. Ideje i mišljenja akademika mogu biti kontroverzne i veoma nepopularne, ali njihovo pravo na izražavanje je veoma važno. Ova sloboda uključuje i pravo na kritikovanje političara i političkih ideja.

Sljedeći slučajevi ilustruju pristup Suda pitanju akademske slobode:

- *Mustafa Erdoğan protiv Turske*, predstavke br. 346/04 i 39779/04, presuda od 27. maja 2014. godine: akademsko kritikovanje turskih sudija zbog raspuštanja političke partije je bilo u dozvoljenim granicama;
- *Hertel protiv Švajcarske*, predstavka br. 25181/94, presuda od 25. avgusta 1998. godine: nalog kojim je zabranjeno akademiku da dalje objavljuje njegove stavove o mikrotalasnim pećnicama povrijedio je pravo na slobodu izražavanja;
- *Sorguç protiv Turske*, predstavka br. 17089/03, presuda od 23. juna 2009. godine: osuda profesora za klevetu zbog kritike sistema imenovanja u akademska zvanja na univerzitetu prekršila je pravo na slobodu izražavanja;
- *Lombardi Vallauri protiv Italije*, predstavka br. 39128/05, presuda od 20. oktobra 2009. godine: otpuštanje profesora zbog stavova koji su nespojivi sa vrijednostima univerziteta prekršeno je pravo na slobodu izražavanja;
- *Wille protiv Lihtenštajna*, predstavka br. 28396/95, presuda od 28. oktobra 1999. godine: zabranom vršenja javne funkcije sudiji zbog primjedbi iznijetih u toku akademskog predavanja prekršeno je pravo na slobodu izražavanja;
- *Stambuk protiv Njemačke*, predstavka br. 37928/97, presuda od 17. oktobra 2002. godine: novčanim kažnjavanjem naučnika, koji je optužen za nezakonito reklamiranje svog rada u novinskom tekstu, prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Pored toga, Savjet Evrope i Evropska unija su uvrstili akademsku slobodu u osnovna prava demokratskog društva i usvojili su s tim u vezi nekoliko rezolucija i preporuka.

- *Mustafa Erdoğan protiv Turske*, predstavke br. 346/04 i 39779/04, presuda od 27. maja 2014. godine: akademsko kritikovanje turskih sudija zbog raspuštanja političke partije je bilo u dozvoljenim granicama.

Ovaj slučaj se tiče predstavke koju su podnijeli profesor prava, urednik i izdavač, zbog toga što su im turski sudovi naredili da plate odštetu trojici sudija Ustavnog suda, koje su oni navodno vrijeđali u članku objavljenom u akademskom pravnom časopisu zbog odluke o raspuštanju političke partije. U članku, gospodin Erdoğan je ispitivao da li su u skladu sa zakonom bili ispunjeni svi uslovi za raspuštanje političke partije, koja je navodno djelovala suprotno principima sekularizma. U članku se dovodila u pitanje nepristrasnost sudija i insinuiralo se da su sudije bile nekompetentne. Trojica sudija su pokrenuli postupak za klevetu protiv podnosilaca predstavke, tvrdeći da je

članak bio ozbiljan lični napad na njihovu čast i integritet, i dobili su naknadu štete pred sudovima u Turskoj.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je osuda povrijedila profesorovo pravo na slobodu izražavanja i da pripadnici pravosuđa koji djeluju u službenom kapacitetu mogu očekivati da budu izloženi širim ograničenjima dozvoljenog kritikovanja od običnih građana. Imajući u vidu da je članak napisao profesor prava i da je bio objavljen u pravnom časopisu, Sud je naglasio značaj akademske slobode, smatrajući da se ona „proširuje na slobodu naučnika da slobodno izraze svoje poglede i mišljenja, čak ako su kontraverzna ili nepopularna, u oblastima njihovog istraživanja, profesionalne ekspertize i kompetentnosti. Ovo može obuhvatiti ispitivanje funkcionisanja javnih institucija u datom političkom sistemu, i njegovu kritiku.“

U njihovim zasebnim mišljenjima sudije Sajó, Vučinić i Kūris dalje su elaborirali značaj akademske slobode. U njihovom mišljenju se navodi da je važan aspekt akademske slobode mogućnost naučnika da izraze svoje ideje izvan akademske zajednice, navodeći da:

„Ne postoji kineski zid između nauke i demokratskog društva. Nasuprot tome, ne može postojati demokratsko društvo bez slobodne nauke i slobodnih naučnika. Ovaj odnos je posebno snažno izražen u kontekstu društvenih nauka i prava, gdje naučni diskurs informiše javni diskurs o javnim pitanjima uključujući i ona direktno povezana sa vladom i politikom.“

Oni su takođe predložili da Sud treba da izradi test kojim bi se utvrdilo da li se govor klasifikuje kao „akademski“ govor, navodeći da:

„U utvrđivanju da li ‘govor’ ima ‘akademski element’ neophodno je ustanoviti: (a) da li se lice koje je učinilo govor može smatrati akademikom; (b) da li javni komentari ili izjave te osobe spadaju u sferu njegovog istraživanja; i (c) da li se izjave te osobe zasnivaju na zaključcima i mišljenjima zasnovanim na njegovoj ili njenoj profesionalnoj ekspertizi i kompetentnosti. Kada su ovi uslovi ispunjeni, osporena izjava mora uživati krajnju zaštitu na osnovu člana 10.“

- **Hertel protiv Švajcarske**, predstavka br. 25181/94, presuda od 25. avgusta 1998. godine: nalogom kojim je zabranjeno akademiku da objavljuje njegove stavove o mikrotalasnim pećnicama povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao naučnika, čiji je izvještaj o efektima mikrotalasnih pećnica na hranu i zdravlje korišten kao osnova za članak koji je pozivao na zabranu mikrotalasnih pećnica.

Članak je uključio izvod iz izvještaja kao i sažetak nalaza. Udruženje proizvođača kućnih aparata obezbijedilo je sudski nalog kojim je spriječen naučnik (podnosilac predstavke), pod prijetnjom zatvora ili novčane kazne, da iznosi druge izjave u vezi sigurnosti hrane koja se priprema u mikrotalasnim pećnicama. Naučnik se žalio Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je došao do zaključka da je zabranom prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je izjavio: „efekat zabrane je djelimično bio cenzura rada podnosioca predstavke, tako što je znatno smanjio mogućnosti koje su mu bile na raspolaganju da iznese javne stavove kojima je mjesto u javnoj debati, čije se postojanje ne može poreći“.

Sud je naglasio da je irelevantno to što je stanovište akademika bilo manjinsko: “Činjenica da je ovo manjinsko mišljenje, koje se može činiti beznačajnim, nije od velike važnosti, jer, u sferi u kojoj nije vjerovatno da postoji ikakva izvjesnost, bilo bi posebno nerazumno ograničiti slobodu izražavanja samo na ideje koje su opšteprihvaćene”.

- **Sorguç protiv Turske**, predstavka br. 17089/03, presuda od 23. juna 2009. godine: osuda profesora za klevetu zbog kritike sistema imenovanja na univerzitetu prekršila je pravo na slobodu izražavanja.

Profesor građevinskog menadžmenta je na konferenciji distribuirao tekst u kojem je kritikovao postupak izbora za docenta, bez pominjanja konkretnih imena. Nakon toga, jedan od docenata tužio ga je zbog klevete, tvrdeći da pojedini komentari u navedenom tekstu predstavljaju napad na njegov ugled. Isti docent je kasnije uklonjen sa akademske funkcije koju je vršio zbog nestručnosti i ličnih vrijednosti koje su bile nespojive sa vrijednostima univerziteta. Domaći sudovi su, međutim, utvrdili da je sporni tekst predstavljao napad na ugled docenta i naredili su profesoru da mu plati odštetu.

Evropski sud za ljudska prava je naglasio da je g. Sorguç izrazio svoje mišljenje o pitanju od javnog značaja – sistemu imenovanja i napredovanja na univerzitetima. Izjavu je bazirao na ličnom iskustvu, a ono što je rekao bilo je opšte poznato unutar akademske zajednice. Sud je stoga utvrdio da mu domaći sudovi nijesu omogućili da potkrijepi svoj iskaz, te da su veći značaj pripisali zaštiti ugleda jednog neimenovanog pojedinca, nego akademskoj slobodi. Sud je naglasio značaj akademske slobode, navodeći da ona uključuje: “slobodu akademika da slobodno izraze svoje mišljenje o instituciji ili sistemu u kojima rade i slobodu da znanje i istinu podijele bez ograničenja”.

- **Lombardi Vallauri protiv Italije**, predstavka br. 39128/05, presuda od 20. oktobra 2009. godine: otpuštanje profesora zbog stavova koji su nespojivi sa vrijednostima univerziteta prekršilo je pravo na slobodu izražavanja.

Riječ je o profesoru filozofije prava, koji je predavao na Pravnom fakultetu katoličkog Univerziteta Svetog srca u Milanu na osnovu niza jednogodišnjih ugovora. Godine 1998. objavljen je oglas za to radno mjesto, a prijava profesora je odbijena s obrazloženjem da su njegovi stavovi “u jasnoj suprotnosti sa katoličkom doktrinom”, i jer je “u interesu istine i dobrobiti i studenata i Univerziteta” da on više ne podučava u pomenutoj instituciji. Sve njegove žalbe bile su odbijene.

Evropski sud za ljudska prava zaključio je da je pravo profesora na slobodu izražavanja prekršeno, kao i njegovo pravo na pravično suđenje. Sud je istakao da Univerzitet nije obavijestio profesora u kojoj mjeri su se njegovi navodno nesvakidašnji stavovi ogledali u njegovom nastavnom radu i kako su mogli da utiču na interese Univerziteta. Interes Univerziteta u pružanju nastave koja počiva na akademskim vrijednostima nije mogao da opravda kršenje proceduralne garancije koja predstavlja sastavni dio prava na slobodu izražavanja.

- **Wille protiv Lihtenštajna**, predstavka br. 28396/95, 28. oktobra 1999. godine: zabranom vršenja javne funkcije sudiji zbog primjedbi iznesenih u toku akademskog predavanja prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Sudija je u svom javnom predavanju kritikovao princa Lihtenštajna u kontekstu šire kontroverze oko ulaska Lihtenštajna u Evropsku ekonomsku zonu. Princ je kasnije pisao sudiji, izrazivši neslaganje sa izrečenim kritikama i smijenio ga sa javne funkcije. Kada ga je skupština kasnije predložila za predsjednika Upravnog suda, princ je odbio da ga imenuje.

Sud je utvrdio da to predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja, navodeći da su primjedbe sudije bile iznijete tokom niza akademskih predavanja o pitanjima ustavne

nadležnosti i osnovnih prava. Njegovo predavanje je neminovno imalo političke implikacije jer se bavilo ustavnim zakonom i pitanjem da li princ spada pod nadležnost ustavnog suda, međutim, to samo po sebi nije trebalo da spriječi podnosioca predstavljanja da dâ bilo kakvu izjavu o ovom pitanju. Njegovo mišljenje o ovom pitanju dijeli znatan broj drugih ljudi, a njegovo predavanje nije sadržalo nikakve komentare o neriješenim predmetima, ozbiljne kritike lica ili državnih institucija ili uvrede na račun visokih zvaničnika ili princa.

- **Stambuk protiv Njemačke**, predstavka br. 37928/97, presuda od 17. oktobra 2002. godine: novčanom kaznom za naučnika, koji je optužen za nezakonito reklamiranje svog rada u novinskom tekstu, prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

U ovom slučaju novinar je intervjuisao oftalmologa o novom obliku laserskog tretmana koji je ovaj sprovodio. Oftalmolog je naveo da je rizik takvog zahvata nizak, te da je on tretirao više od 400 pacijenata sa stopom uspjeha od 100%. Kasnije je kažnjen od strane Disciplinskog suda ljekara zbog nepoštovanja zabrane reklamiranja, uz obrazloženje da je cilj novinskog članka bio samopromocija.

Evropski sud je našao da to predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja. Sud je primijetio da ljekari imaju obavezu da vode brigu o pojedincu i o lokalnoj zajednici, što bi moglo objasniti određena ograničenja u pogledu njihovog postupanja, uključujući i pravila o komuniciranju sa javnošću ili učešću u javnom informisanju u vezi stručnih pitanja. Međutim, ova pravila ponašanja u odnosu na štampu morala su biti uravnotežena sa legitimnim interesom javnosti da bude informisana. Ne treba ih tumačiti u smislu stavljanja prevelikog tereta na ljekare radi kontrolisanja sadržaja u štampi. Sporni tekst je pružio uravnoteženo objašnjenje o novom obliku liječenja, bez netačnih ili obmanjujućih informacija.

- **Rubins protiv Letonije**, predstavka br. 79040/12, presuda od 13. januara 2015. godine: razrješenjem rukovodioca odsjeka univerziteta zbog kritike prekršeno je pravo na slobodu izražavanja.

Ovaj slučaj se ticao rukovodioca odsjeka univerziteta koji je otpušten nakon imejla koji je poslao rektoru univerziteta u kojem je kritikovao upravu univerziteta. Domaći sudovi su odbili njegovu žalbu i on se onda žalio Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da je odlukom o otpuštanju prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud je napomenuo da je otpuštanje podnosioca predstavljanja uglavnom bilo zasnovano na imejlu od 20. marta 2010. u kojem je on kritikovao rektora i uputio na nekoliko postojećih problema na Univerzitetu. Univerzitet je smatrao da je iznošenje ovih navoda ozbiljan prekršaj, a to su podržali domaći sudovi. Evropski sud je primijetio da je u imejlu raspravljano o pitanjima od javnog interesa – naime, o nedostacima koje je utvrdila Državna revizorska institucija i o plagijatima. Sud je takođe naveo da podnosilac predstavljanja nije bio uvrjedljiv u svom imejlu, niti je objavio privatne informacije koje bi narušile ugled rektora. Sud je takođe naglasio oštrinu izrečene kazne – otpuštanja.

Povelja o osnovnim pravima Evropske unije

Član 13 Povelje EU izričito štiti slobodu umjetnosti i nauke: «Umjetnost i naučna istraživanja su slobodna. Poštuje se akademska sloboda.»

Preporuke Savjeta Evrope i druge izjave

- Preporuka CM/Rec(2012)7 Komiteta ministara državama članicama o odgovornosti državnih organa u pogledu akademske slobode i institucionalne autonomije

U okviru ove preporuke, Komitet ministara navodi da:

- akademska sloboda i institucionalna autonomija predstavljaju osnovne vrijednosti visokog obrazovanja, i služe opštem dobru demokratskih društava;
- akademska sloboda treba da garantuje kako institucijama, tako i pojedincima, pravo da budu zaštićeni od nepotrebnog uplitanja od strane organa vlasti ili drugih lica. To je neophodan uslov u traganju za istinom od strane i akademskog osoblja i studenata, i trebalo bi da se primjenjuje u cijeloj Evropi. Osoblje univerziteta i/ili studenti treba da budu slobodni da podučavaju, uče i sprovode istraživanja ne strepeći od disciplinskih postupaka, razrješenja ili bilo kog drugog oblika kazne;
- institucionalna autonomija ne treba da utiče na akademsku slobodu osoblja i studenata. Javni organi treba da obezbijede okvir zasnovan na povjerenju i poštovanju unutar akademske zajednice. Visoko obrazovanje samo u atmosferi povjerenja može u potpunosti da služi otvorenom demokratskom društvu i podstiče njegov razvoj kroz slobodu misli i kritičkog i kreativnog mišljenja.

- Preporuka 1762 (2006) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope

U pomenutoj Preporuci Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope navodi se da:

- akademska sloboda u istraživanju i obrazovanju treba da garantuje slobodu izražavanja i djelovanja, slobodu širenja informacija i slobodu sprovođenja istraživanja i distribucije znanja i istine, bez ograničenja;
- istorija je dokazala da su povrede akademske slobode i autonomije univerziteta uvijek rezultirale intelektualnim padom, a samim tim dovodile i do društvenog i ekonomskog stagniranja.

30. IZRAŽAVANJE VJERSKIH UVJERENJA

Izražavanje vjerskog identiteta, poput nošenja hrišćanskog krsta na ogrlici ili marama hidžab, je pravo zaštićeno članom 10 Evropske konvencije, koji štiti pravo na slobodu izražavanja, kao i članom 9, koji štiti izražavanje vjerskih uvjerenja. Pojedini aspekti toga, u smislu izražavanja ličnog identiteta, spadaju u okvir člana 8 Konvencije.

Iako se smatra da je vjersko uvjerenje duboko lično iskustvo u koje se država ne smije miješati – policija, na primjer, ne može nikome narediti da ne bude hrišćanin ili musliman – izražavanje vjerovanja se ponekad ipak smije ograničiti. Bilo je takvih slučajeva u poslednjih nekoliko godina u vezi sa nošenjem odjeće i simbola kojima se izražava vjeroispovijest. U suštini, može se reći da Evropski sud za ljudska prava prihvata da se izražavanje vjerskog identiteta može ograničiti na mjestima kao što su škole, ili u situacijama kada je potrebno da se zaštiti sekularni karakter države. (HRA se ne zalaže za uvođenje ove vrste ograničenja u Crnoj Gori. Naglašavamo da ta ograničenja nisu obavezna, nego su dozvoljena, ako država odluči da ih uvede).

Istovremeno, utvrđeno je da zabrana izražavanja vjerskog identiteta od strane poslodavaca predstavlja kršenje prava na slobodu vjeroispovijesti, osim ako postoji jasna opasnost po zdravlje i bezbjednost.

Sljedeći slučajevi ilustruju stav Suda:

- **S.A.S. protiv Francuske**, predstavka br. 43835/11, presuda od 26. juna 2014. godine: zabrana nošenja vela koji pokriva cijelo lice nije prekršila pravo na slobodu vjeroispovijesti.

Slučaj se ticao francuske državljanke muslimanske vjeroispovijesti koja se žalila da nakon stupanja na snagu zakona kojim je zabranjeno prikrivanje lica na javnim mestima 2011. godine, ona u javnosti više nije mogla da nosi veo koji pokriva cijelo lice. Tvrdila je da joj je na taj način prekršeno pravo na izražavanje vjerskog identiteta. Nosila je burku i nikab u skladu sa svojom vjerom, kulturom i uvjerenjima.

Naglasila je i da se radilo o njenom ličnom izboru, tj. da nije bila pod pritiskom svog supruga niti bilo koga drugog da se tako odjeva. Njen cilj nije bio da drugima stvori neprijatnost, već da živi svoj život u skladu sa svojim vjerskim uvjerenjima.

Veliko vijeće Suda je našlo da zabrana nošenja vela koji pokriva cijelo lice ne krši član 8 Konvencije koji štiti pravo na poštovanje privatnosti, ni član 9 koji štiti pravo na slobodu vjeroispovijesti. Sud je primijetio da je zakon donijet da bi se obezbijedili jednaki uslovi za poštovanje svih religija, kao dio francuske politike „zajedničkog života“, kojom se štite osnovni ideali demokratije, slobode i jednakosti. Sud je smatrao da je ovo bio legitiman cilj i naglasio da svaka država ima znatno „polje slobodne procjene“ u odlučivanju u tom smislu. Sud je zaključio da nije bilo ni diskriminacije u uživanju vjerskog opredjeljenja.

Iako je Sud prihvatio da je zabrana imala određene negativne posljedice na situaciju muslimanki koje su iz vjerskih razloga željele da nose veo koji pokriva cijelo lice u javnosti, ona je opravdana širim ciljem stvaranja društva u kome pripadnici svih religija mogu „živjeti zajedno“.

- **Leyla Şahin protiv Turske**, predstavka br. 44774/98, presuda od 10. novembra 2005. godine: zabranom nošenja marame na univerzitetu nije prekršeno pravo na slobodu vjeroispovijesti.

Ovaj slučaj se ticao studentkinje kojoj je bilo zabranjeno da nosi islamsku maramu na univerzitetu u Turskoj. Ona je bila muslimanka koja se pridržavala svoje vjere i na kraju bila primorana da napusti zemlju i nastavi studije u Austriji, gdje je nošenje marame bilo dozvoljeno. Ona se žalila Evropskom sudu za ljudska prava da je zabrana u Turskoj prekršila njeno pravo na slobodu vjeroispovijesti.

Sud je našao da nije bilo kršenja prava. Utvrdio je da je ovo pitanje razmatrao turski ustavni sud, koji je presudio da je nošenje marame na univerzitetima protivno ustavnim vrijednostima ustavnosti i jednakosti. Sud je primijetio da su ove vrijednosti bile od ključnog značaja za zaštitu demokratije u Turskoj i zaštitu prava na slobodu i jednakost. Na ovaj način su pojedinci zaštićeni ne samo od uplitanja države u uživanje religije, već i od spoljnog pritiska ekstremističkih pokreta. Sud je konstatovao utisak koji je nošenje marame moglo imati na druge koji je ne nose, posebno kada se njeno nošenje predstavlja ili doživljava kao vjerska dužnost. Stoga je bilo legitimno da država zabrani nošenje marame u prostorijama univerziteta.

- **Dahlab protiv Švajcarske**, predstavka br. 42393/98, presuda od 15. februara 2001. godine (odluka o prihvatljivosti): zabranom nošenja marame učiteljici nije prekršeno pravo na slobodu vjeroispovijesti.

Slučaj se ticao učiteljice osnovne škole koja je prešla u islam. Ona je nekoliko godina nosila maramu u školi, ali joj je uprava škole nakon nekoliko godina to zabranila. Žalila se da joj je time prekršeno pravo na slobodu vjeroispovijesti.

Evropski sud za ljudska prava je izjavio da zabranom nije prekršeno njeno pravo na izražavanje vjerskog uvjerenja i proglasio je njenu predstavku „očigledno neosnovanom“. Sud je smatrao da je važno to što je podnositeljka predstavke predavala djeci uzrasta od četiri do osam godina, i da je njeno nošenje marame moglo imati jak uticaj na tako malu djecu. Sud je smatrao da „se ne može u potpunosti poreći da nošenje marame ima elemente prozelitizma, budući da se stiče utisak da je ženama to nametnuto pravilom iz Kurana koje je, kao što je to [švajcarski] Savezni sud primijetio, teško uskladiti sa principima rodne ravnopravnosti“. Sud je stoga zaključio da je „teško uskladiti nošenje islamske marame sa porukom tolerancije, poštovanja drugih i, prije svega, jednakosti i nediskriminacije koju svi nastavnici u demokratskom društvu moraju prenijeti svojim učenicima“. Zato je širi interes društva da očuva vjerski sklad imao prednost nad pravom učiteljice da izražava svoje vjersko uvjerenje.

- **Phull protiv Francuske**, predstavka br. 35753/03, presuda od 11. januara 2005. godine (odluka o prihvatljivosti): zahtjev za uklanjanje turbana radi bezbjednosti na aerodromu ne krši pravo na slobodu vjeroispovijesti.

Slučaj se ticao pripadnika Sikh religije koji se žalio da su aerodromske vlasti narušile njegovo pravo na slobodu vjeroispovijesti zahtijevajući od njega da skine turban u sklopu bezbjednosne provjere kojoj podliježu putnici koji ulaze u terminal za polaske. On je tvrdio da nije bilo potrebe da osoblje obezbjeđenja zahtijeva od njega da skine turban, pogotovo zato što on nije odbio da prođe kontrolu skenerom – kao ni provjeru ručnim detektorom.

Evropski sud za ljudska prava je našao da je ova predstavka „očigledno neosnovana“ i da nije bilo kršenja prava na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da su bezbjednosne provjere na aerodromu bile neophodne u interesu javne bezbjednosti, a da je pitanje kako da se osigura bezbjednost aerodroma spadalo u polje slobodne procjene države.

- ***Eweida i Chaplin protiv Ujedinjenog kraljevstva***, predstavke br. 48420/10, 59842/10, 51671/10 i 36516/10, presuda od 15. januara 2013. godine: nošenje hrišćanskog krsta se može zabraniti iz zdravstvenih i bezbjednosnih razloga, ali ne i radi zaštite korporativnog imidža.

Slučaj se ticao podnosilaca predstavke koji su bili hrišćani i kojima je zabranjeno da pokazuju svoje ogrlice sa hrišćanskim krstom. Jedan od podnosilaca je radio za *British Airways*; druga je bila medicinska sestra. Oboje su se žalili da im je ograničavanjem nošenja hrišćanskog krsta oko vrata na poslu povrijeđeno pravo na slobodu vjeroispovijesti, i da im domaći zakon nije obezbijedio odgovarajuću zaštitu njihovih prava.

Sud je smatrao da je u odnosu na zaposlenog *British Airways*-a bilo kršenja prava na slobodu izražavanja, ali ne i u slučaju medicinske sestre. Sud je smatrao da nedostatak zaštite u zakonima Velike Britanije kojima se reguliše nošenje vjerskih simbola nije kao takvo predstavljalo povredu prava na slobodu izražavanja. Zakoni Velike Britanije u velikoj mjeri pružaju zaštitu od diskriminacije, i u tom kontekstu je moglo biti pritužbi. Što se tiče zaposlenog u *British Airways*-a, Sud je našao da su u ovom slučaju bili suprotstavljeni s jedne strane prava i interesi podnosioca predstavke da izrazi svoja vjerska uvjerenja, i želja poslodavca da projektuje određeni korporativni imidž sa druge. U ovoj „vježbi balansiranja“, interesima poslodavca je data prevelik značaj pred domaćim sudovima. Što se tiče medicinske sestre, Sud je naglasio da je od nje zahtijevano da skine krst iz zdravstvenih i bezbjednosnih razloga, koji su bili važniji od njenog interesa da izrazi vjerski identitet.

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-642-16-7
COBISS.CG-ID 35419408